Dünün ve Bugünün Defterleri

TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ-2

referandum üzerine
a.r. sarıali

ertuğrul kürkçü ile görüşme
nadire mater

birlik, meşruiyet ve gençlik
adnan bostancıoğlu

yirmi yıl için gözlemler
m. tanju akad

mehdi gelmeyecek
hakkı zabcı

halk oylaması ve işçiler
faruk pekin

yasaklar ve toplum
m. tali öngören

insan hakları ve referandum
ragıp zaralı

siyasi açıdan insan hakları
yücel sayman

cezaevleri basın açıklaması
nevzat helvacı

hükümlü yazı işleri müdürleri
n. yılmaz

sıkıyönetim mahkemeleri
bekir doğanay

tutuklu anası gözüyle
sacide çekmeci

bir tutuklu mektubu
a. kadir konuk

ALAN YAYINCILIK: 89
TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ: 2
Ağustos 1987
Ofset Hazırlık: PANO GRAFİK
Baskı: GÜL OFSET
Kapak Baskı: ORHAN OFSET

alan yayıncılık
ticaret limited şirketi
Bağımsızlık Sk. Talas Han
No: 302 Cağaloğlu/İSTANBUL

Dünün ve Bugünün Defterleri

TÜRKİYE SORUNLARI DİZİSİ 2

İçindekiler

– Sunuş 5
– Halkın Asıl Sorunu Referandum Değil Temel Hak ve Özgürlüklerdir / A.R. SARIALİ 7
– Devrimci Gençlik Hareketi Üzerine Ertuğrul Kürkçü ile Görüşme / Nadire MATER 11
– Birlik, Meşruiyet ve Gençlik / Adnan BOSTANCIOĞLU 43
– Yirmi Yıl Üzerine Gözlemler / M. Tanju AKAD 51
– Medhi Gelmeyecek / Hakkı ZABCI 65
– Halk Oylaması ve İşçiler / Faruk PEKİN 85
– Yasaklar ve "Problemli Çocuklar" / Mahmut T. ÖNGÖREN 91
– Temel Haklar Mücadelesinden Referanduma / Ragıp ZARALI 101
– Siyasi Açıdan "İnsan Hakları" / Yücel SAYMAN 107
– Bir Rapor:
o Cezaevleri Üstüne Basın Açıklaması/Nevzat Helvacı
o Birleşmiş Milletlerin Standart Kuralları
o İnsan Hakları Derneği Cezaevi Raporu 115
– Binlerce Yıla Hükümlü "Düşünce Suçluları" Yazı İşleri Müdürleri / N. YILMAZ 155
– Olağanüstü Dönemden Notlar (I): Sıkıyönetim Mahkemeleri / Bekir DOĞANAY 161
– Bir Ananın Gözüyle İnsan Hakları / Sacide ÇEKMECİ 164
– Bir Tutuklunun Mektubu / A. Kadir KONUK 171

SUNUŞ

Türkiye Sorunları dizimizin ikinci kitabını ağırlıkla insan hakları konusuna ayırmış bulunuyoruz. Türkiye'nin gündeminde bulunan referandum olayı ve şu günlerde cezaevlerinde yaygınlaşan açlık grevleri ve tutuklu ailelerinin başlattığı dayanışma eylemleri ve en son İnsan Hakları Derneği'nin yaygın bir GENEL AF kampanyası başlatacağını açıklaması, bu konunun ne kadar yakıcı bir acillik kazandığını doğrulamakta.

Referandumdan Genel Affa: ANAP'ın bir oyunu olarak başlatılan, eski politikacıların kısıtlanan haklarının geri verilmesine ilişkin referandum, hızla toplumun tüm temel hak ve özgürlüklerinin tanınması taleplerinin yükselmesine, öncelikle de bir GENEL AF çığlığının kamuoyunda destek bulmasına dönüştü. Bir Genel Af kampanyası, referandum olayını geri plana iterek, gündemin baş maddesi haline gelebilme potansiyelini bağrında taşımaktadır. Bunun için bütün kendine demokratım diyen insanlara, insan hakları savunucularına, devrimcilere, hakları kısıtlanmış bulunan sendikalara, meslek örgütlerine, aydınlara, basına büyük görevler düşmekte. Referandumun benimsenmesi sürecinde, hakları kısıtlı bulunan eski siyasal parti önderlerinin, 12 Eylül'ün çerçevesini üstü kapalı olarak kabul etmeye razı olmaları, şu ana kadar yürüttükleri kampanyalarda, toplumun bütün haklarının iadesine ilişkin bir perspektife sahip olmamaları, en başta kendi konumlarını tehlikeye sokmuştur. Eylül referandumu, bir hak iadesi işlemi olmaktan çok, 12 Eylül rejiminin ana çerçevesini bir kez daha onaylatmayı amaçlamaktadır. Rejimin bu son makyajı da yapıldıktan sonra, işçi sınıfına, sosyalistlere, diğer toplumsal örgütlülüklere hiç bir yaşam hakkı tanımayan bir siyasal yapı mutlaklaştırılmak istenmektedir. Bu nedenle referandum oyununun gerçek yüzünün kamuoyuna gösterilmesi, ve oluşmuş bulunan bu ortamın, bir temel haklar mücadelesi ve öncelikle de Genel Affın dayatılması alanı haline getirilmesi en acil görev olarak beklemektedir.

Bu Derleme Üstüne: Toplumsal bir gurup olarak 'haklarına sahip çıkma' güdüsüyle harekete geçen, Nisan öğrenci uyanışı, genel temel haklar mücadelesinin önemli bir parçasını oluşturdu. Bu arada gençliğin geçmişteki mücadelesi üzerinde de ilgiler yoğunlaştı. Ancak bu geçmişi değerlendirirken, konuyu orasından burasından çekiştiren, çarpıtan kimi değerlendirmelere de rastlandı. Daha önceki derlememizde, tarihsel deneyimleri aktaran görüşme, inceleme ve belgelere yer vereceğimizi belirtmiştik. Daha sonra da devam ettireceğimiz görüşmeler serisini, Ertuğrul Kürkçü ile başlatıyoruz. Nadire Mater'in gerçekleştirdiği uzun söyleşi, devrimci gençlik hareketinin, bugün efsaneleşmiş bulunan geçmişine çok değişik açılardan ışık tutuyor ve büyük bir keyifle okunuyor.

Bu söyleşiden sonra Adnan Bostancıoğlu'nun Nisan hareketinin önemini vurgulayan yazısı yeralıyor. Öğrenci hareketinin varolma koşulunun kitleselleşmesi olduğunu belirten Bostancıoğlu, kitle örgütleri içindeki demokratik işleyişin önemini ve öğrenci derneklerinin kendi kitleleri nezdinde meşruluk kazanmalarının zorunluluğunu vurguladıktan sonra, "öğrenci gençlik demokrasi mücadelesinde önder olamaz, ama örnek olabilir" diyor.

Derlememizin ana teması olan insan hakları ve referandum konusunda ise, konuyu çeşitli açılardan değerlendiren yazı, rapor ve belgeler yeralıyor. A.R. Sarıali referanduma ilişkin yazısında, halkın acil sorununun referandum değil, temel hak ve özgürlükler olduğunu vurguluyor, toplumun üstündeki tüm yasakların kalkması için mücadele verilmesi gerektiğini savunuyor. Faruk Pekin ise, bazı hakların verilip verilmemesinin referanduma konu edilemeyeceğini belirttikten sonra, tartışmalar sırasın-

da es geçilen, Sendikalar Yasasının geçici 5. maddesine dikkat çekiyor. Türk-İş'in referanduma ilişkin tavrını sorgulayan Pekin, sorunun "evet" ya da "boş" oy sorunu olmadığını belirttikten sonra, geniş bir demokrasi kampanyası ile sürece müdahale etmek gerektiğini savunuyor. Ragıp Zaralı, yazısında temel haklar sorununa Türkiye'nin 1946 sonrası siyasal tarihi içinde bütünsel olarak değiniyor ve 46'dan bu yana solu ve işçi sınıfını dıştalayan sözde demokrasi anlayışının Türkiye'de birbirini izleyen siyasal bunalımların kaynağı olduğunu savunuyor, sonunda bütün toplumun haklarını yitirmiş konuma düştüğünü belirtiyor.

Mahmut Tali Öngören ise yazısında "yasaklar" olgusuna günlük hayat içindeki örneklerle değiniyor ve toplumumuzda yaygın olan "yasaklara tepkisizlik" eğilimine dikkat çekiyor. Yasakların aile ve okuldan başlayarak tüm topluma sindirildiğini belirten Öngören, insan haklarını kültürümüzün önemli bir parçası haline getiremediğimizi söylüyor. İnsan Hakları Derneği'nin aylar önce hapisanelerdeki koşullar üstüne hazırladığı rapor, ne yazık ki basında hakettiği yeri bulamadı. Şu günlerde gelişen cezaevi ve tutuklu aileleri direnişleri sorunu gazete manşetlerine getirdi. Nevzat Helvacı'nın konuya ilişkin basın toplantısının ve raporun tam metni derlememizde yeralıyor. Öte yandan Birleşmiş Milletler'in "Standart Kuralları"nın da bu raporda bulunuşu, kamuoyunun eline iyi bir kıstas sunuyor. Yücel Sayman, "Siyasal Açıdan İnsan Hakları" adlı yazısında ilginç ve önemli bir tartışma açıyor. İnsan Haklarının akademik bir ilgi alanı olmaktan çıktığını belirten Sayman, batı demokrasilerindeki anlayışı eleştiriyor ve insan haklarının çerçevesinin sadece soyut bireyin oluşturamayacağını savunuyor. Sacide Çekmeci konuya tutuklu analarının gözüyle değinirken, N. Yılmaz, sol yayın organlarının binlerce yılı bulan hapis cezalarını ele alıyor ve Türkiye'deki düşünce suçlularının varlığını çarpıcı biçimde kanıtlıyor.

A. Kadir Konuk'un mektubu ise, siyasal tutuklulardaki 'yaşama direncinin' somut bir örneğini sergiliyor. Avukat Bekir Doğanay da yazısında Sıkıyönetim Mahkemelerinin hukuki varlığını tartışıyor, ve bu mahkemelerdeki bütün dosyaların sivil yargıya devri gerektiğini savunuyor.

Derlememizin ana temaları dışında kalan yazılar ise, Tanju Akad ve Hakkı Zabcı tarafından kaleme alındı. Akad, yazısında Türkiye'nin son yirmi yıllık siyasal geçmişinden ilginç gözlem ve saptamalarda bulunuyor. Solun sorunlarının büyük çapta, sosyalist hareketin kurumsallaşamamasından, deneyimlerin aktarılmamasından kaynaklandığını savunan Akad, "kurumsallaşma bir çok demokratik mekanizmayı muhalefet ederken yaratmaktır" diyor. Hakkı Zabcı da, "Mesih Gelmeyecek" adlı yazısında, genel olarak siyasetin ve özel olarak Türkiye'de siyasetin genel karakterlerine değiniyor. Solun ve sağın nitelemelerini yapan Zabcı, devrimin dünyayı değiştirme sanatı olduğunu savunuyor.

***

Son söz olarak, ilk dergimizde de belirttiğimiz gibi, yazıların yalnızca yazarlarını bağladığını ve herhangi bir organ olma iddiasında bulunmadığımızı tekrar hatırlatmak isteriz. Böylesi bir nitelik bize onur verir. Ancak Derleme dizimizin böyle bir çerçevesi olmadığı açıkca anlaşılmalı. Düzeysizliği ve hezeyanı ile bizleri şaşırtan bir eleştiri dışında, genel olarak yazılarımızın olumlu-olumsuz tepkiler alması bizleri sevindirdi. Cüneyd Akman'ın ummadığımız bir 'ilgi' ile karşılaşan Jakobenizm konulu yazısının ve Aslan Başer Kafaoğlu'nun yazısının ikinci bölümleri, üçüncü kitabımızda yeralacak.

R.Z.

HALKIN ASIL SORUNU REFERANDUM DEĞİL, TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERDİR

A. R. SARIALİ

İstanbul'da düzenlenen bir dayanışma gecesinde sunucu, konuşmasının akışı içinde bir yerde, "bizi herşeyle suçlayabilirsiniz ama 12 Eylül öncesine dönmeyi istemekle asla" dedi. Salonu derin bir sessizlik kapladı. Sunucu, 12 Eylül öncesi günlerde nasıl dehşetle pencerelerde çocuklarını beklediklerini, nasıl bir korku ve endişe yaşadıklarını anlatıyordu. Salonu dolduran yüzlerce ananın içini bir öfke kaplamıştı. Oysa onlar 12 Eylül'den beri yıllardır, cezaevi kapılarında, mahkeme kapılarında terör ve dehşet dolu günler yaşamaktaydılar. Kimisi aylarca çocuğundan haber alamamış, sağ mı ölü mü olduğunu bilmeden emniyet kapılarında günlerce beklemişti... Onlarınki de evlattı, onlar da anaydı. Ve haklı olarak sunucunun görüşünü paylaşamadılar. Onlar 12 Eylül öncesine dönmek istiyorlardı, Çünkü 12 Eylül evlatlarını ellerinden almıştı.

Sunucu bayan da kendi mantığı içinde haklıydı. 12 Eylül öncesini bir "terör", bir "anarşi" dönemi sayarsanız, elbette 12 Eylül öncesine dönmek istemezsiniz...

Bugünkü referandum tartışmalarında demokrasi mücadelesini -sınıf mücadelesini yalnızca düzenin çizdiği alanlarda ve onun sunduğu araçlarla gerçekleştirmeyi ideolojik ve politik olarak seçenler için **"Evet"** demek de **"Hayır"** demek de son derece normal. Bu, onların demokrasi ve sınıf mücadelesi anlayışlarının zorunlu bir sonucu.

Halkın, bu düzenin çizdiği alanın dışında ve onun tanımadığı araçlarla demokrasi mücadelesi-sınıf mücadelesi vermesini **"terör"**, **"anarşi"** sayanlar için "Evet" demek de "Hayır" demek de kendi mantıklarının bir gereği. Devrimciler açısından ise, temel hak ve hürriyetleri içeren başka bir referandumda tutum farklı olabilirdi.

Egemen güçler açısından bu referandumun işlevi nedir?

6 Eylül referandumu ile -sonuçta sayıca ister EVET isterse HAYIR üstün gelsin- MHP ve MSP'nin askeri mahkemelerde temize çıkarılmasından sonra, eski CHP ve AP yönetici kadrolarının da rejim içinde meşrulukları sağlanacak ve böylece 12 Eylül'ün restorasyonu tamamlanmış olacaktır.

Referandum bir yerde, eski siyasal parti liderlerinin 12 Eylül rejimi tarafından teslim alınmalarının son halkasıdır.

Kısacası referandumla yapılmak istenen rejimin -sözde demokrasisinin sınırlarını çizmek ve toplumun ezilen, sömürülen kesimlerine, devrimcilere kendi yasaklı konumlarını onaylatmaktır.

Bu nedenle biz diyoruz ki, halkın asıl sorunu referandum değil, temel hak ve özgürlüklerin tanınmasıdır; dört kişinin yasağı değil, *TOPLUMUN ÜZERİNDEKİ TÜM YASAKLARIN KALKMASIDIR.*

*

Toplumun üstündeki tüm yasakların kaldırılması için verilecek temel hak ve özgürlükler mücadalesinin gündeminde ise, ağırlıkla şu noktalar yer almalıdır:

İDAM CEZALARI KALKMALI:

Mecliste onay bekleyen kesinleşmiş idam kararlarının sayısı yüzü geçmekte. 84 yılında olduğu gibi, "**ibret**" olsun diye bunlar arasında kurbanlar seçilebileceği tehditine karşılık, tek kalıcı çözüm idam cezalarının kaldırılmasıdır.

GENEL AF İLAN EDİLMELİ:

Referandumla sözde 80 öncesinin sayfası kapatılmaktadır. Bir genel af olmadan bu sayfa asla kapatılamaz. Faşizme karşı direnmekten başka "suçu" olmayan devrimciler, ilerici yurtseverler, 80 öncesi durumun "sorumluları" ilan edilemezler. Çifte standartlı uygulamalarla faşistlere hapishane kapıları açılırken, bu insanlar sekiz yıldır cezaevlerinde, insanlık dışı koşullarda, her türlü maddi manevi işkenceler altında yaşamaya mahkum edilmektedirler. Sayın Prof. Bahri Savcı'nın idam cezalarının kaldırılması ile ilgili İstanbul SHP örgütünün düzenlediği bir panelde söylediği gibi, "Devlet bu çocukları affetmek değil, onlardan özür dilemelidir." Kendilerine karşı insanlık suçu işlenen bu insanlar bir genel afla özgürlüklerine kavuşmadan, tarihin bu sayfası asla kapanamaz.

ÖRGÜTLENME YASAĞI KALDIRILMALI:

İşçilerin, öğrencilerin, meslek sahiplerinin siyasal ve mesleki örgütlenmelerinin önüne konan tüm yasaklar kaldırılmalıdır.

DÜŞÜNCE YASAĞI KALDIRILMALI:

Düşünce "suç" olmaktan çıkarılmalıdır.

ÜNİVERSİTELERE ÖZERKLİK VE KATILIM:

Üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliği tanınmalı, öğrenci ve öğ-

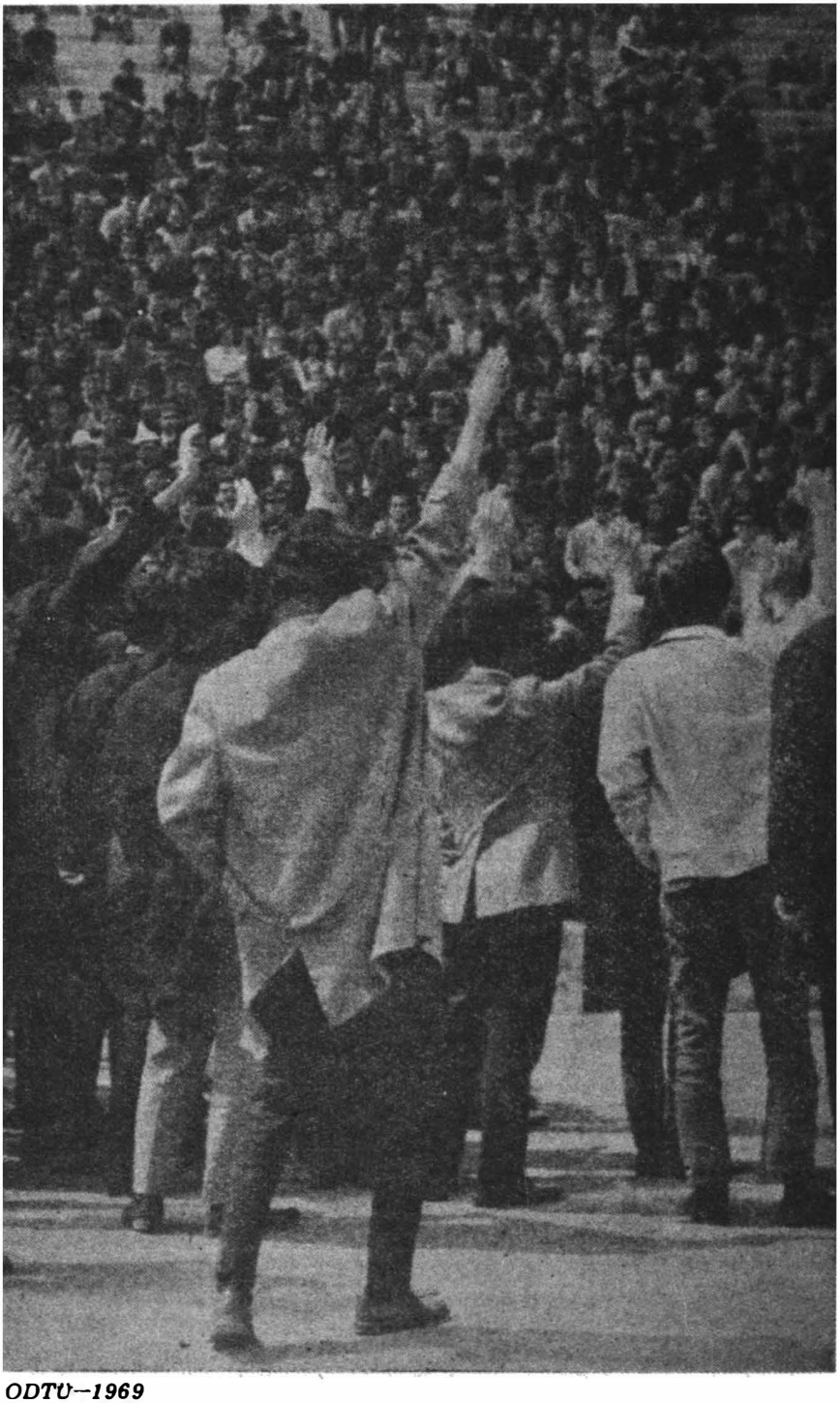
retim üyelerini kışla disiplinine mahkum eden YÖK kaldırılmalı, öğretim üyeleri ve öğrencilerin üniversite yönetimine katılmaları sağlanmalıdır.

DOĞUDA ULUSAL BASKILARA SON VERİLMELİ:

Yörede yaşayan halkın tüm ulusal haklarından yararlanması sağlanmalıdır.

•

Halkın tümü bir yasaklar parantezinde yaşamaya zorlandığı bir dönemde, devrimcilerin yıllardır insanlık dışı koşullarda yaşamaya mahkum edildiği bir dönemde, egemen güçlerin kendi sahte demokrasi tartışmalarında yer almayı, bize sunduğu iki seçenekten birini seçmeyi kabul etmiyoruz. Sonucun "EVET" çıkması demokrasinin geliştiği veya ülkenin demokratikleştiği anlamına gelmeyecektir. Sonuç "EVET" de "HAYIR"da olsa, temel hak ve özgürlükler uğruna verilen gerçek mücadele sürecektir.

ODTÜ—1969

Dizimizin 2. kitabında, Bir Söyleşi bölümünü başlatıyoruz. Son dönemde dünyadaki 68 gençlik hareketleri yeniden gündeme gelirken, ülkemizdeki devrimci gençlik hareketine ilişkin, konuyu orasından burasından çekiştiren değerlendirmeler yaygınlaşmaya başladı. Devrimci gençlik hareketinin tarihi yazılırken, birinci elden bir değerlendirmenin yararlı olacağı düşüncesiyle, ilk görüşmemizi eski DEV-GENÇ yöneticilerinden ERTUĞRUL KÜRKÇÜ ile yaptık. Bu görüşmeler dizisini sürdüreceğimizi bildirmek isteriz. Ayrıca bu döneme ilişkin kimi belgeleri de önümüzdeki kitaplarda birarada yayınlayacağız.

DEVRİMCİ GENÇLİK HAREKETİ ÜZERİNE ERTUĞRUL KÜRKÇÜ İLE GÖRÜŞME

Nadire MATER

— Şu sıralar hep 68'ten sözediliyor. Oysa Türkiye'de bir gençlik hareketi geleneği vardı ve gençlik anti-emperyalist tavrını ta 12 Kasım 1966'da Ankara'da ilk anti-Amerikan mitingte ortaya koymuştu. Ve 68'e gelinceye kadar devrimci gençlik hareketi üniversitelerde belirli bir noktaya ulaşmıştı. 68'deki Avrupa gençlik hareketlerinin Türkiye'ye etkisi konusunda sen ne düşünüyorsun?

— Çok kişisel olarak şöyle söyleyebilirim, ben kendim 68'in ürünlerinden biriyim. Belki bu Avrupa'daki dalga olmasa uzun süre devrimci harekete kayıtsız da kalabilirdim. Benim gibi bir sürü insan daha biliyorum ama olmayanlar da var. Dolayısıyla çok karmaşık bir etkilenme söz konusu. Yani, Avrupa'daki 68 hadisesi hiç olmasaydı da, anti-emperyalist bir gençlik hareketi gene doğardı diye düşünüyorum. Çünki Avrupa'daki 68çokfarklı motifler taşıyordu, tamam esas olarak her ikisinde de ortak olan yeni bir dünya kurma özlemi. Bu, insanları harekete geçirdi, ama Avrupa'daki ideolojik olarak marksizmi tüketmiş, doktrin olarak doğrudan anarşizmi benimsemiş ve bunu açıkça vaazeden ve bunun etrafında toparlanan bir yığın hareketiydi. Türkiye'deki ise marksizme doğru

yönelen, marksizme varmanın eşiğindeki bir eğilimdi, ki bence ikisi arasındaki karakteristik fark bu. Dolayısıyla bu yönelim farklılıklarından ötürü Türkiye'deki öğrenci hareketine dahil olanların hepsi bir süre sonra kendilerini sosyalistler ve marksistler olarak kabul etmeye ve dünyaya da böyle bakmaya başladıktan sonra Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki kurtuluş hareketlerinden ve silahlı mücadelelerden hız almaya başladılar uluslararası planda. 68'in etkisi Türkiye'de hemen hemen 6 ayda geldi, geçti, gitti. Yani Avrupa'daki hareketle bir izdüşüm ve bir çakışma o ölçüde olmadı. Çok okuyup yazan, Avrupa'ya kendisini daha yakın hisseden insanlar arasında Avrupa'da ortaya atılan motifler etrafında birşeyler düşünüldü ama, hareket bir kere ilk momentumu kazandıktan sonra ilgisi bence hep Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki kurtuluş savaşlarına yönelik oldu. Avrupa'daki 68 hareketi ile Türkiye'deki öğrenci hareketi kendisini pek fazla özdeş görmedi, hatta hatırlıyorum 'onlar imkanların bolluğundan ötürü bunalıyorlar, biz imkanların yokluğundan ötürü bunalıyoruz" gibi anti-Avrupa söylemler bile vardı her ne kadar hakim motifler bu değilse de. Türkiye'deki öğrenci hareketi geleneğine gelince, evet böyle bir gelenek var, böyle bir öğrenci hareketi geleneği çok gerilere gidersen de var, Osmanlı'da da var, Cumhuriyet döneminde de. Fakat genellikle öğrenci hareketlerinin karakteristiği devlete sahibiyet etrafında dönüyor. Yani devlet kötü ellere geçiyor, yeniden iyi ellere geçmesi için öğrenciler, talebe-i ulum hareketlerinin sanki bir devamı imiş gibi davranıyorlardı. 68'de kritik bir kopma oldu bence. Gençlik hareketi resmi ideolojiden ve devlete taparlıktan kurtulmaya başladı. Bunu da tabii sosyalistlere borçludur. O gelenek öğrencilerin bir anlamda toplumsal mücadelenin önünde olması anlamında devam ediyordu, ama öbür taraftan kazandığı yönelim itibarıyla ise eskiden çok kritik bir kopuş olmuştu. 68, yani Avrupa'nın 68'i o anlamda belki etkiledi. Dolaysız olarak düzene karşı bir nitelik kazandı öğrenci hareketi. Örneğin 27 Mayıs'ın öğrencilerini harekete geçirenin yeni bir dünya özlemi, sosyalizm özlemi olduğunu, dünyadaki kardeşleriyle birlikte davranma gibi bir evrensel boyutunun olduğunu ben söyleyemem, doğrusu yazılan çizilene ve tarihe baktığım zaman da bunu görmüyorum. Bu daha çok müstebitlere karşı bir tavır olarak gelişiyor, o anlamda da ilerici bir özü var, bunu da zaten kabul ediyorum. İş bizle birlikte değişti ve o zamandan beri de düzen bunu bir kere daha yakalayamadı. Yani bir kere daha öğrencileri statüko etrafında çarpışır hale getiremedi. Belki bunu birtakım ideolojik etkilemeler, kurumsal baskılar yolu ile denedi, bazı şeyleri engelledi falan filan ama, artık öğrencilerin ruhen, manen kendilerini varolan toplumdan ve dünyadan kopartmaları sürecinin önüne, yani özetle eleştirel ve devrimci bir konum almalarının önüne geçemedi, bence en önemli yan da buydu. Öğrenciler geleneği bu anlamda kırdı, öbür anlamda da yani daima toplumsal mücadelede en önce hareketlenen, yakıcı problemler çevresinde en süratli harekete geçen güç olma niteliğini koruyarak geleneği sürdürdü. Şimdilerde ise herşey çok değişti. Bu gelenek de belli bir bozulmaya uğramaya başladı ama, bunu şimdi konuşmak erken.

— Klasik öğrenci örgütlenmeleri olarak tanımlayabileceğimiz, MTTB (Milli Türk Talebe Birliği), TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) ve TMGT (Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı)nın DEV-GENÇ (TDGF - Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu) ile farklılıkları nelerdi?

— Ben aslında hiç bu yapıların içinde olmadım ve biz olduğumuz zaman, onların işlevleri az çok bitmişti. Bir tek TMGT yaşıyordu herhalde. 27 Mayıs'tan önce varolan ve 27 Mayıs'tan sonra da varlığını sürdüren MTTB ve 27 Mayıs'tan sonra kurulan TMTF'nin aşağı yukarı ortak nitelikleri, o gün egemen olan politikanın gençlik ya da üniversite gençliği cephesindeki sürdürücüsü, ona taraftar toplayıcı mekanizmalar olması. Yani, dolaysız olarak, devletle, hükümetle bağlı örgütler, şu ya da bu şekilde... TMGT de aslında kamu yararına kurulmuş derneklerden biri sıfatıyla iş görüyordu ve bünyesinde de yanılmıyorsam, gençlik teşkilatlarından başka örgütlenmeler de vardı, mesela kadınlar birliği, izciler birliği ve bir sendika... Yani mahiyeti çok iyi aydınlatılmış olmayan bir örgüttü. Fakat bence bunların hepsini bir ortak payda altında toplarsak, bunlar devlet ya da hükümetler veya düzen partileri tarafından desteklenmeye layık görülen ya da onlarla bir şekilde organik ya da yarı organik bağları olan örgütlerdi ve gençlik hareketi içerisinde, yani 65 sonrasında herhangi bir ciddiye alınabilir etkinlikleri olmadığını ben biliyorum. Fakat bunlardan TMGT'nın yönetimi bir ara "radikal" denilen eğilimin elindeydi ve İstanbul'da DEV-GENÇ'e MDD çizgisinin egemen olduğu dönem boyunca, onunla belli bir işbirliği sürdürdü. Hatta biz de Ankara'da zaman zaman ilişkide bulunduk. Ama böyle söylemekle haklarını yemezsek, bürokratik bir örgüttü, herhangi bir şekilde bir kitle hareketine dayanmıyordu. Yalnız TMTF'nun altında bir takım öğrenci dernekleri de vardı üniversitelerde. Dolayısıyla, bunların kimin elinde olduğuna bağlı olarak TMTF'nun yönetiminin elde tutulup tutulmaması etrafında bir çatışma, mücadele sağcılarla solcular arasında bir süre döndü. Ama aşağıdan gelen öğrenci hareketi kendisiyle birlikte başka yapılar ortaya getirip koyduktan sonra, bunların bir geçerliliği kalmadı. MTTB bir dönem şeriatçı-faşistlerin yuvalandığı bir teşkilat halini almıştı, ancak Ülkü Ocaklarından sonra önemi kalmadı. DEV-GENÇ, bunlardan dolaysız olarak yığın hareketinin yarattığı bir örgüt olmakla, bir, ikinci olarak da hükümetlerle ve devletle herhangi bir bağının olmayışıyla ayrılır temel olarak...

— MTTB, TMTF ve TMGT'nin kitle bağları nasıldı?

— Onların benim bildiğim kadarıyla üye yazılmış insanlar arasından seçilmiş bulunan delegelerle filan bir yönetimi oluşuyordu ama, öğrencilerin hareket halindeki kesimiyle değil, daha statükocu olan kesimiyle ilişkide bulunan örgütlerdi bunlar, öyle diyebilirim. Düzen aleyhtarı herhangi bir eğilimi de dolaysız olarak ifade ettikleri söylenemez. Sol eğilimli unsurların etkin olduğu nisbette belli bir düzen aleyhtarlığı TMGT tarafından dile getirildi ama, o da bir kitle örgütü değildi onları yaptığı sırada.

— Anti-emperyalist gösterilere katılıyorlardı, değil mi?

— Evet, kurum olarak yer alıyorlardı ama, herhangi bir öğrenci gücünü sevk ve idare ettiklerini ya da öğrencilerin kitle halinde onlarla iş-

birliği içersinde olduğunu, doğrusu ben kendi payıma, devrimci olduktan sonra hiç görmedim. Bizim bildiğimiz bir FKF bir DEV-GENÇ idi. Başka birşey de bilmedik.

— FKF (Fikir Klüpleri Federasyonu) nasıl doğdu? FKF bir dönem için TİP (Türkiye İşçi Partisi)in yan örgütlenmesi olarak kabul edilebilir mi?

— FKF büyük ölçüde TİP'in gelişmesine bağlı olarak oluşan bir örgütlenmeydi. O zamanki örgütlenmeleri biraz tarif etmek gerek. O zaman hem üniversitelerde öğrenci dernekleri olabilirdi, hem de gençlik örgütlerinin üniversitelerde şubeleri ya da alt organları olabilirdi. Genel merkezleri üniversitenin dışında da olsa, üniversite içinde örgütlenebilirlerdi. Ayrıca, kaynakları ve merkezleri üniversite içinde olan öğrenci örgütleri vardı. TİP örgütlendikten sonra, özellikle büyük kentlerde onun eğilimlerini paylaşan, organik bağı olmamakla birlikte TİP'in yandaşları olan öğrenci ve aydınlardan oluşan sosyalist fikir klüpleri kurulmaya başlandı. Bu klüpler hemen hemen bütün üniversitelerde ve fakültelerde birer şubeye ya da alt örgüte sahiplerdi. Asli fonksiyonları da sosyalist düşünceyi yaymak ve bunun etrafında esas itibarıyla fikir tartışmaları çerçevesinde yürüyen bir etkinlik göstermekti. Tabii bunlar, dolaysız olarak üniversite ve fakültelerin öğrenci birliklerindeki ilişkilere de ister istemez yansır oldu. Öğrenci birlikleri seçimlerinde sosyalist fikir klüplerinden yana olanlarla karşı olanlar, yani sosyalistlerle sosyalist olmayanlar arasındaki ayırımlarda, bütün sosyalistlerin yanında olduğu ve tanıdığı tek örgüt fikir klüpleriydi. Dolayısıyla bunların üst örgütü olan Fikir Klüpleri Federasyonu da Türkiye'deki bütün sosyalist öğrencilerin özlemlerini ve fikirlerini yansıtan bir örgütlenmeydi. Ama 65'ten başlayarak FKF'nin etkinlikleri üniversitelerde yürütülen fikir mücadelesiyle sınırlı olmaktan çıktı. Muhalif kitle hareketlerine de klavuzluk etmeye başladı. Mesela bizim üniversiteye girdiğimiz yıllarda FKF hükümetin hışmını bayağı üzerine çeken ve yalnızca fikirleri ile değil, aynı zamanda belli protestolara önderlik etmesi, dolayısıyla da bazı kitle hareketlerini, yasal miting ve gösterileri organize etmesiyle tanındı. Kendi üyelerinin etkin olduğu öğrenci derneklerini hem üniversite reformu, hem anti-emperyalist mücadeleler, hem belli bir dereceye kadar toplumun diğer kesimlerine, işçilere ve köylülere yapılan haksızlıklara karşı çıkışlar etrafında harekete geçirmeye de başladı. Yani bir dereceye kadar, diyelim ki mahiyet değiştirmeye başladı. Gerçi fikir klüplerinin ilk üyeleri de fiilen bu gelişimi zaten hep hayretle karşıladılar benim bildiğim kadarıyla. Onlar gerçekten bir fikir klübü kurmuşlardı ama, bu hareket eden bir örgütlenmeye dönüşüyordu.

— Deniz Gezmiş liderliğindeki DÖB (Devrimci Öğrenci Birliği)'ün, FKF'ye karşı bir konumda yer almasının nedenlerini anlatır mısın?

— TİP'in içersindeki görüş farklılıkları teorik olsun, programa ilişkin olsun, FKF içine de yansımaya başladı ve bence en çok da FKF içine yansıdı. Çünkü TİP'in denetimi ya da nüfuzu altında bulunan örgütler içerisinde teoriyle en çok haşır neşir olanlar, politik mücadele perspektiflerine dair görüş üretenler genellikle aydınlar ve öğrenciler arasındaydı

kaçınılmaz olarak. Bu yüzden de TİP içerisindeki tartışmalardan FKF dolaysız olarak ve çok büyük ölçüde etkilendi. 66'dan sonra da FKF yönetimi TİP içerisindeki hakim, yani "sosyalist devrimci" eğilimle, muhalif, yani "demokratik devrimci" eğilim arasındaki çatışmanın sürdürüldüğü sahnelerden birisi oldu. Öte yandan TİP'e hakim olan ideoloji ve politikanın FKF'nin sürdürdüğü faaliyetleri belli limitlerde tutma yönelimi ile, öteki eğilimin bunu aşma yönelimi arasındaki çatışmadan ötürü de, FKF belli bir süre paralize oldu. Ama bu çatışma sona erdikten ve MDD taraftarları FKF'de egemen olmaya başladıktan sonra, FKF hemen hemen bütün aktif sosyalist ve sosyalist olmayan devrimci unsurların toplandığı bir merkez haline geldi. Sorunuz da bence buna bir dereceye kadar bağlı. Mesela FKF'nin bu mücadeleyi belli limitlerde kesmesi, yani parlamento dışındaki mücadeleye bir ilgi duymaması, dolaysız kitle hareketlerini ve legal sınırları zorlayan mücadelelere uzak durması, İstanbul'da eksenine ve merkezine bu tarz faaliyetleri alan daha küçük bir çekirdeğin kurulmasına yol açtı. Yani bir yandan FKF içerisinde MDD eğiliminde olanlar bir mücadele sürdürürken, öte yandan da tamamen bunun dışında yani TİP içi mücadelelerin ötesinde, doğrudan doğruya devrimci öğrencileri kendi örgütlenmesi altında toplamak üzere, isimlerini bildiklerimizden Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin —en çok da ikisini biliyorum ben— etrafında, radikal denen unsurların da bulunduğu bir örgütlenme oluştu. Fakat FKF içindeki mücadele MDD eğiliminin egemenliği ile sonuçlandıktan sonra, DÖB kendini feshetti ve FKF'ye dahil oldu. Kısa ve net olarak söyleyecek olursak, FKF bütün sosyalist unsurları belli bir süre bünyesinde toplamakla birlikte, mücadelenin ağırlık merkezinin hangi noktada — parlamentoda mı, parlamento dışında mı— olacağı etrafında dolaşan tartışmalar sonucunda büyük ölçüde TİP'in denetiminden çıktı. TİP içerisindeki muhalif eğilimin yönelimine girdi ve bu yönelim merkezine anti-emperyalist mücadeleyi aldığı için, FKF'nin eski yönetimi sırasında sağlayamadığı kadar büyük bir etkinlik sağladı. Çünki sosyalist olmamakla birlikte, anti-emperyalist olan ve anti-emperyalist mücadeleyi destekleme eğiliminde olan ya da, varsayalım ki, o andaki taktiği bununla çakışan bütün unsurların içinde toplanabileceği bir örgütlenme haline geldi ve üye sayısı hızla kabarmaya başladı. Öğrenci aktivitesi arttıkça, yeni unsurlar katılmaya başladılar ve FKF bir yandan genişledi ama öbür taraftan da eski kompozisyonuna göre daraldı. Çünki TİP taraftarları FKF'nin dışına çıktılar. İşte 69 kongresinde böyle oldu.

— FKF'nin TİP'in yan örgütü olması olayına yeniden dönersek...

— Onu organik olarak söyleyemeyiz tabii. TİP'e bağlı değildi ya da TİP'in tüzüğü ve programıyla bağlı değildi ama, eğilim olarak FKF hem kuruluşunda hem de faaliyetleri sırasında doğrudan doğruyaTİP'in önderliğini kabul eden bir örgütlenmeydi. Evet böyle söyleyebiliriz. Bundan yan örgütü olduğu hem çıkar hem çıkmaz aslında.

— Bir de DEV-GÜÇ olayı var...

— DEV-GÜÇ hakkında esas itibarıyla bildiğim 27 Mayısçılar artı MDD'ci yönelimde olan kitle örgütleri (en önemlisi FKF olmak üzere) ara-

sında meydana getirilmiş bir ittifak organizasyonu olduğudur. Burada tam hakimiyet 27 Mayısçılarda, radikallerdeydi. Hem de DEV-GÜÇ'ün aslında devrimci mi, yoksa devletçi güçler birliği mi olduğu şüphe götürürdü. Ve bu yüzden de büyük ihtilaflar çıktı, benim bildiğim kadarıyla Yusuf Küpeli'nin başkanlığı sırasında FKF DEV-GÜÇ'ten ayrılma ihtiyacı hissetti. Çünki DEV-GÜÇ bir noktaya gelip tıkandı, anti-emperyalist bir yönelimi kararlı bir biçimde benimseyemedi. Gerek emperyalizm aleyhtarı gösteriler, gerekse doğrudan doğruya ABD'ye karşı yapılan gösteri ve protestolara DEV-GÜÇ'ün FKF dışındaki unsurları katılmakta güçlük çektiler ya da katılmamayı uygun buldular. Bu tutumun başını da tabii senatör Kadri Kaplan çekiyordu yanılmıyorsam. FKF dışındaki unsurlar DEV-GÜÇ'ü AP hükümetine karşı bir örgütlenme olarak anlıyorlardı. FKF ise AP artı, düzenin kendisi, artı emperyalizme karşı oluş şeklinde anlamaya çalışıyordu. Şüphesiz bu yorum burjuva çerçeveyi aşıyordu, varolan legal çerçeveyi de.... Ve bu noktada diğerleri bununla fazlaca bir paralellik göstermeyince, FKF Yusuf Küpeli'nin başkanlığı döneminde ayrıldı. Zaten öyle birşey bilfiil de kalmadı, bu DEV-GÜÇ şu gibi olaylarda etkin oldu, yanlış hatırlamıyorsam: Yargıtay Başkanının cenazesi olmuştu, İmran Öktem'in cenazesi, gericiler saldırdı, buna karşı protestolar, vs.. O çerçevede, yani Türkiye'de diyelim irtica diye yeniden tanımlanan eğilimle, radikaller ya da devletin Kemalist temeli etrafında cereyan eden çatışmayla bağlıydı ideolojik ve siyasal zemini. Oysa FKF'nin perspektiflerinin bunu aştığı noktada, bu birlik FKF ile birlikte yürüyemeyen birşey oldu. FKF olmayınca zaten birliğin hareket halindeki bir yığın temeli de kalmadı, söndü gitti. DEV-GÜÇ ne resmen kurulmuştu ne de resmen kapatılan bir örgüttü, anlayışların ayrıldığı yerde dağıldı desek daha doğru olur, ben böyle biliyorum. Bir tartışma da Mustafa Kemal yürüyüşünde çıktı; böyle bir yürüyüşte Enternasyonal söylenir mi, söylenmez mi, bu da bir provokasyon mu değil mi,diye. Aslında, şöyle denilebilir, bir manada statüko içinde cereyan eden bir çatışmanın bir unsuru olarak kavrıyordu FKF dışındakiler bu DEV-GÜÇ hikayesini. Buradaki bu "DEV"in hakikaten bir devrimci içeriği o anlamda yoktu, ama denebilir ki şu kadar bir olumlu özelliği vardı: En gerici eğilimi devlette olsun, toplumda olsun bloke etme çabası olarak değerlendirilebilir, ancak geçici bir şey olduğu ondan hiçbir şey kalmaması ile de anlaşılır.

Fakat daha sonra bu alışkanlıktan türeyerek şöyle bir gelişme oldu, bu "demokratik" denilen kitle örgütleri arasında formel olmayan bir birlik oluşmaya başladı. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Öğretmenler Sendikası, DİSK'in buna aklı yatan temsilcilikleri ve DEV-GENÇ arasında periyodik olmasa da herhangi bir olay karşısında, birlikte tavır geliştirme, etkinlikleri birlikte danışarak yapma biçiminde bir nevi bir forum oluştu. Bu da ilhamını biçim olarak bu "DEV-GÜÇ"ten aldı denebilir. Şu farkla ki, o dönem içerisinde bütün bu kitle örgütlerinin yöneticileri değişmiş, yenilenmiş, aşağı yukarı sosyalizan diyebileceğimiz bir çizgi üzerinde birleşilmişti. Bu anlamda da özü itibarıyla DEV-GÜÇ'ten farklı bir

şeydi, belli bir yığın temeli olan örgütler arasında bir işbirliğiydi, DEV-GÜÇ böyle bir şey değildi benim bildiğim kadarıyla.

— DEV-GENÇ ile FKF'nin farklılıklarını açar mısın? DEV-GENÇ'in FKF'ye göre daha monolitik bir yapı arzettiği söylenebilir mi?

— Hem söylenebilir, hem de söylenemez. Biraz bunları açmak gerek. Şimdi bir kere bence DEV-GENÇ ile FKF arasındaki temel farklılık ideoloji cephesinde oldu. FKF TİP'in tezlerini, normlarını kabul eden ve aşağı yukarı bu çerçevede yürütmeye çalışan bir ideolojik hegemonya altındaydı. Bu parçalandığı andan itibaren Yusuf Küpelinin başkanlığı altındaki FKF'nin —FKF'nin bu dönemi bir bakıma DEV-GENÇ'e dahil edilebilir, çünki daha sonra DEV-GENÇ'in aldığı karakter biraz da oradan geliyordu— yönelimleri değişti. Mesela daha öncesinde FKF'nin temel siyasal yönelimi, barışçıllık, parlamentoculuk ve işçi hareketine destek vermekle sınırlıydı; olabildiği kadar üniversitedeki faaliyet de sosyalist fikirleri açıklamak çerçevesinde yürüyüp gidiyordu. İdeolojik yönelimde değişiklik ortaya çıktığı andan itibaren ise, birincisi parlamento dışı mücadeleye daha büyük bir önem verilir oldu, ikincisi anti-emperyalist mücadele ve gösteriler, üniversite dışında cereyan eden hareketlerle olan ilişkiler çalışmanın ağırlık merkezine yaklaşmaya başladı. Nihayet üniversite içerisinde de o zamanlar ilk olarak gündeme gelen faşist hareketin saldırılarına karşı, nasıl diyeyim, ilk başta "mukabele-i bilmisil" denebilecek tarzda karşılık verme süreci başladı. Oysa FKF döneminde bu tarz mücadeleden kaçınmak gerektiğine dair bir yaklaşım vardı ve bu, legallik, barışçıllık, parlamentoculuk gibi ideolojik payandalarla belirlenen birşeydi. Bu anlamda bir fark oldu aslında, genel ideolojik-politik yönelimlerde bir fark oldu. İkincisi, üye yapısında bir fark oldu. TİP'in görüşlerini kabul eden, sosyalist olduğu açıkça kanıtlanmış —bu da nasıl kanıtlanabilir; işte 6 ay süren bir aday üyelik dönemi boyunca verilen görevler, bunları yerine getirme, işte şu kitapları okuma gibi süreçlerden geçtikten sonra— insanlar üye yapılırken, şimdi o kadar belirgin bir sosyalist karakter taşımasa da insanlar üye kabul edilir olmuşlardı; çünki şimdi ölçü daha çok aktif pratik faaliyete katılıp katılmama yönündeydi, hatta kimileri FKF'ye hiç üye olmasalar da, aslında nominal olarak üye olanlardan daha etkin olabiliyorlardı. Dolayısıyla üyelik kompozisyonunda bu anlamda da bir değişiklik oldu. Gerçi kimi alt örgütlenmelerde —ben burada ODTÜ'yü söyleyebilirim— biz mesela FKF dönemindeki normlara uymaya gayret ettik, aday üyelik dönemini hayli sıkı tuttuk, ayrıca bütün bu insanları sosyalist fikirler bakımından eğittik, eğitmeye çalıştık ve sosyalist bilincinden emin olduğumuz insanları almaya çalıştık, ancak bizim sosyalizm anlayışımız FKF'ninkinden farklıydı; —mesela diyelim ki, İstanbul'daki alt örgütlerde bu normlar hiç sözkonusu değildi, doğrudan doğruya faşistlerle mücadele etmeyi göze alan herkes üye olur hale gelmişti— bu anlamda üyelerin kompozisyonunda bir değişiklik oldu, monolitiklik konusunda da şu anlamda monolitik diyebilirsiniz, TİP'in görüşlerini kabul edenlerin DEV-GENÇ'li olmamaları anlamında, yani negatif anlamda bir monolitiklik var, ama FKF içinde

daha sonra da açığa çıkacağı gibi MDD formülasyonunu farklı biçimlerde yorumlayan eğilimler vardı, ikincisi MDD çizgisinden uzaklaşan demokratik halk devrimi gibi bir formülasyona gitmeye çalışan unsurlar vardı, keza uluslararası komünist hareketlerde ortaya çıkan bölünmeler uyarınca belli ayrışmalar da başlamıştı. Mesela Mihri Belli Ho Şi Minh çizgisi diye bir çizgi tutturmuştu, ama onun ne olduğunu kendi de pek tarif edemezdi. Bunun yanısıra doğrudan doğruya Çin eğilimli unsurlar vardı, Sovyetler Birliği'ne daha hayırhah bakanlar vardı, ya da örneğin bizim gibi Küba'yı daha büyük sempati ile karşılayan insanlar vardı, bu anlamda da monolitik olmadığı söylenebilir.

— Sizden önceki Atilla Sarp yönetimi ile aranızdaki farklılıklar...

— Atilla Sarp yönetimi ile bizim yönetim arasında da MDD teorisinin ya da formülasyonunun yorumu bakımından bir temel ideolojik fark vardı. Atilla Sarp'lardan söz ederken ben aslında daha çok Mihri Belli ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'dan söz ettiğimizi düşünüyorum. Onlar daha çok bu ikisinin görüşlerini paylaşırlardı ve bu görüşe göre Türkiye sosyalizme henüz hazır değildi, devrimci görevler ilk önce demokratik, sonra sosyalist devrim diye basitleştirilebilecek bir biçimde ifade edilirdi. Her ne kadar bunlar başka görüşlerle telif edilebilecek şekilde anlatılmış olsa bile, bize göre pratikteki anlamı buydu; ikincisi bu eğilim için "radikaller" denen unsurlar devrimin başlıca müttefikiydi, dolayısıyla ordunun devrimde ilerici bir fonksiyon icra edebileceği düşüncesi, bu yönetim tarafından büyük ölçüde paylaşılırdı. Gerçi yönetim içerisinde İrfan Uçar, Oktay Etiman gibi muhalif unsurlar vardı. Bunlar daha sonra bizim yönetimimiz sırasında ifade ettiğimiz görüşlere sahiptiler ama, Atilla Sarp'ın yönetimine egemen olan görüş bence demin söylediklerimdi. Bizim açımızdan ise fark bu noktada ortaya çıkıyordu. Biz kendimiz ordunun devrimde ilerici bir rol oynayacağına dair herhangi bir düşünceye sahip değildik. Ama, ama dedikten sonra bir şerh düşmek lazım, biz de ordu içinde bazı ilerici unsurların sosyalist mücadelenin yanına çekilebileceği görüşüne sahiptik. Şöyle bir tartışma oluyor ister istemez, 12 Mart, 8-9 Mart tartışmaları, dolayısıyla belki onun için bir açıklık kazandırmak gerekiyor.

— 12 Mart, 8-9 Mart tartışmalarına ileride değinmek istiyoruz. İstersen şimdi iki yönetimin değerlendirilmesini sürdürelim.

— Önemli bir konu olduğu için, askerlere nasıl baktığımıza devam ediyorum. Mesela bizim DEV-GENÇ yönetimi sırasında, doğrudan doğruya DEV-GENÇ olarak değil ama, asker unsurlarla ilişkide bulunmamız, ordunun devrimde ilerici bir rol oynayamayacağı görüşüyle pratikte çelişen bir davranış olarak yorumlanabiliyor, bence öyle değil, ordu, silahlı kuvvetler içerisinde, pekala sosyalist görüşleri benimseyen insanlar bulunabilir —ve o zaman da vardı ve biri de Kızıldere'de öldü— işte bunlarla ilişkide bulunmanın bu söylenenle çelişen bir tarafı yok. Yani bir insanın asker olmasının devrimci olmasını engellediğine dair bir görüş, zaten mantıki olarak ileri sürülemez, problem bir kurum olarak ordunun devrimci olup olmadığı meselesindeydi. Atilla Sarp yönetiminde, ordunun Türkiye'de ilerici bir geleneği olduğu ve devrimde ilerici bir rol oy-

nayacağı görüşü paylaşılan ve benimsenen bir görüştü, ki zaten bu o dönemin mücadele sloganlarından da anlaşılabilir pekala —"işçi-köylü-asker elele", "ordu-işçi elele", "ordu-gençlik elele" gibi—. Aslında bunlardan çabuk kurtulamadık, bizim yönetimimiz döneminde de bunlar bize bulaşmıştı, mesela bir gösteride polisle karşı karşıya geldiğimizde; "katil polis", ama askerle karşı karşıya geldiğimizde; "bizim sizle meselemiz yok" denip, onlar tarafsızlaştırılmaya çalışılıyor, ya da onlar tarafından bakarsan, biz kendimizi onlardanmış gibi göstermeye çalışıyoruz, vs... Yani böyle dışarıdan bakıldığında hiç anlaşılamayacak birşey. Ya da bugün hiç anlaşılamayacak bir şey, o zaman geçerli bir taktik gibi insanların zihnine işlemişti ve biz kendimizi mümkün olduğu kadar bundan sıyırmaya çalışsak bile, bu davranış alışkanlıkları bir kere edinilmiş olduğu için karşı karşıya gelişlerde refleks olarak böyle bir tavra girilebilirdi 13 Mart'a gelinceye kadar. Zaten ondan sonra da bitti ama biz kendimiz bunun tersini vurgulamaya çalıştık, ne kendimiz öyle sloganlar icat ettik, ordu-gençlik elele diye, ne bunları tekrar ettik, ne de vurguyu eski yönetimin vurduğu yere vurduk ama, gene de belli bir dereceye kadar bir kalıntı kalmış olmadığını söylemek çok iyimserlik olur. Bizimle birlikte olduğu halde, hala böyle şeyler düşünen, bunları paylaşan insanlar olmuş olabilir, doğrusu.

1969'daki Genel Kurul'da mücadele biraz farklı yerde cereyan etti gibi gözüktü. Mesela Doğu Perinçek radikallere devrimin öncülüğünü sunan görüşe sahip olmakla suçlandı —doğrusu da büydu zaten ya— ve Atilla Sarp da karşı görüşü savunanların adayı olarak seçildi. Fakat Doğu Perinçek'lerle ayrılık gerçekleştikten sonra, aslında ayrılığın Doğu Perinçek ile Mihri Belli arasında değil, bizlerle hem Mihri Belli hem de Doğu Perinçek arasında olduğu gözüktü. Yani kongrede bazı güç kaymaları oldu o zaman. Doğu Perinçek yandaşları çok tabansızdılar, DEV-GENÇ içerisinde çok az taraftarları kalmıştı, yasal olmayan girişimlere karşı saldırgan bir tutum takınmış ve bundan ötürü de epey tecrit olmuşlardı. Yani onlarla işbirliği halinde DEV-GENÇ'te iktidara gelinemiyordu. O zaman öbür eğilimlerin bir ortalaması alındı ve Mihri Belli de bu ortalama eğilimin ideolojik önderi oldu. Ancak şunu belirtmek gerek, Atilla Sarp'ın kendisi benim bildiğim kadarıyla dediğine inanırdı, yani darbe yoluyla bir ilerici dönüşüm yapılacağını benimserdi, inandığının aksine davranmış olduğunu ben hiç hatırlamıyorum. Doğu Perinçek'e karşı Atilla Sarp'ın desteklenmesi ise belli bir uzlaşmanın ürünüydü, yoksa bu görüşler tam olarak paylaşıldığından değil. Mahir Çayan'ın, Atilla Sarp'ın başkan seçildiği DEV-GENÇ kurultayından sonra, Aydınlık'ta yazdığı yazılar az çok bizim etrafında biraraya geldiğimiz metinlerdi ve bunlar o yönetimle aradaki farkı bir dereceye kadar gösterir. Ne var ki, orada da hala radikallerin ilerici rolleri, anti-emperyalist devrimci tutumları hakkında epeyi övücü ibareler vardır —kaldı ki, bu da ayrıca bir tartışma konusu—. Yani "radikaller" tam olarak nedir, onlara karşı nasıl bir tavır takınmak doğruydu, vb... Ben farklı notaları vurguladığımızı düşünüyorum, ki daha sonra da zaten bizim yönetim sırasında Atilla Sarp'larla olan tartışmalar ve mücadeleler bunları gösterdi. Yalnız şunu söyleyebilirim, hak-

sızlık etmemek için belirtmeliyim, Atilla Sarp'ın bu konularda iki ayrı görüş ileri sürdüğünü hiç hatırlamıyorum, yani lafı hiç dolaştırmadı, aynen buna inanıyordu, bu böyle böyleydi, onun kafasına göre böyle olurdu. Asıl kötü olan bence daha başkalarınınkiydi, onlar çok sosyalizan laflar altında, aslında benzer ilişkileri hep sürdürdüler. Doğu Perinçek grubu için söylüyorum, en keskin halk savaşı teorilerinin arkasında sürdürülen ilişkiler, aslında eski dönemde sürdürülen ilişkilerdi, ki bunların meyvelerini bugün hep beraber görüyoruz. Ama Atilla Sarp'lar öyle değildi, ordu devrimcidir, derler ve bunun gereğini yaparlardı, buna da hiç değilse tutarlılık açısından denecek bir şey yok.

— DEV-GENÇ, gençliğin devrimci eyleminin birliğini sağlamak için neler yapmıştı?

— Şimdi, bugünden de geriye bakınca şu gözüküyor; asıl önemli olan şey, benim anladığım kadarıyla politik yönelimdi ve bu politik yönelim her ne kadar kendi içinde belli sığlıklar taşısa da, bugün onun yorumu etrafında çok doktriner tartışmalar yapabilsek de, anti-emperyalist yönelimin merkeze alınması, bu çizgi üzerinde yürünmesi bence sadece sosyalist gençlerle sınırlı bulunan devrimci gençlik hareketine çok geniş bir katılım sağlanmasına yol açtı, ben böyle düşünüyorum. Bu bir kere sosyalist olmayan gençlerin sosyalist gençlerle birlikte hareket edebilmeleri için bir asgari zemin çekti, bu bizim için çok önemliydi. Bunu biz örneğin ODTÜ'de de çok net olarak gördük ve yaşadık. Bu sayede devrimci kitle hareketine sosyal demokrat öğrencilerden epeyi bir katılım oldu; hatta sosyal demokrat olmasına, sosyal demokratların öğrenci birliği başkan adayı olmasına rağmen Erhan Erdoğmuş onlardan ayrılıp sosyalistlerin başkan adayı oldu. Sosyal demokrat olarak sosyalistlerin desteğiyle kendi başkanlığı dönemini yürüttü. Burada görülen şey, başka birçok yüksek okulda ve üniversitede de görüldü. Anti-emperyalist çizgi çok geniş gençlik kesimlerini biraraya getirmeyi, onları eylem halinde tutmayı başardı bu bir; ikincisi gericiliğe ve faşist harekete karşı sürdürülen mücadele bir başka birlik temeliydi, önemli ayaklardan biriydi. Burada sosyal demokratların belirgin olmayan, hatta kimi zaman faşistlerle devrimciler arasındaki çelişkide ikisine de eşit mesafe takınan ya da desteği faşistlerin tarafına doğru kaydıran yanlış politikası o zaman faşizme ve gericiliğe karşı mücadele etmek isteyen bir yığın sosyal demokrat genç insanı da sosyalistlere doğru çekti. Demek ki, birincisi anti-emperyalist, ikincisi anti-faşist ve demokratik bir yönelim üzerinde bulunulması, bu birliğin sağlanması bakımından gerekli ve doğru bir politik hattı. Ben bugün de bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Ne var ki, anti-emperyalizmin sosyalizm mücadelesi bakımından ifade ettiği değerin yani bunun geçiciliğinin, çok açık bir biçimde anlatılamamış olması, bunun DEV-GENÇ'liler arasında doğru dürüst anlaşılamamış olması bir dereceye kadar sonraki ideolojik gelişime olumsuz etkide bulundu doğrusu; DEV-GENÇ'in sosyalist görevlerini yerine getirmesini engelledi ve hep yurtseverlik planı üzerinde çalışılması, sonuçta DEV-GENÇ'lilerin kendilerinin ideolojik bakımdan epeyce bir körelmelerine ve durgunlaşmalarına da yol açtı. Doğ-

rusu, bu eleştirileri kabul edebilirim, aslı da buydu. Ama bu birliği sağlamanın bence en önemli momenti doğrudan pratikti, DEV-GENÇ zamanında, gerek Yusuf Küpeli, gerek Atilla Sarp ve gerek bizim dönemimizde öğrencilerin dolaysız istemleri çok açık eylemler biçiminde ifade edildi ve örgütlendi, üniversite boykotları, işgaller, hepsi çok geniş öğrenci katılımıyla sürdürüldü. O zaman ifade edilen öğrenci isteklerinin birincisi üniversitenin demokratik hale getirilmesi, ikincisi de özerkliğin tam olarak hakim kılınmasıydı. Ama kitlesel pratik bunu aşan şeyler ifade ediyordu, daha doğrusu aşağıdan gelen hareket bu gündelik, geçici talepler programını her zaman aştı. Örneğin üniversitelerin dolaysız olarak öğrenciler tarafından yönetilmesi fikri aşağıdan geldi. Bu yoldaki girişimler çok kalıcı örgütlenmeler falan yaratmadı ama, ben iyi biliyorum ODTÜ Mimarlık Fakültesindeki yönetime katılma deneyimini epeyi bir süre sürdürebildik, ODTÜ'de öğrencilerin yönetim üzerinde hayli etkileri oldu, ama bunlar çok fazla da kalıcılık sağlamadı. Devrimci bir kitle hareketi bir kere var olan kurumların içerisine girmeye başladığı zaman ister istemez ehlileşiyor ve yatışıyor ama taleplerin esası buydu. Yani özerklik ve demokrasi idi ve bu yönde hareket eden yalnızca sosyalistlerdi ya da DEV-GENÇ'lilerdi ya da tersinden söyleyeyim, sosyal demokratlar bütün bu mücadelelerde çok atıl kaldılar, öğrencilerin istemlerini kavrayamadılar bir, ikincisi pratik çözüm yollarını gösteremediler. Pratik çözüm yolları, mahkemeye başvurmak, CHP'ye ve Meclise başvurmak falandı. Oysa varolan statü, ancak doğrudan hareketle değiştirilebilirdi. Bu anlamda taleplere gerçekten içtenlikle sarılan çok geniş bir öğrenci kesimi, doğrudan eylemin çevresinde toplandı. Öte yandan faşist saldırılara karşı onun önünden kaçmak, ya da faşistleri onların koruyucularına şikayet etmek değil, doğrudan doğruya kendi özsavunmasını gerçekleştirmek işine girişildi ki, bu gene yığının, saldırıyla karşı karşıya gelen yığının dolaysız istemlerine cevap veriyordu; ama burada tabii kritik noktalar var, öyle bir an geldi ki, bu özsavunma için girişilen etkinlikler doğrudan doğruya öğrenciler üzerinde otorite kurmanın da araçlarına dönüştürülmeye başlandı ve ipin ucunun elden kaçtığı noktada öğrenci kitlesinden dolaysız reaksiyonlar geldi ve o tarz eğilimleri taşıyanlar hemen yalnız bırakılıverdiler. Gene de bizim bulunduğumuz, hareket ettiğimiz yerlerde buna çok fazla izin verilmedi, ama ben kendim gayet iyi biliyorum, mesela 1970 yazından sonra ODTÜ'de dahi bu özsavunma için meydana getirilmiş gruplaşmalar ve bunun etrafında, içinde bulunan insanlar ellerinde bulunan gücü öğrenciler üzerinde otorite kurmak, onları itaate sürüklemek için kullanmaya başlayınca biz bile, kısa bir an için dahi olsa, bir yalıtılma durumu ile karşı karşıya kaldık. Bu insanları safdışı ettikten sonra, kaybettiğimiz puanları toplamak mümkün oldu. O yüzden, iki ucu keskin bir bıçak aslında bu özsavunma denen şey. Çünki kaçınılmaz olarak bunu gerçekleştirenin eline bir güç veriliyor. Üstelik bu epeyce yıkıcı bir maddi güç oluyor. Bu gücü ellerinde tutan insanlar —ki işte burdan aslında devlete ilişkin bir sürü tartışma da türer— kendilerini doğrudan kitlenin üzerine çıkarma yönünde çok güçlü bir etki altında kalıyorlar. Bunu ya yenecekler ya da

yenilecekler, yenilinen yerde de kitleden yalıtılma, kaba terörizm, herkese karşı saldırganca bir tutum türüyor. Bizim tecrübemiz içerisinde, diyelim ki böyle şeyler de oldu, bu tarz olumsuzluklarla beraber, bu özsavunma fikri bence doğru bir fikirdi, yani öğrencilerin de gericiliğe, faşist hareket'e karşı kendisini savunabilmesinin aslında yegane meşru yoluydu diye düşünüyorum.

DEV-GENÇ'in KENDİSİNE YÖNELTİLEN SALDIRILARA KARŞI TAVRI

— Başta Genel Yönetim Kurulu Üyeniz Nail Karaçam olmak üzere birçok DEV-GENÇ'li öldürüldü. Bu silahlı saldırılara karşı DEV-GENÇ yönetimi olarak yeterli karşılığı verdiğinizi düşünüyor musun?

— Şimdi, saldırının askeri cephesi bir yana, aslında faşist hareketin genel bir saldırısı vardı; ya da daha doğrusu düzenin bir saldırısı vardı devrimci harekete karşı, hem sağdan hem soldandı bu. Bir yandan CHP ile, reform yoluyla sosyalist hareketin önünü kesmek, öbür taraftan da gerici çözümler —askeri diktatörlük, faşist hareket, vs..— gibi. Bunların ortasında da faşist hareketin silahlı saldırısı var; şimdi, meseleye askeri cepheden bakarsan doğrusu biz hiç de ciddi askerlik yapmadığımız gibi, aslında bunu tamamen bir sivil mücadele olarak da kavradık ve bunda çok da hatamız olduğunu zannetmiyorum. İşi fazla uzağa götürmeden sana saldıranı defetmek için ne yapman lazım? Bunun için saldırgan ne gibi vasıtalar kullanıyorsa, onları kullanman lazım. Bunlar bir dereceye kadar yerine getirildi, ama hiç kimse aslında, şuna da çok fazla inanamıyordu, bu işin 70'lerin ikinci yarısında kazanacağı kadar derin boyutlar kazanabileceği o günden öngörülebilecek birşey değildi ve hep şöyle düşünme eğilimindeydik hepimiz: Bir çatışma olur biter sinemaya gidersin, arkadaş gezmesine gidersin, hayatını sürdürürsün. Yani bu senin faşistlerle karşı karşıya gelip ondan sonra da, karşılaşmadan önceki gibi yaşamaya devam ettiğin bir süreçtir, bu anlamda çok fazla askerliği gerektiren bir tarafı yoktu.

— SDDF (Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu) Aralık 1970'te silahsızlanma kampanyası açmıştı. DEV-GENÇ bu kampanyayı nasıl değerlendirdi?

— Değerlendirmemiz ona karşı bir kampanya tarzında oldu, ama hikaye aslında Ecevit'in kendisi, politikayı SDDF aracılığıyla yaptırıyor, onlar bu kampanyayı açarken faşistlerle devrimcileri, her ikisini aynı kaba koyuyorlardı. Aynı kaba koymaktan kastım şu, ideolojik olarak beğenmeyebilir, itiraz edebilir, her şey olabilir. Ancak ortada bir saldırgan taraf var, bir de kendini savunan taraf var, bu gerçekten böyle, şimdi yeniden düşünüyorum, acaba kendimizi mazur göstermek için bulduğumuz gerekçeler mi bunlar diye, ama gerçekten kendimizi savunuyorduk, başka hiçbir şey yapmıyorduk. Ben örneğin hayatımda ilk defa 1969 yılında elime silah aldım ve çok somut bir gerekçem vardı. Bir öğrenci birliği seçiminde —Dil-Tarih'in Öğrenci Birliği seçiminde yanılmıyorsam— orayı faşistler

basacaklardı, hatta önceden de basmışlardı, onlara karşı bu seçimin yapılabilmesini sağlamak için ve onlar ateşli silah kullandıkları için, ben de aynı vasıtayı taşımak zorundaydım.Bu kadar somut ve basit, şimdi ortada böyle bir çatışma varken, yapılması gerekli olan şey, kimin haklı kimin haksız olduğunu tesbit etmektir. Bir savaşın kötü olması birşeydir, ama savaşta haklı haksız ayırımı yapmak gerekir ve burada biz haklıyız. Onlar buna karşı bir başka çözüm yolu da göstermiyorlar. Diyelim ki, DEV-GENÇ'liler silahlarını götürdü, dökümhanede eritti, sonra ne olacak? Bu DEV-GENÇ'lilerin daha fazla sayıda öldürülmeleriyle sonuçlanabilirdi. O güne kadar DEV-GENÇ'lilerin hiçbiri çatışmada öldürülmemişti. Ya pusu kuruluyor ya yolları kesiliyordu. Ya da sıradan bir kavgada yürüyüp giden insanlar bıçaklanarak, kurşunlanarak öldürülüyorlardı. Öte yandan devrimcilerin öldürülmesi öğrenci hareketi ile sınırlı olmaktan çıkmıştı, birçok taşra kentinde de tek tek sosyalistler kenarda köşede kıstırılıp, öldürülmeye başlanmıştı. İşte bunların silahı bırakıp tutmakla bir ilgisi yoktu. Bir faşist saldırı vardı, önemli olan buna karşı ne yapılacağıydı. Sosyal demokratların çağırısı, silahları bırakarak müzakereler yoluyla buna çözüm bulmayı amaçlıyordu. Müzakere edebileceğimiz birşey olmadığı için, biz bu çağırıya ters karşılık verdik, yani buna karşı çıktık. Özsavunmanın yerine ikame edebileceğimiz hiçbir şeyimiz yoktu ve sorun CHP'ye sığınılarak çözümlenemezdi. Ayrıca faşistler kendi açılarından akıllıca bir taktik izliyor, sosyal demokratları hiçbir zaman hedef olarak görmüyorlardı. Çok açık olarak ayırım yapılıyordu, faşistlerin hasımları arasında kavganın merkezi sosyalistler, sosyalistler arasında da DEV-GENÇ'lilerdi. Mesela SGÖ (Sosyalist Gençlik Örgütü) taraftarları ve TİP'liler pek silahlı saldırıya maruz kalmıyorlardı. Oysa DEV-GENÇ yanlıları ve DEV-GENÇ'liler saldırıların odağıydı. Ateş düştüğü yeri yaktığı için, belki de biraz bu nedenle onlar durumu pek kavrıyamıyorlardı. Faşist hareketin stratejisi de esas itibarıyla sosyal demokratları yalıtmak doğrultusundaydı. Sosyal demokratların kampanyasına dönersek, bunun çok fazla bir geçerliliği de olmadı doğrusu. Her ne kadar TRT haber kuşağında kampanyayı birinci haber olarak verdiyse de.

— SDDF'nin senin de belirttiğin gibi TV tarafından da duyurulan Silahları Bırakma Kampanyası'na, "devrimcilerin bırakılacak silahı yoktur" şeklinde cevap vermiştiniz. Bu kamuoyuna hangi araçlarla yansıtıldı?

— O zaman ağırlıklı olarak bildiriler dağıttık, sonra basına açıklamalarda bulunduk. Tabii bizim açıklamalarımızı TRT vermedi. Gazeteler vermişlerdi, o zaman şimdiye göre basın biraz daha eşit davranırmış, insan onu hatırlıyor.

— Sen o sıralar televizyonda bir açık oturuma çıkmıştın, bu o günlere denk gelmiyor mu?

— Televizyondaki açık oturum 71'in Ocak ayındaydı galiba, çünki ben hapisten çıktım, ondan sonra gittim televizyona. Ülkü Ocakları Genel Başkanı, ben ve Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu Genel Başkanı vardı.

— Yine önce sorduğumuza dönüyoruz. Yığınları saldırılara karşı yeterince harekete geçirebildiniz mi, savunma yeterince örgütlenebildi mi?

— Savunma yeterli biçimde örgütlenebildi mi? Biz çoktuk bir kere, faşistler çok azdı ve tecrit edilmişlerdi. Veteriner Fakültesi dışında hiçbir okula gelip gidemiyorlardı hemen hemen. Saldırganlar üniversite dışından geliyordu. Saldırı DEV-GENÇ'in üyelerine yönelik olduğu için, örneğin 77'deki gibi otobüs durdurup rastgele adam boğazlanmadığı için, daha çok bizi ilgilendiren bir mesele halinde dar bir alanda cereyan ediyordu. Bu anlamda, savunma için gereken şeyler belki yapıldı ama saldırı tamamen senin dışında... Yani sen bir kaledesin ve dışardan birileri gelip sana vurup kaçıyor. Bu durumda ne yaparsın? Takip etmen lazım, odağında saldırganı yakalaman lazım, yani olaya askerce bakarsan imha etmen lazım falan. Bunların hiçbirisini yapamazdık, zaten böyle şeylere de pek kalkışmadık, ama insanlara kendini savunma fikri aşılandı. Fakat bundan önemlisi, bence yığının harekete geçirilmesiydi. İşte burada bir kırılma olduğunu doğrusu hep düşünüyorum. Yani bu kendini savunma, bizim için o kadar önemli olmaya başladı ki, insanlar özellikle 70-71 kışında pat pat diye birbiri ardına öldürülmeye başlanınca, o zaman taşraya çalışmaya gönderdiğimiz arkadaşları geri çağırdık. Onlar en nitelikli unsurlardı ve bu işlerle de ancak onlar uğraşabilirlerdi. Artık hepimiz bu işle uğraşmaya başlamıştık. Ben mesela geceler boyunca nöbet tuttuğumu hatırlıyorum. Bu tabii öteki faaliyetleri aksatmaya başladı, ayrıca yığına yönelik çabalarımız da güdük kalmaya başladı. Ve daha da önemlisi öğrenciler çatışmadan çok etkilendi, kendi dışlarında da olsa silahlı çatışmaların yoğunlaşmaya başlaması, benim görebildiğim kadarıyla öğrencileri her zaman tedirgin ediyor. Böylece devrimci hareketin yanında saf tutmaktan kerte kerte uzaklaşıyorlar. Mesela Taylan Özgür'ün cenazesinde neredeyse bütün Türkiye gelmişti, Naîl Karaçam'ınkinde ise, gerçi Ankara çapında büyük bir kitle vardı ama, Taylan'ın cenazesindeki kadar insan yoktu. Yani eskiden bu törenlerde görmeye alıştıklarımızın bir bölümü yoktu artık. Yalnız faşist hareket değil, polisin de baskısı altındaydık ve polis terörü de insanları epeyi yıldırmıştı.

— **İnsanlarda yılgınlık yarattığını söylediğin polis baskısı ve terörü olayını, genel olarak güvenlik kuvvetlerinin tavrı açısından biraz daha açar mısın?**

— Devlet her koşul altında şiddet kullanır, en demokratik burjuva devletinde bile bu böyledir. Bu anlamda da böyle bir işe girenler bunun bedelini öder ve bundan ötürü de yakınmaz. Ne var ki, bunu aşan birşey vardı, o dönem AP hükümetinin temel yönelimi anti-emperyalist mücadeleyi ve sosyalist mücadeleyi bastırmak için yasal olan ya da olmayan her türlü vasıtayı kullanmaktı. Herkesin bildiği faşist hareketin elinin kolunun serbest bırakılması ya da bizzat desteklenmesi kaçınılmaz olarak DEV-GENÇ'i bir özsavunmaya itiyordu. DEV-GENÇ bu mücadeleden altta değil, üstte çıktığı zaman, güvenlik kuvvetleri devreye giriyor ve faşist hareketin programını da hükümet yürütüyordu. Bunun için de bir provokasyon gerekmiyordu, doğrudan doğruya savcılıklar yoluyla, öne çıkmış olanların tutuklanması, belli davaların açılması, insanların hapishanelerde uzun süre tutulması gibi durumlarla,faşist hareketin cinayetleri önlen-

meksizin kolaylaştırılıyordu. Ek olarak, öğrencilerin toplu olarak bulunduğu merkezlerde yıldırma faaliyetleri yapılıyordu. Bunlar da, yurt baskınları, insanları yurtta kalamaz hale getirme, yurda girip çıkanları sürekli denetleme, öğrencileri kaçırma ya da yurda baskın yapıp öğrencileri dayaktan geçirme şeklinde oluyordu. Ankara'da da İstanbul'da da bunlar oluyordu. DEV-GENÇ yöneticileri ise, olmuş bitmiş ya da olması beklenen her olaydan önce ve sonra tutuklanıyor, dayaktan geçiriliyordu.

— O günler için güvenlik kuvvetlerinin genel bir saldırısından söz edilebilir mi?

— Güvenlik kuvvetlerinin saldırısı meselesine iki yanlı bakmak gerekiyor. Kimi zaman biz de saldırıyorduk. Eğri oturalım, doğru konuşalım, çünkü bizim yapmak istediğimiz şey düzenin çerçevesini aşıyordu. Örneğin karşımıza bir hedef koyuyorduk, diyelim ki şu gün şu saatte bir gösteri yapmak gerekiyor, biz o gösteriyi yapmak için izin almayı gözeterek değil de, herşey sıcağı sıcağına iken, kitle hareket halindeyken o işi yapmak üzere yola çıkıyorduk, bu da varolan nizama aykırı bu anlamda. Gene de o zaman bugüne kıyasla polisin kibar olduğunu kabul etmemiz lazım. İnsanlar poliste hep dayak yediler ama mücadelenin çok kızışmadığı dönemlerde dayak da pek fazla olmuyordu. Mesela kendim için bir grafik çizeyim: İlk gözaltına alındığımda, yürüyüşte yerden taş topluyorum diye gözaltına alınmıştım, ön taraftan da polisi rehin almışlardı. Biz değiş-tokuş edildik, "yapma yavrum" falan dediler Emniyet'te; ikincisinde afiş bastırıyorduk matbaada, afişler basıldıktan sonra matbaacı ihbar etti, yakalandım.Emniyet'te bu kez "lan" falan dediler, "memlekette demokrasi mi yok, neden böyle yapıyorsunuz?". Üçüncüsünde DEV-GENÇ Genel Başkanı idim, o zaman eşek sudan gelinceye kadar sopa yedim. Dördüncüsünde ise, kontr-gerilladaydım!.. Bu grafik aşağı yukarı mücadele grafiğini de veriyor.

— SBF baskınından sonra televizyonda yapılan bir programda öğrencilerin görüntüsü sırtlarından verilerek,dayak izleri gösterilmiş ve İçişleri Bakanına "bunlar ne?" diye sorulmuştu.

— Şüphesiz bir karşı ağırlığın bulunuyor olması çok önemli, daha geniş konuşacak olursak, o zaman güçlerin ayrılığı denilen şey geçerliydi. Yürütme gücü bir türlü, yargı gücü başka türlü, ordu ise bir başka türlü davranıyordu. Zaten Demirel'i en çok meşgul eden problem de buydu. Televizyonda, "biz yakalıyoruz, hakimler bırakıyor" diye bağırıyordu. Dolayısıyla bu, polisler açısından belirgin nedenler olmadan insanların tutuklanmasında caydırıcı bir etki yaratıyordu. Çünkü delil yok adamı götürüyor, adam öteki gün bırakılıyor. Yani yargıçlar genellikle hükümetin şiddetini paylaşmıyorlardı. Ayrıca basın da hükümet üzerinde çok fazla etkiye sahipti. Esasında AP hükümeti de mecbur kalmadıkça, mücadele onu zorlamadıkça, öğrencilere karşı çok uzun süre müteredditi kaldı. 27 Mayıs'ın tekrarı AP hükümetinin en ciddi kabusuydu. 27 Mayıs nasıl olmuştu? Öğrenciler ayağa kalkmış, askerler gelip vurmuştu. İşte bu Demirel'e korku, radikallere de cesaret veriyordu. Radikaller öğrenciler ayağa kalkınca ordu gelir vurur diye umutlanıyorlardı. Yani devletteki bu ayrı-

lık, siyasi güçlerin böyle ayrışmış olması, biz ne kadar eleştirsek de dar siyasi maksatlarla da olsa, CHP'nin hükümetin saldırgan politikasına karşı muhalefette bulunuyor olması, meclisin etkin olabilmesi, bir dereceye kadar basının öğrencilerden yana olması -evet o zaman basın, AP basını dışında öğrencilerden yanaydı-,TRT'nin özerkliğinden kaynaklanan, oradaki demokrat insanların hareket kabiliyetinin olması, yürütme üzerinde sınırlayıcı etkenlerdi. Aslında güçler ayrılığından murat edilen, kast edilen de budur. Yürütmenin fonksiyonlarının öteki kurumlarla dengelenmesi nedeniyle, Türkiye o zaman bugünle kıyasladığımızda epeyi demokratikmiş demek lazım. Her ne kadar biz onun tarifini siyasi ya da teorik olarak başka türlü yapıyorsak da, hükümetin karşısında, devletin içinde ve dışındaki güçler hükümet icraatini epeyi denetliyebiliyorlardı doğrusu.

— Yani Türkiye tarihinin en özgür dönemi mi?

— Bence öyle. Hem sosyalistlerin hem de halkın en özgür olduğu dönemdi. Marighella'nın kitabı Fransa'da yasaklanmıştı, burada peynir ekmek gibi satıyordu. Aslında devlet o zaman daha başka bir devletti, sonradan biçimi değişti. İşte bizim televizyona çıkmamız da buna bir örnek. Bizi televizyona çıkartmaları bizi illa benimsiyor olmalarından ya da TRT'de bir şekilde DEV—GENÇ'in adını duyurmaktan fayda uman insanlar bulunmasından değildi. Daha çok, faşistler konuşuyorsa, devrimciler de konuşmalı ve halk aydınlanmalı diyen insanların etkin olmasındandı. Öte yandan DEV-GENÇ'in haklı taleplerle ortaya çıkmış ve geniş kitle tarafından benimsenen bir örgüt haline gelmesi gerçeği vardı, ki bu ikisi buluşuyor. O zaman TV yalnız Ankara'da izleniyordu ama bu program insanlar üzerinde epeyi etkili olmuştu. Bizi olduğumuzdan farklı sananlar, bizi olduğumuz gibi görebilme fırsatı elde etmişlerdi. DEV-GENÇ'in devletin televizyonunda konuşuyor olabilmesi, onun aslında pekala da meşru bir topluluk olduğu düşüncesini insanlar arasında yaygınlaştırmıştı.

DEV-GENÇ'in ÖRGÜTLENMESİ

—DEV-GENÇ bu meşruluğu nasıl bir örgütlenmeyle sağladı?

— Örgütlenmeye gelince, DEV-GENÇ aslında bir kitle hareketi olarak kavranırsa, daha iyi anlaşılabilir. Gerçekte DEV-GENÇ'in kayıtlı üyelerinin hepsi faal değildi ama, öte yandan faal öğrenciler arasında da DEV-GENÇ'e kayıtlı olmayan pek çok kişi vardı. Bu anlamda DEV-GENÇ toplam faaliyeti itibarıyla bir örgütten çok, yığın hareketiydi. Ama DEV-GENÇ'in aşağı yukarı merkezi kabul edebileceğimiz bir örgüt yapısı da vardı. Merkezi ama, öbür taraftan özerk bir karakter taşıyan alt örgütlenmelere sahipti. Bölge yürütme kurulları vardı. Mesela İstanbul Bölge Yürütme Kurulu aşağı yukarı kendi başına hareket ederdi,Karadeniz'deki Bölge Yürütme Kurulu, Trabzon özerk gibiydi, ancak kongrede kabul edilmiş temel kararlar doğrultusunda da merkeziydi. Öte yandan sosyalist fikir klüpleri vardı, bunlar daha sonra Atilla Sarp döneminde devrimci gençlik dernekleri adını aldı. Biz ODTÜ'de sosyalist simgesi devam

etsin diye adımızı değiştirmemiştik. Yani alt birimler sosyalist fikir klüpleri ve devrimci gençlik derneklerinden oluşuyordu, onlar da üye yapıları itibarıyla büyük çoğunlukla öğrenciydi. Taşrada, Söke, Antep, Bafra, Ceyhan, Hatay, Elazığ gibi yerlerde, şimdi hepsini çok iyi hatırlıyamıyorum, üyeleri öğrenci olmayan gençlik dernekleri kurulmuştu. Özetle, DEV-GENÇ'in merkezi örgütlenme alanı üniversiteler olduğu için, üyelerinin çoğunluğu öğrenciydi. Daha sonraki dönemlerden şöyle bir farkı vardı; DEV-GENÇ'in bütün meseleleri üye toplantıları, kongreler ve konferanslarda tartışılırdı, dolayısıyla bütün bu toplantılar çok ciddi eğitim alanlarıydı diye düşünüyorum. DEV-GENÇ üyeleri aslında kazandıkları bilgi ve bilincin çok önemli bir bölümünü bütün bu toplantılarda elde ettiler; kitap okumaktan çok, kitapların içinde yazılanlardan çok, aslında buradan elde edilen bilgilerin karşılıklı çarpıştığı bu alanlar en ciddi öğrenim merkezleri oldu. Çok ciddi bir eğitici yanı vardı diye hep düşünüyorum, bu önemli bir şeydi. İkincisi DEV-GENÇ'in hayli demokratik olduğunu söylemek mümkün, en azından şöyle demokratik, denebilir ki, hakim eğilim gene de kendi kombinezonları yoluyla istediği adamları getiriyor götürüyor ama, bu bütün herkesin önünde oluyor, hiç değilse bazılarının buna itiraz etme hakkı oluyordu. Mesela bir Aydınlıkçı kalkıp, "aslında bu XY kliğinin duruma el koymasıdır ve ben buna karşıyım" diyebiliyordu. En azından böyle düşünmeyen insanlar bu bakımdan uyarılabiliyorlardı, dolayısıyla bu, örgüte hayli demokratik bir işleyiş kazandırıyordu. Örneğin DEV-GENÇ'te şunu yapmak hiçbir zaman mümkün değildi, bir insanı bir görevden alıp bir başka göreve getirmek, ya da bir politikadan bir başkasına geçmek hiç de öyle yukarıdan aşağıya doğru kolayca olmazdı. Aslında herşey etraflıca tartışılır ve bütün herkesin senin dediğine inanması sonucunda ya da hiç değilse bir konsensus sağlanması sonucunda belli bir politika gerçek olabilirdi. Tabii günübirlik politika ve işler zaten senin elindeydi ve sen onu yürütürdün, bu anlamda ben, birincisi bizlerin siyasi terbiye, ikincisi bir organizasyon terbiyesi, üçüncüsü karşılıklı tartışma adabı gibi şeyleri edinmemizde, işte DEV-GENÇ'in bu hem özerk, hem demokratik ama öbür taraftan merkeziyetçi olan yapısının çok şey kazandırdığını doğrusu düşünüyorum. Bu çok mimari bir tarzda, ince ince düşünülüp kurulmuş bir şey değildi belki, başka türlüsü olmadığından böyle oluyordu ve bence hiç de fena olmamıştı. Bu deneyimin daha sonra bu kadar iyi biçimde tekrar edilememiş olmasını ben aslında bir talihsizlik olarak düşünüyorum. Kendi payıma benim için hayatımda okuduğum en iyi okul DEV-GENÇ'ti, çok şey öğrendim doğrusu.

— DEV-GENÇ kitlelere ulaşmak için nasıl bir yayın politikası izledi? Sadece periyodikler değil, bildiriler, bültenler ve afişler açısından da değerlendirir misin?

— DEV-GENÇ'in çok düzenli yayınları olduğu,doğrusunu isterseniz, söyleneniez. Atilla Sarp'ın döneminde dergi çıkartılmaya başlanmıştı, bu da yalnızca DEV-GENÇ'lilerin okuduğu bir dergiydi. Ben öğrencilerin elinde pek görmezdim. Öyle hararetle okunan bir dergi değildi, kendi belirttiği periyotta da çıkmadı hiçbir zaman. Okullar tatil ol-

duğunda çıkmazdı, 5-6 sayı falan çıktı galiba, bir buçuk yılda 6 sayı. O zaman daha çok teorik organlar okunurdu, Aydınlık'lar ve Kurtuluş gazeteleri okunurdu. DEV-GENÇ'in yayın organı İLERİ'de DEV-GENÇ çevresindeki problemler ve DEV-GENÇ hakkındaki fikirler ifade edilirdi ama, insanlar gene de Aydınlık dergilerini ya da klasikleri okuyarak ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlardı. Bence asıl etkileme, gençlik örgütünün yayınlarından çok, forumlar, mitingler, afişler ildiriler yoluyla oluyordu, bunlar bayağı etkiliydi. Onların örneklerini bulmak isterim aslında, çok güzel afişler yapılıyordu. Derdimizi daha çok böyle anlatabiliyorduk. Okullarda duvar panoları vardı, bunun dışında bildiriler epeyi etkili oluyordu, hakikaten o zaman bildiri okunan birşeydi. Bunun dışında derinlemesine okumaya yönelmiş insanlar,daha ciddi şeyler okudukları için DEV-GENÇ yayın organı İLERİ, çok da fazla yayın organı sayılmazdı, ben öyle düşünüyorum. Bu yayınlarda ağırlık, pratik mücadelenin hemen önümüze çıkardığı mesele olurdu, o gün o dönem gündemde ne varsa o. Bir de anti-emperyalizm ve anti-faşizm işlenirdi. Sosyalist bilinçlendirme yolundaki çabalar daha çok sosyalist fikir klübünün ya da işte, devrimci gençlik derneğinin çalışmalarında olurdu. Kitleye yönelik olarak doğrudan bir sosyalist bilinç kazandırma faaliyeti gösterdiğimizi ve vurgunun burada olduğunu pek hatırlamıyorum.

DEV-GENÇ'in ANTİ-EMPERYALİST MÜCADELEYE ve SINIF MÜCADELESİNE KATKISI

— DEV-GENÇ'in üniversitelerden taşması, halkın mücadelesine, işçi ve köylü hareketlerine katkısı nasıl olmuştu?

— Özellikle Atilla Sarp döneminden başlamak üzere DEV-GENÇ'in nüfuzu geometrik olarak artmaya başladı. Her zaman adından sözedilen, en tutarlı örgüt, vs.. biçiminde; ve bu anlamda da DEV-GENÇ kendisi daha işçilere köylülere gitmeden adı gitti. Türkiye'de hükümetin karşısında DEV-GENÇ diye bir örgüt var, özellikle köylüler bunu çok iyi biliyorlardı, o zaman Türkiye'de epeyi hareket halinde bulunan bir köylülük vardı—özellikle küçük üreticiler ve topraksız köylüler, daha sonra hiç görülmedi, bence son 20 yılda bir daha hiç öyle bir dönem yaşanmadı. DEV-GENÇ aslında bu hareketleri organize etmek ve doğurmaktan çok başlayan hareketlere bir tarzda destek olmaya çalıştı. Üreticilerin yürüyüşler örgütlemelerine gayret etti, işçilerin fabrika işgallerine katılmaya çalıştı, sendika seçme özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkan çatışmalarda işçilerden yana tavır aldı. Fakat bütün bunları organize etmek hem DEV-GENÇ'in gücünü çok aşan birşeydi, hem de DEV-GENÇ'in buna elverişli bir teşkilat yapısı yoktu. Üstelik hareketin tümü aşağı yukarı üniversite alanının ve büyük merkezlerin dışındaydı. Oysa DEV-GENÇ'in hem kitlesi hem teşkilatı Ankara, İstanbul, İzmir gibi üç kentle sınırlıydı, ya da diyelim ki % 90'ı böyleydi. Bu yüzden DEV-GENÇ'in yapabildiği daha çok patlak veren hareketlere katılmak ve onlara bir şekilde yön vermek biçiminde oluyordu. Ama bunlar bir meyva vermeden

de kalmıyordu bence. Her gidilen yerde, her kurulan ilişkiden sonra bütün bu köylülerin içerisinden, üreticilerin içerisinden, işçilerin içerisinden üç, beş, on kişi DEV-GENÇ'lilerle daha yakın ilişkiler kuruyordu. Daha sonra THKP-C önemli ölçüde bu ilişkileri devraldı, yani bu geniş kitle hareketi sırasında ortaya çıkan ilişkileri devraldı. Gerek Karadeniz'de, gerek Ege bölgesinde gerek Güney Anadolu'da —köylü hareketleri daha çok buralarda cereyan etmişti— geliştirilen bütün bu ilişkilerin birbirine bağlanmış olduğunu söylemek çok güç, yani diyelim ki, DEV-GENÇ dolayımı ile Karadeniz'deki bir tütün üreticisi, İstanbul'daki işçilere, Çukurova'daki topraksız köylü Ege'deki işçilere ve bunların hepsi gençlik hareketine organize bir tarzda bağlanmış olmuyordu. Ne var ki, bu şekilde bir ruh hali yayılıyor, görünmez bağlar ve sempatiler oluşuyordu. Tabii bu da DEV-GENÇ içinde de yaptıkları işin bir dereceye kadar ürününü aldıkları için "halka gitmek" diye bir eğilim de doğurdu. Mesela 1970 yılında, ben zannetmiyorum ki, DEV-GENÇ'in faaliyetlerine birinci derecede katılan, onun aktif üyesi olan insanlardan herhangi birisi bir fabrika işgaline, bir köylü hareketine, bir toprak işgaline katılmamış olsun. Herkes bir şekilde bir fabrika, bir köy gördü. İnsanlarla, bir şekilde kendisinden farklı insanlarla ilişki kurmayı öğrendi ve bunların da bence çok değerli bir sonucu oldu. Aslında herkes için mücadelenin hiç de göründüğü kadar basit olmadığı fikri egemen olmaya başladı. Oysa daha önce biz birşey yaparız, işçiler birşey yapar, köylüler birşey yapar, bu iş olur diye bir görüş vardı. Hayır, hadise son derece karmaşıktır; köylüleri bölen çıkarları vardır, işçileri bölen zihniyet farklılıkları vardır, işte devletin gücü karşısında bunların belli bir tavrı vardır, vs... şeklindeki artık pratik mücadeleden elde edilebilecek ve yalnızca bu yoldan elde edilebilecek fikirler insanlarda toplanmaya başladı.

— Bu anlattıklarından DEV-GENÇ'ten beklenenin kendisini aştığı görülüyor. Bu anlamda kadroların siyasi yeterliliğini değerlendirir misin?

— Kendilerinden beklenenler açısından, DEV-GENÇ'li öğrenciler bayağı bir siyasi kadro gibi olmaya başlamışlardı. Bu yüzden de bütün bu ilişkilerin sonucunda genellikle ezilen insanların hoşnutlukla ve sempatiyle baktıkları bir örgüt halini alıyordu DEV-GENÇ. Ben kendi DEV-GENÇ ve SFK Başkanlığı dönemlerimden hatırlıyorum, çok fazla sayıda sendikalaşmak isteyen köylü ve işçi DEV-GENÇ nerede diye Ankara'ya geliyordu. DEV-GENÇ'in merkezini kimse bilmiyordu ki, DEV-GENÇ'in yeri yok zaten, her yerde ve hiçbir yerde... İşte üniversitelere gelip buluyorlardı. Mesela toprak işgal ediyordu Polatlı'daki köylüler, şimdi ne yapacağız diye başlarını ellerinin arasına aldıklarında, hele bir gidip DEV-GENÇ'lilerle konuşalım diyorlardı. Fabrikalardan atılan işçiler patronlara ne yapmak gerektiğini gelip DEV-GENÇ'e soruyorlardı. Ama DEV-GENÇ'in elinde bunları karşılayacak ne bir teşkilat ne de bir tecrübe stoku vardı, ama iyi niyet vardı. İnsanlara avukatlar bulunuyor, mesela valilik, kaymakamlık gibi yerlerle olan meselelerinde yardımcı olunuyor, ya da büyük toprak sahiplerinin gözünü korkutmak için birşeyler yapılıyordu. Bu arada onlara sosyalist fikirler de aktarılmaya çalı-

şılıyordu. Böylelikle DEV-GENÇ kendi çapını aşan miktarda ilişkiyle donanmaya başladı. Bu tarihi olarak iyi bir şeydi, fakat pratik olarak da bizi müthiş bunaltan bir hikayeydi. Çünki buna ağırlık verdiğimiz zaman öğrencilerle ilişkilerimiz aksıyor, öğrencilerle ilişkilerimize ağırlık verdiğimizde de öbür taraflarla başa çıkamıyorduk. Nihayet bütün bunlarla başa çıkmak için gerekli olan profesyonelleşmeyi de çok iyi kotaramıyorduk, bütün bunlar DEV-GENÇ'i altından kalkılması çok zor bir yükün altına soktu. Bunun ilacı neydi? Bunun ilacı aslında DEV-GENÇ'in paylaştığı fikirleri vaazeden, bunu programatik olarak siyasal ve örgütsel olarak kapsayan bir örgüt idi. Fakat ne yazık ki, bunu kendilerinden beklediğimiz, eski tüfekler dediğimiz insanlar bu işi kotaramadılar. Bu böyle olunca politik parti meydana getirme işi de DEV-GENÇ içinden çıkan kadrolara kaldı —bunun da ne dereceye kadar yerine getirilip getirilmediği ayrı bir tartışma konusu. Ama bu bakımdan DEV-GENÇ bir politik partinin misyonunu yerine getirmeye çalıştı, zaten kitlelerden de politik parti muamelesi görüyordu. Kitleler kendi davasının sözcüsü diye DEV-GENÇ'i seviyordu. Hatta halk arasında DEV-GENÇ çok uzun boylu, dev gibi gençlerden oluşan Robin Hood örgütü gibi birşey olarak kavranıyordu. Devlet tarafından ise, devletin temelini yıkmak üzere kurulmuş bir açık politik örgütlenme olarak görülüyordu. Devletten gelen baskı bu anlamda bir gençlik örgütüne gösterilmesi beklenenden çok daha fazlaydı, halktan gelen talep ise bir gençlik örgütünden beklenecek olanın üzerindeydi. Bu iki güç arasında bayağı zor durumdaydık doğrusu.

— DEV-GENÇ'in işçi sınıfının mücadelesine katkısı açısından DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ile ilişkisi nasıldı?

— İşçi sınıfına hizmet etmenin tarihsel görevi olduğuna inanan DEV-GENÇ'li, "dışardan bilinç taşımak" üzere fabrikalara ve sendikalara yaklaştığında, DİSK temsilcisini karşısında buluyordu. Zaman zaman çok sevimsiz biçimlere de bürünebilen bu çekişmeler, sendika önderlerinin iktisadi bunalım gelişip grevler yaygınlaştıkça, daha çok aktif güce gereksinme duymaları yüzünden devrimci gençlere daha az engel çıkartmaları ile azalmaya başladı. Öğrenciler grevlerde, fabrika işgallerinde, toplu direnişlerde işçilerin yanında görülür, sendikalarda çalışır olmaya başladılar. Sendikasız yeni işçi kitleleri, devrimci gençlerin de çabalarıyla sendikalara katılmaya başladılar.

— Türkiye tarihinin en önemli işçi direnişi, yeni sendikalar yasasına karşı 15-16 Haziran 1970'de gündeme geldi. Bu direnişe DEV-GENÇ'in katkısı nasıl oldu?

— Yeni sendikalar yasası, parlamentodan geçerken DİSK yöneticileri bir yandan İstanbul'da işçi temsilcilerini biraraya getirip bürokratik ve parlamenter yollar dışında bu saldırıyı püskürtmenin yollarını ararlarken, öte yandan DEV-GENÇ temsilcileri ile görüşmelere giriştiler. İşçiler o güne kadar bir tek tüfeğin karşısında bile ürkmüşlerdi ama, onbinlercesi biraraya geldiklerinde, tanklardan kurulmuş barikatların üzerinden sel gibi aktılar. DEV-GENÇ'liler bu büyük işçi hareketini ne organize ettiler, ne de yönettiler ama, güçlerinin elverdiği her yerde işçilerin yanında

ve önünde yürüdüler. İşçilerin yürüyüşü sırasında DEV-GENÇ'e egemen olan eğilimin nakaratını-İşçi-Gençlik-Ordu Elele-tekrarladılar ama ellerinde yalnızca işçilerin elleri vardı, soluğu işçilerle birlikte sıkıyönetim hapishanelerinde aldılar. Devrimde ordunun işçi sınıfının müttefiki olduğu görüşü, bir yandan işçilerin öte yandan ordunun pratik eylemleriyle sona ermişti. DEV-GENÇ'lilerin 15-16 Haziran'dan öğrendikleri en önemli şey, bütün yaşamlarını mücadelenin hizmetine koymaksızın, işçi sınıfı adına hiçbir şey yapılamayacağı ve varolan toplumun kurumlarından alınacak güçle bir devrimin gerçekleşemeyeceğiydi.

— Anti-emperyalist gösteriler, 6. Filo'ya karşı konulan eylemler, Filo'nun yıllarca limanlarımıza gelmesini engelledi. Komer'in arabasının yakılması geri alınmasını sağladı. ABD işyerlerine yönelik engellemeler Amerikalıların toplumdan tecrit olmasına yol açtı. Bütün bunlar ABD askeri varlığının 35 binden 5 bine düşmesini sağladı. Bu sonuca DEV-GENÇ'in mücadelesi ile ulaşıldığı söylenebilir mi?

— Bütün bu tesbitlerin hepsi olanı ifade ediyor. Bence DEV-GENÇ'in tarihi meşruiyetinin üzerinde yükseldiği temel de budur. 74'lerden sonra anti-emperyalist eğilimin güçten düşmesi ya da mücadelenin merkezinden uzaklaşmasında, bir anlamda da içte mücadelenin çok sertleşmiş olması rol oynadı. Anti-emperyalist mücadele bütün ilerici insanları üzerinde birleştiren temeldi, bunun elde tutulmasının her zaman bir zorunluluk ve gereklilik olduğunu düşünüyorum. Gerçi bu iradi bir tarzda yükseltilemez, eğer böyle bir eğilim yoksa, ama bunun gerçekten olup olmadığının da sürekli bir politika olarak yoklanmasında ben çok büyük bir fayda olduğunu düşünüyorum. Çünki bu işin esası, yani emperyalizm çağında bir sosyal devrim anti-emperyalist olmaksızın gerçekleşemez. Diyelim ki Sandinista tarzında olur, zaten Amerikanın kendisi demek olan Somoza oligarşisini yıkar, gelir. Ya da doğrudan Amerikan işgali altındaki bir yerde gerçekleşir veya başka türlü olur ama, neticede emperyalist kampın ve başındaki ABD'nin çıkarlarını hedef almayan hiçbir sosyalist mücadele olamayacağını düşünüyorum. Bu nedenle en geniş halk kesimlerini birleştirebilecek bir politika olarak, bu politikanın DEV-GENÇ tarafından takip edilmesini bir yanlışlık ve bir milliyetçi eğilim tezahürü değil, tersine çok doğru bir şey olarak düşünüyorum. Ancak şöyle bir tehlike var tabii. Anti-emperyalist bir hat izlemek kaçınılmaz olarak belli sınıfların işbirliğini gerektirdiği için, burada sosyalizmi anti-emperyalizme feda etme pragmatik düşüncesi her zaman doğabilir, ki geçmişte de bu doğmuştu. İşte anti-emperyalizmin asıl doğrultu olmasından MDD'cilerin ve radikallerin anladığı buydu. Tam simetrik bir biçimde TİP sosyalizmi temel politik doğrultu olarak alınca, o da anti-emperyalist mücadeleyi yok saymak eğilimindeydi.

— Anti-emperyalizmin asıl doğrultu olması, temel çelişkinin bir anlamda ihmal edilmesi ve baş çelişkinin daha öne çıkarılması olarak yorumlanabilir mi?

— Evet, bence öyle. Güncel olan ve kısa vadeli olan hedef bütün güçlerin üzerine yığıldığı bir amaç haline geldi. Bu da bir nevi ideolojik sa-

katlanmaya da, iyi bir biçimde denetlenmediği için, yol açtı ama neticeten Türkiye'nin bütün tarihi açısından bakıldığında, 60'lı yılların ikinci yarısından 70'e kadar geçen dönemde Türkiye'nin en demokratik çağını yaşıyor olabilmesi, işte güçlerin böyle seferber edilebilmiş olmasına bağlıydı, çok büyük ölçüde. Bu dolaysız olarak Amerika'nın işbirliği yaptığı AP hükümetini bile etkiledi ve daha özgür, daha özerk politikalar üzerinde düşündürdü, daha sonra Demirel'in açıklamaları da bunu gösteriyor.

DEV-GENÇ'in DİĞER SOL ÖRGÜTLENMELERE BAKIŞI

— Biraz da DEV-GENÇ'in diğer sol örgütlenmelere bakışından sözetmeni istiyoruz. Gençlik örgütlerinden başlayarak önce SGÖ (Sosyalist Gençlik Örgütü) hakkındaki görüşlerini açıklar mısın?

— Aslında SGÖ çok dar, TİP taraftarları ya da TİP yönetimine yakın öğrencilerin kurduğu bir gençlik örgütüydü. SGÖ, TİP'liler FKF'den çıkartıldıktan sonra, yani Atilla Sarp'ın başkanlığı döneminde kuruldu. SGÖ kendi propagandasını yürütmek, kendi fikirlerini yaymak ve bunun için de eylemde bulunmak bakımından en az DEV-GENÇ kadar meşru bir örgütlenmeydi. Fakat o zamanki DEV-GENÇ yönetimi —bunu onun aktif üyelerinden pek çoğu da paylaştı- SGÖ'nün faaliyetlerini engellemek için, SGÖ'ye karşı hiç de gerekmediği halde saldırgan bir siyaset izledi. Afiş yapıştırmaları, fikirlerini yaymaları, forumlarda konuşmaları engellendi. İnsanlar dövüldü, kafaları kırıldı; bunların hepsi baştan aşağı yanlıştı, bugün savunulacak hiçbir tarafı yok. Aslında kendi fikirlerine güvenen bir çizgi, çok da cılız birkitle temeli olan böyle bir örgütlenmeyle yarışmaktan ancak keyif alabilirdi, onunla açıkça tartışarak, kendisini kitlenin önünde haklı çıkartabilirdi ve üstelik onlarla pekala gericiliğe karşı dostça bir işbirliği de sürdürebilirdi.Tabii karşı tarafın da bu konuda politik davrandığını ve DEV-GENÇ'lilerle iyi bir ilişki sürdürebilmek bakımından yeterince esnek bir tutum takındığını söylemek bence çok güç... Ama gene de, şöyle bir söz var: "çok verilenden çok istenir". DEV-GENÇ'e çok şey verilmişti ve ondan beklenirdi. Kısacası öncelik DEV-GENÇ'teydi. Bunu yapamadı, bu bir olumsuzluktu. İkincisi de SGÖ doğrudan sosyalist propaganda yapıyordu ve bu bence iyi birşeydi. Örneğin Lenin'in 100. doğum yıldönümü afişleri yapıştırdıkları için Siyasal'da dövülmüşlerdi. Belki de bunu yapıştırdıkları için değil, bunu yapıştırmak onların faaliyetlerinin bir ürünüydü, DEV-GENÇ onların faaliyetlerine karşıydı, bu nedenle de engellemek istiyorlardı. Ama neticede DEV-GENÇ'liler yönetimin konuya yaklaşımındaki hata nedeniyle sosyalist çalışmaya karşı bir konuma düştüler; kimi insanlar, mesela ben böyle şeylere ortak olmamış olabilirim ama, biz DEV-GENÇ olarak bunun yükünü hep taşıdık üzerimizde. Bizim yönetimimiz sırasında ise gerek SGÖ, gerek DEV-GENÇ dışındaki, TİP yönetimine şöyle ya da böyle yakın gruplaşmalarla daha iyi ilişkiler sürdürebildik. Bu biraz da bizim Kemalizm üzerindeki vurguyu azaltmamızdan ileri geldi ve12 Mart'a karşı çok açık

bir tavır takındıktan sonra, onlarla daha yakın bir ilişki doğdu ama sıkıyönetim ilan edilip, dağılınınca bir daha birbirimizi göremedik. Bence SGÖ'lüler her zaman meşru idiler, çünki neticede sosyalizm idi amaçları, şöyle ya da böyle. Onlara karşı böyle saldırgan bir politika izlenmesi bence çok yanlıştı.

— Biraz da sosyal demokratlardan söz edelim...

— SDDF, CHP'nin ve özel olarak da Ecevit'in kontrolü altında bir örgütlenmeydi. Bence, Ecevit'in iflah olmaz anti-komünizminden ötürü aslında biz sosyal demokrat gençlerle kurmamız mümkün olabilecek iyi ilişkileri kuramadık. Çünki SDDF bütün faaliyeti sırasında vurguyu hep anti-komünizm üzerine vurdu, komünistlerin güvenilmez insanlar oldukları, hatta devrimci hareketin CIA tarafından kontrol edildiği üzerine şayialar yaydı. Bütün bunların hepsini o kadar çok yaptı ki, sosyal demokratlarla devrimciler arasındaki ilişki hep onlar tarafından bloke edildi; ben hiçbir yerde ve hiçbir zaman, bir iki fakültede faşistlere karşı birlikte mücadele etmenin dışında, kalıcı bir işbirliği yapabildiğimizi hatırlayamıyorum. Bütün boykotlara ve bütün işgallere karşı çıktıklarını biliyorum. Yani SDDF asıl olarak devrimci harekete karşı faaliyette bulunduğu için biz SDDF ile birlikte işgöremedik. Ama bizim sosyal demokrat gençlerle CHP yönetimi arasında, gençliğin doğasından ötürü bir fark varolabileceğini görememiş olmamız, aslında tecrübesizlikten ve dar görüşlülükten doğan birşeydi. Akıllı bir sosyalist politika aslında sosyal demokrat gençlerle ya da sosyal demokrat gençlik örgütüyle CHP yönetimi ve Ecevit arasındaki niteliksel farkı tesbit eder ve bunun üzerinde çalışırdı. Biz ise onlara, onların bize karşı kullandıkları dilin aynını kullanarak, onlara, bize yönelttikleri saldırıları aynen yönelterek işi bir dereceye kadar içinden çıkılmaz hale soktuk. Ama asıl saldırı Ecevit'le CHP'den geldi. Bu çatışma başka nerelerde çok yoğundu hatırlıyamıyorum ama ODTÜ'de çok yoğundu. Bence ODTÜ'de çok basit bir hesap vardı, aşağı yukarı işte beş on yıl sürebilecek bir zaman açıklığı içinde yetişecek kuşağı devşirmek ve CHP'nin kadroları haline getirmek. Ki bunun başarabildikleri kadarını daha sonra gördük.CHP'nin belediye başkanları,milletvekilleri -işte Semih Eryıldız, Ali Dinçer falan-. Hep bu hesabın içindeydiler ve asıl kavga buydu diye düşünüyorum. Yani üniversiteye hakim olmak, devrimci hareketin yolunu kesmek, ama esas olarak bunu CHP'nin nüfuzu altında bir gençlik yaratmak için yapmak. Tabii CHP yarı yarıya devlet demek olduğu için SDDF rektörlükler düzeyinde de hep destek gördü. Aslında CHP her zaman gericilerin Truva Atı oldu.Mesela ODTÜ'de faşistler ve sağcılar sosyalistler karşısında hareket edemez hale geldikleri zaman seçimlerde sosyalistlere karşı hep sosyal demokratları desteklediler. Tabii gericilikle bu kadar içiçe oluş hasımlıkları da arttırdı, ama ben gene de öyle düşünüyorum ki, asıl gerici eğilim o taraftan gelse ve çatışmalar öyle kışkırtılmış olsa bile, daha ileriye doğru bakarak mesela 65'ten 85'e yirmi yıllık bir zaman içerisinde baktığımızda bütün olabilecekleri insanın önceden görebilme -ki bu kahinlik değil aslında, tutarlı sınıf analizleri temelinde bu pekala yapılabilir- daha farklı bir politika izlemek ve CHP'li

gençlerle başka türden ilişkiler kurmak mümkün olabilirdi. Örneğin ben şimdi o zamanlar ODTÜ Öğrenci Birliği Başkanı olan İskender Odabaşıoğlu ile arasıra karşılaşıyorum, o zamanlar çok boğuşurduk, şimdi ise hiç de birbirimizin gırtlağına sarılmıyoruz, belki biraz onun, biraz da benim kişisel ilişkileri başka ilişkilerden ayırmamızdan kaynaklanıyor ama, bunlardan pek politik sonuç çıkmasa da şu çıkar: Biz o zaman hiç görüşemez hale gelmiştik, düşmandık birbirimize. Birisi reformlar yoluyla, birisi devrim yoluyla toplumun değişmesi gerektiğini vaazeden her iki eğilim arasındaki hasımlığın bu kertede olmasını politika ile izah etmek güç tabii... Daha doğrusu her ikisinin de doğru politikalar izlediğini söylemekle izah etmek güç, ben doğrusu orada bir sakatlık ve dar görüşlülük olduğunu düşünüyorum. Bizim cephemizde, denebilecek olan bu, sosyal demokratlarla bizim yönetimimiz sırasında hiçbir işbirliği yapamadık. Ondan önceki dönemlerde, DEV-GÜÇ zamanında cephe girişimleri galiba olmuş ama, biliyorsunuz Ecevit cephe dendiği zaman kavramın kendisine karşıdır zaten, bütün bu cephelerin dışında kalmayı tercih etti ve hiçbir işbirliği olmadı.

— Sosyal demokratlarla hasımlık olayı SGÖ ile olduğu gibi çatışmaya kadar vardı mı?

— Evet benim bildiğim şeyler oldu. Mesela ODTÜ'de Erhan Erdoğmuş'un başkan seçildiği seçimler bayağı ciddi çatışmalarla geçti. Şimdi çatışmanın nasıl başladığını iyice hatırlıyamıyorum, ilk önce sosyalistler de saldırmış olabilir. Seçimleri sosyal demokratların kazanması üzerine sosyalistler seçimlerin usulüne uygun yapılmadığı, genel kurul kararlarına uyulmadığı gibi gerekçelerden hareket ederek seçimin gayrimeşru olduğunu ilan ettiler. Sosyal demokratlar ise kendilerinin meşru yönetim olduğunu ilan edip, Öğrenci Birliği'ni devralmaya gittiler ve kıyamet koptu, herkes birbirine saldırdı, artı sosyal demokratlar o masumiyet gerekçelerinin tamamen dışında bir gerçeklik olarak CHP'nin Altındağ İlçesinden silahlı insanlar getirdiler, devrimcilere saldırdılar, otobüslerin önünü kestiler. Mesela ben çok iyi hatırlıyorum, Metin Çulhaoğlu'nu, "sosyalist varsa ortaya çıksın" diyerek otobüsten indirip dövdüler, bir sürü insana saldırdılar. Şahsen benim Kızılay'da yolumu kestiler, dövdüler. Bunları çok iyi biliyorum, biz de onlara birşey yapmadık değil, biz de onlara saldırdık. Özetle, ilişkiler şiddete dayalı bir karakter kazandı. Ancak çok uzun sürmedi. Erhan Erdoğmuş'un sağduyusu, işin başında olan arkadaşların ciddi çabaları sonucunda bir süre sosyal demokratların Ecevit'çi kanadı ile, sosyalistlerle işbirliğinden yana olan kanadının birlikte götürdüğü bir yönetim kuruldu. Sosyalistler, Ecevit'çi olmayan ve kendini Milli Kurtuluşçu Sosyal Demokratlar olarak adlandıran kanadı destekler oldu. Böylelikle bir denge tutturuldu, iş çığırından çıkmadan kurtarıldı.

— Hatırladığımız kadarıyla SDDF ile ortak bir miting düzenlenmişti. Mitingte olay çıkmış ve ertesi gün Cumhuriyet gazetesi "Devrimciler Mitinge El Koydu" diye manşet atmıştı...

— Evet, sosyal demokratlarla beraber bir miting düzenlenmişti. Atilla Sarp yönetimi sırasındaydı. Şöyle birşey oldu herhalde: Gün Zileli'yi ko-

nuşturdular, başka kimseyi de konuşturmadılar, bizim içimizdeki çelişkilere de oynadılar o dönemde. Yani sosyal demokratlarla yapılan sayılı işbirliklerinden biri olan Tandoğan'daki bu mitingde kendi beğendikleri DEV-GENÇ'lilere söz veriyorlardı. DEV-GENÇ Yönetim Kurulu Üyesi İrfan Uçar konuşacağı sırada onu attılar kürsüden, "sen" dediler, "konuşmayacaksın, sana söz vermiyoruz", İrfan aşağı atılınca da, söylemesi insana biraz tuhaf geliyor ama, gidildi el konuldu kürsüye. Bu sefer de onlar dövüldü atıldı, mitingten çekilip gittiler ama kitle gitmedi, biz de diyeceğimizi demiş olduk böylelikle. İşin garibi o zaman bütün bu yapılanları, şimdi "zor kullanmak kötüdür, parlamento iyidir" falan filan diyen adamlar tasvip etmişlerdi.

— DEV-GENÇ'in öteki gençlik örgütlenmeleri ile ilişkileri anlatt klarınla büyük ölçüde açıldı. Şimdi de siyasi örgütlenmelere gelirsek, ilk olarak o dönemdeki TİP'e bakışınızı değerlendirir misin?

— FKF yahut DEV-GENÇ çok uzun bir dönem TİP'e çok olumlu baktı. Mesela ben kendim her ne kadar üyesi değilsem de, TİP'e hep çok derin bir sempati duydum, başka şeyler bilip öğreninceye kadar, kendim işte belirli bir sosyalist eğilimden yana saf tutuncaya kadar. TİP o zaman düzen karşıtı fikirlerin ifade edilebildiği tek yer, düzen karşıtı bir politika sürdürebilen tek politik partiydi. Gerçekten de parlamentoda olsun, parlamento dışında olsun TİP iyi işler yaptı. Bugün daha rahat söylenebilir, biz hepimiz gıdamızı bu insanlardan aldık. Yani uzun bir dönem TİP düzen değişikliği özleyenler üzerinde çok etkili oldu, TİP'e çok olumlu bakıldı. Fakat bir noktadan sonra, yani Türkiye'de bir anti-emperyalist mücadele gündeme gelmeye başlayıp, bu doğrudan doğruya Amerikalıların kendilerine, Amerikan çıkarlarına karşı dolaysız müdahaleler haline gelmeye başladığı andan itibaren TİP bu gelişmenin karşısına geçti ve bunu engelleyen politikasıyla da kazandığı itibarını yitirdi. Yani bu, işte 68'de 6. Filonun Türkiye'ye gelişiyle başlayan olaylarla ilk defa ortaya çıktı. O zaman TİP'liler yani FKF'nin yönetiminde bulunanlar İstanbul'da yapılan anti-emperyalist gösterileri engellemek için gayret sarfettiler, bu tarz girişimlerin yeniden bir askeri darbeyi davet edeceğini, bunlardan uzak durulması gerektiğini falan vaazederek yürüyüşlerin önünü kesme, insanları FKF'den atma gibi davranışlara girdiler. Bu andan başlayarak, militan anti-emperyalistler gözünde TİP'in itibarı hızla düşmeye başladı. Sonra, faşist saldırılar karşısında TİP'in herhangi bir politikasının olmayışı — yani yanlış da olsa, bir politika olsa onun üzerinden birşeyler yapılabilirdi; dayak yiyip provokasyona geliyoruz diyorlardı, kongreleri basılıyordu, polise şikayet ediyorlardı, bu sefer polis gelip onları dövüyordu, vs..; bir kısır döngünün içinde gidiyordu—. Bu anlamda TİP'in tezlerinin doğru bulunup bulunmamasından çok TİP'in pratik politika önerilerinin olmayışı ya da yanlış bulunuşu yüzünden de, TİP önemli ölçüde öğrenci gençliğin gözünde itibar kaybetti. Öte yandan teorik bakımdan da, varolan parlamenter çerçeve içinde bir toplumsal düzen değişikliğinin gerçekleşeceği hiç kimse tarafından, daha doğrusu öğrenciler içerisinde hiç kimse tarafından pek fazla anlaşılabilir bulunmayan bir tezdi. Temel program-

larının gerçekleştirilmesi bakımından çok etkisiz bir yol tutturması nedeniyle de TİP eleştiri konusuydu. Bu noktalar TİP'i hızla gözden düşürdü. Mesela benim açımdan TİP'in sosyalizmi vurguluyor olması hiçbir zaman problem değildi, tersine ben kendi payıma bundan hep hoşnut oldum, ama bunun gerçekleşmesi için gereken çabanın, iradenin, politikaların ve sonuç olarak pratik faaliyetin ortada bulunmayışı ve varolanın da karşısına çıkılıyor olması TİP'in mesela benim gözümde en büyük itibar kaybına uğramasının temel nedeniydi. Ki, büyük kitle için de bunun böyle olduğunu düşünüyorum.

— İllegal örgütlenmelere gelirsek, THKO (Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu) ve THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi)'ne yaklaşımlarınızı anlatır mısın?

— Kendini ilk belli eden gruplaşma THKO olmuştu. Aslında bunu meydana getirenler hepimizin yakından tanıdığı,kişisel düzeyde çok sempati toplamış insanlardı. Mesela bizim hareketin, yani THKP-C'nin önderleri aslında THKO'nun önderlerine göre, eğer bir itibar skalası yapacak olursak, o dönem daha az itibara sahiptiler ya da daha az tanınan kişilerdi. Mesela bir Deniz Gezmiş müthiş bir karizması olan, herkesin çok sevdiği bir insandı, keza Sinan Cemgil de öyle. Ötekiler çok fazla adı sanı duyulmuş arkadaşlar değildi, işte Cihan Alptekin de keza öyleydi, Deniz'le Sinan zaten yetiyordu. Fakat bizim DEV-GENÇ yönetiminde olduğumuz sırada iş artık bir dereceye kadar kişisel sempatiler düzeyinden başka bir yere taşmıştı, yani insanlar daha etraflı düşünüyorlardı ya da en azından üzerinde etraflı düşünebilecekleri bir teorik-politik baza sahiptiler. Deniz'lerin vazettiği politikalar ya da önermeler de iki bakımdan çok fazla taraftar bulmuyordu DEV-GENÇ üyeleri arasında. Birincisi politik parti problemini gözardı eden bir yaklaşıma sahiptiler, yani aslında gözardı etmiyoruz da diyebilirlerdi ama, gerçekte arabayı atın önüne koşuyorlardı bize göre. Politik parti politik eylemden sonra gelir, ilkin politik eylem, ilkin silahlı mücadele ve bunun içinden doğacak bir parti, diye bir öğreti ileri sürüyorlardı ki, bu bizim marksizm hakkındaki en genel bilgilerimize ters düştüğü gibi pratik olarak da hiçbir zaman doğruluğu kanıtlanmamış olan, ancak Küba Devriminin çok abartmalı yorumlarından çıkartılabilecek bir sonuçtu. İkinci olarak pratik mücadelenin kendisine ilişkin olarak ortaya koydukları çalışma tarzı, insanlara sakat geliyordu. Yani üniversitede üslenmek, gidip banka soymak ve tekrar üniversiteye dönmek... Bunun ciddi bir silahlı mücadele anlayışı olabileceği şüpheyle karşılanıyordu. Tabii biz DEV-GENÇ yönetimi olarak, daha sonra yönetim kademelerinde ya da mücadelesinde yer aldığımız THKP-C'den yanaydık ama, DEV-GENÇ'i THKP—C'nin bir uzantısı haline getirmekten de kaçınıyorduk. Çünki bu hale getirildiği zaman, DEV-GENÇ'in içindeki farklı eğilimlerden insanları birarada tutmak ve bunları birarada yaşatmak kabil olmayacaktı. Bu yüzden biz kendi politik hattımıza göre az çok merkezci bir çizgi izliyorduk. Yani kendi düşüncelerimize de bir bakıma tam olarak uymayan bir politik çizgi vaazetmek durumunda kalıyorduk. Bu kadar farklı eğilimi birarada tutabilmek, bence

kitle örgütü yöneticilerine hep politik olarak merkezci bir rota izleme mecburiyeti getiriyor koyuyor. İşte biz de bunun gereklerine az çok uymaya çalıştık. Tabii salt ideolojik mücadele söz konusu olduğunda biz THKP-C'nin fikirlerini savunuyorduk. Zaten daha sonra da DEV-GENÇ yöneticileri olarak THKP-C içerisinde yer aldık. Bize göre o momentte en doğru çözüm, teorik olarak en doğru çözüm, pratik olarak en doğru faaliyet sahası THKP-C tarafından ifade ediliyordu. Tabii bugünkü bilincimle geçmişe dönüp baksam çok fazla başka şey konuşulabilir ama ne bu konuşmanın konusu bence o , ne de o zamanki zihniyetimize aykırı şeyler şimdi söylediklerim. O zaman biz böyle gördük, durum buydu, ama dediğim gibi DEV-GENÇ'i THKP-C'nin çıkarlarının ve zihniyetinin ifade edildiği bir örgüt haline getirmekten kaçındık ve bunun gereğini yaptık. Hemen hemen bütün eğilimlerle benzer ilişkiler sürdürmeye çalıştık. Bütün bunlardan ötürü de bizim yönetimimiz döneminde DEV-GENÇ geçmişten bu yana içinde olan eğilimlerin hala yaşamaya devam ettiği bir yapıdaydı. Tabii Doğu Perinçek'in Aydınlık grubuyla olan ilişkiler çok ters bir noktaya sürüklenmişti, zaten daha sonra da hiç düzelmedi.

— DEV-GENÇ'in ordu içindeki radikal unsurlarla, 9 Mart cuntası ile ilişkisi var mıydı?

— Ben DEV-GENÇ Genel Başkanı olduğum günden başlayarak radikaller denilen unsurların DEV-GENÇ'i sürekli olarak kendi yanlarına çekmek, eğer bunu başaramazlarsa, DEV-GENÇ yönetimini alaşağı etmek girişimlerine tanık oldum. Askeri darbe yoluyla siyasal dönüşümler sağlanması imkanı olduğuna her sosyalist gibi ben de inanmıyordum. Bu nedenle cuntacılarla da herhangi bir anlayış birliğine sahip olmadım. Ancak bu insanları düşmanım olarak da görmedim. Onlar da kendilerine göre bir ilerici dönüşümün peşindeydiler. Bu nedenle 8-9 Mart günlerinde radikaller denilenlerin bir harekata girişecekleri haberi geldiğinde, THKP-C'nin yöneticilerinin, Silahlı Kuvvetlerdeki arkadaşlarımızın karşıdarbecilerle mücadelede,darbecilerden yana bir tutum takınacaklarını öğrendiğimde buna da itiraz etmedim.

— 12 Mart müdahalesine DEV-GENÇ'in eylemlerinin yolaçtığı iddiası karşısında ne düşünüyorsun?

— Hiç bir siyasal rejim, öğrencilerin muhalefeti dolayısıyla yıkılmaz. Kaldı ki, DEV-GENÇ'in doğrudan doğruya siyasal iktidarı hedefleyen bir silahlı girişimi olmadığı gibi, kitle hareketlerinin büyük çoğunluğu barışçı bir çerçeve içinde yeraldı. Ancak faşist hareket, kitle hareketinin üzerine saldırtılarak yapay bir içsavaş görüntüsü yaratılmak istendi. Bu ortamı da, işçi hareketini ve halkın muhalefetini denetim altında tutmakta güçlük çeken egemen sınıflar olağanüstü bir rejim için gerekçe haline getirdiler. Oysa asıl neden daha derinlerde, iktisadi bunalımla başa çıkılamayışında ve Silahlı Kuvvetler içinde ortaya çıkan bölünmede yatıyordu. Bu koşullar altında DEV-GENÇ hiçbir etkinlikte bulunmuş olmasaydı bile, artık eskisi gibi yönetilemeyen toplumu olağandışı bir rejimle kontrol altına almak egemen sınıf için bir zorunluluk olacakti.

— DEV-GENÇ'in 12 Mart muhtırasına karşı tavrı ne oldu? Muhtırayı desteklediği söylenebilir mi?

— Desteklediği söylenemez. Ancak doğrudan ve açık bir karşı çıkışta bulunduğu da söylenemez. Bunun nedenlerinin birincisi, 12 Mart muhtırasına ilişkin bir siyasi değerlendirme yapmak için o güne kadar DEV-GENÇ'e teorik önderlik sağlayan arkadaşlarla toplu bir değerlendirme yapma olanağının bulunamayışıdır. Çünki Mahir Çayan, Yusuf Küpeli gibi siyasi önderlerimizle biraraya gelemedik. Doğru bir değerlendirme yapmak için elverişli bir durumda değildik. Bu konuda karar vermek, çok sınırlı bir tecrübesi olan benim gibi insanlara kaldı. Ancak yine de 12 Mart muhtırası karşısında olumlu bir tutum takınmak eğiliminde değildik. İnşaat Mühendisleri Odası'nda bir toplantıya çağırıldık. Burada demokratik kitle örgütlerinin temsilcilerinin 12 Mart karşısında ortak bir tutum saptaması gereği üzerinde konuşuldu. Tartışmalar gösterdi ki; DEV-GENÇ ve Mimarlar Odası temsilcileri dışında kalan bütün öteki temsilciler muhtıranın desteklenmesini istiyorlardı. Muhtırayı izleyen günlerde siyasi koşulların ağırlaşacağını ve yalıtılmış olarak mücadeleye devam edemeyeceğimizi düşünerek öteki temsilcilerle bir uzlaşma yolu bulmaya çalıştık. Ancak demokratik ve anti-emperyalist girişimler sözkonusu olduğunda böyle bir müdahalenin desteklenebileceği koşulunu öne sürerek ortak bir metin ortaya çıkabileceğini düşündük. Böylece 12 Mart'çıların demokratik olmayan ve anti-emperyalist olmayan tutumlarına katılmamış olacağımızı, ama öte yandan da 12 Mart'ın ilericiliği sanısına kapılmış büyük kitle örgütlerinden kopmadan bir tavır geliştireceğimizi umduk. Fakat gördük ki, tek doğru tutum, ta en başından muhtıranın kendisine açıkça ve çok anlaşılabilir bir biçimde, tek başına kalmayı da göze alarak karşı çıkmakmış, çünki bu tutum, 12 Mart'ın şiddetinden ve yalıtılmaktan bizi kurtarmadığı gibi, böyle bir bildiriye imza atmaya en az gönüllü olduğumuz halde, bildirinin bütün sorumluluğunu üstümüze yıktı.

DEV-GENÇ RUHU ve DEV-GENÇ'LİLER...

— Söyleşimizin son bölümüne geldik. Konumuz DEV-GENÇ'liler... Önce şuradan başlayalım istersen: Bir DEV-GENÇ ruhundan söz edilebilir mi?

— Bence edilir. DEV-GENÇ biraz öğrencilerin kendi eseriydi zaten, bilinçli bilinçsiz ama o onların kendi eseriydi. Şunu söylemeliyim, biz sadece propaganda yoluyla atıl durumda bir kitleyi kendimize çekmedik, tersine hareket halinde olan bir kitlenin üzerini bir örgütlenme ile taçlandırdık ve kendimiz de bu sürecin bir ürünüydük.

— Bu ruh halinin daha sonraki dönemde etkisi nasıl oldu?

— Daha sonraki gelişme bu temel ve ruh hali üzerinde oldu diye düşünüyorum ben. 7 Mart sırasında hem CHP'ne gençlerden gelen destek hem de devrimci gençlik örgütlenmelerine gelen bütün kaynak DEV-GENÇ'in faaliyetlerinin lise öğrencilerine kadar inmesinin ürünüydü. Tabii bir başka

faktör daha var: O zaman öğretmen okullarında olan DEV-GENÇ'liler 72'de öğretmendiler, mühendislik okullarının öğrencileri mühendis olmuşlardı, vb... Dolayısıyla şimdi öğrencilerle okullarda, işçilerle işyerlerinde temasta bulunan yaşları 30'a gelen bir DEV-GENÇ'liler kuşağı vardı. Aslında birçok karmaşık faktör de vardı ama, o dönem böyle bir süreç başlamıştı. Yeni kuşaklar bize göre çok daha fazla tarihi tecrübeyi devraldılar, hiçbir şeye sıfırdan başlamadılar. Biz bir anlamda sıfırdan başlamıştık, herşey yeniydi. Bir işçi bizim için çok yeni birşeydi. Örneğin işçi hareketinden elde edilebilecek sonuçlar hakkında hiçbir fikrimiz yoktu, bunu ancak deneyip gördük, bu öteki kuşaklara devredildi ya da onlar tarafından devralındı ve bu onları bize göre daha ileri bir noktadan başlattı. Ne var ki, dolaysız deneyimlere girmek bakımından DEV-GENÇ'lilerin daha olgun ve daha fazla tecrübe sahibi olduklarını düşünüyorum. Daha olgundular çünki; çok daha fazla toplumsal ilişkiye girilmişti, çok daha fazla hareket halinde bulunan farklı sınıflardan insanlarla temasa geçilmişti. Ama 74'ten sonraki dönemde devrimci harekete işbölümü daha fazla egemen oldu. Büyük merkezlerde bulunanların taşraya gitmek gibi bir dertleri yoktu örneğin. Çünki zaten taşrada da devrimci hareket ortaya çıkmıştı.

— DEV-GENÇ'li nasıl bir insandı? İnsanlar nasıl sosyalist ve DEV-GENÇ'li oldular?

— İkinci sorudan başlayalım. Aslında bence onun da iki farklı dönemi var. Mesela bizim üniversiteye geldiğimiz 65-66 yıllarında atmosfer daha farklı idi. Bu anlamda bir bizim kuşak var, bir de DEV-GENÇ bir vakıa olarak ortaya çıktıktan sonra DEV-GENÇ'li olan insanlar var. İkinci grup bizden biraz daha farklıdır ama benim yaşıtlarım olan, benimle aynı tarihte üniversiteye girmiş olan gençlerin çok iyi bir ortaöğrenim dönemi geçirdiklerini düşünüyorum. Bu bizden sonraki kuşaklara pek nasip olmadı. O zamanki devlet okulları bugünkü kadar yozlaşmış, öğrencileri cahil kılmak üzere kurulmuş yapılar değillerdi. 27 Mayıs'ın ikisi bir dereceye kadar vardı, öğrenciler daha az öğretmenler daha çoktu, yani bugüne göre oran farklıydı. Bundan ötürü de insanların temel bilgiler edinmeleri, devlet okullarında da mümkün olabiliyordu, kolejlerde okuyanlar ise daha da şanslıydılar. Zaten üniversiteye de işte bunlar geliyorlardı. Bu dönem bizler bazı temel bilgilerle yüklüydük, bu bir. İkincisi, ben öyle düşünüyorum, Türkiye'nin bir entellektüel boom yaşadığı bir dönemdi. 27 Mayıs'ın getirdiği özgürlükler ortamı diyelim, ya da yasal olarak birçok şeyin üzerindeki ya sağın kalkmış bulunması 30 yıl boyunca Türkiye'nin yapmış olduğu birikimin açığa vurulduğu bir döneme yolaçtı. Toplumbilim alanında olsun, edebiyatta sanatta olsun, yeni eğilimler, birikimlerden elde edilmiş yeni ürünler ortaya çıktı ve biz biraz da bu gıdadan beslendik. Mesela ben liseden mezun olurken, herkes Sartre tartışıyordu, Sartre'ın Nobel Edebiyat Ödülünü reddetmesi büyük gürültü koparmıştı ve ben lise son sınıfta Sartre okumanın gerekli olduğuna, onu okumadan aydın olunamayacağına karar vermiştim. Sonra Vietnam Savaşı nedeniyle Bertrand Russell yeniden ortaya çıkmıştı. Amerika'yı mahkum etmişti. Russell okumak gerekirdi aydın olmak için... Bunlarla haşır

neşir olununca belli bir edebiyat temelinin de olması gerekirdi. O zaman Yeni Dergi diye bir dergi yayınlanırdı, onu okudukça da daha bir sürü yeni şey okumak gerekirdi. Dostoyevski üzerine tartışmalar, Faulkner üzerine vs... Yani az çok aydın gibi yetiştirilen insanların besleneceği pek çok kaynak vardı ve insanlar bunlara sahip olmadıkları zaman sözlerinin geçmezliği diye bir olgu vardı, onun için kabul edilebilir olmak, kendini kabul ettirmek ve kendine yeter olmak için bayağı okuma ihtiyacı vardı. Bunun için de, patlayan bir kaynak vardı, hem uluslararası alandan büyük çaplı tercümelerle Türkiye'ye bir akın vardı, hem de içerde Türkiye üzerine ciddi tartışmalar yaşanıyordu. Ve TİP bence bunların katalizörüydü, yani TİP'in etrafında açığa vurulan birikim aslında insanlığın ortak mirasının açığa vurulmasıydı. Bu ilk defa Türkiye'de bu denli yaygın ölçekte oluyordu. Ve biz bu kaynaktan çok etkilendik doğrusu, yani zihnimiz birçok şeye hazır oldu, öbür taraftan Türkiye'nin siyasi ortamı bugünlere kıyasla son derece demokratikti. Dolayısıyla bütün bunların tartışıldığı forumlar ve ortamlar vardı. Mesela ben üniversiteye geldiğim zaman bir açık oturum ilanı vardı: Aydın Yalçın, Sadun Aren, Besim Üstünel gibi CHP'li, AP'li, TİP'li insanlar biraraya gelip tartışıyorlardı. Ve sen o kadar çok karşıt fikri birarada dinliyordun ki, bunlarla ilgili yeni bilgi kaynaklarına erişmek artık senin için bir ihtiyaç oluyordu.

Dolayısıyla bizim kuşaktaki insanların çok büyük ölçüde teorik ve entellektüel nedenlerle sosyalist ya da solcu olduklarını düşünüyorum. O sıra bizi, üniversite öğrencilerini güden faktör kendi ailelerimizin yoksul ya da baskı altında bulunması ve dövüşmezsek hiçbir şekilde hayatlarımızı maddeten düzeltemeyeceğimiz yönünde bir güdü değildi. Bizi güden şey değişmekte olan dünyayı kavramak ve bunun ilerici bir yönde değişmesine katkıda bulunmak için elimizden geleni yapmaktı. Çünki aydın olmak bunu icabettiriyordu. Yani aslında aydınlanmacı bir düşüncenin 60'lı yıllarda yeniden üretilmesi gibi bir süreçti içinde yaşadığımız. Bunun için de gerçekleştirebileceğimiz tek düşünce biçiminin sosyalizm olduğu çıkıyordu ortaya. Bu bize empoze edilen birşey de değildi, bütün tartışmalar bunu gösteriyordu. Onun için sosyalist olmak, bizim için her bakımdan ve herşeyden önce kendine saygısı olan bir aydının tavrı olmalıydı, biz de aydın olmaya adaydık, böyle sosyalist olduk. Ama bunun arkasından bir mücadele geldi tabii. O zaman DEV-GENÇ'li karakteri bir bu yönden yukarıdan teorik olarak belirlenirken, öbür taraftan da aşağıdan mücadele için herşeyini vermeye hazır insan olarak kavranmaya başlandı.

DEV-GENÇ'li bu demekti. DEV-GENÇ'li ölmeyi istemez ama kabul eder, Guevara'nın ölümünden sonra biraz o yönde etkilenmeler de oldu, "ben de Guevara gibi ölsem" gibi kendi sonunu kendin tayin etsen böyle olur diye aramızda konuşurduk, bu anlamda mücadeleye herşeyini veren bir dava adamı tipi ortaya çıktı. Tabii bunların ne kadarının özenti ne kadarının içten duygular olduğu ancak sınanarak ortaya çıkacak olan birşeydi, ama hiç değilse böyle bir insan tipi saygı görürdü ve insanlar buna benzemeye çalışırlardı.

DEV-GENÇ'lilerin beğenilerinde de belli farklılıklar vardı. Mesela büyük şehirde yetişmiş olanlar bir yandan Beatles, bir yandan da Amerikan Protest müziği de dinlerdi, işte Joan Baez'di, Bob Dylan'dı, Pete Seeger'dı. Taşradan gelenler ise halk türkülerine meraklıydılar. Ruhi Su herkesin favorisi olduğu için burada buluşulurdu, müzikte bizim ruhumuzu yoğuran insan Ruhi Su idi doğrusu. Edebiyatta popülist bir dalganın da olduğu varsayılırsa, işte Yaşar Kemal, Fakir Baykurt vs... pek okunan yazarlardı ama insanlar dünya edebiyatından da haberdardı. İşte Nazım Hikmet her zaman olduğu gibi favoriydi. Bütün bunlarla yoğurulmuş insanlar kendi pratik mücadeleleri içerisinde, az çok denilebilirse eğer, aydınlıktan devrimciliğe geçen ortalama evrensel tipe uygundular doğrusu.

Giyim kuşam bakımından, her ne kadar sonucta üniforma halini alınca insanlar tepki duyup değiştirmeye başladılarsa da, kışın parka yazın kadife pantolon üniforma gibiydi oğlanlarda. Kızlar aslında pek birşeye benzemeye çalışmazlardı, onlar bildikleri gibi giderlerdi ben öyle hatırlıyorum. Çok militan olanlar pek makyaj yapmazdı da, geri kalan bildiği gibi giyinirdi. Biz de pek kimsenin giyimine kuşamına karışmazdık, fabrikaya köye gitmedikçe. Oralara giderken biraz daha sade olmalarını isterdik.

Kadınların kızların mücadeleye katılması konusunda bizde herhangi bir önyargı yoktu. Kendi payıma ben olsunlar da isterdim. Çünki kadınların olduğu yerde işler daha demokratik bir tarzda, daha kolayca yürütülebiliyordu ama, gene de genel önyargıdan ötürü kadınlar pek fazla değillerdi. Zaten okullarda da pek fazla değillerdi, üçte bir kadardılar.

— DEV-GENÇ dünya devrimci pratiğinde önemli bir yere ve Türkiye'de de halkın gözünde çok büyük bir prestije sahipti. Türkiye halkı bugün de DEV-GENÇ'i hatırlar. Söyleşimizin başından itibaren söylediklerin DEV-GENÇ'i her yönüyle tanıttı. DEV-GENÇ'ln lideri olarak en son özetle ne söylemek istersin?

— Bizim kuşağımız için DEV-GENÇ'li olmak olunması mümkün olan en iyi şeydi, iyi ile DEV-GENÇ'lilik özdeşleşmişti aslında. Ben kendi payıma başka türlü hiçbir şekilde öğrenemeyeceğim çok fazla şeyi, edinemeyeceğim çok fazla deneyimi ancak bu mücadele içerisinde öğrendim. Kişisel olarak çekilen herşeyin karşılığı bu biçimde elde edildi diye düşünüyorum. Öbür taraftan DEV-GENÇ'in etkisi altında yetişmiş bulunan kuşak bugün aşağı yukarı kırklarına kadar geldi, az çok Türkiye'nin yönetiminde şu ya da bu biçimde sözsahibi oldu. Ben bu kuşağın ister devlette olsun ister onun dışında, ister muhalefette olsun ister olmasın Türkiye'nin gidişatında bir etkisi olacağına inanıyorum. Şu ya da bu biçimde olacak ve bu etki olumsuz olmayacak. Bu anlamda da DEV-GENÇ'in aslında hiç de kendi zamanı ile sınırlı bir yapı olmadığı, etkilerinin bu kadar uzağa taşınmasıyla da ortaya çıkacak. Bunun için de, DEV-GENÇ'li olmak çok keyifli birşey özetle...

— Çok teşekkürler.

ODTÜ--ÖTK II. Uluslararası Kültür Şenliği'nden "Toplu Halay" Mayıs 1980.

BİRLİK, MEŞRUİYET ve GENÇLİK

Adnan BOSTANCIOĞLU

Öğrenci gençlik geçtiğimiz Nisan ayında uzun bir aradan sonra bir kez daha siyasetin gündemini işgal etti... Kamuoyunun ilgisi bir anda üniversite gençliğine yöneldi. Ülkeyi yedi yıldır yönetenler her fırsatta gençliği mahkum etmeye çalıştılarsa da, Nisan olayları karşısında komuoyunun tutumu büyük ölçüde olumlu idi. Üstelik bir kısım basının "12 Eylül öncesine geri mi dönüyoruz?" yollu kışkırtıcı tutumu da kamuoyunun, haklılığı şüphe götürmeyen hareket karşısındaki olumlu yaklaşımını etkileyemedi. Nitekim sözkonusu kışkırtıcı tutum, yerini kısa zamanda "uzlaşma" çağrılarına bıraktı. Sonuç olarak halkın genelde olumlu yaklaşımı altı çizilmeye değer bir husustur.

Üniversitelerde dernekleşmek için öğrencilerin iki yıldır binbir güçlükle katettikleri mesafe iktidar tarafından bir yasa önergesiyle yok sayılmaya kalkışılınca cevap sokaktan geldi. Olayların başlangıcında iktidarın tutumu tam da beklenen şekilde gelişti. Polis kordonları, çevik kuvvetler, joplar, yerlerde sürüklenen 19-20 yaşında genç insanlar, tutuklamalar vb.. Ama kim ne derse desin, sonuçta yasa önergesini meclise sunup sonra da sözüm ona iyi niyet gösterileriyle ve süklüm-püklüm geri çekenler temiz bir kötek yediler. Hem de polislerin yerlerde sürüklediği 19-20 yaşındaki gençlerden..

Aslında olup bitenleri abartmak niyetinde değiliz. Ve şüphesiz yasa önergesinin geri çekilmesi **"herşey"** anlamına gelmiyor. Kaldı ki, benzer bir yasa tasarısının, farklı koşullarda (sözgelimi okulların tatil olduğu bir dönemde) meclisten geçirilmesi de mümkündür. Ama bunların hiçbiri Nisan ayındaki direnişten geriye kalan deneyin önemini azaltmayacaktır.

İsmet Özel, kendisiyle yapılan bir söyleşide Cüneyd-i Bağdâdi'den aktarıyor: "Her arayan bulamaz ama bulanlar mutlaka arayanlardır." Küçük bir değişiklik yapmamızda herhalde bir sakınca yoktur. İşte Nisan'dan geriye kalan: **"Her mücadele eden kazanamaz ama kazananlar mutlaka mücadele edenlerdir".**

Nisan ayındaki direnişin ilgileri öğrenci gençlik üzerine yönelttiğini söylemiştik. Olaylar, özellikle sol çevrelerde olabildiğince yakın bir ilgiye yol açtı. Solun hemen her kesiminde gençlik üzerine değerlendirmeler ve tartışmalar yapıldı.

Bu yazıda genel bir gençlik değerlendirmesinden öte sorunun öne çıkan bazı yönleri ele alınacaktır. Öncelikle 1980 öncesi gençlik hareketine yönelik eleştirilere değinilecek. Gençliğin bugünkü mücadelesini sağlıklı değerlendirebilmek için geçmiş gençlik hareketinin ülkede yaşanan genel direniş içindeki yerini doğru tanımlamak gerekiyor. Ülke çapındaki antifaşist direniş hareketini salt bir gençlik hareketi olarak gören yanlış anlayışlar, tepkisel bir yaklaşımla, bugün gençliğin mücadelesini YÖK'e karşı mücadeleye indirgemektedir.

Gözleyebildiğimiz kadarıyla, gençlik içinde önemli tartışma konularından birini bugün de "birlik sorunu" teşkil etmektedir. Birlik konusu hemen herkesin benzer şeyleri söylediği, ama pratikte bir türlü gerçekleşemeyen bir sorun olma özelliğini sürdürüyor. Bunun en önemli nedeni, birlik konusunda söylenenlerin "birliğin iyi ve güzel birşey olduğu"ndan öte gitmemesi olsa gerek.

Yazının son bölümünde, bugün öğrenci gençlik hareketinin karşı karşıya olduğu acil sorunlara yine gözlemlerimiz ölçüsünde değinmeye çalışacağız.

★ ★

Günümüz gençlik hareketi ele alınırken en sık yapılan işlerden biri 1980 öncesi devrimci mücadeleye atıfta bulunarak bugüne ilişkin sonuçlar çıkartmak. Bugüne ilişkin önermeler üzerinde etkili olan geçmişe bakış, kimi sol kesimlerde önemli bazı yanlışların üzerinde şekilleniyor. Niyetler, geçmiş deneyi eleştirel bir süzgeçten geçirmekten çok "mahkum etmek" olunca, ulaşılan sonuçlar devletin resmi bakışıyla ciddi benzerlikler arzetmektedir.

Bilindiği gibi, ülkeyi yönetenler 1980 öncesi olayları her fırsatta sağ-sol çatışması ve özellikle gençlerin anarşi ve terör eylemleri olarak göstermeye çalışıyorlar. Nitekim sınıf mücadelesinin dışında kalan bazı sol çevrelerdeki geçmişi açıklamaya dönük değerlendirmeler de benzer kavramlarla yapılmakta. Yani "sağ-sol çatışması", "anarşi ve terör" türünden yakıştırmalar soldan taraftar bulabiliyor. Gençlerin oyuna geldiği, üzerine vazife olmayan işlere kalkıştığı söylenirken, çok bilmiş bir baba (ya da anne) tavrıyla bugünün gençlerine de "abileriniz, ablalarınız bizi dinlemedi, başlarına gelenleri görüyorsunuz. Siz siz olun büyüklerinizin sözlerine kulak verin" mesajı gönderiliyor.

Tarihi çarpıtan bu tutumun egemen sınıflar açısından nedenleri herkesin malumu... Aynı tutumun soldaki yansımasının nedenleri ise daha farklı. Birincisi, 1980 öncesi, dışında kaldıkları direniş hareketini küçümsemek ve Türkiye sınıf mücadelesi içindeki önemini gölgelemektir. **Sonuçları ne olursa olsun 70'li yıllar boyunca gelişen direniş hareketi Türkiye devrimci geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Ülkemiz tarihinde ilk kez devrimci hareket bu kadar geniş bir kitleyle doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içine girmiş, devrimci politikaların kitleler üzerindeki etkisi önceki dönemlerle kıyaslanamayacak oranda güçlü olmuştur.** İşte sorun da buradadır. Zamanında bu gelişmelerin dışında kalanlar, bugün geçmişi anarşi ve terör yakıştırmasıyla niteleyerek kendilerini bir "hataya" ortak olmamanın gönül rahatlığıyla mazur göstermeye çalışmaktadırlar.

Bu tutumun bir diğer nedeni de, söz konusu sol çevrelerin, siyaset yapmak için her dönemde icazet alma ihtiyaçlarıdır. Bugün de aynı icazet anlayışı içinde olan bu eğilimler, geçmişteki devrimci direniş hareketine karşı takındıkları "mesafeli" tutumla kendi siyasi faaliyetleri için yönetenler nezdinde meşruiyet arayışı içindedirler. Tıpkı "ben yapmadım, o yaptı" gibi.. Ancak burada kendilerine küçük bir hatırlatma yapmak zorundayız. 12 Eylül sonrasında, "biz o kötü çocuklardan değiliz" şeklinde sürüp giden savunma çabaları sonuç vermemiştir.

Sözü fazla uzatmadan 12 Eylül öncesinde gençliğin devrimci mücadele içindeki konumuna gelelim.

Devrimciler hiçbir dönemde, gençlik örgütlenmelerine sınıf mücadelesinin önderliği vb. bir fonksiyon yüklememişlerdir. Esasen farklı toplumsal düzeylerde gelişen mücadeleye önderlik etmek, insiyatif geliştirmek ve yönlendirmek ne bir öğrenci örgütünün, ne bir sendikanın, ne de benzer bir demokratik kitle örgütünün fonksiyonu olamaz. **Çok çeşitli alanlarda gelişen mücadeleyi derleyip toparlayacak ve iktidara yöneltecek tek yapı işçi sınıfı partisidir ve hiçbir kitle örgütü kendini bu siyasi yapı ile (gerek işleyişi, gerekse fonksiyonları itibarıyla) özdeşleştiremez.** Bu anlayış bugün olduğu gibi dün de geçerli idi. Ancak burada iki farklı olgu birbirine karıştırılmamalıdır.Demokratik gençlik örgütlerinin siyasi iktidar mücadelesi gibi bir fonksiyonlarının olmaması, siyasi mücadeleye yaş sınırlaması koyulacağı anlamına gelmez. Yani devrimci mücadeleye katılmanın yaşı yoktur. Bu bir bilinç, kararlılık ve fedakarlık işidir. Mücadele içinde yer almak kimsenin tekelinde değildir. Hele "yaşlı sosyalistlerin" tekelinde hiç değildir. Mücadelenin gereklerini yerine getirebilecek her sınıf ve yaştan insana açıktır. ("Yaşlı sosyalist" kategorisi bize ait değildir. Devrimcileri "eylemci gençler" diye tanımlayanlara aittir. Çünkü böyle bir yakıştırma doğal olarak karşıtını da yaratır.)

Bu konuda altı çizilmesi gereken nokta şudur: **Siyasi mücadeleyi kimin yapacağı sorunu tamamen bir örgütlenme ve her örgütlenmenin ken-**

di mücadele alanını doğru saptaması sorunudur. Nitekim, geçmişte de hiçbir demokratik gençlik örgütü siyasi iktidar mücadelesi verdiği iddiasında bulunmamıştır. (Bugün bu iddia iki kesimden gelmektedir. Biri sıkıyönetim savcıları, diğeri de bahse konu sol çevrelerdir.) Kaldı ki, 1980 öncesi dönemde Türkiye'de devrimci hareket siyasi iktidar alternatifi olabilecek konuma ne örgütlenme ne de program düzeyinde erişememiştir. (Kendisine bu sıfatı veren kesimler yok değildi ama kanımızca ciddiye alınabilecek durumda değillerdi.)

Dönemin siyasi koşullarının yüklediği kaçınılmaz bir görev olarak, egemen sınıflardan destekli faşist hareket tarafından ülke çapında yaygınlaştırılmaya çalışılan teröre karşı kitlesel bir direnişin oluşturulmasına çalışılmıştır. Yeri gelmişken konuyla ilgili küçük bir parantez açmakta yarar var. Devrimci mücadelenin hangi alanda ve ne tür araçlarla yürütüleceği, tamamıyla, yaşanan somut koşullara bağlıdır. Yukarda da belirttiğimiz gibi 1980 öncesinde devrimci-demokratların önündeki acil görev, faşist saldırılar karşısında kitlesel bir direniş hattının oluşturulması idi. Nitekim devrimciler hayatın dayattığı bu görevi güçleri oranında yerine getirmeye çalışmışlardır. **Ancak somut koşulların yüklediği görevler, uzun dönemli siyasi iktidar mücadelesinin şartlarını oluşturacak şekilde ele alınmalıdır. Oysa devrimci hareketin iktidar mücadelesini üstlenecek kalıcı ve alternatif yapılanmaları oluşturmaya dönük çabalarının yetersizliği inkar edilemez. Özellikle söz konusu yapılanmaları oluşturacak iradi müdahelelerin gerekliliğini dikkate alan bir sorgulama şüphesiz Türkiye'de sol hareketin geleceği açısından önemli sonuçları da beraberinde getirecektir.** Konuyla doğrudan ilgili olmadığı için parantezi burada kapatarak yukarda ifade edilen gelişmeler içinde gençliğin konumuna dönebeliriz.

Gençliğin 1980 öncesi dönemde önündeki temel sorun, öğrenim özgürlüğü ve can güvenliği idi. Nitekim gençlik en doğal hakkını, yaşama hakkını kullanmış ve faşist saldırılar karşısında direnmiştir. **1970'lerin ilk yarısında yüksek öğrenim kurumlarının faşistleştirilmesi karşısında öğrenci gençlik hareketi de faşizme karşı mücadele temelinde oluşmuş ve gelişmiştir.** (Bugün hala geçmiş öğrenci hareketine "akademik sorunlara yeterince önem vermediği" şeklinde saçma eleştiriler yöneltenler çıkıyor. İnsanlar gidemedikleri okullarda nasıl akademik sorunlara sahip çıkabilir?)

Faşist saldırılar zamanla üniversitelerin dışına taşıp, önce bilim adamlarına, gazetecilere, sendikacılara vb., peşinden de hedef gözetmeden tüm bir halka yönelince, gençlik de (bu ülkenin bütün namuslu insanları gibi) ülke düzeyinde gelişen direniş hareketine katılmış, onun bir parçası olmuştur. **Gençliğin, faşizme karşı mücadelede, en azından diğer toplumsal kesimlere oranla daha aktif bir konuma sahip olması** bugün, sağdan ve soldan gelen haksız suçlamalara yol açmıştır. Sağdan gelen saldırıları biliyoruz. Soldan gelenler ise, yazının başında da belirttiğimiz gibi "ma-

ceracılık", "boyunu aşan işlere kalkışma" vb. eleştirilerdir. (Bu nasıl bir macera tutkusudur ki, aylar süren emniyet, yıllar süren cezaevi işkencelerî karşısında dinmek bilmiyor?) Açıkcası hüzünlü bir sesle şunu söylüyorlar: "Siz gençsiniz, sizlerin görevi derslerinize çalışıp akademik mücadele vermektir. Ama siz tuttunuz faşizme karşı mücadeleye kalkıştınız. Oysa bu "işçi sınıfı partisinin" (ya da "işçi-köylü partisinin") görevidir." vs. vs.

Siyaset sahnesi, tiyatro sahnesi değildir. Gerekli kurucu sayısı ve belgelerle birlikte İçişleri Bakanlığına müracaat etmek "işçi sınıfı partisi" rolünü üstlenmeye yetmez. Ve karşındakilere de "küçük burjuva devrimcileri" rolünü layık görme hakkını vermez. Sonra önderlik iddiasında olanlara sorarlar: "Son önderi olduğunu söylediğin işçi sınıfına (ya da işçi ve köylülere) hergün onlarca insan faşistler tarafından katledilirken "itidal"den başka ne önerdin?" diye...

★ ★

Öğrenci gençliğin bugün yaşadığı sorunlardan biri de gözleyebildiğimiz kadarıyla birlik konusudur. Çeşitli yayın organlarında birlik üzerine yazılar, karşılıklı suçlamalar vb.ne sıkça rastlanmaya başlandı. Genel olarak Türkiye'de sol içinde geçmişten bu yana birlik konusunda sürekli bir tartışma yaşanmaktadır. Bugün öğrenci gençlik içinde de bu tartışmaların yeniden gündeme gelmesi aslında çok doğal. Görebildiğimiz kadarıyla birlik konusunda eskiden beri ciddi bazı yanlış kavrayışlar vardır. Bugün de aynı yanlış anlayışların sıkça gündeme geldiği gözlenmekte..

Birlik, kendi başına olumlu bir kavram.. Dolayısıyla sol içinde de öteden beri hemen her kesim tarafından savunulagelmiştir. Fakat birliğin sol içinde bu denli muteber bir kavram olması, solun kendi içindeki trajik bölünmüşlüğüne engel olamamıştır. Aslında sosyalist hareketin dünya çapındaki bölünmüşlüğünün en azından temel çizgileriyle Türkiye'ye de yansıması çok doğal. Doğal olmayan, herhalde, bu temel çizgilerin de kendi içinde bu kadar çok sayıda tâli ayrışmalara uğraması oldu. Öyle ki, benim diyen solcu bile birçok gurubun hangi noktalarda ayrılığa düştüğünü anlayabilmiş değildi. Örneğin, dünyanın en küçük sosyalist ülkelerinden biri olan Arnavutluk'un uluslararası siyasi çizgisi Türkiye'de dört-beş, belki de daha fazla gurup tarafından benimseniyordu. Üstelik söz konusu guruplar arasında, bu konuda ciddi bir rekabet bile vardı. Kısaca diyeceğimiz şu ki, birliğin erdemleri üzerine uzun söylevlerin geçmişte bir yararı olmadı.

Geçmiş dönemde hemen herkes birlikten yana olduğunu söylerken, bu arada, kendisi dışındakileri de birliğe karşı olmakla suçlamaktanda geri kalmadı. Bu konuda en popüler yakıştırma (ya da suçlama) "tasfiyecilik" idi. Birlik kendi başına bir olumluluk olunca onun karşıtı

olarak kullanılan tasfiyecilik de doğal olarak olumsuz bir niteleme halini aldı.

Bu noktada herkes tarafından genel kabul görecek bir olguyu belirtmekte yarar var. **Hiçbir soyut kavram kendi başına olumlu ya da olumsuz olarak nitelenemez. Onun olumlu ya da olumsuzluğunu belirleyen hangi koşullar altında ve nasıl somutlandığıdır.** Sözgelimi bugün Türkiye'yi yönetenlerin iki laflarından biri "milli birlik ve beraberliğimizin bozulmaması"dır. Bu takdirde üstesinden gelemeyeceğimiz hiçbir zorluğun olmadığını da ilave ederler her seferinde.. Şimdi ilk anda olumlu gelen bu çağrı, kimler tarafından ve hangi bağlamda söylendiği dikkate alındığında hiç de olumlu nitelenememektedir. Çünkü açıktır ki, onların istediği, kendilerine muhalefet edilmemesidir. Yani, "Bu ülkenin nasıl yönetileceğine biz karar veririz. Size düşen de bizlerin uygulamalarını her şart altında desteklemektir. Aksini yapmak milli birlik ve beraberliği sabote etmek anlamına gelir. Bu durumda gerisini siz düşünün" diyorlar. Bu koşullar altındaki bir birlik çağrısına olumlu bakmak mümkün müdür?

Solun birlik sorununa dönecek olursak, bu konuda en sık rastlanan öneri "ilkeli birliktir". Tartışmaların önemli bir bölümü de bu ilkelerin neler olacağı konusunda düğümlenir. Şüphesiz birlikte hareket edecek insanların ortak ilkeleri benimsemeleri gereklidir. Ancak sorun bununla bitmez. Geçmişte aynı ilkeleri savunan birçok eğilimin birlik sağlayamadıkları da bir gerçektir. Dolayısıyla farklı eğilimlerin aynı ilkeleri benimsiyor olmaları birlik konusunda çok anlamlı değildir.

Birliğin bir tek ölçüsü, bir tek gerçekleşme biçimi vardır. O da ortak bir eylem platformunun oluşturulabilmesidir. Yani birlik, asla masa başında bu konuda karşılıklı methiyeler düzerek sağlanamaz. Hatta, "yahu biz aynı şeyleri söylüyoruz, aynı ilkeleri benimsiyoruz" demek de yeterli değildir. **Birliği anlamlı kılan mücadele içinde gerçekleşmesidir. Eylem içinde gerçekleşmeyen birlik kararlarının pratik değeri sıfırdır.**

Hâl böyle iken birlik sorununa öğrenci gençlik hareketi içinde farklı yaklaşmak söz konusu değildir. **Dolayısıyla birlikten yana olanların önündeki görev, en geniş öğrenci kitlesinin mücadele içindeki birliğini sağlamaktır. Burada kastedilen, daha aydınlık bir ülkede yaşamak isteyen binlerce yurtsever genç insanın sorunlarına sahip çıkmasını, yani mücadele içinde yerini alabilmesini sağlamaktır. Bunun ilk şartı ise üç-beş "hızlı solcuyu" birliğe ikna etmek için harcanan vakit ve enerjinin geniş öğrenci kitlesine yöneltilmesidir.**

Öğrenci hareketi içinde bu konuda sıkça rastlanan zaaflardan biri de eylemlilik alanının yanlış kavranmasıdır. Öğrenci gençliğin eylem birliğinden bahsederken devrim stratejisinin bilmem kaçıncı aşamasındaki önceden belirlenmiş eylem çizgisinin benzerliği ya da farklılığı tartışıla-

bilmektedir. Sapla samanı birbirine karıştıran bu tür anlamsız tartışmaların doğuracağı tek sonuç kafa karışıklığıdır. **Birlik için hedef alınan eylem alanının sınırlarını öğrenci gençliğin demokratik mücadelesi çizer.**

Ülkemiz üniversite gençliğinin sayısız sorunları vardır. Bu **sorunların kaynağını ve çözümünü doğru tespit edip uygun politikalar üreten gençlik hareketi, birlik için zaten başlıbaşına bir platform olacaktır.**

★ ★

Öğrenci gençlik bugün demokratik mücadelenin henüz ilk basamaklarındadır. Önümüzdeki dönemde izlenecek politikalar, **varolup olmama sorununu** beraberinde getirecektir. **Öğrenci gençliğin varolma koşulu kitleselleşmekdir.** Gençlik hareketinin kısa vadedeki sorunları bu çerçevede ele alınmalıdır.

Bugün üniversite yaşamı öğrencilerin dışında düzenlenmektedir. Her türlü uygulama YÖK vasıtasıyla ve 12 Eylül felsefesine uygun olarak yukardan aşağı emir komuta zinciri içinde gerçekleştirilmektedir. Günümüz üniversite yönetimlerinin böyle bir işleyişe canı gönülden taraftar olduğu da bilinen bir gerçek. Oysa demokratik üniversitenin ön koşulu, üniversitenin siyasi iktidardan özerk işleyişine öğrencilerin de katılımıdır. Yani, **öğrenciler üniversiteyi ilgilendiren (dolayısıyla bu kendilerini ilgilendirir) her konuda karar alma sürecine en etkin şekilde katılmalıdırlar. Katılımın koşullarının yaratılması, öğrenci gençliğin demokratik mücadelesinin bir yönünü oluşturur.**

Üniversitede demokratik mücadelenin başarısının yolu en geniş katılımın sağlanmasından geçer. Aksi takdirde az sayıda fedakar insanın herkes adına yürüteceği bir mücadele başlangıçta kimi kazanımlara yol açsa dahi, uzun vadede sonuca ulaşması mümkün değildir. **Geniş katılım, öğrenci hareketinin kendi iç işleyişinde demokratik bir yapıya hayatiyet kazandırabilmesine bağlıdır.** Kitle örgütü demokratik işleyişle anlam kazanır. Bu noktada öğrenci dernekleri ve benzer yapılanmalar kitle içinde örgütlü hak arama bilinciyle birlikte demokrasi bilincinin oluşması için en uygun platformlardır. **Özellikle öğrenci dernekleri genç insanlar için, başkaları tarafından (iyi ya da kötü) yönetilme alışkanlığının, yerini, kendi kendini yönetme alışkanlığına, doğrudan demokrasi anlayışına bırakacağı okullar olarak görülmelidir. İşte öğrenci gençliğin demokratik mücadelesinin asla ihmal edilmemesi gereken bir yönü de budur.**

Öğrenci gençlik hareketinin bugün önünde duran en önemli sorun, kendi kitlesi nezdinde meşrulaşabilmesidir. Bilindiği gibi gençlik, 12 Eylül sonrasında "şer güçlerinden biri" olarak gösterildi. Bugün de aynı şey dernekleri ve dernek faaliyetlerini yasa-dışı göstermeye çalışmak şeklinde somutlanmaktadır. İlgililer, öğrencilerin en küçük bir talebini, "ülkede-

ki huzur ve güven ortamını yıkmaya matuf anarşik eylem'' olarak lanse etmektedirler. Bir kısım basın ve TV'de bu demagojiye çanak tutmaktadır. Bu propogandadan halen gençlik hareketinin dışında kalan büyük çoğunluğun etkilenmemesi beklenemez. Kaldı ki, bugün daha birçok fakültede dernekler tüzel kişilik kazanabilmiş değiller. **Öncelikle** (her türlü engelleme karşısında sabırla ve ısrarla mücadele ederek) **dernekleşmenin gerçekleştirilmesi gerekir.** Ancak bundan sonradır ki, geniş kitleye güven verebilecek bir çalışma yapılabilir.

Dernekleşmenin, yasal ve açık bir zeminde gelişecek mücadelenin önemini yadsıyanlar olacaktır. Kendilerini "daha büyük, daha önemli" görevlere adayanların bekleyişleri bir ömür boyu sürer ve "o büyük gün" asla gelmez. Oysa hayat, demokrasiye inananların önüne büyük-küçük demeden hergün yeni görevleri dayatmaktadır.

En geniş öğrenci kitlesinin güvenini ve katılımını sağlamak, şüphesiz kolay değil. Üstelik dernekleri "başka şeyler" gibi gören kimi akılsızlar oldukça bu daha da zor olacaktır. Ama Nisan olayları eksikliklere rağmen gelecek için umut verici yönlerin daha fazla olduğunu göstermiştir. Bugün gençliğin önünde zor ve dikkatli olunması gereken bir süreç vardır. **Öğrenci gençlik demokrasi mücadelesine önder olamaz ama pekâlâ örnek olabilir.**

YİRMİ YIL İÇİN GÖZLEMLER

M. Tanju AKAD

1980'lerde Türkiye siyasi arenasını inceleyen her toplumbilimcinin önündeki en önemli sorunlardan biri solun güçsüzlüğünü açıklayabilmek olacaktır. Çünkü mevcut durum salt egemen sınıfların ölçüsüz baskısıyla açıklanabilecek bir manzara arzetmemektedir. Çok sayıda etkenin karmaşık bileşkesi siyasi yelpazeyi alabildiğine dengesizleştirmiş, sosyal pratikte terazinin ibresi iyice sağa kaymıştır. Potansiyel güçler dengesini ifade etmeyen bu durum, solun her türlü öngörüyü aşan bir dağınıklığının sonucudur. Mevcut durum yalnız sosyalistleri değil, sosyal demokratları da kapsamaktadır. Esasen, terazinin herhangi bir yanındaki boşluk (veya ağırlığın) tüm diğer noktaları da etkilediği bilinir. Kuşku yok ki etkili bir sosyalist hareket sosyal demokratları da daha farklı bir gelişim çizgisine sokar, tüm siyasi yelpazeyi kaydırır ve güçler dengesinde ibreyi emekçilerden yana -şu ya da bu ölçüde- çekebilirdi. Ne var ki sorun gerçekleşmemiş ihtimalleri sıralamak değil, mevcut durumun nedenlerini anlamaya çalışmaktır.

Türkiye yakın tarihinin en karmaşık ve bunalımlı döneminde solun yaptıkları ve yapamadıklarının incelenmesi hiç kuşkusuz ki çok kapsamlı bir konudur. Kaldı ki dönemle ilgili tüm olgular henüz ortaya çıkmış değildir. Bu nedenle inceleme alanımız kaçınılmaz olarak sınırlanmaktadır. Sağın gücü ve politikaları, uluslararası gelişmeler ve emperyalizmin Türkiye'deki faaliyetleri, toplumsal değişim, ekonomik durumlar vs. gibi, herbiri bir başka yazı konusu olan birinci derecede önemli etkenlerin burada ancak varlığından sözetmekle yetineceğiz. Bunları başka incelemelere bırakıp, gözlemleyebildiğimiz kadarıyla Türkiye solunun kendi iç sorunlarını, gelişimine damgasını vuran subjektif etkenleri ele alacağız.

İLK ATILIM

Türkiye sosyalist hareketi ilk kez 1960'larda büyük bir atılım göstermiş, 1970'lerde ise deney birikimini alabildiğine zenginleştirmesine karşın dağınıklık sürecine girmiştir. Her hareketin bir dizi iniş ve çıkışlardan ibaret olduğu, toplumsal olayların en acemi talebesinin de bildiği gibi, işin alfa-

besindendir. Sosyalizmin de çetin ve karmaşık bir süreç içinde gelişeceği hepimizin malumuydu. Ancak aradan iki on yıl geçtikten sonra bugünkü kadar olumsuz bir duruma gelinmiş olunacağını sosyalizmin yeminli düşmanları dahi tahmin edemezdi. Geriye dönüp baktığımızda bunda dış etkenlerin çok önemli bir rol oynadığını söylemek de mümkün (ve ayrıca gerekli). Ancak hangi türden olursa olsun, politika yapan herkesin görevi bu etkenleri tesbit etmek, mümkünse önceden zararlı etkilerini yok etmek, bu yapılamıyorsa -ki çoğu kez durum budur- en aza indirmektir. Bunun tersi kötü politikadır ve cezalandırılır, sonuç kızma birader oyununda olduğu gibi oniki kare geriye gitmektir.

Bir siyasi oluşum ancak kitlelere malolunca "ciddi"ler katagorisine girer. 1960'larda Türkiye'de sınıflar mücadelesi yeni bir biçim alıyor, halk muhalefeti bağımsız bir alternatif olarak varlığını hissetiriyor, hakim sınıfların çizdiği sınırları tanımayacağını ilan ediyordu. Devlet buna karşı tedbirlerini pekiştiriyor, yedek olarak da sivil gerici-faşist güçler hazırlanıyordu. Sosyalistler önlerine çıkan bu sorunları nasıl aşacaklarını, halk güçlerini nasıl seferber edeceklerini tartışmak yerine, sınırsız bölünmelerin tohumlarını atacak söz düellolarına başladılar.

BİR FIRSAT KAÇIYOR

1968 TİP 3.Büyük Kurultayı öncesi çok sayıda sosyalist kötü gidişi görmüş, bu partinin yöneticilerini somut politika üretmeye çağırmışlardı. 5 Kasım 1968 tarihli Ant dergisi "Birlik ve Eylem için TİP Kurultayı" diye kapak yapıyor, Yaşar Kemal'den, Doğan Özgüden'e kadar, haftalık sütun sahibi ünlü imzalar da, ayrıca uyarıda bulunuyordu. 19 Kasım tarihli dergide ise, giderek bunaltan sorunlar karşısında dağın fare doğurduğu ifade ediliyor, sosyalistlikle bağdaşmayacak tavırlar eleştiriliyor, ancak yine de yerel seçimlerde oy oranı düşen partinin desteklenmesi ehven-i şer olarak da olsa isteniyordu. (Ehven-i şer mantığının günümüzde SHP'ye yönelmesi tarihin -veya talihin- ne garip bir oyunu!)

Büyük bir küskün sosyalistler topluluğunun daha o dönemde oluştuğu, disiplin kurullarının hızla çalışmakta olduğu anlaşılıyordu. En önemlisi soyut tartışmalar, bırakın geniş emekçi yığınları, kurultay delegeleri arasında dahi ilgi görmüyordu. İlginç olan bir husus da delege toplamının yarısından fazlasının merkez yönetim kurulu için aday olmalarıydı. Bu nedenle oy tasnifi onyedi saatten fazla sürmüştü. Bir başka husus ise kurultayın ilk gününden sonra büyük hafiflikler gösteren Çetin Altan'a divan başkanlığının emanet edilmesiydi. Demek ki bazı müstakbel eğilimler ilk filizlerini vermekteydi. Kısacası bir bardak suda fırtınalar koparken kitlelere hiçbir mesaj gitmiyor, teşkilat derme çatmalığını sürdürüyordu. Bu niteliğiyle TİP büyük bir titizlikle sürdürdüğü ayırımı ne kadar kollasa da (yönetim organları eşit sayıda "işçi" ve "aydın"dan oluşuyordu) her kesimden sosyalistler için alternatif olma özelliğini yitiriyordu.

İYİ PARTİ OLAMIYOR

TİP 1965'den sonra yaygınlaşıyor ama gerçekte partileşemiyordu. Bu durumu değiştirmek isteyenler bütün tasfiyelere, feshedilen ilçe kongrelerine rağmen, bir dönüm noktası olan 1968'den 1970'in sonlarına kadar sosyalistlerin birliğini TİP çatısı altında kurmak için direndiler. Ancak yönetimdeki ekibin demokrasi dışı uygulamalarla ayakta tuttukları duvarları yıkamadılar. Bu arada sınıflar mücadelesi sertleştikçe -ki faşistlerin o dönemde sokak savaşı ve saldırı hazırlıkları yakından izleniyordubuna ayak uyduramayan TİP giderek sosyalistler ve halk arasında tecrit olarak nisbeten küçük sol gruplardan biri haline geldi. Önemli bir gelenek yaratamadan ufaldı. Halbuki tasfiyeciliğe yönelmek yerine parti içi demokrasiye işlerlik kazandırabilselerdi olaylar çok farklı gelişebilirdi. O dönemin TİP yöneticileri neyi paylaşamadıklarını herhalde hiçbir zaman izah edemeyeceklerdir.

TİP'in önünde bir parti modeli yoktu. Bunu kendileri düşünüp kendileri yaratmak zorundaydılar. Türkiye sosyalizmi bundan önce uzun yıllar aydınlar arasında küçük bir çevrede kalmış, parmakla sayılabilecek kadar az emekçiye ulaşmış, bu nedenle deformasyona uğramıştı. Bu sürecin doğal sonucu olarak aydınlara karşı gelişmiş olan doğal kuşku, yönetim organlarına seçilen işçi ve aydınların sayısını kotalara bağlayarak biçimsel olarak sözde çözülmüştü. Böylesi bir anlamsızlık -bereket versin- bir daha görülmedi. Diğer yandan biçimsel sorunlar bu kadar öne çıkmışken yaratıcı düşüncenin zayıflığı dikkate değer. TİP bir parti olmaktan çok bir partinin taklidiydi ama hangi partinin taklidi olduğu belli değildi. Sayısız iyi niyetli insanı bu şekilde hüsrana uğratacak kadar başarısız olmaya hakları yoktu.

KONJONKTÜR UYGUNDU

Şunu hatırlatmakta büyük yarar var ki, 1960'larda halk muhalefeti gerçekten kitlevi ve canlıydı. Bütün eksikliklerine rağmen TİP'in 15 milletvekili ile meclise girmesi, yüzbinlerce işçinin DİSK çatısı altında toplanması, öğrenci ve köylü dinamizmi vb. Her gün sayısız vukuat yaşanıyor, sınıf mücadelesi kavramı öğreniliyordu. İnsanlar sosyalist kimliklerini gururla taşıyor, 12 Eylül sonrasında zayıf karakterlileri esir alan para ideolojisi aşağılanıyordu. 15-16 Haziran gibi eylemleri sıralamaya hiç gerek yok, 1965-1970'lerin Ankara'sında anti-emperyalist bir eylemin en az 5-10 bin kişinin katılımıyla oluşması, çoğu kez yarı-kendiliğinden bir tarzda gerçekleşiyordu. Bundan yalnız birkaç yıl sonra, durumun oligarşiyle bir avuç öncü arasındaki bir savaş olarak yansıtılır hale gelmesi herhalde yakın tarihin en büyük talihsizliklerinden birisidir. Halkın düşmanları yalnız bir avuç öncüyle karşılaşmayı, herhalde her zaman için bir kitle hareketiyle karşılaşmaya tercih ederlerdi.

1970, sınıf mücadelesinin çok çetin geçeceği bir on yılın ilk işaretlerini vererek geldi. Bir yandan işçiler, diğer yandan da en dinamik unsurla-

rını gençlerin oluşturduğu kentli küçük burjuva kesimler hareketliydiler. Yurdun çeşitli yerlerinden tek tük köylü hareketliliğiyle ilgili haberler de eksik olmuyordu. Bu arada Amerikalı askerlerin kaçırılıp, emperyalizm ve yerli işbirlikçilerine savaş açıldığının ilanı gibi spektaküler eylemler toplumda geniş yankılar yapıyordu. İlk kez karşılaştıkları böylesi bir hareketlilikten sonsuz tedirgin olan egemen sınıflar, öncelikle musibet odağı olarak düşündükleri kuruluşları ortadan kaldırmaya yöneldiler. İlk olarak sendikalar yasasında bir değişiklik yaparak DİSK'i ortadan kaldırmak istediler. Ancak 15-16 Haziran'da yüzbinlerce işçinin bir anda sokağa dökülmesi, yeni yasanın Anayasa Mahkemesi'nde iptaline kadar giden bir süreci başlattı. Burjuvazi, epey bir süre DİSK için bu türden yeni bir girişimde bulunamadı. Egemen sınıflara göre diğer iki büyük "şeytan yuvası" olan TÖS ve DEV-GENÇ ise 12 Mart'ın kurbanları arasında yer aldılarsa da, öğretmen ve gençlik hareketleri birkaç yıl sonra daha güçlü bir şekilde yeniden boy gösterdiler.

UMUTLARIN YÜKSEK OLDUĞU GÜNLER

15-16 Haziran 1970, egemen güçlerin ciddi bir halk muhalefeti karşısında ne kadar deneysiz ve hazırlıksız olduklarını, aynı zamanda ne kadar büyük bir korkuya kapılabildiklerini gösterdi. Hatta, iktidar değişikliğini hep sabahın erken saatlerinde meydana gelecek bir ayaklanma olarak bekleyen bazı tuzu kurular, o anın geldiğini sanıp soluğu derhal Avrupa'da aldılar. Böylesi manzaralar ilerici güçlerin moralini yükselterek, sol cunta taraftarlarınca da teşvik edilen kolay başarı hayalleri yarattı. Çürük yapıya şöyle sıkı bir tekme yapıştırılınca ev her tarafından dökülmeye başlayacaktı. Hem, kulak verin; Vietnam'dan, Küba'ya, Kamboçya'dan Angola'ya kadar dünyanın dört bir yanından yıkılmakta olan emperyalist sistemin çatırtıları gelmiyormuydu? O halde küçük de olsa kararlı bir öncü güç her şeyi değiştirebilirdi. Kaldı ki kitleler düzenden ne kadar nefret ettiklerini sayısız kez göstermemişmiydiler... Halk güçlerinin hakim sınıflara göre çok daha örgütsüz ve deneysiz oldukları, ayrıca sistemin pek çok yedek mekanizmaya sahip olduğu ise o an için unutuluyordu.

Gerçekten de nisbeten kısa süren bir denge döneminde ne sivil yönetimi bütün sistemli baskılarına rağmen halk muhalefetini yok edebiliyor, ne de halkın öncü kesimleri mücadelelerini ilerletebilecek bir politika bütünlüğü üretebiliyorlardı. Bu durumdan kestirme bir çıkış arayanlar kısa sürede hüsrana uğradılar. Belli bir hazırlık sürecini öngörenler ise, dönemin koşulları karşısında inisyatifi ele geçiremeden yenilgi yaşadılar. Bütün taraflar hazırlıksız olunca daha köklü ve örgütlü olanın, kat kat daha fazla gücü ve yedeği olanın kazanmasından daha doğal hiçbirşey olamazdı. Başarı birçok yenilgiden sonra elde edilebilecek bir birikimdi. Dönemin her türden sosyalisti de olumlu veya olumsuz, bu birikimin birer halkası oldular.

DENEY PAHALIDIR

1960'larda yetişen sosyalist kuşağın en önemli karakteristiği deneyimsizlikti. Bu durum, aşırı bir iyimserlikle birleşince ortaya oldukça üzücü manzaralar çıkabiliyordu. Toplumda halktan yana köklü bir değişikliği gerçekleştirmek üzere yola çıkanlar bunun gereklerini de yerine getirmek zorundadırlar. Bunu yapmadıkları taktirde başarısızlıklarının hesabını veremezler. Öte yandan kuşku yok ki mücadeleye başlamak için koşulların uygun, hazırlıkların da tam olması beklenemez. Bunlar yolda ikmal edilirler. Ama edilmelidirler. Haklı olmanın verdiği gururla güç oluşturmaya bunu pekiştirmeye ve geliştirmeye gerektiği kadar önem vermeden politika yapmak sonunda eldeki mevzilerin de yitirilmesiyle sonuçlanabilir. Deney anlamında, küçüklü büyüklü başarısızlıklar, ilerideki başarıların birikimini hazırlar. Ama bunun da bir sınırı olmalıdır. Yoksa her başarısızlık aynı mantıkla mazur gösterilmeye çalışılır ki, bu kabul edilebilir bir şey değildir.

1960'ların sosyalist kuşağı, dünyadaki örneklerin biçimsel yönüne fazlasıyla takılıp kalmıştı. Olayların gelişim tarzı genel olarak biliniyordu, fakat bunların gerçekleşmesini sağlayan temel kitle örgütlenmeleri üzerine fazla kafa yorulmamıştı. Bu, solcuların birçoğu için 1970'lerde keşfedilen ve üzerinde çalışılmaya başlanan bir husus oldu. İşyeri, okul, mahalle, ilçe veya bucak-köy düzeyinde oldukça başarılı deneyler ortaya konuldu. Ne var ki faşistlerin iç savaş stratejisi ülke çapında can güvenliği için direnişi en yakıcı sorun olarak ortaya çıkarınca, tüm çabalara rağmen halk örgütlenmeleri bu durum çerçevesinde biraz tekyanlı gelişti.

Diğer yandan herhangi bir şemaya göre kurulmuş çerçevelerin kişilerle doldurulmasıyla büyüyecek bir parti modeli yerine, halk gruplarının kendi dinamikleriyle oluşmuş örgütlenmelerin ve/veya hareketliliğin yönlendiricisi olarak gelişen bir parti modeli anlayışına geçiş gerçekten de kolay olmadı. Halk kesimlerinin mücadelesini teşvik eden ve bütünleştiren, bu çabanın içinden doğan örgütlenme kavramının kafalarda oluşması yaklaşık bir on yıl aldı. Talihin garip cilvesi, bir yanda belki düzinelerce çerçeve parti kurulurken, gerçekten de halkın direnişini sağlayan, yerleşik kurumların dışında somut alternatif örgütlenmeler öneren ülkenin en yaygın sosyalist akımı, böylesi bir parti kurmadan 12 Eylül'ün hışmına uğradı. Neyse ki "biz parti kurduk, hayırlı olsun" demekle parti olunamayacağını bilenler de varmış.

"ERDEM" NEREDE

Sosyalist hareketin yakın geçmişindeki (1960'lar) çok sayıdaki ilginç eğilimden, belli ölçüde aynı frekanstaki kişilerden kaynaklanan iki tanesi, parti fetişizmi ile, bütün erdemlerin halkta esasen var olduğu tarzda bir cumhuriyet populizminin devamıydı. Halkın en (!), hakiki (!), öz (!), gerçek partisi kuruluncaya -ki bu ideolojik olarak en saf olanlarca yapılacaktı-, işte, o ana kadar burjuvazinin her türlü hegemonyası altın-

da bulunan kitleler hızlı bir şekilde bilinçlenmeye başlayarak vs. vs. olacaktı. En saf cevher de en saf halkta olduğundan günlük yaşamında ilkel köylü davranışlarını taklid edenler de az değildi. Böylece en saf sınıf partisi kuruluncaya kadar, daha safı için -aynı markanın hası olduğunu iddia eden otobüs şirketleri gibi - yeni bir oluşumun gerekçesi her zaman hazır olurdu. Haklı olanın her zaman kazanacağı yolundaki diğer safça inanç, yakın beklentiler doğuruyor, yaygın sempati de kendilerine lider süsü veren bir dizi siyaset madrabazının varlığına imkan tanıyordu. 1973-1975'leri unutmayanlar, o dönemde Anadolu'nun dört bir yanında adeta fetret devrinden sonra çıkan bağımsız beylikler gibi küçük liderciklerin pıtrak gibi fışkırdığını hatırlar. Bu küçük beylerin mahalli etkinlikleri ancak köklü hareketler toparlanıncaya kadar sürmüştü. Bu kişiler, siyasi varlıklarının devamı için, takipçisi olduklarını ileri sürdükleri devrimcileri bir aziz mertebesine yükseltme görevinini de üstlenmişlerdi. Çünkü kendi varlıkları da bir ölçüde bu mitlerin, efsanelerin devamına bağlıydı. Mürit sayısının çokluğu da önemli değildi, yeter ki kendileri tekkenin şeyhi olarak kalsınlardı.

1980'den sonra bu tür lider özentilerine pek rastlanmıyor. Bunun iki temel nedeni var. Birincisi, artık kimse 1974'lerdeki kadar inançlı ama saf insan bulamıyor. İkincisi ise mevcut kovuşturmalar karşısında kolay kahramanlıkların cazip bir iş olmaktan çıkmasıdır. 1970 ve 1971 olayları muazzam bir sempati yaratmıştı ve bunun örgütlenebilmesi için bir yarış vardı. Ne yazık ki pek çok iyi insan, henüz sap ile samanı ayıracak düzeye gelemeden, kimi bu siyaset madrabazlarının yanında politikadan soğuyarak, kimi de kemikleşmiş yapılara takılarak kayboldular. Türkiye Sosyalist hareketi bundan büyük şeyler yitirdi. Sosyalistler 1973-1976 yıllarında küçük grupçuklara giderek yok olan bu potansiyeli örgütleyebilecek bir toparlanma gösterebilseydiler, bugünkünden çok farklı bir Türkiye'de yaşıyor olurduk. Türk solunun kanı ve canı pahasına yarattığı en büyük potansiyel değerlenmiş olurdu.

1970'lerde kısmen eski partiler döneminden kalma anlayışlardan biraz da dönemin sempatiyle bakılan mücadelelerine ters düşmeme endişesinden kaynaklanan bir zındıklık korkusu vardı. Inkarcılıkla suçlanma korkusu birçok insanı bağımsız düşünmekten veya düşüncelerini açıklamaktan alıkoyuyordu. 1980'ler, genel bir gerçekçilik havası içinde, bir ölçüde de olsa her türden efsane yaratıcısının itibardan düştüğü bir ortam yarattı. Esasen bu efsanelerin, sonunda, en çok efsaneleştirilen şeye zarar verdiği de anlaşıldı. Ancak yine de, son günlerde çıkan bazı yayınlarda böylesi bir eğilimi sürdürmek isteyenlerin olduğunu gözlemlemekteyiz.

ÇOĞU İÇİN, DÜNYA KAVRANABİLDİĞİNDEN DAHA HIZLI DEĞİŞİYOR

Bir zihniyetin değişmesi en zor şeylerden biridir. türkiye solu on-onbeş yıl gibi oldukça kısa bir sürede birçok zihniyet değişikliğinden geçmek zorunda kaldı, tıpkı pek çok diğer yerde olduğu gibi... Örneğin 1930'lardan

sonra devrimin teknik bir sorun olmadığı anlaşılmıştı. 1917'de Kışlık Saray'ın basılmasıyla İspanya İç Savaşı arasındaki dönemde, özellikle de III. Enternasyonal'in ilk yıllarında devrim, örgütlü öncü güçlerin, uygun fırsat düştüğünde, devlet organlarını dağıtarak ve kentin merkezi noktalarının ele geçirilip, hemen bir kaç saat sonra kararnamelerle yeni toplumun inşaasına geçmek olarak algılanıyordu. (Bu fikir varlıklı orta sınıf arasında uzun yıllar "bir sabah uyanacağız ki gecekondu ahalisi apartman dairemizi paylaşmaya gelmiş" tarzında yaşayan bir düşünceydi). Evet, herkes böyle düşünmüyordu elbet ama çoğunluk arasında yaygın imaj böyleydi. Ne var ki Hamburg, Şanghay, Baltık kentleri ve Budapeşte ayaklanmalarının ardarda yenilgiyle sonuçlanması birşeylerin yanlış olduğunu isbat ediyordu. Peki ama!, hata neredeydi? Posta merkezi ve tren garını işgal edecek müfrezelermi geç kalıyordu, yoksa sosyal barometremi iyi izlenemiyordu. Mesele, yoksa bir zamanlama hatası mıydı. Uzun yıllar böylesi dar bir bakış açısı egemen oldu. (Benzer bir bakış 1960 ve 1970'lerde dünyanın birçok yerindeki fokocu hareketler içinde varoldu. Gerilla grupları teknik ve lojistik sorunlarını çözemedikleri için halk kitleleri savaşa giremeden yeniliyorlar gibi yanılgı dolu bir zihniyet yıllarca varlığını sürdürdü.) 1917 sonrasında, Doğu Avrupa ülkelerindeki yarı "tepeden inme" devrimler hariç,Çin'den Nikaragua'ya kadar her yerde halkın iktidarı ancak çok uzun süren mücadelelerle kazanabilmiş olması, halkın farklı örgütlenmelerinin bu mücadele süreci içinde yaratılmış olması, köklü bir bakış farklılığı getirdi. Demek ki birçok şey muhalefet ederken de var edilebiliyor, esasen bunlar yapılmazsa iktidar hiçbir mesafe elde edemiyordu. O halde devrimcilik, kriz gelip çatıncaya kadar hazırlık çalışması yapmak değildi.

Diğer önemli bir zihniyet değişikliği demokrasi ve demokratik örgütlenmeler konusunda meydana geldi, daha doğrusu zaten var olan daha doğru bir yaklaşımın yaygınlaştığı görüldü. Eskiden, demokratik örgütlenmeleri partiye destek verecek yan kollar olarak görme eğilimi olukça güçlüydü. Bu anlamda bunların fonksiyonu çok dar kapsamlı ve geçici bir şey olarak düşünülüyordu. Bunun çok sınırlı bir bakış olduğu, geniş halk kesimlerinin toplum hayatına daha çok boyutlu bir tarzda katılmasının her zaman çok önemli olduğu, bu canlılığın demokratik örgütlenmelerle sağlanabileceği, buralarda etkinliğin ancak demokratik yollarla ve daha iyi çalışarak elde edilmesi gerektiği anlaşıldı. Kısacası egemen sınıfların biçimsel demokrasisi, kitle örgütlenmelerinde, aynadaki ters imaj gibi ortaya çıkmamalıydı.

TARİHİN PEDALI OLSAYDI...

Bütün teoriler gibi,Marksizm de Türkiye'de yaygınlaşmaya başladığı dönemde pek çokları tarafından bütün sorunları otomatik olarak çözecek sihirli bir formüller dizisi gibi algılandı. Temel mesele yeteri kadar inançla, imanla işe sarılmamaktı (veya sarılanların azlığıydı ve bu nedenle bilinçli ama devrimci olmayanlara nefretle bakılırdı).Bu iyi niyetli, safça

yaklaşımda devrim sadece bir zaman sorunu haline geliyor, inancı kafi olmayanlar tarihin çöplüğüne gidecek zavallı yaratıklar (cehennemlikler!) rolüne uygun düşüyordu. Tarih anlayışı da benzer bir tarzda belirlenmiş bir çizgi üzerinde seyrediyor, ara sıra rotadan sapmalar meydana gelse de tarihin o eşsiz, esrarlı, maddi ve determinist gücü yine çizgiyi bulduruyor, kaçınılmaz aşamalar birbirini izliyordu. "Kaçınılmaz Mutlu An"a kavuşma ise insanların gayretlerine göre yaklaşıyor veya uzaklaşıyordu. Türk Solu giderek bu ilkel yorumdan uzaklaşmaya, tarihin önceden -adeta ilahi bir tarzda- belirlenmiş bir rotada değil de insanların iradi ve örgütlü müdahaleleriyle değişen, çok güçlü etkilere (ve bazen belirleyiciliğe) sahip veri ekonomik ve kültürel taban üzerinde ama her gün onu biraz biraz yeniden belirleyerek geliştiğini, bazen aşabildiğini keşfetmeye başlıyordu.

Türkiye'de sosyalist insanın kişiliği de dönemler itibariyle farklılık göstermiştir. Soğuk savaş ve ülkenin iç koşullarının etkisiyle, ama en çok da sayıca az olmaları nedeniyle toplumla ilişkisi asgariye indirilmiş, yalnız sosyalist yerine; 1960 sonrasında artık yüzbinlerden destek bulan, kişiliğini onurla taşıyan, sosyalist olduğu için milyonlarca emekçiden saygı gören, onun yeni umudu olmaya aday bir yurttaştı. Kısacası sosyalistin tecrit çemberi kırılmıştı. Ancak özgün programı Türkiye koşullarında oluşturma, halka anlatma, benimsetme ve hepsinden ötesi güven sağlama konusunda yeterli başarı elde edilemedi. Kuşkusuz ki küçük üreticiliğin - çiftçi, esnaf, zenaatkar - dünyada en yaygın olduğu ülkelerden birinin Türkiye olması, proletaryanın programının yaygınlaştırılması önünde önemli bir objektif etkendi. Ama sadece emeğiyle geçinenlerin oranı 1960 ve 1985 arasında yaklaşık iki kat artarak % 40'lara ulaşırken (bu oranın önemi ne olursa olsun), bu kesim arasında geniş ve sürekli bir destek yaratılamadığı da açıktı. Her halükarda, 1960'ların ikinci yarısında bu destek artmış, sosyalistlerle halkın arasına duvar örmeyi amaçlayan tüm baskılara rağmen, 1970'lerde de sosyalistler kitle örgütlenmelerinde binlerce seçim başarısı kazanmışlardı. Öte yandan, sivil veya resmi, yoğun baskı ve saldırılar sosyalistlerin önemli bir kısmını belli bir tercihle karşı karşıya bıraktı. Bu rezilce saldırılar basın toplantısıyla sindirilemezdi. Saldırganların etkisizleştirilmesi, öncelikle can güvenliğinin sağlanması, bununla birlikte demokratik hakların kazanılması ve/veya genişletilmesi ve/veya korunması gerekiyordu. Aksi halde kimlik yakadan indirilip cebe konabilir veya ancak cemiyet binasında sergilenebilirdi. Mevcut rejim de bir tabela partisine pekala tahammül edebilirdi. Ancak, mücadelenin çetinleşmesi sosyalist oluşumları derhal çatır-çatır ikiye böldü. Kim ne derse desin, ideolojik ayrılıkların önemli bölümü bu tavır farklılığı üzerinde gelişti: Sınıf mücadelesini belli koşullar altında kabul edenler (Tabii ki her iki tarafta da samimi olanlar ve olmayanlar vardı ama onlar konunun dışında). Sınıf mücadelesini ılımlı bir hatta tutmak isteyenler hakim sınıfların hışmına daha az uğrayacaklarını umdular. Ne kadar yanıldıkları kısa sürede ortaya çıktı. Sağ güçler her zaman öyle ayrıntılarla uğraşmıyor, ince ayrım yapmıyorlardı. Ama yine de fırtınaları daha az hasarla atlattıkları söy-

lenmelidir. Herneyse, böyle böyle solcu tipleri farklılaşmaya başladı. Ilımlı gelişme taraftarları) iddialarında sağ güçlerin, saldırılarını azıtmak için sık sık provakasyon düzenlediklerini iddia eder oldular. Anlamak, daha doğrusu kabul etmek istemedikleri gerçek oydu ki, Türkiye'de sınıf mücadelesinin kendisi artık yeterli bir provakasyondur ve ek provakasyonlara gerek yoktu. Faşistlerin bazı taktik provakasyonları ise yerinde önlenmesi gereken birer sorundu.Ve genel anlayış bundan farklı bir olaydı.

FARKLI TİPLER

1974'lere gelindiğinde ılımlıları her gördükleri yerde zımnen veya açık olarak korkaklık ve teslimiyetle suçlayan,bunu söylemese bile bakışlarında ve tebessümünde ifade eden devrimcilerle, karşılarındakini sınıf mücadelesinin çocukluk hastalığı olan sol sapma kurbanı olarak gören "kurumsal" solcular yeteri kadar prototip olmuşlardı. Ancak her iki kesimde "klasik" dönem (1930'lar) parti anlayışından kalıntı olan "memur" devrimci veya partili tipinden kurtulamamıştı. Esasen 1960'ların bazı "parti" yöneticileri de böylesi memurları ve bürokrasiyi ne kadar istemişlerdi. Bütün emir ve talimatları "yukarıdan" bekleyen, gerektiğinde (!) fikri sorulan, sorulunca kendinden beklenen uygun yanıtı veren, daha doğrusu zaten bitmiş olan tartışmanın sonuçlarını onalayan, verileni okuyan, kendinden olmayan herkesi düşman gören tipti bu. Böylesi bir kişilik doğal olarak bu bölünmede ister istemez saf tutuyor, bu anlamıyla fraksiyonlaşmayı ve kemikleşmeyi kolaylaştıran bir tipi sergiliyordu. Ayrılıyor muyuz, yoksa ayırılıyorlar mı?; ama ne farkeder,"niçin,ne hakla diye sorulmaz, elbette onlar proletaryanın şanlı yolundan sapmışlardır" diyen tiplerdi bunlar. Ancak, 1975'den sonra giderek artan sayıda, bu olumsuzlukları aşan sosyalistler yetişmeye başladı. Kişiliğini geliştiren, varlığını yalnızca dar çerçevesinde değil, dünyanın sonsuz zenginliklerinde bulan, bu anlamda ideolojik istimi sonradan gelen kişisel ayrımların üzerine çıkan, bağımsız olarak faydalı işler yapabilen, düşünce üretebilen ve söyleyen, ayrılık kadar mutabakata da inanan olumlu tipti bu. Ne var ki 1975-80 döneminin ilan edilmemiş iç savaş ortamında insanları yetiştirmeye gereken önemin verilmediği görülüyordu. İnsanlar deliler gibi oradan oraya koşuşturuyorlar, somut durumların yarattığı binlerce gelişmenin karşılanması gerekliliği, nitelikleri aslen çok yetersiz kişileri, iyilerle birlikte öne fırlatıyordu. Sosyalist hareket alabildiğine yayılıyor, yayıldıkça kültür ortalaması düşüyordu. Bu hareketin yaygınlaşması açısından olumlu bir gelişme olmakla birlikte insanların yeni bir kültürle yoğrulması elzemdi.

Halbuki, eğitim işleri sıradan bir cansıkıcılık olarak görülüyor, adeta sosyalistlerin sırf kendilerini öyle tanımlamalarıyla bazı vasıfları kazanmış olacakları varsayılıyordu. Hoş, sosyalistlerin çoğu da kendilerini öyle görüyorlardı ya, neyse!.. Kültür ve eğitim ortalamasının düşmesi, nitelik, kavrayış ve yeni durumlara uyum zayıflığını da beraberinde getirdiğinden, sosyalist hareketi yaralıyor, kitle bağlarını baltalıyordu. Faşist saldırılar çoğu kez kitleyle kestirme yoldan bir bağ kurulmasını sağlıyordu.

Ancak ilişki ağırlıkla can ve mal güvenliği sağlama temeli üzerinde gelişince -ki bu en önemli ve acil sorundu-bunun ortadan kalkmasıyla birden zayıflayıveriyordu. Aslında sorunun çokyönlülüğü bilinmiyor da değildi ama kitle çalışması bazında nasıl çözüleceği konusunda niteliksiz sosyalistler kitleyi yabancılaştıracak son derece kritik acemilikler yapıyordu. İyiniyet hiç bir zaman acemiliği affettirmez. Bir yandan faşist saldırılar dışındaki somut sorunlar konusunda daha fazla somut program götürülmeli, bu arada kitle çalışmasının nasıl yapılacağı da başlıbaşına bir eğitim konusu olmalıydı. Bu, oturup kalkmaktan saygılı ilişki kurmaya, konulara hakim olmaktan ekonomik-demokratik sorunlara önderlik etme yollarına ve hukuk sistemine az çok vakıf olmaya kadar uzanan konular içeren bir eğitimdir. Ama genelde oldukça sallapati yapıldığı veya hiç yapılmadığı bilinmektedir.

POLİTİKA'NIN CİDDİLİĞİ

Politika yapmaya kalkanlar bunun gereklerini ve kurallarını bilmeli uygulamalıdırlar. Politika bir yanıyla katılım diğer yanıyla önderlik ve yönetme sanatıdır. Bir teorisi olmalıdır. Birçok teoriden hiçbirisi uygun görülmüyorsa yenisi oluşturulmalıdır. Ancak sosyalist politikanın teorisi vardır ve yapılması gereken bunun günün ve mahallin koşullarına göre zenginleştirilmesidir. Diğer yandan, politikanın teknikleri de vardır. Yani, politika bir noktada insanları kazanma/ikna sanatı olduğuna göre bunun hiç de kolay olmayan gerekleri yerine getirilmelidir.Çevreyle yaygın ilişkilerin kurulması, mesajların formülasyonu ve aktarılma biçimleri, güven sağlanması, günün sorunlarına alternatif çözümler sunulması hep belli teknikler ve/veya uygulamalar gerektirir. Bunlar somut önderlik için gerekli olan işlerdir.Politikanın olmazsa olmazlarıdır. Yaptığı işi ciddiye almayan ise hüsrana uğrar.

EL KİTABI KÜLTÜRÜ

1970'lerin en yaygın sosyalist tipi, bir başka açıdan bakıldığında, inançlı ama el kitaplarıyla yetişmiş kişidir. Ve mümkün olsa o el kitaplarının çoğu hiç okunmamalıdır. Ülkemizdeki "milli" eğitimin niteliği gözönüne alınarak, ortalama insanımızın yaratıcılıktan oldukça uzak veri düşünce çemberlerini kolay kolay aşamayan kişiler olarak, düşünce tembelliği ve kısırlığı içinde yetiştirildiği unutulmamalıdır. Tersi vasıfların ilerki yaşlarda kazanılması imkansız değilse de çok zordur, kazandırılması daha da zordur ama zorluğa bakılmadan kollar sıvanmalıdır. Ne var ki bu biraz da insanların alıcı olup olmamalarına, daha doğrusu alıcı oldukları konjoktürün iyi değerlendirilmesine bağlıdır. Büyük ve ileri Türkiye emperyalizme boyun eğmiş kişiliksiz eğemen sınıfların gerici eğitimiyle değil, sosyalistlerin bugünden geliştirecekleri alternatif eğitimle kurulacaktır. Yeni insan, başka hiçbir ülkede değil, Türkiye'de yetişecektir. O halde sorun burada çözülecektir, ama bir kalıbın yerine diğerini geçirerek değil.

El kitabı kültürü, tahlil yaparken yalnızca az sayıdaki siyasi ve ekonomik değişkene bakma alışkanlığı getirmiştir. Bu nedenle, (belki) hiç de gereği yok iken, herhangi bir toplumsal gelişmenin analizi için egemen sınıflar arası çelişki veya ekonomik kriz ölçüleri aranıp durur. Herşeyin son tahlilde herşeyle ilişkisi olabilir mantığı içinde bu (belki, bazen) doğru da olabilir ama son derece önemli başka faktörler de vardır. bunlar arasında başta gelenler ulusal özellikler, siyaset yapma geleneği, ideolojik oluşumlar, Türkiye'de çatışan kökleşmiş temel felsefeler, yerel özellikler ve yerleşik kurumların gücü ile, bunlara göre daha değişken olan kitle psikolojisidir.

Türkiye gerçeğine yabancı kalınarak, Türkiye hakkındaki izlenimleri kitaplardaki şemalara uydurmaya çalışarak bir yere varılamaz. Ayrıca ulusal gerçekler de yeterince değerlendirilmeden uluslararası alanda bağımsız ve eşit bir sol oluşturulamaz. Türkiye sağı uluslararası planda, küçük ortak olarak sığındığı yabancı sağdan sürekli kazık yiyor ve bunu bir ulusal gurur sorunu yapmıyor. Türkiye solu ise uluslararası camianın güçlü ve onurlu bir parçası olmayı hedef olarak önüne koymalıdır. Bunun tek yolu Türkiye'de kurumsallaşmaktan geçer. Diğer yandan ise, uluslararası kültürel etkileşimler, ve hatta birçok temel konu üzerinde yeterli bilgi sahibi olunmaması, Türkiye solunun büyük bir eksikliği olarak süregelmektedir. Halbuki Türkiye'de sol 1960'larda sınıfsal olmaktan çok anti-emperyalist olma temelinde yaygınlaşmıştır.

BİLMEK

Öyle zamanlar vardır ki "hiç olmazsa en kötüsü geride kaldı" diye avunulur. Ama beterin de beteri henüz yaşanmamıştır. Gerçi yaşanmayabilir de. Ama safha safha bunları da gelip geçecek, olanlar bedelini ödetecektir. Hiçbir hata yapanın yanına kalmaz, hataları unutturacak tek şey ise nihai başarıdır. Başarısızlıkla geçilen her safha, (ne kadar sevimsiz bir iş olursa olsun)didiklenerek incelenmelidir. Başarının yolu başarısızlıkların doğru değerlendirilmesinden geçer. Bundan şu veya bu nedenle çekinen kimileri, eleştiri görevini şu veya bu kişilere veya kurumlara, yani bilinmeyen bir geleceğe devredip bu işten sıyrılmak isterler. Bu gerçeklerden ve sorumluluklardan kaçışın bir yoludur. Ama realizm de hiçbir zaman olmuş olanı kabullenmek değildir. Yalnızca olanı olduğu gibi bilmektir.

Tarihin sayısız iniş çıkışları arasında, kendilerini günün havasına kaptıranlara, herhangi bir anda nerede olduğumuzu anlatmak kolay bir iş sayılmaz. Esasen gelecek, daha önce de değindiğimiz gibi hiçbir şekilde önceden belirlenmiş değildir. Zayıf ve güçlü eğilimler her gelen günü belirlerken, bunlar arasında sonsuz çeşitlilikte bileşimler doğabilir, yeni eğilimler güç kazanabilir ve/veya mevcut eğilimler değişime uğrayabilir. Ama yine de güçlü ve zayıf eğilimleri karşılaştırarak bazı sonuçlara varmak mümkündür. Ve gelecekle ilgili doğru öngörülerde bulunabilmek başarılı siyaset yapmanın önkoşullarından biridir. Bunun bir başka ifadesi tarih bilincine sahip olmaktır ki, insanlara bunun kadar güç veren başka hiç-

birşey yoktur, çünkü başarının mümkün olduğu ancak bu bilinçle gerçekten bilinir.

KURUMSALLAŞMA

Buraya kadar sözünü ettiğimiz birçok sorunun önemli ölçüde sosyalist hareketin kurumsallaşamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Böylece sosyalist hareketin sorunları ve yöntemleri yeni kuşaklara aktarılamamış, yeni kuşaklar hep eskileri küçümsemiş ama aynı hataları yaparak vakit yitirirken, küskün üretmişlerdir. Her kuşağın başarılı olabilmek için tek bir şansı vardır. Bu şansı iyi kullanamayınca demoralize olmakta, dağılmakta, ortada ancak bir sonraki kuşağa yedek olabilecek bireyler kalmaktadır. Halbuki kurumsallaşma sürekliliği, artan katılımı, tecrübelerin paylaşımını getirecek, insan malzemesinin donanımımını, dolayısıyla kalitesini yükseltecektir. Peki ama bunun yolu nereden geçmektedir.Çünkü kurumsallaşma birçoklarının düşündüğü ve yaptığı gibi "aman ne olursa olsun, bir partimiz olsun, bir de güzel arşivi bulunsun" değildir. Birçok insan iyi niyetle büyük fedakarlıklarda bulunmuşlardır. Bu çabalar asla boşa gitmediği gibi asla unutulmayacaktır da. Ama niçin bunlar amaçlarına iyi hizmet etmesin, ve birçoğu verimsiz yollarda verimsizce harcansın.

Bir büyük dezavantaj o kadar çok sayıda sol grupçuğun olmasıdır ki,bir süre sonra esas amacın yerine sol içinde üstünlük sağlama çabasının geçmesidir. Şu son yirmi yıl içerisinde çoğu bölünme yoluyla yüze yakın grubun ortaya çıkışına şahit olundu. Bunlar arasında niçin ayrıldıklarını hatırlayanların, kendi aralarında dahi pek fazla sayıda olduğunu sanmıyorum. Sadece "daha"lar ile açıklanan; daha saf (neye göre?), daha doğru (neye göre!) - belli değil. En saf olanların eninde sonunda kazanacağı saf inancıyla,kimi kez de ideolojisi sonradan yaratılan kişisel ayrılıklarla kendilerine bir dünya kurup kavanozda yaşıyorlar. Bir başka açıdan bakıldığında ise ideolojik açıdan anlam verilebilecek ayırım sayısı çok azdır (başlıcaları 1968 ve 1970). Gerisi kimi zaman bir arayış, kimi zaman da bir ilkellikler silsilesi olmuştur. Öyle sanıyorum ki, bunlar birbirleriyle uğraşırken enerjilerinin yarısını da iç hizipleriyle uğraşmak için harcarken, somut bir programı hayata geçirmek için olanaklarının en çok yüzde onunu kullanıyor, bu da başarısızlıklarında rol oynuyordu. Yoksa ideolojik olarak en kritik yanılgılarla dolu gruplar dahi hiç olmazsa bir süre çok daha iyi çalışmalar yapabilirlerdi.

Kurumsallaşma öncelikle bu oranın tersine çevrilmesiyle koşuttur. Bir açıdan bakıldığında her yeni iktidar yeni bir demokrasi demektir. Kendi demokrasisiyle ilerleyerek iktidara aday olan (tabii ciddi bir güç olunca) her toplumsal hareket demokrasisini önceden yaratmaya başlamış ve bu konuda hayli yol almış olmalıdır. Öyle ki, alternatif olan, mevcut iktidarı ite ite kendi önünü açar, bir süre iki demokrasi birarada yaşar, sonra biri galebe çalar. Mücadele devrim veya karşı devrimle sonuçlanır, ama yenilgi halinde dahi mevcut güçler dengesinde önemli bir rol oynamak, süreç içinde kurumsallaşmakla mümkündür. Böylece politika oyununda

ciddi bir aktör olunabilir. Aksi halde teminde hiç de sıkıntısı çekilmeyen fügüranlardan biri haline gelmek içten bile değildir.

Kurumsallaşma illa da belli bir organizasyon çerçevesi kurup, şemalar doldurmak, bir bürokrasi yaratmak değildir. Hatta bazı hallerde ve/veya bazı zamanlarda bunun tersi de sözkonusu olabilir. Bunun gereklerini koşullar belirler. Esas olan belli yöntemlerin, tepki gösterme ve karar alma yollarının, belli sorunlara sahip çıkma anlayış ve alışkanlıklarının gelenekselleşmesidir. Kısacası demokrasinin, ama çalışan emekçi insanların demokrasisinin kurumsallaşmasıdır. Bu olduktan sonra sözkonusu oluşumları iktidara yürütecek bir organizasyon esasen vücut bulur. Koşullar o süreçte bunu dayatır ve gerçekleştirir.

Kurumsallaşma, bir çok demokratik mekanizmayı muhalefet ederken var edebilmektir. Bunun bir çok nedenle gerçekleşememesi, Türkiye'de halk muhalefetinin çok zayıf olduğu fikrine kadar uzanan yanlış yorumlara yol açmıştır. Türkiye'de veya herhangi bir ülkede halk muhalefetinin olmaması düşünülemez. Ama, siyasette boşluk olmaz denir. Sorun halk muhalefetini yönlendirmek olduğuna göre, bu da sosyalistler tarafından yapılmayınca, belli ki başkaları tarafından yapılacaktır. Türkiye'de halk muhalefeti ideolojik yatkınlıklarının da katkısıyla, kendine sistem içinde belli yollar veya somut liderler gösteren egemen güçlerin şu veya bu partisinin peşinden gitmiştir.Gerçi geniş kesimler birden fazla partinin katıldığı her seçimde muhalefetini hemen göstermiş, 1946'dan itibaren de seçmen olarak egemen sınıf fraksiyonları arasında tercih yapmak için ekonomik ve sosyal tavizlerin etkili olacağını hissettirmişlerdir. Ancak "ulusal irade"nin belirlenmesinde temelde var olan çarpıklık ve eksiklikler 20 yıla sığan üç askeri müdaheleyle birleşmiş, ekonomik demokratik taleplerin savunulmasına asgari ölçüde dahi olsa tahammül edilmediği defalarca görülmüştür. Halk örgütlenmesinin ve tepkisinin her yükselişi derin bir politik krizle sonuçlanmıştır. Yine de bugün geriye baktığımızda 1946, 1950 ve 1960'larda biroranda düzen içi kanallarda olmanın da rahatlığıyla, oldukça canlı bir muhalefet görülüyordu. 1965'lerden sonra ise egemen sınıfların çizdiği sınırların dışında bir alternatif oluşturmanın sancıları çekiliyor , bu egemen sınıfların ve faşistlerin halka saldırılarıyla birleşince ortaya iç savaş tablosu çıkıyordu. Bu savaşta bölgesel ve mezhepsel farklılıklar körüklenirken, sınıfsal görüntüler bulandırılmak isteniyordu. Ama dikkat edilince temel hedef olarak emekçi kesimlerin demokratik kitle örgütlerinin seçildiği gözden kaçmıyordu. Buralar halkın reel ve potansiyel öncülerinin yetiştiği yerler olarak görülüyordu ki faşistler açısından çok da yanlış bir tesbit değildi. Bu iç savaşı ister istemez kabul etmek durumunda kalan devrimciler ise çok sayıda kayıp vermelerine rağmen varlıklarını koruyarak Türkiye toplumunun sürekli bir parçası olma mücadelesi verdiler. Nice on yıllar sürecek olan sınıflar savaşının daha ilk çatışmalarında paniğe kapılan "fire"ler haricinde bunu başardılar da. Öte yandan halk muhalefetini tümüyle yok etmeyi,ülkeyi bütünüyle faşistleştirmeyi öngören senaryolar devrimcilerin ve halkın cansiperane gayretleriyle önlendi. Yine de birçok açıdan 1980'in oldukça

gerisine düşüldü. Halk ekmek ve özgürlük istemiş, bu doğrultuda bir çok mahalli veya küçük çaplı ulusal inisiyatif geliştirmiş, ancak hakim sınıfların karşı saldırıları etkisizleştirilememişti. Bunda önemli bir etken 1980 sonrasında sağ güçlerin orantısızca güçlü devlet aygıtlarını anayasa sistemini rafa kaldırarak kullanmış olmalarıdır. Ancak Türkiye'de halk 1970'te gerici sendikalar yasası'nı geri aldırmış, 1975-76'da MESS ve DGM kampanyalarıyla haklarını korumada dişli olabildiğini , ayrıca can güvenliği için örgütlenebildiğini göstermiştir. Birçok durumda ise, çok daha fazlasını yapmaya hazır olduğu halde önderlikten mahrum olduğu için başarı kazanamamıştır. Kısacası kitlevi bir direniş gösterilemediği, örgütleri yetersiz olduğu için yenilmiş, kurumsallaşamadığı için kendi demokrasisini yaratarak etkili bir muhalefet olamamıştır. Bir başka ifadeyle, tarihte birçok kez olduğu gibi resmi güçlere yenilmiş, ama sivil faşistlere mevzi terk etmemiştir. Bu az şey değildir. YÖK ile,Sendika ve Sözleşme Yasalarıyla, siyaset yasaklarıyla giden haklar elbet bir gün fazlasıyla geri alınır. Alınacağı güne kadar da, mevcut yasalar bile güçler dengesinin değişmesiyle farklı şekilde uygulatılabilir. Esas olan başını dik tutmak teslim olmamaktır. Kaldı ki politik insanın yok edilmesini amaçlayan kurumsallaşmış işkencenin boşa çıkarılmasıyla da sol ayrı bir başarı elde etmiştir. İşkencede geçirilen yüzbinler arasında itirafçı oranı binde birin altında bir miktardır. Sol dağılmış da olsa varlığını korumaktadır. Bu varlığın geliştirilmesi açısından en büyük engel ise hakim sınıfların güçlerini takviyeleri veya hukuk sistemini hiçe sayan baskıları değildir. En büyük engel bizzat solun içinde bulunmaktadır. Ne var ki artık var olan kalıntı fraksiyonlaşmayı yok etmek olanaksızıdır. Yapılması gereken tek şey bu grupçukların oluşturduğu kümeyi sollayıp geçmek,by-pass operasyonunda olduğu gibi yeni kanallarla ileriye gitmektir. Bu grupçuklar ise solun gençlik döneminin bir kalıntısı olarak ya yavaş yavaş sönüp gidecek, ya da yapışabildiği birkaç yerde bitkisel hayat sürecektir. Elbette ki, değişik görüşlerde de olsa tüm sosyalistlerin demokrasi mücadelesinde yer almaları ve onların bu ayrımları aşmaları teşvik edilmelidir. Ama artık bunların fraksiyonel yapılanmalarıyla uğraşmanın zararı daha çoktur. Sanki hiçbir şey olmamış fibi on yıl öncesinin lafını tekrarlayıp duranlardan fazla bir şey beklenemeyeceği açıktır. Şimdi başarının her an tüm enerjisinin çalışan insanların kendi demokratik örgütlenmelerini geliştirmesine hasredilmesi ve bundan sonuç alınmasıdır. Yeni insanlar burada yetişecek, yeni Türkiye'nin inşası burada başlayacaktır. Sosyalistlerin bu şansı nasıl kullanacaklarını hep birlikte göreceğiz. Bir hareket, kendini yeniden üretirken kötü unsurları ve eğilimleri eleyebildiği oranda ileri gidebilir. Yoksa eski sağlıksızlıklar giderek büyüyerek yeniden üretilir.

MEHDİ GELMEYECEK

Hakkı ZABCI

Yaşı kırkın üzerinde olanlar çok iyi hatırlarlar. Televizyonun henüz devreye girmediği dönemlerde, radyoda Eşref Şefik'in programları olurdu. Üstad, dinleyicilerinden gelen mektuplara cevap verirdi. Öyle cevaplar verirdi ki, dinleyicide şaşkınlık yaratırdı. Kimi muzip dinleyiciler "vapurda üşüyorum ne yapayım" gibilerden sorular sorarak üstadı kızdırırlardı. Bir dinleyicisi yazdığı mektupta "kefal balığının nesi iyi olur" diye sorunca; hazret, kendine has üslubu ile "ben Paris'teyken..." diye başlar, "kefal balığının kızartması iyi olur, haşlaması fena olmaz" diye cevabı noktalardı.

Toprağı bol olsun...

Günümüzde siyaset, Eşref Şefik programlarını aratır oldu. Muzip yöneticiler, halka "1 Nisan şakası" yapmayı alışkanlık haline getirdiler. "Yalnız Avrupa'nın değil, günümüzde, dünyanın en hızlı gelişen ülkesi Türkiye'dir", "İhracat artışında dünyada -1- numarayız", "Bugün, Türkiye bolluklar ülkesidir", "zenginden alıp fakire vermeye devam ediyoruz", "Şemsiyelerinizi açın! Mark yağmuru başlıyor", "iddialıyız işkence yoktur"...

Muzip yöneticiler şaka yapar da muzip muhalifler şaka yapmaz mı? "Türkiye'de solun güçlenmesi ANAP'ın işine yarar", "Bir süredir SHP'de endişe verir bir düşüş var. Fakat nedenlerini tam saptayamadık", "....eğer bütün olarak -sermaye- Türkiye'de başarılı olabilmiş olsaydı, sol çözümlemelerin, çözümlerin ve politikaların daha ince düşünülmüş, üzerinde çok çalışılmış ve çok -rafine- olması gerekebilirdi", "sağın başarısızlığı karşısında, alternatif sıkıntısı, proje sıkıntısı çekmek olanaklı değildir."...

Şakaların ardı arkası kesilecek gibi değil. Ama, bazılarına bu şakalar ağır gelebilir. Evine bir somun ekmeği zor götüren aile reisine "Bugün, Türkiye bir bolluk ülkesidir" dediğinizde tepkisi ne olacaktır? Ya

da tarlası, traktörü elinden giden, cırcıbıl ortada kalan köylü "ha! ben zengindim, benden aldılar fakire verdiler"mi diyecektir? İşkencede ölenlerin yakınları, bizzat işkence gören onbinlerce insan "işkence yoktur" iddiasına karşı "Ah! ne iyi işkence yokmuş, bize yapılanlar işkence değilmiş" deyip işkencenin ne olup olmadığını mı araştıracaktır? Meraklı ücretli, Holdinglerin Bilançolarına, kâr-zarar cetvellerine bir gözatıvereyim duygusuna kapılıverirse ve kazara bu kazançları kendi kazancıyla kıyaslarsa "gerçekten Türkiye'de gelir dağılımında dengeli bir eşitlik varmış" sonucunu mu çıkaracaktır?..

Sosyal Demokrasiye gönül vermiş bir yurttaş, desteklediği partinin bir yöneticisinin "sağın başarısızlığı karşısında alternatif sıkıntısı yoktur" dediğini bir dergide okuyupta, iktidarın el altında bulundurduğu yedek gözdesi bir sağ partinin 2. parti durumuna gelmesini alternatif olarak mı kavrayacaktır? "Aman ha! Sola omuz vermeyeyim, yoksa ANAP güçlenir" korkusuna kapılıp muhalefeti sağda mı arayacaktır?...

Böylelikle olsa gerek, siyaset kavramı evelenip gevelenip, halk dilinde farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmış. O kadar ki, yalan söyleyen, işini yürütmek için her türlü madrabazlığı mübah sayan adama "Amma siyasi adam" denmeye başlanmış. Birini kandırarak çıkar sağlamak isteyene de "siyaset yapma" denmiş.

SİYASET NEDİR?

Siyaset, yaşamın yönetim merkezidir. Onun kalbidir. Başka bir deyişle, siyaset, "rota" ile "dümen" arasındaki nedensellik bağıdır. Yani, tüm insanların beşikten mezara kadar yaşamlarının her evresinde hareketlerine yön veren ve hareketlerini belirleyen bir yöneliş ve yönlendiriş çarkıdır. Toplum bu çarkın içindedir. İster bilsin, ister bilmesin, toplumun bütün fertleri, istisnasız bu çarkın birer dişlisidirler.

Sözlükleri karıştırdığınızda, bu kavramın daraltıldığını görürsünüz. Sözlükler, genellikle, siyaset için **"devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatı"** tanımını getirirler. Bunun anlamı, bir toplumun "yöneten" ve "yönlendirilen"ler diye ikiye ayrılması demektir. Yönetenler etken, yönlendirilenler edilgendir. Bundan, siyaset yapma hakkı etken olanlara yani yönetenlere aittir, sonucu çıkar. Yönetenler bu hakkı tek taraflı olarak, iktidarlar adına kullanırlar. Yöneten iktidardır. Bu tanımlamaya göre, sözgelişi, **"SAĞ"** iktidardaysa, statükoyu, yani mevcut düzeni korumaya çalışır. Bunun önlemlerini alır. Medeniyetin bekası sermayenin programını hassasiyetle uygular. Halk'a "sen siyasete karışma, senin bu işlere aklın ermez, ben senin adına siyaset yaparım" der. Ona göre, halk siyasete karıştımı anarşi doğar, düzen bozulur, medeniyetin bekası tehlikeye düşer. Halk zapturapt altına alınmazsa "inisiyatif" elden gider, dolayısıyle "siyaset yapma hakkı" el değiştirir.

"**SOL**" da halk iktidarı söz konusudur. Etken ve edilgen ayırımı yoktur. Üretime katılan yönetime de katılır. Bir plan ve programla yapılanmanın disiplini sağlanır.

Siyaseti, sözlük anlamının dışında, en geniş anlamıyla irdelemek en doğru yoldur. Çünkü, siyaset yapma hakkı tanınmayan bir toplumun "**YAŞAMA HAKKI**"ndan söz etmek mümkün değildir.

Evet, gerçek siyaset bir sanattır. Bir denge sanatıdır. **GELENEK İLE GELECEK ARASINDA DENGE KURMA SANATINA SİYASET DENİR.**

Sağ, bu dengeyi mevcudu muhafaza şeklinde kurar. Yani geleceği geleneğe uydurur. Teknolojik gelişmeler, toplumsal ve kültürel değişmeler gelenek içinde harmanlanır; mevcut siyasi yapı değişmez. Bu haliyle, sağ, kendi siyasetini tek bir denge üzerine kurar.

Sol'da ise denge değil, dengeler vardır. Sol için her değişimde yeni bir denge kurulur. **SOL İÇİN SİYASET DÜNYAYI DEĞİŞTİRME SANATIDIR.** Gelenek tamamen yok oluncaya kadar bir dengeyi mutlaka yeni bir denge izler. Ancak unutmamak gerekir ki her yeni bir denge yeni gelenekler yaratır. Solda, siyaset yapmanın zevki de, zorluğu da bu özelliğinde yatar. Son durak, insanın mutlak özgürlüğü ve mutluluğunun sağlandığı dengedir. Artık bu dengede gelenek yoktur. Gelenekle, gelecek aynı şey olmuşlardır.

Fransız ihtilalinde ilerici olan Burjuvaziyi ekonomik ve toplumsal değişimler yeni geleneklerle bugünün sermaye sınıfına dönüştürmüş ve tutucu bir çizgiye getirmiştir. Yeni denge eski dengenin tam karşıtı bir muhteva taşımıştır. Bunu yeni dengeler izleyecektir...

DÜNYAYI DEĞİŞTİRME SANATI

Dünyayı değiştirme eyleminin kısa adı devrimdir. Dünyayı değiştirmek isteyene de devrimci denir. Hz. Muhammed devrinin en büyük devrimcisidir. Mustafa Kemal Atatürk te öyle. Bir dizi dengeyi peşpeşe yaşamış, yaşatmış kişidir. Kurtuluş Savaşı bu dengelerin görkemli eylemidir. Kesin zaferden önce, Mustafa Kemal'i hainlikle suçlayan mevcut düzen savunucuları, kesin zaferden sonra kurulan yeni dengede hain, Mustafa Kemal ise büyük devrimci olarak tarihe geçmişlerdir. Daha sonra "devrimcilik" Atatürk'ün kurduğu partinin 6 temel ilkesinden biri olmuştur.

Devrim kötünün ya da kötüleşenin iyi ile yer değiştirmesidir. Veya çirkinin ya da çirkinleşenin güzelle yer değiştirmesi diye de tanımlanabilir. Onun içindir ki, dünyayı değiştirme sanatına aynı zamanda "**dünyayı**

güzelleştirme sanatı" da denir. Monarşinin yerine Cumhuriyetin getirilmesi; Kavim'den ulus'a geçme; istibdatı yıkıp demokrasiyi kurma; sömürü düzeni yerine eşitlik düzenini getirme. Hepsi birer devrimci özellik taşıyan değişimlerdir. Herbir değişim bir öncekinden daha iyi ve daha güzeldir. İyi ve güzel durağan değildir, eskirler ve daha iyisi ve daha güzeli ile yer değiştirmeleri kaçınılmaz olur.

Güzele ve iyinin varlığına inanan birçok insan çocuğuna "Devrim" adını koymuş, "Devrim" ya da "Devrimci" soyadını almıştır. O kadar ki 27 Mayıs'tan sonra ilk yapılan Türk otomobiline "Devrim" markası takılmış, fakat oto, Türkiye'ye nazire yaparcasına fazla yürümemiş, durmuştur.

Sağ tutucudur. Devrimlere karşıdır. Ona göre insan kötü ve çirkindir. Her geçen gün biraz daha kötüleşmekte ve çirkinleşmektedir. Eskiye dönmek ya da mevcut durumu muhafaza etmek daha kötüleşmeyi ve daha çirkinleşmeyi önleyecek yegane yoldur. Herşey doğuşunda nasılsa öyledir. Değişmez. Bu temel özelliğinden dolayı, hertürlü değişikliği önlemek için elinden geleni yapar. Bunu yaparken de tarihi çelişkisini yaşar. Hiçbir şey değişmez diye ileri sürdüğü teorik yapısını, böylelikle, kendisi de inkar etmiş olur.Hem değişiklik yoktur der, hem de değişiklikleri engellemeye çalışır. Sağın tutarsızlığı bu noktada ortaya çıkar.

Sol ise devrimcidir. Değişimden yanadır. Güzelliği ve iyiliği değişimde arar.

Tarih boyunca, bu nitelikleri nedeniyle, sağ ve sol devamlı çatışma halinde olmuşlardır. Sol değişim için mücadele verir; sağ ise bu mücadeleyi engellemek yani değişimi önlemek için her türlü yola başvurur.

Gelişmişlik düzeylerine ve içinde bulundukları koşulların farklılıklarına göre toplumların konumlarını belirleyen dengeler birbirinden ayrı özelliklere sahiptirler. Değişimlerde bir sonraki dengenin nasıl bir denge olacağını o toplumun mevcut dengesi belirler. Bu dengede, tarafların mücadele gücü değişimin süratini ya da mevcudun ömrünü tayin eder.

Koşulları iç dinamikler yanı sıra dış dinamikler de etkiler. Açık ifadesiyle, bir ülkeyi sadece kendi koşulları ile değil, bağlı olduğu sistemin koşulları ile birlikte değerlendirmek gerekir. Bu nedenle, solun ve sağın tarihi kapışması çok boyutludur. Sağ, mevcudu muhafaza eylemini ait olduğu Amerikancı sistemin askeri, ekonomik ve politik güçlerinin kesin desteğiyle devam ettirir. Buna karşı bir diyet öder. Bu diyetin adı sömürüdür. Halkın sırtından çıkar. Bir kısmı dışarıya transfer olur, bir kısmı içerideki sistem ortaklarına kalır. Holdinglere kalır, şirketlere kalır.

Sistemin disiplini, ortak savunma paktları yanı sıra şef ülkenin gözetiminde sisteme dahil ülkelerin diplomatik ilişkileri ve oluşturulan kontrol kurumları ile sağlanır. Bunlar nelerdir? Uluslararası Para Fonudur. Dünya Bankası'dır. CIA'dir. Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve benzeri kuruluşlardır.

Bütün bu donanımıyla sistem kendisini devam ettirmeye çalışır. Kendisini yeniden üretebilmek için darbe de yapar, reform da. Onun için önemli olan dengenin muhafazasıdır.

DEĞİŞİM (DEVRİM) İLE İYİLEŞTİRME (REFORM) BİRBİRİNE KARIŞTIRILMAMALI

19. yüzyılın ortalarına doğru Avrupa çalkalanmaktadır. İşçiler başkaldırmış, Fransa'da Paris Komünü kurulmuştur. Başkaldırılar dalga dalga bütün Avrupa'ya yayılmaktadır. Burjuvaziyi derin bir korku almıştır.Alman burjuvazisi de bu korkuyu bütün şiddetiyle yaşamaktadır. Hesaplar, işçilerin nasıl susturulacağı, nasıl hareketsizleştirileceği üzerine yapılmaktadır. Çözüm Alman Kooperatifçilik hareketinin öncüsü **"RAİFFEİSEN"** tarafından bulunmuştur. "Weyersbusch ekmek temin Cemiyeti"ni kuran Reiffeisen işçiye % 50 ucuz fiata ekmek dağıtmıştır. Dağıtmasının nedenini,**"eğer bugün bu işçilerin isteklerini biz karşılayamazsak yarın onlar isteklerini kendileri alacaklardır; bu da bizim sonumuz olur"** şeklinde açıkladığı söylenir. Daha sonra, aynı kişi, bu cemiyeti, "Heddesdorf ikraz Cemiyeti" haline dönüştürerek aynı doğrultuda çalışmalarını sürdürmüştür. Raiffeisen'in yaptığı bir REFORM hareketidir. Özünde, değişimi engelleyici özellikler taşır. Bundandır ki, reformları ancak iktidarlar yapar. İktidarlara mahsus bir eylem biçimidir.

Son günlerde Güney Kore'de yer yerinden oynuyor. Halkın katıldığı, mevcut yönetimi protesto gösterileri her geçen gün biraz daha artan biçimde devam ediyor. Seul yönetimi olağanüstü önlemler alıyor. Bu çalkantılı yönetimin biçiminin proje mimarı Amerika, bugün, karşı karşıya kalınan durum nedeniyle, can havliyle yeni projeler hazırlıyor. Ve "Demokrasi" istiyoruz diyor. Başkan Reagan, Güney Kore lideri Chun'a "şiddete başvurmamasını" öğütleyebiliyor. Demokrasi çağrısı yine reformist bir özellik taşımaktadır. Çünkü yapılan çağrı iktidarın proje mimarı tarafından yapılmaktadır. Raiffeisen'deki korku Güney Kore'nin proje mimarında da vardır. Herhalde, **protestocu muhalefet demokrasiyi kurarsa benim proje mimarlığımda yok olur, halbuki bende reçete çok, üstü yaldızlı bir demokrasi verirsem işi yine bağlarım"** diye düşünüyordur.

Muhalefetteki reformcu partilerin iktidarlara karşı herhangi bir karşı çıkışları yoktur. Onlar iktidarların temsilcilerine karşıdırlar. Yani hükümete tavır alırlar. Ve iktidara derler ki, "ben seni daha iyi temsil ederim".Reform sağın bir taktiğidir. Reformcu partiler de birer sağ par-

tilerdir. Tek denge partileridir. Mevcut yapının iyileştirilerek devamını arzularlar. Düzen dışında arayışları yoktur. Ortaya öyle bir tablo çıkar ki, hükümet iktidar adına ülkeyi yönetir, reformcu partilerde iktidar adına muhalefet yapar. Bazende geçici olarak ülkeyi yönetir, iktidarın soluk almasını sağlar. İktidar, sermaye ve varlığını sermayeye bağlamış kesimlerdir. Aslında oynanan tek kişilik oyundur. Tek oyuncu bir yanıyla sermaye adına bastırır, öbür yanıyla da sermaye adına uzlaşma zemini arar. Oyuncu, koşullara göre, yanlarından birini kullanır. Bazen kaşlarını çatar, bazen bıyık altından güler.

DEĞİŞİMİ KİMLER GERÇEKLEŞTİRİR?

Çoğumuz kavramların esiri oluruz. Onlara ek tanımlamalar yükleriz. Bu tanımlaramalara göre kişilikler yaratırız. Sonradan kendi yarattıklarımıza kendimiz inanmaya başlarız. Hepsi güzel duyguların, hayallerin muhsülüdürler. Yenilmez cengaverlerimiz olur. Herşeyi hallederler diye düşünürüz. Ve, güzeli (değişimi) bu tipler gerçekleştirecek diye bekler duruyuz. Ellerinde sihirli değnek var sanırız. Bekleme sonuçsuz kalınca dizlerimizin bağı çözülür. Apışıp kalırız.

Değişimleri, devrimciler yapamaz. Devrimcilerin değişimden önce ve sonra yaşamlarında bir değişiklik yoktur. Devrimciler, amaçladıkları, ilkelerini koydukları ve nasıl olacağını saptadıkları değişimler için kendilerini adamış insanlardır. Değişimi, değişimden sonra yaşamları değişecek olanlar yapar. Diyelim ki, bir zorbalık düzeninin yıkılarak yerine demokratik bir düzenin kurulması hedeflenmiştir. Bunu sağlayacak olan, zorbalıktan zarar gören, geniş halk yığınlarıdır. Demokrasi ile birlikte bunların her türlü konumu değişir. Özgürleşirler, siyaset yapma hakkını elde ederler. Devrimciler bunlara önderlik yaparlar, yardımcı olurlar. Bu noktada, **devrimci siyaset, halkı siyasi hak ehliyetine kavuşturma sanatı olarak ta tanımlanabilir.** Halka ulaşmada yapılan hatalar siyaset sanatının kötü icrasından doğar.

Zaten, devrimci siyaset, eski çağlardan bu yana sürekli iki önemli engelle karşılaşmıştır.

Bunlardan birincisi, bilinen normal engellerdir. Yani, değişime karşı olan sağın engelidir. Sağ kendi düşüncesi doğrultusunda, devrimcilerin halka ulaşmasını önlemek ister. Bu kaçınılmaz bir kavgadır. Herhalde, hiç kimse varlık nedeni olan düzeni "buyur kardeşim al sen düzenle" demeyecektir. Düzenini korumak için ne gerekiyorsa yapacaktır. Sol, bu engeli ve bu engelden doğan çatışmayı kabul etmek zorundadır.

Ama, öyle bir ikinci engel vardır ki, önceden kestirilemezler. Nereden ve ne zaman geleceği belli olmayan engeller... Solun kendi içinden kaynaklanan engeller. Bu engeller bazen zaaf, bazen hata, bazen de ihanet şeklinde kendini gösterir.

TÜRKİYE'DE SİYASETİN GENEL KARAKTERİ

Türkiye siyaset hayatında iktidar politikasının temel özelliği **çifte standart** uygulamasıdır. Sağın örgütlenmesinde hiçbir sınırlama yoktur. Tam tersi teşvik vardır. Ticaret Odalarından Sanayi Odaları'na, İşveren Derneklerinden Kalkınma Vakıflarına kadar her türlü sağ örgütlenme itibar görmektedir. Sola ise siyaset yasağı vardır. Birazcık kıpırdanma oldu mu, aynı bir annenin yaramazlık yapan çocuğuna "hımm öcü gelir ha!" dediği gibi, yöneticiler de halka "12 Eylül geri gelir ha!" demektedirler. Toplumda tek taraflı bir hoşgörü vardır. Nasıl-ki geçmişte, dönemin Başbakanı Süleyman Demirel "bana sağcılar suç işliyor dedirtemezsiniz" dediği gibi...

Bir dizi kanun sola siyaset yasağını getirdiği gibi, kanuni dayanağı olmadan da yapılan baskılar bu yasağı genişletmektedir. Öyle ki, şöyle veya böyle düzene karşı olan kim varsa hepsinin boynuna birer **çıngırak** takılmaktadır. Bu insanların her hareketinde çıngırak sallanmakta; her çıngırak sallanışında **"anarşi geliyor"** diye yer yerinden oynatılmaktadır.

İşin garip olan yanı, çıngırak sesleri iktidarın **radar alıcılarına** kaydedilmesine rağmen, bu sesleri halk ya hiç duymamakta, ya da duymasına rağmen hiçbir tepki göstermemektedir. Yani, Türkiye'de yapılan muhalefet **"kapalı devre televizyon programları"** gibidir. Dışarıya, ulaşması gerekenlere, yansımamakta veya yansıtılamamaktadır. Söylemesi çok ağırdır ama, halkın kendi kendisine gönüllü olarak "siyaset yasağı" getirdiği olasılığının da geçerli olabileceği unutulmamalıdır. Bunun anlamı, kendi **yaşama hakkını** başkasının iradesine teslim etmektir. Bu ayıp kimin ayıbıdır. Bütün bunlar, yalnızca korku, tedirginlik ve endişe ile açıklanabilir mi? Bu ayıp, biraz da solun ayıbıdır. Halkına ulaşamayan, onu örgütleyemeyen, ona güven veremeyen solun ayıbıdır. Demokratik düzenin kurulmasını isteyen, o gücü kendinde göremiyorsa, yaptığı laf salatasından başka birşey değildir.

Bugün, çıngıraklı insanlar birbirleriyle **gelin güvey** olmaktadırlar. Yazdıklarını kendileri okumakta, söylediklerini kendileri dinlemektedirler.

Halk, solu bir bütün olarak görür. Bütünün içinde Sosyal Demokrasi'de vardır. Dün CHP vardı, bugün SHP. Bölük, pörçük olmuş sol halka güven değil güvensizlik verir. Hangi siyasi dergiyi açarsanız açın, hepsinde birlik çağrısı göreceksiniz. Peki, diyeceksiniz, birlikse, bunlar niye tek tek çıkıyorlar. SHP, DSP'ye birlik çağrısı yapar. DSP'de bende birleşelim der. Sorunları basitleştirirsiniz ve yaşama hakkının askıya alındığı bir dönemde bu ayrılıklar niye doğuyor, sonucuna varırsınız. Yaşama hakkının askıya alındığı bir süreçte birlik olamayan sol, ne zaman birlik olur sorusu kafınıza takılır durur.

Daha dün, fraksiyon tartışmaları Türkiye gündeminden hiç eksik olmazdı. Kaç tane fraksiyon vardı, benim diyen insan, kesin sayısını bilemezdi. Merak edipte araştırsalardı, fraksiyonun, aynı çözüm yolunu benimseyen solcuların, çözümün **somut programı** üzerindeki görüş ayrılıklarından doğan birer siyasi hareketler parçası olduğunu görürlerdi. Ama, bu ayrımlar, Türkiye'de, somut program tartışmalarından değil sol teorinin lafzi yorumlarından kaynaklanmıştır. Bilmem kim, şunu demekle kastettiği şey şudur. Yok hayır, onu demek istememiştir, bunu demek istemiştir, gibilerden... (İdeolojik mücadele farklı şeydir).

YAŞAMA HAKKI

Yaşama hakkı toplumsal bir kavramdır. Toplumsal özgürlük ve toplumsal mutluluk bu kavramın önemli iki temel değişkenidir. Özgür olmayan bir toplumda bireyin özgürlüğünden, mutlu olmayan bir toplumda da bireyin mutluluğundan söz edilemez.

Yaşama hakkı üç ana bölümden oluşur.

1. **İsteme hakkı**
2. **İstediklerini ve isteyeceklerini alma hakkı**
3. **Aldıklarını ve alacaklarını koruma hakkı**

Halk neyi nasıl isteyecektir? İstediklerini nasıl alacak, aldıklarını nasıl koruyacaktır? Bu soruları kendi kendinize sorduğunuz zaman **yaşama hakkının siyaset yapma hakkı** olduğunu rahatça kavrayabilirsiniz. Ekmek mi isteyeceksiniz, pasta mı? Tek tek mi alacaksınız, yoksa topluca mı? Aldıklarınız kendiniz mi koruyacaksınız, bekçimi tutacaksınız? Bir disiplin, bir örgütlülük getirecek misiniz?

Aç olan insan **ekmek** istemiyorsa, ya da, isteme arzusu çeşitli nedenlerle doğamıyorsa; veya, istediği halde alamıyorsa, almaya gücü yetmiyorsa, bu adam için yaşıyor denebilir mi?

İnsanların bir takım temel ihtiyaçları vardır. Bunların başında **karınlarını doyurmak** gelir. Karınlarını doyurmak için bir **işte çalışıp,** para kazanmaları gerekir. İş için yeterli bir **eğitim** düzeyini tutturmaları şarttır. **Sağlık koşulları** uygun olmazsa uzun süre dayanamazlar. Başlarını sokacakları bir **barınakları** yoksa açıkta kalırlar. Bunları isteme kadar istetme de önemlidir. İlerici önderlik budur. Onun adına istemek sorunu çözmez. Avukatlıkla önderlik birbirinden çok farklı şeylerdir. Yaşama hakkının kalıcı olabilmesi için son sözü avukatların değil müvekkillerin söylemesi esastır.

Halkın temel sorunlarına somut çözüm yolları anlaşılır net bir biçimde ortaya konmadıkça ve olabilirlik hesapları yapılmadıkça, siz istediğiniz

kadar "emperyalizm" deyin, "sömürü" deyin, "demokrasi" deyin, "insan hakları" deyin,... Bir kulaktan girecek, diğerinden çıkacaktır.

Oynanan oyun değildir. Körebe oyunu hiç değildir.

Çaresizlik ve çözümsüzlük, insanı her yola götürür. İnsanı hırsız da yapar katil de.Kendi canına kıyanlar da olur. Bütün bunlar birer cesaret işidir. Cesaretli olmayan hırsızlık yapabilir mi? Bu başıbozukluk, cesaretin **iyilikte** değil **kötülükte** kullanılmasına yol açıyor. Bir kadının, kendisini satması kadar büyük cesaret olabilir mi?

Cesareti kötü yolda kullanmak kolayca çözüm yolları olarak mafia tipi örgütlenmeler doğuruyor. Hastanede çalışan bir müstahdem ücret artışı isteyeceğine hastalara çıkan peynirden, zeytinden aşırıyor. Hastaların hakkını gasbediyor. İnşaatta çalışan ustabaşı müteahhitten hak talep edeceğine çimentodan ya da işçi yevmiyelerinden çalıyor. Ortaya öyle bir kaos çıkıyor ki, birbirini ezen ezene. Altta kalanın canı çıksın.

Bütün bunlar sağ düzenin salgılarıdır. Gerek onun engelleri, gerekse de solun halka ulaşamamasından depreşen cesaretler katran kazanının içinde kaynayıp asfalt oluyor.

İnsanın insana saygısının kalmadığı, "kendini kurtaran kaptan" düşüncesinin etken olduğu köşe dönmece devrinde insanlar birbirlerini harcamada adeta yarış ediyorlar. İşleyiş kendine has, ne idüğü belirsiz yoz bir kültür doğuruyor. Bir fırıldak döndürelim de yolumuzu bulalım diyen insan sayısı her geçen gün biraz daha artıyor.

Rüşvet olarak ikinci bir maaş sağlamaya çalışan görevlilerin varlığını hiç kimse yadsımıyor. Hatta bütün toplum bu işi kurumlaştırıyor. Deniyor ki "sakın ola ki rüşvetin önüne geçilme gibi bir tavır alınmasın, yoksa, hiçbir iş yürümez. Yapılması gereken rüşvette adaletin sağlanmasıdır.". Biri çıksa ve "fon kurmak bir adet haline geldi, rüşvet içinde bir fon kurulsa ve her iş için belirli tarifeler çıkarılsa ve biz bu tarifelere göre ödeme yapsak" dese şaşırır mısınız?

Bu yoz kültürü nasıl yıkalım, düzeltelim diye kafa yormak boşuna. İnsanlar kurtulunca, yaşama hakkına, dolayısiyle siyaset yapma hakkına kavuşunca kendi kültürleriyle birlikte varolacaklar. Bunun için verecekleri mücadele de kültürlerine yansıyacaktır. Sorun insanın kurtulmasıdır.

İKİ DEĞİŞİK AYŞE'DEN İKİ BENZEMEZ HİKAYE

Halka ulaşma yollarını tartışmaya geçmeden önce size, iki küçük hikaye anlatalım. Daha doğrusu anlatmaya çalışalım. Gerçekten yaşanıp

yaşanmamış olması önemli değil. Buna benzer hikayeleri, eminim, içinizden birçoğu, yaşamıştır. Ve, eminim ki, bunları siz yazsaydınız, bunlardan daha iyi yazardınız.

Ayşe Kadının sonu bilinmeyen hikayesi

O gün Taşeli yaylasının serin sonbahar rüzgarı Ayşe kadına o günkü kadar güzel gelmemişti. İçi içine sığmıyordu. Nasıl sığsındı. Zorluklar içinde büyütüp asardığı oğlu, büyük şehirde evlenmiş, gelini alıp baba ocağına geliyordu. Gücü yoktu, düğününe gidememişti. Bunun acısını burada çıkaracaktı. Çul evden taş eve göçeli böyle bir bayram yaşamamıştı. Çul çubuk olmayınca, gümanları yettiğince çocukları okutmaya çalışmışlardı.

Evin eri, evin gazıyla, tuzuyla, unuyla ilgilenirdi. Ufak bahçenin işi ona aitti.

İşte o gün, kocamış eşeğini aldı, oğluna hazırlık olsun diye, patates sökmek için bahçeye indi. Eşeği sağlamca bir kazığa bağladı. Daldı gitti. Bir yandan patates söküyor, bir yandan geçmişini hatırlıyordu. Gözünün önüne neler gelmedi ki...

Elleri çabuk ekmeğe değsin diye büyük oğlunu baytar mektebine, küçüğünü de bahçıvan okuluna göndermişti. Kızı da öğretmen okuluna... Ne de rahat bir nefes almıştı. Her işin çözüldüğünü sanmıştı. Bir ayvaz, bir köroğlu, köy yerinde geçinip giderlerdi. Çocukları özlerdi. Ama köyden dışarı çıkmaya ürkerdi. Ürkmesinin sebebi köyden başka bir yer bilmemesindendi. Bir gün bahçıvan okulundaki küçük oğlanı yaraladıkları haberi gelmişti. Şimdi evlenen oğlununu... Eli kırılasıcalar demişti. Şimdi bile düşünür dururdu, neden bıçakladıklarını. Akıl sır erdirememişti. Oğlunun, bir şeylerle uğraştığını sezer fakat ne düşündüğünü dahi bilmezdi. Sorduğunda, "senin bu işlere aklın ermez", cevabını alırdı. Aklı ermezliği kabullenmişti. Bir tek bildiği ona solcu dedikleriydi. Ama solculuk nedir bilmezdiki... Allahsızlık mıydı, dinsizlik miydi... Gözü kesmemiş, şehre inememişti.

Sonra bir daha merak etmemişti. "Biz şaşkınız, bizim çocuklar da şaşkındır; bizim arkamız yok, onların da arkası yok; sahipsiz adam ses etmeyecek uslu uslu oturacak" demişti. Şimdi yine öyle düşünüyordu, sahipsizliğin canı çıksın diyordu.

Dalgınlığı geçti, patates çuvalıyla usulca doğruldu. Eşeğe baktı eşek yok. Nasıl da kazıktan kurtuldu diye söylendi. Oraya baktı yok, buraya baktı yok. Ne söylediğini bilmez bir heyecanla sağa sola avazı çıktığı kadar bağırdı. Ne bir anırtı duydu ne de cevap veren bir ses. Eşek ev için bir milli servetti. Bulamasa nasıl bakardı kocanın yüzüne. Buralarda ma-

la ekine sahip olamayan büyük suç işlemiş olurdu. Emmisinin çocukları bu yüzden kendilerini asmamışlar mıydı. Ahmetciğin oğlu da. Hani uyuyakalmıştı da iki keçiyi kurda kaptırmıştı. Saymakla bitecek gibi değildi. Kocabaş Hüseyin'in kızı da canına kıymıştı. Kendi obasından kendisini asanları saydı. Parmak hesabı yaptı. İki elinin parmakları yetmedi. Herbirisinin yüzü saniyeden daha az bir sürede gözünün önünden aktı gitti. Oğlu da, gelini de aklından çıktı. Varsa yoksa eşekti şimdi derdi. Enüzü besmele çekti, seğirtti ileriye. Bir yandan da yoksulluğa söğdü.

Ayşe Kadın eşeği arayadursun, oğlu ve gelini akşam çıkageldiler. Evin kadını evde yok. Gelin şaşırdı. Ama gelinden başka şaşıran olmadı.

Sabah oldu, Ayşe Kadın hala ortada yoktu. Gelinden başka merak eden de yoktu. Diğerleri Ayşe Kadının, eşeği bulmadan eve dönmeyeceğini biliyorlardı.

Ayşe ananın sonu bilinen hikayesi

Gök gürledi. Bir daha, daha güçlü gürledi. Obanın çul evleri yandı söndü. Obaya hüzün çöktü. Ayşe bir köşede büzüşmüş yağmura eşlik ediyordu. Hıçkırıkları arasında "n'olur beni vermeyin" diyordu.

Obaya çöken hüzün yağmurdan, gökgürültüsünden değildi. Ayşe'yi yaşı geçkin bir adama satmışlardı.

Ayşe, obanın en güzel kızı, onbeşinde ya vardı ya yoktu. İyi süt sağar, çıplak ata mindere oturur gibi binerdi. Bir bohça eline tutturdular, akbabaya benzer şekilsiz adamın peşinden salıverdiler. Ayağı bir türlü ileri gitmedi. Arkasından iteledi̇ler. Akbabaya benzer adam önde, Ayşe arkada aşağı köye indiler. Taştan duvarları, tahtadan pencere ve kapısı olan bir eve girdiler. İstemiye istemiye akbabayı kabullendi, ona koca dedi.Ne babası, ne de ağası bir daha Ayşe'yi aramadı.

Kocası uyar akıllıydı. Onu kıskandı, evden dışarı bırakmadı. 16 yaşındayken ilk ve son çocuğu eline geldi. Garipliğini onunla paylaştı. Adını Hızır koydu. Hızır 7 yaşına geldiğinde güvencesi oldu. Okula yolladı. Onunla birlikte okumayı söktü. Hızır büyüdü, aslan gibi delikanlı oldu. Parasız yatılı okudu. Yazları durdurak bilmez, onun bunun yardımına koşar, tarla sürer, ekin biçerdi. Komşular Hızır yine geldi derlerdi. Köyün kadastro işlerini de o çözmüştü. Üniversiteyi kazandı, köye daha seyrek gelmeye başladı.

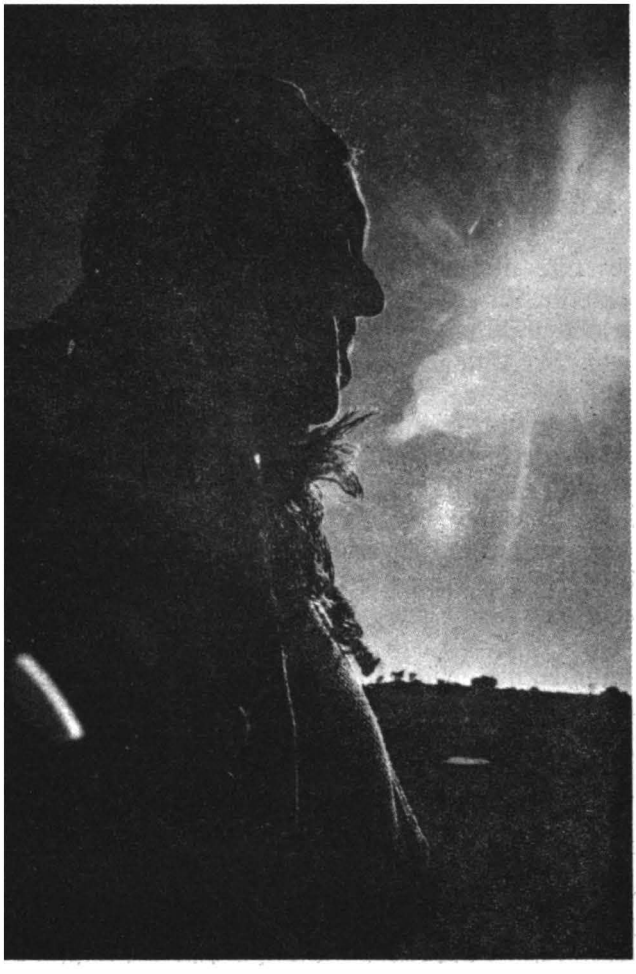
Birgün, gök gürlemedi, yağmur da yağmadı, ama, kara bir haber geldi, Hızır ağır hastaymış diye. Ayşe çılgına döndü. Koca hiç oralı olmadı. Oldu bitti sevmemişti Hızır'ı. Belki de anasının sevgisini kıskanıyordu.

Ayşe, yol iz bilmezdi. Köyden dışarı adımını atmamıştı. Ama hiç tereddüt etmedi, düştü yola. Şalvarını dahi çıkarmayı akıl edememişti. Büyük şehire vardı. Sordu soruşturdu. Polis dairesine gitti, savcılığa çıktı. Hızır'ı gözaltına almışlardı. Doktor istedi. Ona göre, Hızır ne yaptıysa doğru yapmıştı. Bundandır ki, suçu nedir diye sormak aklının ucundan bile geçmedi. Dikildi her önüne gelenin karşısına. Başını eğmedi. Polisi de, savcısı da ona saygı duydular, yiğit kadınmış dediler.

Ayşe'nin, o zaman, herşeye dayanabileceğine aklı kesti. Demek ki "öğrenilirmiş, bilinirmiş, adam adamı yemezmiş" dedi.

Koca, oğlana kızdı, evi boşladı. Ayşe için geçinceme derdi başladı. Artık, evin hem erkeği, hem de kadınıydı. Hızır tutuklanmış cezaevine atılmıştı. Görüş günlerini kaçırmamaya dikkat etti. Kendine takvim yaptı, duvara astı. Takvime uydu. Gitti gördü oğlunu. Moral verdi, moral aldı. İçinden çıkamadığı şeyleri ona danıştı.

Taşeli yaylası, kışı kovarken, Ayşe'nin kapısı usulca çalınıverdi. Hızır'ın akranı üç delikanlıyı karşısında buldu. Güzellerin oğlunu tanımıştı. Komşu çocuğuydu.Askerden yeni gelmişti. Güzellerin oğlu, eveleyip gevelemedi, söze girdi. "Ana" dedi, "ne yer ne içersin, aşağıdaki tarlayı kim sürer, Hızır yok, bu iş bize düşer; he de işe koyulalım". Tarla sürüldü; vakti geldi ekildi; vakti geldi biçildi. Ürün satıldı, parası, Ayşe'nin avucuna kondu. Dünya bir hızlı dönmeye başladı. Ayşe'ye ana diyenler çoğaldı. Adı ana kaldı. Ona her ana diyeni oğlu sandı.

Birgün, yine, ne gök gürledi, ne de yağmur yağdı. Ama üç kara yüzlü adam çıkageldi. Ana, bunların hiçbirini daha önce görmemişti. Kim olduklarını da bilmiyordu. Hızır hakkında ileri geri konuştular, laf çarptılar, kötü kötü şeyler söylediler. Dayanamadı üzerlerine yürüdü. Kara yüzlü adamlar sille tokat anaya giriştiler. Ana, hınçırdı, geri çekildi ve düştü. Felç olmuştu. Komşular yetişti, kimi, üç kara yüzlü adamın arkasından taş attılar. Kimileri de anayı traktöre taşıyıp şehrin yolunu tuttular.

Ana iyileşti, ama sol yanı tutmaz oldu. Tek elle inek sağdı, keçileri emiştirdi. Yaşamak için direndi. Takışlama olmuştu, düşünüyor fakat düşündüklerini söyleyemiyordu. Ayağını sürte sürte Hızır'ın görüşüne gitti. Bir türlü konuşamadı. Soğuk bir ter başından aşağı boşalıverdi. Oracıkta yığılıp kaldı. Su verdiler, kolanya döktüler. Ayıldı.

Sabah aynaya baktığında saçları bembeyaz olmuştu.

Ana diye bir ses duydu uzaktan. Yüzü gülüyordu. Her çocuk, her delikanlı bir Hızır'dı onun için. Ne demişti oğlu, "hayal gücünle yaşa ana, benim gibi bir sürü insan daha var".

HALKA ULAŞMANIN YOLLARI

Ayşe ana, hiç kimsesi olmamasına rağmen yalnız değildir. Zorlukların üstesinden gelebilmektedir. Başı diktir. Bütün bunlar kendisinden değil, kendisine verilenlerle ilgilidir. Ayşe ana'ya ulaşılmıştır. İlk önce anasına, oğlu ulaşmıştır.

Ayşe Kadının ise kocası vardır; çocukları, gelinleri vardır. Ama yine de tutsaktır. Yoksulluğun, törelerin tutsağıdır. Başı eğiktir. Yalnızdır. Ayşe kadının da kapısını bir çalan olsaydı...

Halka nasıl ulaşılacak. Bunun da bir yolu, yordamı olmalı. Çat kapı çalmakla olacak iş değil. Yöreler arasındaki ufak farklılıklar dahi değişik davranış biçimlerini gerektirir.

Halka ulaşmanın önündeki temel engelleri kaba hatları ile belirtmiş olmakla birlikte, **entellektüel bir duvarın** bu engellerden biri olduğunu kısaca hatırlatmakta fayda var. Hayatın öğrettiğini hangi kitap öğretir... Yeterki doğru bir kılavuz elde olsun. Doğru bilgi doğru inisiyatifin başlangıcıdır. Doğru inisiyatif yeni doğru bilgilerle gelişir.

Halka ulaşmanın maddi bildirgesi somut bir demokratik programdır. Demokratik bir programın olabilmesi için Türkiye'nin doğru tahlilinin yapılmış olması gerekir. Tahlilin birinci şartı ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasi envanterinin dökülmesidir. Bugüne kadar, bunun bire bir yapıldığı söylenemez. Yapılan şey; soyut varsayımlardan soyut kavramlar yaratılarak **kavram fetişizmi** haline getirilmiş; bu kavramlara uygun tahliller üretilmiştir. Daha yakın geçmişteki "Asya Tipi Üretim Tarzı" ile "Feodal Üretim Tarzı" tartışmaları bunun en tipik örneğidir.

İşçi sınıfının niteliğine ve niceliğine bakılmaksızın, abartmalı konumu üzerine siyasetler yaratmak için çaba harcanmış, değişim Klasik sol eksene oturtulmak istenmiştir. Milyonlarca kişinin ücretli olabilmek için her kapıyı aşındırdığı fakat başaramadığı bir ülkede batıdakine benzer bir yolu izlemek isteyenler hiç yok olmamıştır.

Batıda, istisnalar dışında, küçük üretici köylü yoktur. Sanayi devrimi ile birlikte sanayi işçisi haline dönüşmüşlerdir. Türkiye'de, malum nedenlerden dolayı, sanayinin gelişememesi, yoksul köylülüğün varlığını sürdürmesine neden olmuştur. Şehirlerde de kapkaççı işlerle yaşamını de-

vam ettirmeye çalışan milyonlarca fakir fukara vardır. Fabrika işçisi gelir düzeyini bir türlü yakalayamayan bu insanlar,kendilerine en büyük hedef olarak ücretli işçi olabilmeyi seçmişlerdir.

Türkiye'deki çelişkiler batıdakilere göre çok farklıdır.

Doğru Politika Üretmenin yolları Doğru Tahlillerden Geçer

Doğru tahliller, doğru verilerle elde edilirler. Yoğun ve zahmetli araştırmalar, incelemeler gerektirir. Bu çalışmalar salt kitaplardan değil, çokça yaşanarak elde edilirler. Sonuçta çıkarılan **sistem envanteri** dediğimiz ekonomik, toplumsal ve politik yapılanmanın dökümü olacaktır. Bu dökümlerdeki hatalar kesinlikle oluşturulacak programlara dolayısiyle politikalara da yansıyacaktır. Ayrıntılardaki yanlışlar bile onarılması güç sonuçlar doğuracaktır.

İleri sürülen hedefler gerçekleşemeyecek ya da gerçek dışı taleplerden oluşursa, süreç içinde halk kendisine sunulan programdan soğuyacak, ona karşı **güvensizlik** duyacaktır. Doğru programların yanlış uygulamaları da aynı olumsuzluğa neden olacaktır.

Esas olan gerçekleşebilecek hedeflerdir. Ancak bu hedeflere "armut piş, ağzıma düş" gibi kolayca varılamayacağı, çaba gerektiği, zor olduğu halka kavratılmalıdır. Ayrıca, gerçekleşemez diye hedef olduğundan daha fazla küçültülemez. Çabalar durağan değildir. Devamlıdır. Bir ara başarıyı yeni bir başarı izlemezse, kalıcılıktan sözedilemez. Çabalar başarılarla, yenilgilerle oluşur, şekillenir. Her bir yenilgi de geçici bir dağılma olur. Bu dağılmada, kimileri selameti kendi dışında arar, başkasının iradesine teslim olur. Bu geçici bir durumdur. Ama hatalar ve yanlışlar bu geçici durumun uzamasına sebep olur. İnsanın özgürleşmesini geriye atar.

Başarılacak işleri de başarılamayacakmış gibi göstermekte aynı kapıya çıkar. O da bir önceki kadar tehlikelidir.Her son yeni bir başlangıçtır. Ne yenilgi, ne de başarı kesin son değildir.

Gerçek Her Zaman Halktan Yanadır.

Gerçek, ondan yararlanacak olana ulaşmadıkça, bir anlam taşımaz. Gerçek, net, anlaşılır bir biçimde sahibine ulaşmazsa, yine bir anlam taşımaz. Gerçeği gün ışığına çıkarmanın anlamı budur. Gerçeğin "kapalı devre televizyon programlarında" görülmesi sadece bir fantazidir. Özel tatmin yoludur.

Propoganda yapacağım diye söylediklerinizi mutlaka ve mutlaka araştırılan, doğruluğu kesinkes ispatlanan bulgulara dayanmalıdır. Aksi ha-

linde, iktidara, yalan söyleme, şaka yapma fırsatını kendi ellerinizle vermiş olursunuz. Sonu düşünülmeden ağızdan çıkan her söz, ileride söyleyenin ve düşüncesinin inandırıcılığına vurulmuş bir darbe olur.

Bir örnek verelim. Muhalefet hiçbir ciddi araştırma yapmadan ve bulguları yerli yerine oturtmadan, bol keseden "Türkiye'de tarımsal üretim gerilemiştir. Köylü sıkıntı içindedir" diye propaganda yapar. Gerçeğe hiç el atmaz. Cesareti yoktur. Evet, gerçekten köylünün yoksulu sıkıntı içindedir. Ama bu sıkıntısının kaynağı üretimde gerileme değildir. Tam tersi üretimde ilerleme vardır. Ama üretim artışından doğan gelir yoksul köylünün cebine girmemektedir. Burada araştırılması gereken, gün ışığına çıkartılması gereken gerçek, gelirin nereye, kime gittiğidir. Artan üretimin kimin işine yaradığıdır. Bunlar dile getirilmez, getirme cesareti gösterilmez.

İktidar, kıkır kıkır gülmektedir.Şakalarını bir bir hazırlamaya başlamıştır bile...

Yalana karşı en büyük silah gerçektir.

Bu gerçek kullanılmadıkça, sağ'dan dinlenecek sol nutuklar kimseyi şaşırtmasın. Demogojileri önlemenin yolu da gerçeğin savunulmasından geçer.

Her İşin Başı NAMUS'tur

Namus, kısaca, insana saygı, insana sevgi demektir. İnsana saygı emeğe saygıdır. İnsana sevgi onun yaşama arzusuna sevgidir. Nasıl ki, **"Allahın hakkı ödenir, kulun hakkı ödenmez"** denir. Namus budur. Veya **"eline, beline, diline sağlamlık"** da namusun başka bir cephesidir.

Namus SOL'un temelidir. Bir adam namussuzsa "ağzınla kuş tutsa" solcu olamaz. Solcu olarak bilinen namussuzun sol içinde yeri yoktur. Canı cehenneme... Yer yüzünde "sol nedir, sağ nedir" bilmeyen milyonlarca **namuslu, dürüst, onurlu ve mütevazi insan** yaşamaktadır. Namus'un nitelikli hale dönüşmesi dünya'yı da değiştirecektir. Bütün mesele, o namuslu insanlara ulaşmaktır. Ancak onlara ulaşmakla namus bilgi ile donatılabilecek, hareket kazanacak ve üstün bir niteliğe kavuşacaktır. Nitelikli hale gelememiş namusun hareket ivmesi sıfırdır.

Keskinlik yarar değil zarar sağlar.

Keskin adam eksik adamdır. Kendini hazmedememiş adamdır. Keskinlikle kendi açığını kapatmak ister. Hep, **"olmazın"** savunucusudur. Bu "olmaz" kuyusuna düşenler birbir yok olurlar, fakat keskinler yine yaşar, kendilerine yeni kurbanlar ararlar. "Olur"a yakalandıklarında, kaçacak yer bulamazlar ve ancak o zaman çekilmek zorunda kalırlar.

Olmayacak duaya amin dedirtmek bunların hayat felsefesidir. Herşeye saldırırlar. Saldırı kendilerine geldiği anda sıvışırlar. Bu vasıflarından dolayı her zaman iticidirler. Süreç içinde daraldıkça daralırlar. Solu küçültmek için ellerinden geleni yaparlar. Onlara göre sol onların ipoteği altındadır. Onlardan başka solcu yoktur. Etiketi olmayan, kartvizit taşımayan, o mütevazi isimsiz insanları, nedense bir türlü hatırlamak istemezler.

Sosyal Demokrasiye kayıtsız kalınamaz

Türkiye koşullarında, sosyal demokrasi, içinde bulunduğumuz bu toz duman döneminde, ilerici bir özelliğe sahip olması gerekir. Sosyal Demokrat hareketin başında bulunanlar bu özelliğe sahip çıkabilecek karakterde olmayabilirler. Reformcu hedeflere sarılarak iktidarın peşine takılmak isteyebilirler. Onları eleştirmek başka şeydir, onları dıştalamak başka şeydir. Sosyal Demokrasi Türkiye'de bir vakıadır.Ona yabancı kalmak keskinliğin dik alasıdır. Ona yabancı kalmamak Sosyal Demokrat olmayı gerektirmez. Sosyal Demokrat bir partiden sosyalist program da beklenmez. Sosyal Demokrat Program uygulansın öpte başına koy. Kolay mı zannediyorsun?

Türkiye koşullarında gerçek bir Sosyal Demokrat programın ne olup olmadığını belirle. Onun uygulanması için öneride bulun. Yine de olmuyorsa ulaş halkına. Anlat gerçekleri bir bir. İnandır onları, düşür madrabaz olanların maskelerini. Namuslu Sosyal Demokratlara şans yarat.

Ecevit'li DSP bu yazının muhatabı değil. Tanrı şahittir, Ecevit'li DSP Sosyal Demokrat bir parti de değildir. Keçi can derdinde, kasap yağ derdinde...

SHP henüz partileşme sürecini yaşıyor. Kimin eli kimin cebinde belli değil. Kadro çalışması ile kitle çalışmasını birbirine karıştırıyor. **Müşaviriler** politika yapmaya kalkıyor. Şu anda SHP buzlu cam arkasında tarifsiz doğum sancıları yaşıyor. Doğacak bebek erkek olursa, sünnetinde ülkenin tüm ilericileri, demokratları bulunmalıdır. Bebek kız olursa, halka mı gelin gidecek, yoksa sermayeye mi? Sermayeye gelin gitmemesi için çabalamak bir yurtseverlik görevidir. Bir ihtimal daha var.O da çocuğun ölü doğması. O zaman yapılacak bir şey yok. "Allah rahmet eylesin" demekten başka...

SHP'nin Haziran 1987 olağanüstü Kurultayında, iktidara gelindiğinde uygulanacak programın somutlaştırılması tartışıldı. Bir Allah'ın kulu da çıkıp, **"iktidara nasıl geleceğiz, muhalefet programımız ne olacak"** demedi.

İktidara gelindiğinde neler yapılacağı, muhalefette neler yapılacağından bağımsız düşünülemez. Siyasi program bir bütündür. Ancak SHP, reformcu bir parti olmakta ayak diretiyor. "İktidara gelmedikçe yapıla-

cak birşey yoktur" anlayışı Olağanüstü Kurultayın temel felsefesi olarak kayıtlara geçti bile...

Bu anlayış teslimiyetçi bir anlayıştır. Gericiliğin sol adına örgütlenmesinden başka birşey değildir. Başka bir deyişle, **halka yaslanmaktır.** Halka yaslanmanın felsefi adı **"popülizm"**dir. Anlamı, halkın sorunlarını kullanarak, onlarsız siyaset yapmak,siyaseti bir **uzlaşma sanatı** olarak hayata geçirmek demektir.

Tartışma konusu Türkiye'de sosyal demokrasinin çıkar yol olup olmadığı değil. Sorun Türkiye'de demokrasinin inşaasıdır. SHP'nin teslimiyetçi bir politika izlemesi demokrasinin zararınadır. Gösterilecek çaba bu zararın ortadan kaldırılmasına yönelik olmalıdır. Yoksa, "tu kaka" demekle iş bitmiyor.

Halka ulaşmanın birinci anahtarı "GÜVEN PROGRAMI"dır.

Halk kendi kendine siyaset ambargosu koyuyor. Şaşkınlık içinde. Kapılarını kapatmış, fakat sürgüsünü çekmemiş bir vaziyette bekliyor.

Sol sanki hiçbir şey olmamış gibi sazın bam teline vurup duruyor. Şu son senelerde neler oldu neler. Hiçbir şey olmamış gibi "gazel" okuma niye...

Bilmiyor muyuz, destanları halk yaratır. Ona, canlar sunarsınız. Kimini bağrına basar, ağıtlar yakar; kimine de "ne şehittir ne gazi hiç yoluna gitti niyazi" der.

Doğruları savunmak kadar, yapılan hataların açık seçik ortaya konması da cesaretlerin en büyüğü ve en erdemlisidir. **Özeleştiri** yapmak halkın kapısını aralamanın ilk adımı olacaktır. Böylelikle bir yığın ölü gömücüsü soytarının sola çamur atmasının da önüne geçilecektir.

Halka ulaşmanın yolları salt yazı - çizi ile olacak değil. Asıl yol halkın içine girmekle olur. Üretimle olur. Üretimin gerçekleştiği yerlerde çalışmakla olur. Kapıyı çalan inmidir, cinmidir halk bilmeli. Onu tanımalı. O da halkını kavramalı. Anasına ana, babasına baba demeli.

Halka ulaşmanın somut göstergesi halkın örgütlenmesidir.

Güven programının ana maddeleri bunlar. Son maddesi solun namuslu birliği olacaktır. Bir şartla. Somut programla... Yani, amacıyla, ilkesiyle...

Hiç kimse MEHDİ'yi beklemesin. O gelmeyecek.

Cesaretin en büyüğü ve en erdemlisine sahip olanlar, siz, mecburcusunuz.

OKUYUCUYA NOT

Değerli okuyucu,

Türkiye Sorunları Dizisinin bu 2. kitabında, yine, üslup açısından 1.sinden farklı olmayan bir yazı ile karşılaştınız.

"Bilinenleri, önemli buluşlarmış gibi sıralayıp, kağıt yokluğunda, bu kadar sahifeyi harcamak niye..." diyenleriniz yine çoğunlukta olacak.. Bu denli basitlik karşısında bunalanlarınız da çıkacak.. Gerçekten, benim, siz değerli okurlara verebileceklerim çok sınırlı. Sizlerinde bana verebilecekleriniz....

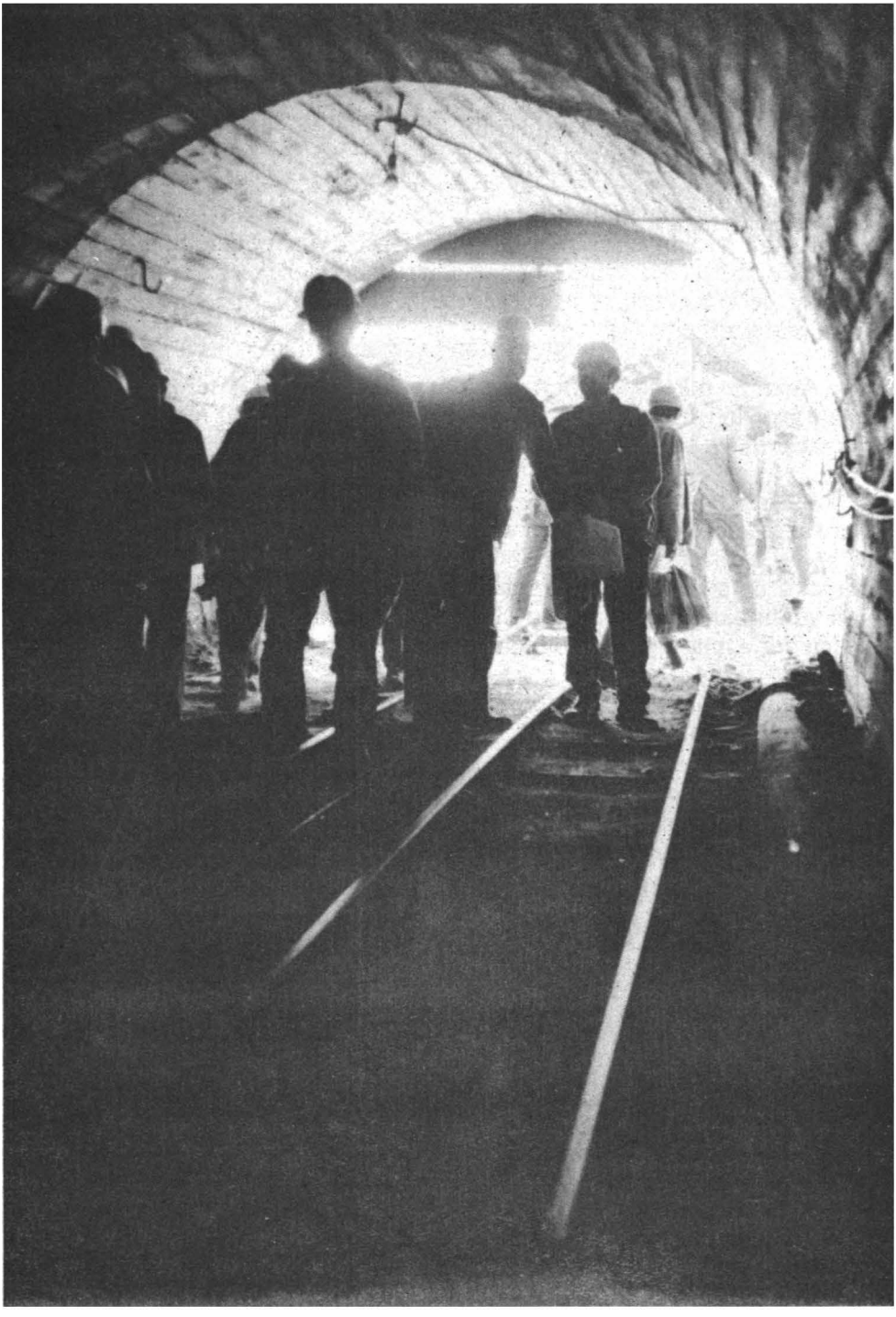
Ama, bu ülkede, bilgileri ve üstün yetenekleri sizinkiler kadar olmasa bile güzelliği arayan binlerce sade ve basit insanın da var olduğu bir gerçek. İçlerinden bir tanesine bile ulaşmak, bence, büyük bir mutluluktur.

Birşeyi daha biliyorum; biliyorum ki çok bilen fakat mütevaziliğinden vazgeçmeyen kimi duyarlı okuyucu, bu yazıların halka ulaşmasında ne kadar başarılı olabileceğini ölçmek için satırların altını çize çize okuyor;öküzün altında buzağı aramadan öneri ve eleştirilerini yine o mütevazi yumuşaklığıyla yayınevine ulaştırıyor.Her biri birer eğitmenlik görevi üstleniyor. Onlardan öğreneceğimiz daha çok şeyler var... Sağolsunlar.

Yayınevinin bana tahammülü devam ettiği sürece, başladığım gibi devam edeceğim.

Siz değerli okurlar, beni bağışlayın.

H.Z.

HALK OYLAMASI VE İŞÇİLER

Faruk Pekin

1982 Anayasasının geçici 4. maddesi 6 Eylülde halk tarafından yeniden oylanacak.

Ünlü kapitalistlerden çoğu çağdaş bir görünüm içinde,

— 6 Eylülde oyum mavi olacak, diyor.

Bazıları,

— Yani şimdi biz Türkeş'e "evet" mi diyeceğiz, diye sorarken, başkaları da

— Bazı kişilere siyaset yasağı konması demokrasi ile bağdaşmaz, bu nedenle demokrasiye "evet" diyorum, diye açıklama yapıyorlar.

TÜRK-İŞ "evet kampanyası" başlatıyor. Ancak TÜRK-İŞ içindeki bazı sendikacılar,

— Demirel de, Erbakan da, Türkeş de işçi sınıfı düşmanı. Onlara "evet" diyemeyiz, derken, bazı TÜRK-İŞ'li sendikacılar da

— "Evet" oyu Behice Boran ve Doğu Perinçek'e yeşil ışık yakmaktır, (1) diyor.

Sorunun bu konuma getirilmesi yani birkaç kişinin siyasi affı olarak algılanması ANAP iktidarının amaçlarından biriydi. Bu önemli ölçüde gerçekleşti. Halk oylaması görünüşte birkaç siyasinin özelde de Ecevit ve Demirel'in aklanması sorununa indirgendi. Hatta belli ölçüde, SHP'nin tedirginlikle dile getirdiği gibi, ANAP-DYP hesaplaşması haline sokuldu. 6 Eylüle ilişkin çarpıtmalardan biri bu.

1982 Anayasası "zor" altında, "mecburi" koşullarla halkoyuna sunulmuştu. Bu koşulların uzantısında 1982 Anayasasının oylamaya katılanların % 92'sinin oylarıyla kabul edildiği açıklandı. Geçici 4. madde dahil, temel insan hak ve özgürlüklerine ilişkin tüm kısıtlamaların halkoyuyla onaylandığı belirtildi.

1982 Anayasasının geçici 4. maddesi 240 dolayında siyasiye 5 ve 10 yıl süreyle siyasi yasaklama getiriyor. 5 yıllık yasaklılar 2 ay, 10 yıl yasak-

lılar ise 5 yıl 2 ay sonra yeniden siyasi haklarına kavuşabilecekler. Söz konusu eski siyasilerin bir kısmı zaten siyaseti bıraktı. Eski liderler ise yasakları önemli ölçüde deldiler. Bu anlamda bir halkoylamasına neden gerek vardı? ANAP zorladı. Zorlamak durumundaydı.

Bu nedenle 6 Eylül oylaması ANAP'ın bir oyunu. ANAP şaşırtıcı manevralardan sonra 1982 Anayasasını kolay değiştirme yetkisini elde etti. Meclisteki bir oylama ile değiştirebileceği bir geçici maddeyi halkoyuna götürdü. ANAP bir yandan DYP'nin kendisine yönelik en büyük saldırısını şu ya da bu biçimde bertaraf ederken, öte yandan genel seçim öncesi hem kendini, hem rakiplerini sınayacak ve gerekirse gelecek için önlemlerini alacaktı. Ayrıca halkoylamasında "hayır" çıkarsa, bu ANAP için bir "zafer" getirirken, 1982 Anayasası katmerli onanmış olacaktı.

1982 Anayasısın geçici 4. maddesi ile sayıları 240 dolayındaki eski siyasiye **keyfi** yasak getirildi. Oysa siyasi yaşama katılma, seçme ve seçilme hakkı insanın doğal haklarındandır. Bu haklar hiçbir kişi ya da kurum tarafından yasaklanamayacak haklardandır.

Bu hak Türkiye'nin de onayladığı 1948 tarihli **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**'nin 21. maddesinde açıkça dile getirilmekte. TBMM tarafından onaylanarak yasa halini alan **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**'nde daha da açıklığa kavuşturulmuş durumda.

Birleşmiş Milletlerce oluşturulan ve 1966'da onaylandıktan sonra çok sayıda ülke tarafından onanan **BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi**'nin 25. maddesinin b fıkrası ise şöyle demektedir:

"Her yurttaş, genel ve eşit oya dayalı ve seçmenlerin özgür iradesinin yansımasını sağlayacak biçimde, gizli oyla yapılan gerçek, dönemsel seçimlerde oy verme ve seçilme hak ve fırsatına sahiptir."

Siyasi hak ve özgürlükler, halkoylamalarını gerektirmeyen temel hak ve özgürlüklerdendir. Halkoylamasıyla kabul edildiği belirtilen bir anayasada aksine sınırlamalar bulunması bu gerçeği değiştiremez. Çağdaş toplumda siyaset yasağı, halkoylaması konusu yapılamaz. Halk bu tartışmaya yargıç kılınamaz. Demokratik bir ülkede vatandaşa bazı kişilere temel hak ve özgürlüklerden olan siyaset hakkını "tanıyalım mı, tanımayalım mı" diye sorulamaz.

Bu konuda "yargı olmadan siyaset yasağı getirilemez" tartışması da yapılamaz. Hangi organ, kimin için bir temel hak ve özgürlüğü ortadan kaldırabilecektir?

Temel hak ve özgürlükler açısından konu böylesine açıkken, 6 Eylül kargaşası içinde konunun özü anlamsızlığa itildi. Kitlelere yönelik çalışma yapması gerekenlerden, örneğin sendikalar bu konuda üstlerine düşeni yapamadılar. Sendikalı işçiler açısından 6 Eylül öncesi temel hak ve özgürlüklerin ele alındığı yoğun bir eğitim-tartışma süreci olarak yaşanamadı.

TÜRK-İŞ yönetimi uzun tartışmalardan sonra "6 Eylülde Yasaksız Bir Demokrasi için Evet Kampanyası" açtı. Bu amaçla 32 ilde "Demokrasi ve Hür Sendikacılık Konferansları" düzenledi, yüzbinlerce mavi broşür bastırdı. Ancak bu arızî bir durum.

TÜRK-İŞ üç nedenden ötürü böyle davranmak durumundaydı. Birincisi, 1982 Anayasasına "evet" diyen tek "demokratik" kuruluş olmanın ayıbını içte ve dışarıda unutturmak çabası. İkincisi, özellikle DYP ile ilişkisi bilinen bazı üst düzeydeki yöneticilerin özel ilişkilerinin dayatmaları. Üçüncüsü her devrin örgütü olma yolunda geleceği kollamak çabaları.

Nedenleri ne olursa olsun, TÜRK-İŞ'in bu atılımı olumlu. TÜRK-İŞ soyut sözlerin dışında 12 Eylül sonrasında ilk kez siyasi bir konuda somut sayılabilecek bir adım attı. Demokratik bir ülkede bir sendikal kuruluşun yapması gerekenin asgarisini hedefledi. "Siyasete karıştı."

Devlet sendikacılığından bu kadarcık geçici bir sapma çok sert olmasa da tepki gördü. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu, "evet kampanyası siyasi partilerimizin işidir, bir siyasi faaliyettir," eleştirisini getirdi. Bu saptama Türkiye'de sendikalar-siyaset ilişkisi açısından önemli.

Ancak TÜRK-İŞ kampanyası kendi içinde yine klasik zaafları taşıyor. TÜRK-İŞ kampanyasına temel alınan görüşler soyut bir edebiyatı içeriyor. Halkoylaması olgusu, temel hak ve özgürlükler, 1982 Anayasası, olması gereken boyutlarıyla ele alınamıyor. Tam tersine 6 Eylül işçilere, emekçilere demokratik mücadelede son derece önemli bir aşama olarak sunuluyor. O kadar ki, kampanya sırasında demokrasi ile ekmek arasındaki ilişki iyice zorlanıp "6 Eylülde evet demek, ev'e et demek" sloganı kullanılabiliyor.

İkinci olarak TÜRK-İŞ kampanyası her zaman olduğu gibi göstermelik, utangaç, inançsız biçimde sürüyor. Siyaset hakkı gibi katılımcılığın esas olduğu bir konuda sorun yine tabana tartıştırılmıyor. Bu sonuç yukarıdan aşağıya vazediliyor. Üçüncü olarak TÜRK-İŞ üyesi sendikalarda ve onların alt örgütlenmelerinde ANAP yanlısı çok sayıda sendikacı var. Ayrıca bazı sosyal demokrat sendikacıların kampanyaya ilişkin eleştirileri var. TÜRK-İŞ'in bu konuda merkezi bir disiplinle bağlayıcı bir kararı uygulatması son derece zor.

Öte yandan 11 bin işçi grevde iken, 40 bin demiryolu işçisinin potansiyel grevinden söz edildiği ve bu nedenle İstanbul'da 46 sendika alt biriminin somut dayanışmaya giriştiği bir ortamda TÜRK-İŞ üst yönetimi "günü kurtarıcı" soyut "evet kampanyası"nı somut bir "grev yasaklarına hayır" kampanyasına dönüştürmüyor, dönüştüremiyor.

Bakanlığın resmi istatistiklerine göre Türkiye'de 150 bin işçiyi örgütlemiş görünen ve TÜRK-İŞ'i yeterince mücadeleci olmamakla suçlayan HAK-İŞ Konfederasyonu Genel Başkanı Necati Çelik ise şöyle diyor: "Ancak, işçi örgütleri olarak birinci dereceden görevimiz mensuplarımızın ekonomik menfaatlerini korumak ve ileriye götürmektir. Bu nedenle hak arama işlevimizi bırakıp, mavi oy arama hevesine düşmenin direkt ilgi alanımızda olduğu kanaatinde değilim." (2) HAK-İŞ "partilerüstü sendikacılığın" en iyi temsilcisinin kendisinin olacağını belirtirken, gelecekte devlet sendikacılığını üstlenmeye aday bir konfederasyon olduğunu birkez daha gözler önüne sürüyor.

İşçiler açısından 6 Eylül halkoylaması bir "yasakların kaldırılması" oylaması değil.

Temel hak ve özgürlüklere 1982 Anayasası ile getirilen tüm yasaklar devam ediyor. İşçilerin, emekçilerin kendi sınıfsal siyasi partileriyle siyaset yapma yasağı, insanların düşündüklerini açıklama yasağı, işçilerin, emekçilerin, kamu çalışanlarının özgürce sendika kurma yasağı, koşulsuz grev yasağı, sendikalara ve sendikacılara siyaset yasağı, sınırsız örgütlenme yasağı, yüzbinlerce insanın yurt dışına çıkma yasağı, DİSK'li sendikacılara ve DİSK'e konan yasak... sürüyor.

Bugün Türkiye'de başka geçici maddeler de var. Örneğin 2821 sayılı Sendikalar Yasasının geçici 5. maddesi şöyle diyor:

> *GEÇİCİ MADDE 5 — 11 Eylül 1980'den sonra Milli Güvenlik Konseyi veya sıkıyönetim komutanlıklarınca faaliyetleri durdurulan sendikalar ile bunların teşkil ettikleri federasyon ve konfederasyonlardan, gerek tüzel kişilikleri gerekse bunların yönetim ve denetim kurulları üyelerinden herhangi biri hakkında Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının birinci babında yer alan Devletin şahsiyetine karşı işlenmiş cürümlerden herhangi biri ile ilgili olarak kamu davası açılmış bulunanlar, haklarında beraat kararı alınıncaya kadar, bu Kanundaki sendikal hakları kullanamazlar ve sendikal faaliyette bulunamazlar.*
>
> *Bu sendikaların üyelerinden aidat toplanamaz.*

1982 Anayasasının geçici 4. maddesi tartışılırken, TÜRK-İŞ dahil kimse bu konu üzerinde durmuyor;

- hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan herhangi bir eylem ya da kusurdan dolayı suçlanamaz,
- kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez,
- suçlanan kişiler bağımsız yargı organlarınca suçlu bulununcaya kadar suçsuz sayılırlar,

ilkelerinin açık varlığına rağmen.

ANAP 6 Eylül'den "hayır" umuyor. Bu beklenti önemli ölçüde "11 Eylül öcüsü" ne dayalı. Gazetelere verdiği ilanda bu açıkça sergileniyor.

6 Eylül halkoylaması bir emrivaki, bir dayatma, bir oyun. Ancak işçiler için, sosyalistler için, öncesi ve sonrasıyla içinde bazı olanakları taşıyan bir demokrasi platformu olabilirdi, hâlâ olabilir.

Bu oylama birkaç kişinin siyasi hakkı ile kısıtlı değil. Tek başına burjuvazinin iç sorunu da değil. Eşit derecede iki kötüden birinin seçilmesi de değil. Bazılarının sandığı gibi militarizm ile hesaplaşma da değil.

Koşulları ne olursa olsun, koşulları belirleyenler ne beklerse beklesin, toplumda var olduklarını iddia edenler için bir şeylerin yapılması gereken bir vakıa, 6 Eylül.

6 Eylül'ün "hayır" ile sonuçlanmasının getireceği neticeler belli. Evet ile sonuçlanmasının getireceği olanaklar ise değişik. Evet sonucu, kendileri açısından siyaset yapma yasağını önemli ölçüde delen siyasiler açısın-

dan beklenen bazı neticeleri getirecek. Ancak "evet" ile birlikte yeni bir siyasi tartışma ortamı gelecek. Bu tartışma ortamı yeni olanaklar yaratacak.

Bu olgular dikkate alındıkça, 6 Eylül bir platform olabilirdi, olabilir. Öncesi ve sonrasıyla 6 Eylül demokratik taleplerin dile getirileceği; 1982 Anayasasının tartışılacağı, kitlelerin depolitize olmalarının belli ölçülerde tersine döndürülebileceği; siyasi ve sendikal bağlamda bir hareketliliğin yaratılabileceği bir platform olabilirdi, olabilir.

6 Eylül öncesi ve sonrası bir yandan temel hak ve özgürlüklerin savunulduğu bir platform olurken, öte yandan da siyasi ikiyüzlülerin sergilendiği bir ortam olabilirdi, olabilir.

1987'de Süleyman Demirel kendisini demokrasi ile özdeşleştiriyor. Hafıza-i beşer nisyan ile malûldur, derler. Bugün demokrasi havariliğine soyunan Demirel'in geçmişi kanlı. Bu geçmişte 1961 Anayasasındaki temel hak ve özgürlükleri yok etme mücadelesi var, MC'ler var, faşist hareketin güçlendirilmesi var, DGM'ler var, 24 Ocak var, işkenceler var, hapislikler var, binlerce insanın kanı var. Bu geçmiş unutulacak gibi değil.

Demirel 1982 anayasasının geçici 4. maddesine karşı. Ama özde yalnızca ona karşı. Bu anayasadaki demokrasi anlayışı ve kısıtlanmış haklar Demirel'in uğrunda yıllarca mücadele verdiği ilkeleri kapsıyor. Temel hak ve özgürlükler açısından Demirel'in 1982 Anayasasına bir itirazı yok. Bunlar sergilenebilirdi, sergilenebilir.

Demirel "kendim için bir şey istiyorsam, namerdim" diyor. İşte bu siyasiler 141. ve 142. madde, sendika özgürlüğü, grev hakkı, yurttaşlık hakları, askeri darbeler, hapishaneler, genel af konusunda sonuna kadar görüş açıklamaya zorlanabilirdi, zorlanabilir. İleride "dün, dündü, bugün de bugün" diyecekleri akıldan çıkarılmadan, halkoylaması öncesinde bu kişilerle halkın önünde tartışılabilirdi.

Sorun önümüze konan biçimiyle "evet" ya da "boş oy" verme sorunu değil. İstenmeden de olsa sosyalistlerin, devrimcilerin önüne konan olanakları kullanma sorunu. Bu olanakları kitlelerin politikleştirilmesi doğrultusunda kullanabilme sorunu. Ancak işçi kuruluşları, sosyalistler böylesine bir platformu kullanmaya ne denli hazır?

Herkese demokrasi, tüm yasaklar kalksın, genel af, temel hak ve özgürlüklerin koşulsuz hayata geçirilmesi,taleplerini içeren bir siyasi kampanya, kitlelerin siyasi bilincini yükseltmede bir durak olabilirdi, olabilir.

6 Eylül kendi başına demokratikleşme sürecinin bir parçası olamaz. Bu sürecin bir parçası olabilmesi için, geniş bir demokrasi kampanyasını içeren bir müdahale gerekir. Ancak böylesi biçimde müdahale edemeyenler tarafsız kalabilirler ya da salt "demokrat olmanın gereği" pasif "evet" oyu verebilirler.

1) Türk Metal İş Sendikası Denizli Şube Başkanı, **Cumhuriyet** 21.7.1987
2) **Yeni Gündem**, 9-15 Ağustos 1987.

Rime/86

YASAKLAR VE "PROBLEMLİ ÇOCUKLAR"

Mahmut T. ÖNGÖREN

Bir kadın ve bir erkek ayrı soyadlarına sahiplerse, kimi otellerde aynı odada kalamazlar. Belgelenmiş örnekler burada sıralanmayacak değin çoktur.

Vatandaşlar ayrı soyadlarına sahiplerse, yolda beraberce yürüyebilirler mi? Eğer biri kadın, diğeri erkekse ve üstelik yaşları da oldukça genç se, güvenlik kuvvetleri bu birlikte yürüyüşe de karşı çıkabilecek yetkiyi kendilerinde bulabilirler. Bu da son dönemin yasaklarından biri olarak belgelenmiştir.

Eğer vatandaşın biri alçakgönüllü bir görevde sessiz ve dingin çalışıyorsa, üstleri ondan kuşku duyabilir ve hatta görevine de son verebilir. "Komünistler böyle ses çıkarmadan derinden giderler." diyerek... Bu durum da son dönemin uygulamaları arasında yasaklar tarihimize geçmiştir.

Yılbaşında dostlarınıza gönderdiğiniz kutlama kartının da memuriyetten çıkarılmanıza neden olabileceğini düşünebilir misiniz? Düşünmelisiniz. Çünkü bu gibi bir karta, "İnsan haklarının çiğnenmediği, düşünce suçunun olmadığı, demokrasinin tüm kurumlarıyla işler hale geldiği, emekçi sınıfların da kapitalist sınıflar gibi örgütlenip devlet yönetiminde söz sahibi oldukları, sosyal adaletin gerçekleştirildiği, ekonomimizin İMF'nin, holdinglerin, para babalarının çıkarlarına göre değil, çalışan geniş halk kitlelerinin çıkarlarına göre yönetildiği, kalkınmış, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, tam bağımsızlığın, özgürlüğün, barışın, kardeşliğin, dostluğun, sevginin egemen olduğu yepyeni bir Türkiye özlemiyle..." diye yazdınız mı, içişleri Bakanlığı derhal "Basın yolu ile sınıf, ırk, din, mezhep farkı gözeterek halkı düşmanlığa tahrik ediyor" gerekçesiyle sizi Devlet Güvenlik Mahkemesi'ne gönderebilirdi. Devlet Güvenlik Mahkemesi hakkınızda "takipsizlik kararı verse bile, siz çoktan görevinizden alınmış, oturduğunuz lojmandan çıkarılmış, kadroda "memur" statüsüne indirilmiş ve hatta üstleriniz tarafından "memuriyet"ten atılmanızda istenmiş olabilirdi. Nitekim böyle yapıldığına değin örnekler de vardı. Yozgat Eski Hukuk İşleri Müdürü Asım Aslan'ın başına bunların hepsi gelmişti.

Ama tüm bunlarla da yetinilmiyordu, vatandaşı yakından izlemede 12 Eylül sonrası uygulanan "güvenlik soruşturması", işe yeni girecekle-rin karşısına aşmaları gereken acımasız bir "süzgeç" çıkarıyordu. Görev-lerinde yükselme sırası gelenlerin karşısına da, bir kuruluştan diğerine geçmek isteyenlerin karşısına da... Ne var ki, bu "süzgeç"ten geçirme iş-lemi hukuka ve insan haklarına aykırı ölçütlere göre düzenleniyordu. So-nuçta, vatandaşlar ve yakınları üzüntüye sürükleniyordu. Çünkü bir yanda "güvenlik soruşturması"nın inletici uzun sürüşü, öte yanda bir işe ka-vuşma özlemine sahip olamayışının yıkımı ve girilen sınavın geçilmesine kar-şın "süzgeç"ten geçememenin yol açtığı yitirilen haklar vardı. "Süzgeç"-ten geçememenin nedenlerinin açıklanmaması da işin cabasıydı.

Tüm bu "yasaklar" bile, güçlü olması gereken ve güçlü olduğu ileri sürülen Devlet'in kendi vatandaşından ne denli korktuğunu, onu ne den-li ezdiğini ve onu kendinden ne denli uzaklaştırdığını gözler önüne ser-meye yetiyordu. Daha da ilginç bir nokta var ki, o da insanımızın nasıl bir "yasaklı" kültür kıskacına yakalandığını gösterir.

Artık yasaklı kültür yaşamı, vatandaşlarımızın doğumu ile başlıyor. Anneler ve babalar, yeni doğan çocuklarına "Melis" adını verdiler mi, yandılar demektir. Örneğin Özgen-Jale Binay çifti ile Nimet-Erdem Öz-demir çifti aleyhinde, çocuklarına, "Kültür, örf, ve ananelerimize aykırı isim koydukları" savı ile Kadıköy Nüfus Müdürlüğü'nce Kadıköy 5. As-liye Hukuk Mahkemesi'nde açılan davanın ilk duruşmasında Nüfus Mü-dürlüğü yetkilisi, "Melis adının iptali gerektiği kanısındayız." demişti. Böylece Melis adını taşıyan bebekler yaşamlarında ilk yasakla da karşı-laşmış oldular.

Binay ve Özdemir çiftlerinin avukatları, mahkemeye sundukları ya-zılı savunmalarında "Kültür, örf ve ananelerimize aykırı bir davranışta bulunmadıklarını" belirttiler ve Melis adının özbeöz Türk adı olduğunu, bu nedenle davanın reddedilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Mahkeme savcısı da esas hakkındaki görüşünü, "Ancak ismin düzeltilmesi yolunda dava açılabilir. Mevcut kayıtların iptal edilmesi konusunda Cumhuriyet Savcı-lığı'nın dava açma yetkisi yoktur. Yetkisiz açılan bu davanın reddedilme-si gerekir." diye belirtti.

Kadıköy 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde ardarda yapılan iki du-ruşmada da aynı kararı veren mahkeme kurulu, "Bunlarla mı uğraşıyo-ruz? Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları çocuklarına istedikleri adları koyabilmekte özgür olmalıdırlar." anlamına gelebilecek bir gerekçeyle de-ğil, savcının istemine uyarak her iki davanın reddine karar verdi.

"Melis" adının yeni doğmuş bebeklere konulmasına izin verilmek istemiyle Kadıköy Nüfus Müdürlüğü'nce gündeme getirilen ad yasağının 1974 yılında çıkan bir yasa ile gerçekleştiği ileri sürülüyor. İzmir Va-lisi Vecdi Gönül'ün 13 Temmuz 1987 günlü Milliyet'e verdiği bilgiye gö-re, Nüfus Müdürlükleri 1987 yılına dek "sözlüğe bakarak" karar verirken, son yılbaşından sonra İçişleri Bakanlığı'nın talimatı ile 12 eylül'ü izleyen dönemde devletleştirilen yeni Türk Dil kurumu devreye girdi. Nüfus Mü-dürlükleri karar veremedikleri adlar konusunda yeni Türk Dil Kurumu'-

na başvuruyorlar. Nüfus Müdürlüğü yetkilileri, bu tür adların artması nedeniyle birer dosya açmak zorunda kalıyorlar.

13 Temmuz 1987 günlü Milliyet'e göre, son aylarda yeni doğan bebeklere verilmesi yasaklanan adlardan kimileri şöyle: İkrime, Rojda, Helim, Ilgız, Hansa, Pevrul, Ulile, Beyre, Mevla, Yarab, Rahman, Yuled, Busta, Zeyd, Hurayre, Feziye, Eriz, Fariz, Suzi, Fetta, Selenga, Berfin, Fatumul, Sümeyre, Zefuri ve İlve. Bu arada, 12 Eylül sonrası yeni Türk Dil Kurumu'nun "İncula" adına izin verdiği de bildiriliyor.

Demek ki, "İncula" adı "kültür, örf ve ananelerimizin" bir parçası olabiliyor ve yasaklanmıyor. Öte yanda da, acaba "Bulgarlar orada yaşayan Türklerin adlarını değiştirmeye kalktığında, buradaki uygulamayı mı örnek olarak seçtiler?" diye düşünmeden yapamıyoruz.

Yukardaki örneklere baktığımızda, bu yasakların günlük yaşamımızın birer parçası olduğunu belirtmekle yetinemeyiz. Gerçi bu yasaklar, diğerleri ile birleşerek günlük yaşamımızın kültürel yapısını ve birikimini belirlemektedir. Ama bir başka boşluğa da götürür insanımızı, aynı yasaklar. Bu boşluk İnsan Hakları'nı kültürümüzün çok önemli bir parçası yapamamamızdan kaynaklanmaktadır. Eğitim sistemimizde, ahlak anlayışımızda, yaşam felsefemizde, insan haklarına verilmesi gereken önemin, saygının ve sevginin yerleri yok edilmektedir, her geçen gün. Sanatımızda ise ardarda karşılaştığımız yasaklarla, insan hakları kavramının insanlarımıza özgürce ulaşması engelleniyor.

Ekonomimizdeki yetersizliklerden ötürü, arada sırada, "Yeni doğan her bebek şu denli dış borçla karşı karşıya gelir" gibi bir açıklama ile karşılaştığımızı biliyorsunuz. Oysa "borç"tan önce, çeşitli "yasaklar"la yaşama başlarız. "Yasaklar", aile düzenimizin içinde gelişir. Okulda bütünleşir, toplumsal yaşamımızda "damlaya damlaya göl olur". Kültürümüz yasaklar üzerine kuruludur. Damlaya damlaya oluşan gölde boğulmayız, salt boynumuzu büker yaşamayı sürdürürüz. Kültürümüz böyle gerektirir. Çoğunlukla yasakları kabullenir, bağrımıza basar, yaşama biçimi olarak benimseriz. Yeni bir yasak gelmezse rahat edemeyiz.

Yasak, en hafifinden en büyüğüne dek her yerde vardır. Örneğin sigara içilmemesi gereken yerlerde "Sigara İçmeyiniz" diye yazmaz da, ya "Sigara İçilmez" diye buyurur ya da konu daha açık seçik ortaya konur: "Sigara İçmek Yasaktır". Çünkü saygımız insana değil, yasağın göstermelik yanınadır. Genelde halkımız da bu durumu kabul edebilecek bir eğitimden geçmiştir, aydınımız da. Örneğin sigara içilmesinin insan sağlığına zararlı olacağı düşünülmez de, sigara içmenin "yasaklanması"nın önemi üzerinde durulur. Sigara yasağı gerektiği biçimde uygulanmasa bile... En kötüsü de, "sigara içmek yasaktır"ın en alt düzeyde başlattığı hafif bir yasak alışkanlığı, giderek en üst düzeye çıkarak ağırlaştığında elde edilen sonuç aynıdır: Tepkisizlik.

Örneğin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Ankara'daki uluslararası bir sergiden Polonyalı bir ressamın yapıtını "Müstehcen yapıya sahip" gerekçesiyle kaldırttı. İstanbul'daki ressamlar ve diğer kültür ve sanat adamları imza toplayarak bu olaya karşı çıktılar. Onlara Ankara'daki kimi

yazarlar da katılmıştı. Ama bu imza kampanyasında Ankara'daki ünlü ressamların ve resim uzmanlarının adlarının bulunduğu pek söylenemezdi. Sonunda da Cumhurbaşkanı bir fotoğraf sergisine girerken "Burada müstehcen fotoğraf yok, değil mi?" diye sordu. Sanatta "müstehcen"e yer olmadığı ne zaman anlaşılacaktı? Daha da önemlisi, bunu kim anlatacaktı? Sanatçıdan başka...

Eğer halkın "yasaklara tepki göstermesi" isteniyorsa, önce sanatçının tepki göstermesi gerekiyor.

Öyle sanılabilir ki, yabancı uzmanların ve özelliklç de 1960'lı yılların ortalarında, çeşitli ülkelerle beraber Türkiye'nin de dört bir yanma "Barış Gönüllüleri" adıyla dağılan Amerikan gençlerinin gözlemleri ve belki de CIA'nın bilgisayarlarına depoladıkları bilgiler arasında "Yasaklara tepkisizlik" bulgusunun önemli bir yeri vardır. Yasaklara tepkisizlik, yeni yasakların birbiri arkasına getirilmesine yol açıyor. Her yeni yasağın gerçekte birer yasak olduğunun bile ayırdında değildir vatandaşımız. Çünkü vatandaşımızın en önce İnsan Hakları bilinci gelişmemiştir, geliştirilmemiştir.

Son Genelkurmay Başkanlığı ataması ile ilgili tartışmalar sürerken, yazılı bir açıklama yapan Başbakan Özal, 4 Temmuz 1987 günü, "Bazı hassas konuların münakaşa edilmesinde memleketimiz için fayda görmediğini" bildirmişti. "Güncel konuları tartışmama politikası", ilk olarak Özal döneminde geliştirilmedi. Konular, gerçekler, sorunlar, devlet işleri, ilk kez Özal döneminde gizli tutulmaya çalışılmadı. Halkı doğrudan doğruya ilgilendiren sorunlar ve yasalar, halk tarafından tartışılmadan ve değerlendirilmeden, ilk kez Özal dönemindeki hükümet ve TBMM tarafından kesin kararlara ulaştırılmadı. Halkın yazgısını belirleyecek kararlar, konuların tüm ayrıntıları açıklanmadan ilk kez Özal döneminde belirlenmedi. Yıllardan beri tüm bu işler, halk önünde, halk tarafından ve halk için tartışılmadan, ilk kez Özal tarafından ivedilikle biçimlendirilmedi. Kısacası, halkın "haber alma hakkı, değerlendirme hakkı, bilgi edinme hakkı, sonucu etkileme hakkı" salt bugün ortadan kalkmış değildir. Yıllardan beri bu böyle sürüp gider.

Sorun, halkın olaylar hakkında salt bilgi edinememesi de olamaz. Kendisini doğrudan doğruya ilgilendiren olaylar hakkında bilgi edinemeyen halkın çeşitli konuları tüm yanları ile tartışamaması asıl sorunu oluşturmaktadır.

Demokratik toplumlarda halkın her konuyu tartışması, ancak bu tartışmalardan sonra kararlara varılmasının sağlanması gözetilir. Türkiye'de ise bu yönteme zorda kalınınca bir dereceye dek başvurulur.

Örnek mi? Ermeni sorunu...

Ermeni sorunu, ülkemizde yıllarca tartışılmadı. Cumhuriyet kuşaklarının bu konuda en küçük bir bilgisi yoktu. Hâlâ da olduğu pek söylenemez. Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevlilerimiz Ermeni tehdiş örgütleri tarafından birer birer öldürülmeye başlanınca, konu da bir ölçüde tartışma ortamına geldi. PKK olayı da aynı çizgide gelişmiştir, Güneydoğu olayları bugüne dek, hatta bugün de "ayrılıkçılar, bölücüler, eşkiya" tarafından yürütülen bir sorundur. Bu konuya "Kürt sorunu" demek yasaktır.

Dahası da var. Konu günümüze dek hiç tartışılmamıştır. Son olaylardan sonra basın sınırlı da olsa konuyu incelemeye başladı. Önlemler kimi yazarlar tarafından şöyle böyle değerlendiriliyor. Ama aynı uygulama TRT'de yasaktır. Yasak olduğu için de, en geniş kitleler konuyu adamakıllı değerlendirmekten, olaylar üzerinde durmaktan uzak kalacak ve gerçeklere yine değinilmeyecektir. Her konuda olduğu gibi bunda da halkoyu yeterince yaratılmayacak, sorunun tüm yanları gözler önüne yeterince serilemeyecektir.

Sonuçta da tüm ulusa resmi ideolojinin her istediğini ve kendi çıkarına uygun olanını kolayca kabul ettirmek olanaklı olacaktır, bugüne dek de olmuştur. Çünkü her dönemde ortamı böylece kıvamında tutmak şaşmadan sağlanmaktadır. Tepkisizlik de bundan doğuyor. Bilmeyen, gerçekleri göremez. Gerçekleri görmeyen, tartışamaz. Tartışmayan tepki gösteremez.

Tepkisizliğin en taze örneklerinden birini, 12 Temmuz 1987 günü yaşadık. İnsan haklarının çiğnendiğinin en somut uygulamalarından biriydi bu. 6 Eylül 1987'de yapılacak referandum için seçmen kütüklerinin hazırlanmasını sağlamak üzere sayımın gerçekleştirildiği 12 Temmuz 1987'de sokağa çıkmak yasaktı. Bu, ilk uygulama da değildi. Nitekim İngiliz haber ajansı Reuter'in Ankara'dan Paul Bolding imzasıyla verdiği haberde, Türkiye'de nüfus sayımları ve seçmen yazımlarının kapı kapı dolaşan görevlilerce yerine getirildiği ve Türk halkının, birkaç yılda bir bu şekilde evine kapanmak zorunda kalmaya "alışkın olduğu" belirtildi. Haberde, ayrıca politikacılardan ve basından sokağa çıkma yasağına ciddi bir tepki gelmediğine de dikkat çekiliyordu.

Bu yasakla ilgili en ilginç izlenimi de 13 Temmuz 1987 günlü Cumhuriyet'te belirtildiğine göre, aynı gazeteden Celal Başlangıç saptadı. Güneydoğu'dan yazan Başlangıç şöyle dedi:

"Kızlar ve erkekler iki ayrı yarım daire oluşturmuş, ortalarına koydukları teypten iki ayrı müzikle oynuyorlar. Sayım günü köyde Ekrem Akyüz ile Adem Akyüz'ün düğünleri var. Yemekler pişiriliyor, eğlence sürüyor. sokağa çıkma yasağı olup olmadığını sorduğumuzda köylüler bize "Burada sokak yok ki, yasak olsun" yanıtını veriyorlar."

Konu bu denli basit mi? Sokak yoksa, yasak da yok.

Ne ki, büyük kentlerde sokaktan geçilmiyordu. Yasak da oralarda vardı. Bol bol. Bu yasak demokratik toplum düzenine uygun muydu? Yasalara uygun muydu? Seçim kütüklerini devletin kişi özgürlüklerini sınırlamadan düzenlemesi gerekmez miydi? Bu gibi sorular üzerinde sokaklı yerleşim merkezlerinde hemen hemen hiç durulmadı. Herkes evine bile bile, kuzu kuzu kapandı.

Aynı konunun bir başka tuhaf yanı da, referandumun kimi eski politikacılara 12 Eylül askeri yönetiminin getirdiği "politika yapamaz yasağının" kaldırılıp kaldırılmayacağını belirlemek üzere yapılmasıydı. Bu yasak da topluma kabul ettirilmişti. Ama yasağı koyan halk değildi. Yasağın kaldırılıp kaldırılmayacağı niçin halka soruluyordu? Sanki her konu halka soruluyormuş gibi... Hem de bir başka yasakla beraber, sokağa çıkma yasağı ile beraber...

Kısacası bir yasak (politika yapamaz yasağı), bir başka yasak (sokağa çıkma yasağı) getiriyor ve sonuçta da bu olayda en baştaki yasak, sanki halkın koyduğu yasakmış gibi işlem görüyordu. Ama iş bu yasaklarla da bitmiyordu. Bitemezdi. Kültürümüz, bir yasağın bir başkasına, onun da bir başkasına yol açmasına uygun bir kültürdü. Bu olaydaki en son yasak da, 6 Eylül'de "oy kullanmama yasağı" idi. Demokratik olduğunu ileri süren bir devlet, hem seçmen kütüklerini hazırlamak için sokağa çıkmayı yasaklıyor, hem de seçime katılmayı zorunlu tutuyor, katılmayanı cezalandıracağını açıklıyordu. Oysa böyle bir seçimde ya da bir başkasında, oyunu kullanmak isteyen her vatandaş kendi isteğiyle gider ve seçmen kütüğüne kayıt olurdu. Arkasından da, isterse gider oyunu kullanır, istemezse kullanmazdı. Oy kullanmama özgürlüğü de olmalıydı. Demokrasi böyle gerektiriyordu.

Oysa yasaklı Türkiye'de sözde demokratik davranıp eski politikacıların siyaset yapma yasağını kaldırıp kaldırmama konusunda halka danışmak için referandum düzenlenirken de yasaklardan kurtulunamıyordu. Kurtulunamazdı. Çünkü yasaklar içimize ve sistemimize sinmiş, sindirilmişti. Bunu için elden gelen her yola çekincesizce başvuruluyordu. Nitekim, 6 Eylül'deki referandumda sonuç "politika yapma yasağı kalsın" biçiminde gerçekleşse bile, daha önce geniş bir kitleye "kalkmasın" dedirtmek için de çalışılacak ve bu yolda propaganda da yapılarak "yasak" lehinde bol bol konuşularak bir başka engellemenin "yasaklı kültürümüze" geçmesi sağlanacaktı. Bir başka anlatımla, halk bir kez daha belli bir yasağın sürdürülmesini hoşgörüyle karşılamaya ve en azından "yasak" lehinde düşünmeye koşullandırılacaktı.

Acaba konuya olumlu açıdan da yaklaşabilir miydik? bu referandum sayesinde tüm yasakların "tartışmaya" açılması ve bunun sonucunda da yasaklar aleyhine bir tutumun oluşması beklenebilir miydi? Hemen "evet" diyemeyiz. Bu, tartışmanın yapısına bağlı. Eğer "tartışma" demokratik bir ortama sahip olursa, soruyu "evet" diye yanıtlayabilmemizin şansı artar. Ama böyle bir tartışma nasıl demokratik bir ortama sahip olabilir? Başbakan Özal daha şimdiden halkı radyo ve özellikle TV yoluyla kendi yanına çekmek için TRT'yi tek yanlı olarak sömürmeye başladı.

1982 Anayasası'nın halkoyuna sunulduğu seçimde de özellikle TV aynı yolda ve aynı biçimde kullanılmadı mı? Seçmenler TV yayınlarında Yeni Anayasaya "evet" demeye korkutularak zorlanmadı mı? Üstelik aynı televizyonda ve diğer kitle iletişim araçlarında "hayır" görüşünün yer alması da yasaktı.Dahası da vardı. Anayasa oylamasında seçime katılmamak da yasaktı. Kitle iletişim araçlarındaki yasaklarla korkutulmuş ve seçime katılmama yasağı ile karşı karşıya bırakılmış kişiler, 1982 Anayasa Referandumunda "evet"ten başka nasıl oy verebilirlerdi ki? 1982 Anayasası'na yüzde 90'ın üzerinde "evet" oyunun çıkmasının başlıca nedenlerini bir de burada aramak gerekmiyor mu? Zor kullanan rejimlerde ancak yasaklarla istenilen sonuçlara erişildiğini 1982'deki referandum açıkça ortaya koymuştur.

Yasakların günlük yaşamımıza sindirilmesinin en somut örneklerin-

den birine, emekli olmaya zorlanan eski Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Necdet Öztorun'a Türkiye'nin en ünlü iki üniversitesinin yaptığı öneriyle de rastladık.

YÖK'ün kurulmasından sonra üniversitelerimizden kimi öğretim üyeleri ve görevlileri uzaklaştırılarak, ders vermeleri yasaklandı. Bu hocaların sayısının dört bine yaklaştığı ileri sürülüyor. Yasaklı hocaların büyük bir çoğunluğu Sıkıyönetim Komutanları'nın kararları ile 1402 sayı Yasa'ya dayanılarak üniversitelerden çıkarılmıştı. Sayın Öztorun'da bu Sıkıyönetim Komutanlarından biriydi. Başbakan Özal'ın ve hükümetin girişimiyle Genelkurmay Başkanlığı'na getirilmeyince, yazar İlhan Selçuk'un belirttiği gibi, Öztorun'un da İnsan Hakları'na gereksinimi oldu. Ama Öztorun'un haksızlık olarak gördüğü bu işlemi düzeltmek için başvurabileceği bir mahkeme yoktu. Daha doğrusu, böyle bir hak 12 Eylül'den sonra çıkarılan yasalarla ortadan kaldırılmıştı. Bir başka anlatımla, hakkı yenene hakkını arama hakkı da yasaklanmıştı. Ama Öztorun'un o denli zor durumda kalmayacağı hemen anlaşıldı. Boğaziçi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ergün Toğrol ile İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cem'i Demiroğlu, "Kapılarımız Öztorun Paşa'ya açıktır." dediler. Hatta her iki Rektör "Bizde öğretim görevlisi olmak için belirli şartlar vardır. Ancak Paşamızın lisansüstü eğitimi ve İngilizcesi var. doktorası olmasaydı bile kabul ederdik" diye de eklediler.

Ya YÖK'ün kurulmasından sonra üniversitelerimizde görev yapmaları yasaklanan öğretim üye ve görevlilerinin nesi vardı? Diplomaları, lisansüstü çalışmaları, yabancı dilleri, üniversiteye girebilmeleri için gerekli şartları ve yıllardan beri fakültelere verdikleri emek tam değil miydi? Onların ders vermesini yasaklayarak ve üniversite sistemini değiştirerek yüksek öğrenime indirilen darbe yetmiyor muydu? Bilimsel özerkliğin kaldırılması kimi rahatsız ediyordu? Bu gibi soruların üzerinde durmaya hiç katlanmayan Boğaziçi Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Rektörlerinin, tam da Cumhurbaşkanı'na sunulacak rektör adaylarının listelerinin hazırlandığı bir dönemde, Öztorun'a "doktorası olmasa bile" yeşil ışık yakmaları son derece anlamlıydı. Öztorun'a yeşil ışık yakılırken, üniversitelerin gerçek sahipleri olan yasaklı öğretim üyelerine ve görevlilerine fakültelerin ve yüksek okulların kapılarını açmayı düşünmemeleri, bu rektörlerin ne denli yasak meraklısı olduklarını da sergiliyordu.

Yasak kültürü 12 Eylül'den sonra giderek daha çok yaşamımızı etkilemeye başladı. AT'a girmeye çalışan bir ülkede sendikaların siyasetle uğraşması, işçilerin özgürce toplu pazarlık ve grev haklarını kullanması, yine işçinin sendika seçmesi ve istediği yöneticiyi iş başına getirebilmesi, DİSK'in çalışabilmesi, memurların sendika kurması yasaktır. Bu yasaklarla 12 Eylül'den sonra işçinin dayanışma ve mücadele bilincini kaldırmaya ve ortalığın sermayeye kalmasına çalışılmıyor mu? İşçi gücünün demokrasiye katkısını zayıflatmaya uğraşan ve onun politikaya katılmasını engelleyen bir ülke yasaklardan kurtulabilir mi?

Ne ki, Başbakan Özal Batı Ülkelerinden Avrupa'daki Türk işçileri için "serbest dolaşım" hakkını isterken dayatıyor. İşçinin çıkarı için mi?Ha-

yır, Avrupa'da "serbest dolaşacak" işçinin dövizinden yararlanmayı düşlediğinden ötürü... Bu arada Türk yetkilileri "dolaşım özgürlüğü" üzerine uzun ve sıkıcı nutuklar atıyorlar. Nutuklar bize "uzun ve sıkıcı" geliyor. Çünkü "yurt dışında dolaşma hakkı verilmeyen" yaklaşık üç yüz bin bilim adamımız, sanatçımız ve uzmanımızın pasaport alması bugün yasaktır.

Türkiye'de "düşünce suçu" var. Biliyoruz. Çünkü düşünceyi açıklamak, yaymak ve tartışmak yasak... Bu nedenle mahkemeler "düşünce dergileri"nin yazı işleri müdürlerinin her birini ortalama 150 yıllık mahkumuyetlerle cezaevlerine gönderiyorlar. Gözaltına alınanların ve tutuklananların gördükleri işkenceler ve cezaevlerinde yaşadıkları koşullar akıl alacak boyutlarda değil... Askeri ve sivil yönetimler ancak "yasaklama"dan yana adım atmaya önem veriyorlar. İşkenceyi kaldırmaya ve cezaevlerindeki çok kötü koşulları düzeltmeye yanaşan yetkililerle hiç tanışamadık bugüne dek. İşkence ve kötü cezaevi koşullarının varlığını da kabul etmiyor, bu yetkililer.

12 Eylül yönetimi Atatürk'ün vasiyeti ile kurulmuş Türk Dil ve Tarih Kurumlarını da birer resmi daire durumuna getirdi. İlk olarak çok sayıda sözcüğün yasaklanması gündeme geldi. En başta da TRT bu sözcük yasağını benimsedi ve yayınlarında uyguladı. Arkasından aynı sözcüklerin kullanımı resmi dairelerin yazışmalarında da yasaklandı. Düşüncenin yasak olduğu bir ülkede sözcük yasağının bulunmaması düşünülemezdi.

Derken, Ankara'daki kimi aydınların "Türk dilinin özleşmesine ve gelişmesine, dil devriminin güçlenmesine katkıda bulunmak, bu konularda uğraş verenler arasında dayanışma sağlayarak uygar ve barışçı çabalarla, bilimsel, yazınsal, ekinsel, sanatsal etkinliklere ağırlık verip öncülük yapmak ve Atatürk'ün başlattığı dil devrimini sürdürmek için" kurduğu Dil Derneği'ni Ankara Valiliği "yasak dernekler"den saydı ve çalışmasını yasakladı. Ama Ankara İdare Mahkemesi, Dil Derneği'nin çalışabileceğini öngörerek yürütmeyi durdurdu.

Ne ki, Ankara'da yasaklanan dernekler bir tane değildi. Başkent doktorlarından kimileri de "nükleer savaşa karşı" örgütlenerek yeni bir etkinlik oluşturmayı başardılar. Sonuç: bu davranış savcılıkça soruşturma konusu ediliyor ve çalışmalar duruyor. Yeni bir yasak türü de böylece başlamış oluyor: Türk-İslam sentezcilerinin elindeki Aydınlar Ocağı tüm siyasal alandaki etkinliklerini yürütürken ve her zaman TRT'de haber olabilirken, çağdaş çizgide yürümek isteyen dernekleri hemen engellemek...

Bu arada TRT'nin hazırladığı TV filmleri (Yorgun Savaşçı) yakılmaktave Türk sinemasının sayısız filmi ya tümden ya kısmen sansür edilmekte, özel tiyatrolarda oynanmakta olan oyunlar valilerce sahneden kaldırılmakta ve örneğin Güngör Dilmen'in yazdığı "Ben Anadolu" adlı tiyatro oyununun Amerika Birleşik Devletleri'nde sahnelenmesi Kültür ve Turizm Bakanlığınca yasaklanmaktadır. Yasakların acımasızca el attığı kültür ve sanat yapıtlarının arasında kitaplar da var. Yine devlet eliyle kitaplar toplatılır, mahkemeye verilir ve mahkeme kararı ile "imha" edilir ülkemizde. Bununla da yetinilmez ve 96 yerli ve yabancı yazarın 280 kitabının ordumuzun tüm personeline ve askeri okul öğrencilerine dağı-

tılması ve onlar tarafından okunması, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nca yasaklanır. Türkiye'de yontular bile yabancıların elinden kurtulamaz. Üniversite rektörleri ve belediye başkanları, kendi görüşlerine "uygun" bulmadıkları yontuları ya ortadan kaldırmaya ya da parçalamaya çekincesiz ce karar verirler.

Günlük yaşamında çeşitli yasaklarla kişisel özgürlüğü parça parça edilen vatandaşımıza herhangi bir sanat dalıyla ulaşabilmek o denli kolay değildir. Yasaklardan hiçbir sanat dalı kurtulamaz. Eğer yasak koyulamazsa, sanat yapıtını üretene bir yolunu bulup "ceza" yazılır. Sahnelediği oyunların özgürlükçü içeriği beğenilmeyen Ankara Sanat Tiyatrosu'na devlet ödeneğinin verilmeyişi gibi...

TRT ise Türkiye sanatçıları arasındaki en nitelikli yaratıcıların ve en aydınlatıcı düşüncelerin radyolara ve televizyona çıkmaması için en sıkı denetimini ve en sıkı önlemini baştan beri kesinlikle almıştır. Mikrofonlardan ve kameralardan kuş uçurtulmaz. Gerekirse, müziğe bile yasak koyulur. Filmlerin "milli ahlaka ve örf ve ananelerimize" hiç uygun düşmeyen tüm sahneleri özenle ve dikkatle kesilir. Yasakları getiren çeşitli yasalar yetmiyormuş gibi, çocukları "muzır" yayınlardan korumak amacıyla özel bir yasa bile çıkarılarak, ahlakımız da güvence altına alınmıştır.

Öğretmenler de hiç gözden kaçırılmaz. Çağdaş düşünceye sahip olanları görevlerinde yaşatmamak için her yola başvurmaktan kaçınılmaz. Örneğin eğer bir öğretmen kalkar da öğrencilerine Ruhi Su'dan söz ederse, derhal o öğretmenin defterini dürmek bir vatan borcu olarak kabul edilmektedir. Kültürel boyutlara sahip görevlerdeki elemanlar arasında "kıyım" her zaman büyük bir ustalıkla gerçekleştirilir.

Tüm bu yasakları yaşarken, eğer vakit bulup da Dikili'deki gibi, bu ülkenin seçkin yaratıcılarının katıldığı bir şenliğe yolunuz düşerse, video çekiminiz birtakım garip kişiler tarafından yapılabilir. Gerçekte, bu çekimciler "Niçin çekiyorsunuz?" sorusuna ya "Biz TRT'deniz. Üçüncü kanala hazırlık yapıyoruz." ya da "1990 yılının arşivini yapıyoruz. Onun için..." diye yanıt verirlerse de inanmayın. Çünkü bu da bir çeşit yasak biçimidir. Bu yasak biçimi ile konuşmacılar korkutulmak isteniyor.

Gerçi ortada hiç de korkulmayacak bir durum yoktur. 1990 yılının arşivi ne demektir? 1990 yılında ne olacaktır da, onun arşivi şimdiden yapılmaktadır. Bir dördüncü müdahale mi?

Bu sorunun yanıtı ne olursa olsun, çok daha fazla korkutucu durum, burada ancak özetleyebildiğimiz ve çok azının örneklerini verebildiğimiz yasaklar sonucunda ortaya nasıl bir toplumun ve ne gibi insanların çıktığı ile ilgilidir. Bugün yasakların biçtiği toplumumuz ve insanımız geleceğe nasıl bakacak ve nasıl hazırlanacaktır? Günümüzde yaşarken de, bu insanlarımız yasaklarla ne gibi bir psikolojiye ve nasıl bir dünya görüşüne sahip oluyorlar? Acaba günümüzdeki yasakların biçimlendirdiği insanımız 1990'daki olası bir darbe için sözde hazırlanan arşivin sahiplerinin amaçlarına ve ilkelerine uyum sağlayabilir mi? Eğer "1990 arşivi" ile bir dördüncü müdahale sözkonusu ediliyorsa, şimdiki yasakların geleceğin diktalarına bile "problemli çocuklar" yetiştirdiği düşünülmelidir.

TEMEL HAKLAR MÜCADELESİNDEN REFERANDUMA...

Türkiye'de İnsan Haklarının Dünü ve Bugünü

Ragıp ZARALI

I

Bugün temel haklar sorunu, siyasal tarihimizin hiç bir döneminde görülmedik ölçüde tartışılmaktadır. Bu konu bütün boyutları ile Türkiye'nin gündemine bir nolu madde olarak gelip oturmuş bulunmaktadır.Çeşitli alanlarda verilen toplumsal mücadeleler ağırlıkla temel hakların kullanılabilmesi, bu konuda 12 Eylül rejimince getirilen katı sınırlandırmaların aşılması çevresinde dönmektedir. Ama ne yazık ki bu mücadeleler birbirinden kopuk platformlarda, birbirinden yalıtlanmış durumda yürütülmekte, genel bir temel haklar mücadelesinin ana çerçevesi hala oluşturulamamaktadır. İşçiler, önü sayısız engellerle kapatılmış olan grev hakkını kullanabilmenin yollarını araştırırken, öğrenciler örgütlenme haklarını savunabilmek için direnişler yapmakta, siyasi tutuklular en basit insanlık hakları için açlık grevlerine gitmekte, 'ulusal sorun' ve bu alana ilişkin temel haklar konusu, bütün çarpıcılığıyla neredeyse ülkenin en önemli gündem maddesi haline gelebilmekte.

Öte yandan 1983'ten bu yana en basit haklar için bile insanlar başlarının derde girmesini göze almak zorunda kaldılar. 'Kışla' demokratikleşmedikçe, demokrasinin işleyişine tabi kılınmadıkça, 'kışla' disiplininin toplumun her düzeyine egemen kılınmaya çalışılması kaçınılmazdı. Aydınlar görüşlerini toplu olarak dilekçeyle iletmeye kalktıklarında, kendilerini mahkemelerde buldular (aslında dilekçe verilecek 'merci' olarak kabul etmeleri bir 'iltifat' sayılmalıydı). Daha sonra öğrenciler de aynı durumla karşı karşıya kaldılar. Partilerin kurulma sürecinde, vetolarla parti yasaklamalarıyla boğuşuldu. Vekillerini milletten önce başkaları seçti. Der-

nek kurmak için yığınla uğraşımlarda bulunuldu. Bunlar ya onaylanmadı ya da yeni davalara konu oldular. Şu kısıtlı çerçevesiyle bile en basit temel haklar kullandırtılmamaya çalışıldı. Bir zamanların başbakanları siyasal parti liderleri, kendilerine yönelik özel yasalara karşı, bir çeşit 'sivil itaatsizlik kampanyası' yürütmek zorunda kaldılar. Parlementodaki transferlerle, 82 Anayasasının koyduğu kısıtlamalar işlemez hale geldi. Topluma giydirilen üniforma, orasından burasından çatlamaya, sökülmeye başladı. En sonunda 4 siyasal parti liderlerine 1992'ye kadar siyasal faaliyette bulunmama yasağı koyan geçici anayasa maddesini kaldıracak referandum gündeme geldi. Tam da kısıtlı hakların kullanılmasının engellendiği, çeşitli alanlardaki baskıların azalmadan sürdüğü buna karşılık toplumsal mücadelelerinin de hız kazandığı bir ortamda (cezaevlerindeki baskılardan, yeni basın davalarına dek). Evet de çıksa, hayır da çıksa referandumla 12 Eylül rejiminin meşruiyeti, sivil üniforma içinde, topluma bir kez daha onaylatılmaya çalışılıyor. "Evet" çıkarsa, sözüm ona "demokrasiye" geçişin tamamlanmasında son engel de kalkmış olacak. Toplumun, bütün toplumsal grupların tüm haklarının tanınmasının bir daha gündeme gelmesi uzun bir süre için sözkonusu olamıyacak. Rejimin genel çerçevesi içinde bütün burjuva partileri arasında 82 Anayasasının çizdiği alanı zımnen kabul eden bir **consensus** sağlanmış olacak. "Hayır" oyu çıkarsa da pek fazla birşey değişmeden sentezci, sivil otoriter bir rejimin yerleştirilmesi için daha hızlı ve kararlı adımlar atılacak.

II

Türkiye'de devletin temel hakları kolayca çiğneyebilme geleneği ya da alışkanlığı, 'temel haklar' normlarını toplumda egemen kılmak için yoğun mücadeleler verilmesini gerektirmekte. Toplumun farklı grupları ve siyasal oluşumları arasında, bir 'temel haklar' nosyonu ve bunların yerleştirilmesi zorunluluğu daha önce görülmedik ölçüde yaygınlaşmaktadır.

Türkiye'de temel haklar çeşitli gerekçelerle kısıtlanagelmiştir. Bunun kökünde ise, anayasa üstü mercilere alenen ya da zımni olarak tanınan yetkilerle, adeta müdahalelerin meşrulaştırılması yatmaktadır. Herkes yasalar önünde eşittir denilirken, bazıları daha fazla eşit olmuşlardır. Daha 1876 Anayasasında bir çok temel hak tanınırken, Abdülhamit'e verilen özel bir yetkiyle, bu anayasanın ölüm fermanı bizzat kendi yapısı içinde imzalanmıştı. 1961 Anayasası da, militarizme özerklik tanıyarak, getirdiği bütün yeni haklara karşın, kendi sonunu hatırlayan mekanizmaların meşruluğunu tanımıştı.

Bugünkü temel haklar mücadelesi evrensel bir meşruluktan güç almakta. İnsanlığın verdiği yüzlerce yıllık toplumsal mücadelelerin ve en son 2. Dünya Savaşında faşizme karşı yürütülen ortak mücadelenin bir ürünü olarak, uluslararası normlar haline gelmiş bulunan anlaşma, sözleşme, bildirge ve kurumlar, bütün ülkelerde sürdürülen temel haklar kavgasının evrensel meşruluk kaynağını oluşturmaktadır.

Temel Haklar (civil rights) mücadelesi, dünya genelinde egemen olan ve insanlığın asgari müştereğini teşkil eden esasların herkese tanınması ve bunlardan herkesin yararlandırılması için harcanan bir çabadır. ABD'de zencilerin 1960'larda verdiği mücadelelerden önemli sonuçlar alınmıştır. Belki sınıf ayrımına ilişkin temel çelişkiler çözülmese bile, zenciler kendilerine kullandırılmayan vatandaşlık haklarını kendi bileklerinin gücüyle, nice ayaklanmalar, sivil itaatsizlik kampanyaları sonucunda elde ettiler. Bugün Kore'den Filipinlere, Salvador'dan Şili'ye dek dikta rejimlerine karşı mücadele yürüten muhalefet gruplarının elindeki en önemli silahlardan biri de evrensel insan hakları metinleridir. Ülkemizde ise bu metinler bugüne dek verilen mücadelelerde önemli birer dayanak olmalarına karşın yeterince değerlendirilememişlerdir.

III

Türkiye'de İnsan Haklarını örgütlü olarak savunma yolunda ilk ciddi girişimler 1946 ve 1986 yıllarında başlatılmıştır. (60'lı ve 70'li yıllarda bu konularda bazı girişimlerde bulunulduysa da bunlar dar bir çevrenin sınırını aşamadılar.) 86'daki girişimlerin farklı ve önemli olan yanı ise, gerek İnsan Hakları Derneği'nin gerekse Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği'nin oluşum sürecinde, harekete geçiren unsuru, yıllardan beri bu sorunların acılarını somut olarak yaşayan ve mücadele veren tutuklu yakınlarının oluşturmasıydı. İnsan Haklarına ilişkin girişimlerin bu tarihlere denk düşmesi, aslında bir tesadüf değil. 40'lı yıllardaki tek parti rejimini ve 80 askeri rejimini izleyen dönemlerdeki sorunlar birbirine oldukça benzer. Tek parti rejimi 'şekli' demokrasiye geçmeyi BM üyesi olabilmek, dünya toplumundan tecrit olmamak için kabul etmişti. Ama bu geçişi, süreç üzerindeki denetimini yitirmeyecek biçimde, çok dar sınırlar içinde tutmaya çalıştı. Bir yanda DP'yi rejimin sadık muhalefeti haline sokmayı amaçlarken, öte yandan sosyalist partileri ve bağımsız sendikaları sıkıyönetim kanalıyla yasaklattı. İslama ilk ödünleri verdi. Daha sürecin başlangıcında, 45 Aralığında sol eğilimli **Tan** gazetesi ve diğer sol yayın organları Turancı gençlere bastırılarak, yakılmıştı. Böylece demokrasiye sınırlı geçişin senaryosu daha o günlerde belirlendi. Sıkıyönetim altında yapılan 46 seçimlerinin şaibeli oluşu, tek parti rejiminin baskıcı uygulamalarının sürmesi, DP önderlerinin parti tabanında bile şike muhalefet yürüttükleri yolunda eleştirilere uğramaları gibi olgusal özellikler taşıyan bir çerçeve içinde, 1946 sonbaharında İnsan Haklarını Koruma Derneğinin kuruluşu gündeme geldi. Bu derneğin kurucuları arasında Tan gazetesi sahibi Zekeriya Sertel, Mustafa Kemal'in sol eğilimleri ile nam salan eski arkadaşı Cami Baykut yanında, Mareşal Fevzi Çakmak ve DP İstanbul İl başkanı Kenan Önder de vardı.Anlaşılan Nazım Hikmet'i mahkum ettiren, savaş sırasında Nazi Almanyası ile karanlık ilişkilere giren Mareşale de, insan haklarının "bir gün gereği" olmuştu. Tek parti rejiminin açtığı yoğun antikomünist kampanya ile bu girişim sabote edilir, kurucular birbirine düşer, bu kez Mareşal asıl CHP içinde

komünistler olduğundan sözetmeğe başlar. Böylece insan hakları alanı yasak bölge ilan edilmiş olur. Alelacele Nihat Erim'e Birleşmiş Milletler nezdinde resmi işlev görecek bir insan hakları derneği kurdurulur. Tıpkı bağımsız sendika hareketinin sıkıyönetim eliyle dağıtılmasından sonra, 1947'de tek parti rejiminin mantığına uygun resmi sendikaların istihbarat elemanlarınca kurdurulması gibi. Elbette ne bu 'sarı' sendikaların ne de 'sahte' insan hakları derneğinin hiç bir işlevi olamaz.

12 Eylül rejimi de uluslararası kamuoyunun baskısı altında yine 'kontrollü' ve 'şekli' bir demokrasiye geçmek istedi.Böylesi geçişlerde çifte standartlar uygulanması, bir yandan tanınmış gibi görünen hakların, diğer yanda kullanılmazhale getirilmesi kaçınılmazdı.Sözde 1946'dan bu yana burjuva demokrasisine geçilmeye çalışılmasına karşın, temel haklara ilişkin çifte standartlılık, Türkiye'deki demokratik sistemin önünü tıkamakta, bir temel haklar mücadelesini sürekle gündemde tutmaktadır.

Temel hakların kullanılışının sürekli olarak engellenişinin kısa bir tarihsel özetlemesini yapmakta yarar var. 1925'te Şeyh Said isyanı bahanesiyle bütün sol basın ve tüm muhalefet tasfiye edildi. İzmir suikasti davası sırasında bazı milletvekilleri, kurtuluş savaşının önder kadrosundan kişiler dokunulmazlıkları bile kaldırılmadan tutuklanabildiler, olağanüstü mahkemelerde yargılanarak asılabildiler. 1930'larda çok partili rejime geçiş yine düzmece partilerle yapılmağa çalışıldıysa da, halk bunu ciddiye alınca ve yoğun bir halk muhalefeti boygösterince bu 'biçimsel geçiş'ten vazgeçildi. 1945'te sınıf esasına göre dernek, parti ve sendika kurma olanağı yasal olarak 'şeklen' tanınırken, bu 'hakkı' kullanmağa kalkanlar, kendilerini, savaş bittiği halde hala kaldırılmayan ve tek parti rejimine payanda olarak muhafaza edilen sıkıyönetimde buldular. Daha sonra üniversitelerde tasfiyelere gidildi. Doğu'da vatandaşlar yargılanmadan kurşuna dizildi (General Muğlalı olayı.) 50'lerde barış hareketi,kurulma evresinde kendini mahkemelerde buldu. Büyük bir komünist tevkifatı yapıldı. 57 seçimlerine Vatan Partisinin katılması engellenmeğe çalışıldı, partililer seçimden sonra tutuklandı. 59'da daha çok aydınları hedef alan bir 'Kürt tevkifatı' yapıldı. Ama bütün baskı rejimlerinde olduğu gibi, sonunda sol dışındaki tüm muhalefet de hedef alındı. Bu dönemin ünlü davaları basınla ilgiliydi. Giderek CHP'nin kendisi de hedef oldu. Tek parti rejiminin alışkanlıklarından gelme DP,neredeyse tek parti rejimini yeniden üretecekti. 27 Mayıs hareketinin gerekçesi de bu oldu. 60 sonrasında, artık temel insan haklarına DP önderlerinin de ihtiyacı olmuştu. 60'lı yıllar bir yandan da eski DP'lilerin siyasal haklarının iadesi için açılan kampanyalara tanıklık edecekti.

'Temel Hak ve Özgürlükler' anlayışı bakımından en gelişkin metin, 61 Anayasası oldu. Ancak anayasanın tanıdığı özgürlükler Ceza kanunda ve diğer kanunlarda muhafaza edilen kimi maddelerle (141-142 gibi) engellendi. 61 Anayasasının getirdiği daha geniş çerçeveli haklardan, işçi sınıfının ve solun yararlanması ise kendiliğinden değil, verilen mücadelelerle sağlandı. 'Sol'un bu dönemdeki yükselişi, zorunlu olarak özgürlükler alanını da nisbi olarak en geniş sınırlara ulaştırdı. Yine de bu, 'düşünce

suçu' davalarını, yasaklamaları engellemedi. Bu dönemde açılan yığınla basın davası ve 141-142. maddeden açılan soruşturmalar,12 Mart rejimi tarafından değerlendirildi. 69'da Doğuda başlatılan komando baskınları ise, 71'de bütün toplumun üzerine inecek yeni baskı dalgasının habercisiydi. 12 Mart döneminde, sol örgütler ve dergiler kendilerini yine sıkıyönetim mahkemelerinde buldular.

70'li yıllar ise 12 Mart'ın getirdiği temel haklar kısıtlamalarının işlemez hale getirilmesi mücadeleleriyle geçti. Öte yandan resmi ve yarı-resmi güçlerin yarattığı iç savaş ortamında en temel insan hakkı, yaşam hakkı korkunç saldırılara uğradı. Kimi sağ kesimlerle yapılan uzlaşmalar sonucu oluşan CHP önderliğindeki koalisyon yönetimleri de, temel hakların güvence altına alınması, ve çerçevesinin geliştirilmesi doğrultusunda hiçbir köklü adım atmadılar. Sol, bütün bu saldırılara, baskılara karşın, bir direniş içinde kendine yaşama alanı açabildi. Bunu başarabildiği, saldırıları göğüsleyebildiği için de, 80 sonrasında çok daha şiddetli, tasfiye amaçlı bir saldırı altında kaldı.

Sonuç olarak ülkemizde temel hakları kullanması engellenen en sürekli toplumsal grup 'sol' olmuştur.(*) Bu bakımdan, bugün, temel haklar mücadelesinin başını sol eğilimli kişilerin çekmesi son derece doğal ve haklıdır. Daha önce kendi siyasal hakları için mücadele veren kesimler, 40'larda DP'liler, 50'lerde CHP'liler, 60'larda eski DP'liler, yalnız kendi siyasal hareketleri çerçevesinde mücadele yürütmüşler, genel bir insan hakları perspektifi geliştirememişlerdir. Bunlar verdikleri mücadeleyi salt kendi siyasal konumlarıyla sınırlı tutmuş, 'yasakçılarla' uzlaşma yollarını da aramışlardır. Hatta rahatça kendilerinin 'liberal' olmadıklarını, solu yasaklayan kanun maddelerinin kendilerini ilgilendirmediğini söyleyebilmişlerdir. Çifte standartlı davranmışlardır, hatta sola yönelik yasaklamaları savunabilmişlerdir. Tutarlı, eksiksiz bir temel haklar mücadelesini neden sol eğilimli kişilerin üstelenmek zorunda kaldığının yanıtı da, Türkiye'nin son kırk yıllık sözde 'demokrasi' deneyiminde aranmalıdır. İnsan hakları mücadelesinde neden çifte standartlılık içine düşmemek gerektiğinin yanıtı da, bu süreçte yatmaktadır.

IV

Son kırk yıllık deneyim göstermiştir ki, mesele yalnız solun meşruiyeti haklarının tanınması sorunu değildir.Bu aynı zamanda Türkiye'deki demokrasinin yaşamsal sorunudur. Kısıtlı, solu dıştalayan, bunun yanında diğer etnik, sosyolojik gerçeklikleri yok sayan, şekli demokrasi anla-

(*) Buna bir de 'ulusal sorun' boyutunu eklemek gerekir. Öte yandan özellikle tek parti rejimi döneminde yoğun olmak üzere, İslamcıların da 163. maddenin dönemsel olarak uygulanışı ile baskılanmalar altında kaldıklarını belirtilmelidir. Ancak 'çok parti' rejimine kısmi geçişle birlikte, bu kesim oy dengeleri nedeniyle sürekli ödünler aldı. Bu süreci başlatan da Köy Enstitülerini kapatırken, ilk imam hatip okullarını açan CHP yönetimi oldu. 'Din' gibi toplumsal bir olgu, her zaman, İslamcıların yaşamlarını sürdürebilecekleri nisbi özerk bir alanın kalmasını sağladı. Bunlar yürüttükleri uzun erimli çalışmalar ile önlerine konan barajları aştılar. En sıkı baskılanma altındaki Nurculuğun meşruluk kazanması gibi.

yışı, bizzat Türkiye'deki demokrasinin, siyasal rejimin peşpeşe gelen, dinmek bilmeyen krizlerini hazırlamıştır. Solun, işçi sınıfının ısrarla siyasal arena dışında tutulmağa çalışılması, alanı diğer baskıcı aktörlere açmıştır. Siyasal arenadaki mücadelenin sınıfsal, etnik gerçekliklerle üstüste düşmeyişi, oyunun dar çerçevesindeki egemen grupların fraksiyonları arasında geçmesine olanak sağlamış, bazı aygıtlara da hakem fonksiyonu ile oyunu durdurma ya da müdahale etme hakkını vermiştir. Baskı aygıtları, egemen grupların fraksiyonları arasında geçen mücadelede, ağırlıklarını şu ya da bu grubun yanına koyabilmişlerdir. Oysa 70'li yıllarda Portekiz, Yunanistan ve İspanya'da peşpeşe gerçekleştirilen burjuva demokrasisine geçiş süreçleri göstermiştir ki, solun meşruiyeti tanınmadan, temel hak ve özgürlükler bütün toplumsal gruplara tanınmadan bu demokrasiye tam geçiş mümkün değildir. Bu, aynı zamanda bir demokrasinin gerçek güvencesidir. Bu ülkelerde, bu hakların tanınması, solun eksiksiz meşruiyeti, salt soyut bir özgürlük anlayışından dolayı gerçekleştirilmedi. Baskı rejimlerinin kalıntılarının tekrar başkaldırmasına ya da ilerdeki dönemde yeniden müdahale olanaklarının doğmasına, tek engel solun varlığı idi. 40'lı yıllarda Türkiye'de demokrasiye kısmi geçiş ise, on yılda bir tekrarlayan siyasal bunalımların anası oldu. Solun yasaklandığı bir ortamda temel hakların pervasızca çiğnenişi, sırayla bütün siyasal grupları istisnasız etkiledi. Sonunda bütün toplum, haklarını yitirmiş, güdülen bir sürü konumuna indirgendi.

Aslında referandum, kamuoyunun dikkatini temel haklar sorununa çekmek için iyi bir olanak sağladı. Ama bu olanağın etkili bir biçimde kullanıldığından sözetmek mümkün değil. Uğruna yoğun bir çaba harcanması gereken temel haklar mücadelesinin gündeminde ise, ağırlıkla şu noktalar yeralmaktadır:

İdam Cezalarının Kaldırılması, Genel Af, Düşünce Özgürlüğü, Örgütlenme Özgürlüğü, "Meslek Yasağına" Neden Olan Güvenlik Soruşturmasının Kaldırılması, Cezaevlerinde Reform, İşkencenin Önlenmesi, Dinsel ve Ulusal Baskılara Son Verilmesi, Vatandaşlıktan Atılma Kararlarının Geri Alınması.

Bugün temel haklar mücadelesinin ana çerçevesi yukarda saydığımız noktalar etrafında toplanmaktadır. Kırk yılı aşkın bir zamandır, ülkemizin "demokrasiye geçme" süreci bir türlü tamamlanmadığından, bu sorunlar sürekli kanayan kangrenleşmiş hale gelmiştir. Bu bakımdan, anti-demokratik bir yöntemle insanları para cezası tehditi altında bırakan referandum oyunu, bir aldatmaca olmanın ötesinde, hiçbir yaraya merhem olmayacaktır.

Referandum sürecinde ve sonrasında temel insan hak ve özgürlüklerinin kazanılması yolunda, etkili kampanyalar ve her türden çalışmalar en acil görev olarak bütün demokratların insan hakları savunucularının önünde beklemektedir.

SİYASİ AÇIDAN "İNSAN HAKLARI"

Yücel SAYMAN

Son yıllarda Türkiye'de insan hakları konusu akademik çevrelerin ilgi alanı olmaktan çıkarak siyasi mücadele zemini oluşturdu. Bir yığın engeli aşarak kurulan İnsan Hakları Derneği'nin kamuoyunda uyandırdığı ilgi ve katılım isteği de bu olgunun açık bir ifadesidir. Biz de bu yazıda insan hakları konusuna daha çok siyasi bir açıdan yakalaşmaya çalışacağız. Konuyu siyasi açıdan ele alabilmek için önce batı demokrasilerindeki insan hakları anlayışının eleştirisini yapmak gerekiyor. Bu eleştiri temelinde geliştirilecek siyasi perspektif çerçevesinde insan hakları mücadelesinin genel ama önemli boyutları üzerinde durulabilecektir.

1. Batı demokrasilerinde insan hakları kavramının dokunulmaz bir gizemi vardır. Bu gizemi ulusal olsun, uluslararası olsun, temel hakları düzenleyen hukuki metinlerdeki ifade biçiminde görmek olasıdır: insanların, insan olmaları nedeniyle, doğuştan bir takım hakları vardır (insan hakları) ve bu haklar bireyin doğrudan kişiliğine bağlıdırlar, öyle ki, her birey ister zenci ya da beyaz, ister hristiyan ya da müslüman hatta dinsiz, ister kadın ya da erkek, ister Amerikalı ya da Çinli, Faslı, Mozambikli, Türk, ister faşist ya da liberal veya komünist olsun bu haklar bakımından eşittir. Tek tek her bireyin (herkesin), "eşit olarak" "dil-din-ırk-renk-cinsiyet-siyasi düşünce, vb. ayırımı yapılmaksızın", "doğuştan sahip olduğu" ve "kişiliğine bağlı" haklar... İşte bu belirlemeler "insan hakları"nın gizemini oluşturmakta, onu ancak "insan onuru"nun hak edeceği bir yüceliğe ulaştırarak evrenselleştirmektedir. Böylece insan hakları, insanlığın bir gelecekte ulaşacağı yüce ülke olarak, özgürlük meşalesini batı demokrasilerinin tepelerinde beslemektedir.

Peki bu gerçek midir? Batı demokrasilerindeki içeriğiyle "İnsan Hakları" kategorisi özgürlük meşalesinin evrensel, bitmez tükenmez yakıtı mıdır?

Hak kavramının temelinde neyin bulunduğuna şöyle bir göz atmakla "insan hakları"nın gizi aralanacaktır. Hak, ihtiyacı ifade eden istemdir. Karşılanması istenen bir ihtiyaç olmasa hak da olmayacaktır. Peki, kimin ihtiyacı? Batı demokrasilerinin insan hakları savunucuları gururla "bireyin" diyorlar. İyi ama hangi bireyin? "Her bireyin, kadın, erkek, musevi, budist, Fransız, Alman, İranlı, zenci, beyaz, işçi, sermayedar, solcu, sağcı kim olursa olsun tek tek her bireyin". Kendini klasik insan hakları ülküsüne vakfetmiş kişi böyle diyor. "Ben ihtiyaçları (hakları) bakımından bireyleri kadındır, erkektir, dini, dili, ırkı, rengi şudur, budur diye ayırmam, savunduğum ülkünün evrenselliği de burdadır". Bireylerin eşit olmaları ne güzel! Ama tam da bu noktada şunu sormak gerekiyor: Benim (bireyin) ihtiyaçlarım kadın ya da erkek, işçi, köylü ya da bilim adamı, yaşlı ya da genç olmama göre değişiyor, ben (birey) ihtiyaçlarımı ancak ait olduğum toplumsal sınıf ya da gruplar temelinde belirleyebilirim, öyle ise beni (bireyi) ait olduğum toplumsal gruptan soyutlama çabasının anlamı nedir?

Batı demokrasilerinde insan haklarının ilgilendiği birey SOYUT bireydir. Bir başka deyişle, ait olduğu toplumsal sınıf ya da toplumsal gruptan soyutlanmış, toplumsal kimliği bulunmayan birey. Hakların (daha doğrusu ihtiyaçların) bireyin toplumsal kimliklerine değil kişiliğine bağlanması bu nedenledir. Yine ezilen toplumsal gruba ait bireylerin (örneğin kadınların) ezilmişlikten gelen farkı kapatabilmeleri için bir anlamda ayrıcalıklı olmaları gerekirken ezen toplumsal gruba ait bireylerle (aynı örnekte erkeklerle) eşit sayılmaları da bu nedenledir. Oysa bizzat batı demokrasilerinde 17. ve 18. yüzyıl burjuva devrimlerinin getirdiği hak ve özgürlükler soyut bireyin değil burjuvazinin (belirli bir toplumsal sınıf) somut ihtiyaçları olarak ortaya çıkmıştı. Bu hak ve özgürlükler feodaliteyle mücadelesinde burjuvazinin iktidarı alabilmesi, üretim tarzını, ilişkilerini değiştirebilmesi, iktidarını sağlamlaştırarak koruyabilmesi için gerekli hak ve özgürlüklerdi. Yani, somut bir toplumsal sınıfın somut ihtiyaçlarını karşılıyordu. Özgürlük, burjuvazi için özgür el emeği ihtiyacını karşılamak üzere feodal toprak ilişkileri içindeki yarı köle köylülerin özgürleştirilmesiydi. Burjuvazinin gelişmesini engelleyen feodal ayrıcalıkların, kısıtlamaların, korporosyonların kaldırılması ihtiyacı da eşitlik, ticaret ve sanayi özgürlüğü vb. olarak ifade edildi. Somut bir toplumsal sınıfın, somut ihtiyaçlarını dile getiren özgürlükler ve haklar. Eğer feodaliteye karşı mücadelede diğer halk kesimleri (köylülük) burjuvazinin yanında yer aldılarsa bu, onların burjuvazinin savunduğu hakları "soyut, evrensel, insani, yüce, vs." haklar olarak algıladıkları için değil, bu hakların onların da somut ihtiyaçlarını dile getirmesindendi (yarı-köle olmaktan kurtulmak).

Bugün batı demokrasilerinin toplumsal omurgasını oluşturan burjuvazi, hakları, ait olduğu toplumsal ya da gruptan soyutladığı belirlenmemiş SOYUT bireyin kişiliğine bağlıyor. Bir başka anlatımla, bireyi toplumsallığından doğan özsel ihtiyaçlarına (insan olma özelliğini zenginleştirecek ihtiyaçlarına) karşı yabancılaştırıyor.

Bireyin hangi ilişkiler yumağı içinde özsel ihtiyaçlarına yabancılaştığına bir göz atalım.

Kapitalizmde üretim faaliyeti ücretli emek biçiminde sürdürülür. Bu sürece ihtiyaçlar açısından bakarsak şunu söyleyebiliriz: yapılan üretim belli ihtiyaçları karşılamaya yöneliktir, faaliyetiyle üretimi gerçekleştiren kişi de karşılığında aldığı ücretle kendi ihtiyaçlarını giderecektir. Söz konusu ihtiyaçlar nasıl belirlenmektedir? Önce üreticinin ihtiyaçlarını ele alalım. Üretici, üretimden önce potansiyel bir üretkenliği olan emekgücünün sahibidir.Teorik olarak emekgücünükendi özsel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanabilir. Bu yönde üretim faaliyetine girişebilir. Ama bunun için üretim araçlarına da sahip olması gerekiyor. Oysa kapitalizmde üretim araçlarının mülkiyeti başkalarına ait. Öyle ise emekgücü sahibi üretimin hangi ihtiyaçların karşılanmasına yöneleceğine de karar veremez. Üretim, piyasanın emme gücüne, kârlılık esasına göre yapılır. Bir başka deyişle, üretimin yöneldiği ihtiyaçları üretimi doğrudan gerçekleştiren üretici belirlemiyor, piyasa, kâr belirliyor. Sonuç olarak üretim faaliyeti sonucu giderilecek ihtiyaçlar doğrudan üreticinin özsel ihtiyaçları değil. Bu üretim faaliyeti içinde emekgücü sahibinin yapabileceği tek şey emekgücünü ücret karşılığı üretim araçlarının sahibine satmaktır. Böylece doğrudan üreticinin emekgücü de tıpkı ürettiği şey gibi meta haline gelir ve kendisine yabancılaşır. Doğrudan üretimi gerçekleştiren üretici ne ürettiği şeyin, ne üretilen şeyin içinde cisimleşen emeğinin sahibidir. Üretim faaliyeti sonucunda onun malik olabildiği tek şey aldığı ücrettir ve bu ücretle ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Hangi ihtiyaçlarını? Yaşayabilmek için yeniden üretebilmek için karşılanması gerekli olan -tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş-ihtiyaçlarını. (1) Sonuç olarak, kapitalist ilişkiler içinde doğrudan üretimi gerçekleştiren üretici bakımından bu üretim faaliyeti kendine yönelik değildir. Yani, bu üretim faaliyeti onun (bir tür-varlık olan) insan olma özelliğini zenginleştirecek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik değildir. İnsan hakları kavramına belki de bu noktadan yaklaşmak gerekiyor: insanı diğer tür-varlıklardan ayırdedici özellik onun üretim faaliyetinde bulunmasıdır. Olması gereken de kendi emekgücüne dayalı bu üretim faaliyetini kendi zihinsel ve fiziksel gelişmesinin gerektirdiği ihtiyaçların karşılanmasına yöneltebilmesidir. Oysa, yukarıda belirttik, bu ücretli emek biçiminde gerçekleştirilen kapitalist üretim faaliyetinde olası değil. Bizce, insan olarak en temel hak da tam bu noktada siyasi anlam kazanıyor: bireyin kendi emekgücünü ve üretim faaliyetini kendi zihinsel ve fiziksel gelişmesinin gerektirdiği ihtiyaçlarla yönetilme hakkı. Bu hakkın somutlaşması da ancak insanın kendi emeğini ve üretim faaliyetini kendine yöneltebileceği üretim ilişkilerinin kurulmasıyla, yani kapitalist üretim tarzının aşılmasıyla somutlaşabilir. Somut ihtiyaçları içeren somut haklar dizisi de ancak bu persepektifle belirlenebilir.

(1) Bu ihtiyaçlar fiziksel ihtiyaçlar olduğu gibi, kültürel faaliyetlerde bulunma, boş zamanları değerlendirme, vb. duyulan ihtiyaçlardır. Ancak bu ihtiyaçlarda piyasa ve kâr esasına göre belirlenmektedir. Üreticinin olduğu gibi tüketicinin de bu ihtiyaçların belirlenmesinde söz hakkı yoktur.

Günümüzde en temel hak yaşama hakkı olarak gösteriliyor. "İnsanca yaşamak" ideali de bir dizi "insan hakkı"nın özünü oluşturuyor. Gerçek anlamda "insanca yaşamak" ancak insanın kendi emeğini ve üretim faaliyetini kendine yöneltebildiği anda somut içerik kazanabilir. Kapitalist üretim ilişkileriyle bu yolu tıkayan batı demokrasileri de özgürlük meşalesinin evrensel, tükenmez yakıtı olamaz. Kapitalist üretimde üretenlerin üretimden önce toplumsal üretimin hangi ihtiyaçları karşılamaya yönelik olması konusunda söz söyleme hakkı yok. Onun toplumsal üretimi kendi gerçek, somut ihtiyaçlarının karşılanmasına yönlendirebilme hakkı da yok. İnsanın en temel hakkının bulunmadığı batı demokrasileri insan haklarının yüce ve evrensel kalesi olarak gösterilebilir mi? Ücret karşılığında emeğini satan işçi artık kendinin olmayan ve kendi dışında sermayeye dönüşen emekgücüne ve üretim faaliyetine yabancılaşacak, ama sermayenin siyasi gücüne karşı elde edebildiği siyasi haklardan bazılarının "insan hakkı" sayılmasından "insanlık" ve batı demokrasileri adına gurur duyacak! Sosyalistlerin başını çektiği insan hakları hareketi batı demokrasilerindeki bu iki yüzlü anlayışı eleştirmek durumundadır.

İnsan haklarının çarpıtılmamış gelişme süreci, ancak bireyin kendi emeğini ve üretim faaliyetini kendine yöneltebilmesi, kaynak dağılımına ve toplumsal üretimin hangi somut ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olacağına ilişkin kararların alınması sürecine tüm (olumlu tanımlanmış) özgürlüklerden yararlanarak katılmasıyla başlayabilir. Tek tek haklar ancak bu zeminde somut olarak saptanabilir. Ve yine bu zeminde her bir hakkın ne olmadığını değil ne olduğunu belirlemek olasıdır.

Toplumsal üretim, bireyin insan olma özelliğini zenginleştirebilmesi için karşılanması gerekli tüm ihtiyaçları karşılayabilecek düzeye erişmediği sürece **haklar**dan sözedilecektir. **Özgürlükler** de, yeni ihtiyaçların belirlenmesi, belirli ihtiyaçların karşılanması, karşılanmış ihtiyaçların tatmininde sürekliliğin sağlanması yolunda yararlanılacak bir başka ihtiyaç kategorisi olarak varolacaklardır. Bireyin insan olma özelliğini zenginleştirebilmesi için hangi ihtiyaçların gerekli olduğu, bu ihtiyaçların hangi hakları doğurduğu konusunda tarihsel ve toplumsal belirlemeler yapabilir, ileriye yönelik olarak da genel bir gelişme çizgisi getirebiliriz. İnsan haklarının kaçınılmaz gereği olarak gösterilmeye çalışılan Batı demokrasileri için söyleyebileceğimiz şey, bu toplumlardaki kapitalist üretim tarzının, bireyin kendi emeğini ve üretim faaliyetini kendine yöneltebilme hakkı olarak ifade edebilecek en temel **insan hakkını** yoketmesidir. Bu hak ancak kapitalizmin, batı demokrasilerinin aşılmasıyla gerçekleşebilme aşamasına girecektir. Ve bu hak, kapitalizm sonrası geçiş toplumunda da somut bireyin, kaynakların dağılımına ve toplumsal üretimin hangi somut ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olacağına ilişkin kararların alınması sürecine tüm özgürlüklerden sınırsız yararlanarak katılmasıyla bir anlam kazanabilecektir. Bu siyasi perspektif temelinde, belirlenmiş haklardan ve özgürlüklerden tüm toplumsal grupların ve bu toplumsal grupları oluşturan tek tek bireylerin ayırımsız ve sınırsız yararlanabileceklerini söyleyebilir miyiz?

2. Batı demokrasilerindeki hukuki çözüm, belirlenmiş hak ve özgürlüklerden **herkesin**, hiç bir ayırım yapılmaksızın yararlanabilmesidir. Batı demokrasileri, insan hakkını, ait olduğu toplumsal gruptan soyutlanmış, belirlenmemiş, kendi emeğini ve üretim faaliyetini özsel ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneltebilme olanağı bulunmayan **soyut bireyin kişiliğine** bağladığı için, bir ayırım yapmaksızın **herkesin** haklardan yararlanacağını söyleyebilmektedir. Batı demokrasileri, bireyi toplumsallığından doğan özsel ihtiyaçlarına yabancılaştırdığı ölçüde, son tahlilde ikiyüzlülüğün ifadesi de olsa, kendi açısından objektif olma ölçütüne varmıştır. Nitekim, batı demokrasilerinde mutlak sayılan hakkın kendisidir. Bir hak ihlal edildiğinde, hakkı ihlal edilenin kim olduğuna bakılmaksızın ihlal edilen hakkın savunusu yapılır. Kapitalist üretim ihtiyaçları çarpıttığı, bireyi yabancılaştırdığı için **evrensel** olma niteliği kazanamayan bu objektiflik ölçütü, öte yandan insan haklarının siyasi içeriğini de boşaltmaktadır: insan hakları mücadelesi mutlaklaştırılan bir hakkın savunulmasıyla sınırlı kaldıkça başarısızlık kaçınılmazdır. Haklar mücadelesi, bireyin ait olduğu toplumsal grup kimliğiyle verdiği mücadelede anlam kazanır. Siyasi olan da budur. Haklar mücadelesinde kimin, hangi toplumsal grubun mücadelesinin destekleneceği konusunda karar vermek de siyasi bir tavırdır (bu konuya ileride tekrar döneceğiz).

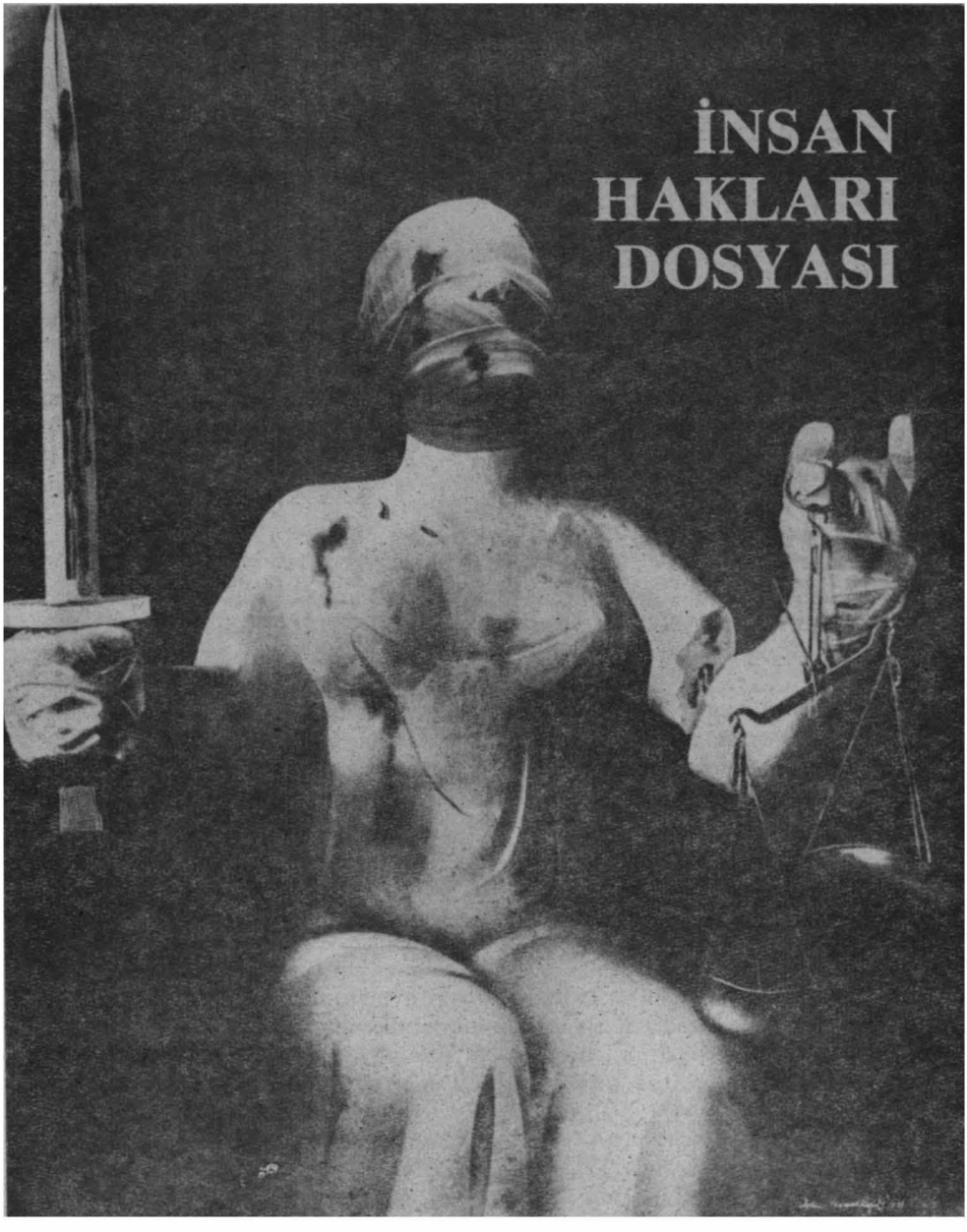
Yazımızın başında, insan hakları konusunun Türkiye'de siyasi mücadele zemini oluşturduğunu belirtmiştik. Bu mücadeleyi muhalefetteki sağ, sosyal demokratlar ve sosyalistler yürütmeye çalışıyorlar. Kendilerini "liberal sağ" olarak tanımlayan çevrelerin tutarsızlığı daha haklarla ilgili birinci adımda kendini gösteriyor: onlar için korunması gereken "devlet"tir ve haklar ancak bu açıdan tanımlanabilir. İlk elde devlet korunacağına göre, hakların tanımı da kaçınılmaz biçimde olumsuz olacaktır. Bir başka deyişle, sağ için vurgulanması gereken, hakkın **ne olduğu** değil, kamu düzenini, genel ahlakı, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini, başkasının hakkını, vb. ihlal etmemek gibi **ne olmadığıdır.** Sağın bütün çabasıyla olumlu tanımladığı şey ise, hakların sınırlarını daraltan kamu düzeni, devletin bölünmezliği gibi soyut kavramlardır. Türkiye'de "liberal sağ"ın hak ve özgürlüklere, devleti bu hak ve özgürlükleri kullanacak bireylere karşı koruma anlayışı ile yaklaşması, onun, batı demokrasilerinde tanımlandığı biçimiyle bile "insan hakları" bütününe ulaşmasını engellemektedir. Bu nedenle sağın, haklar gündeme geldiğinde, batı demokrasilerindeki içeriğiyle de olsa "objektif" davranma ölçütünü benimsemesi olası değildir. Aynı nedenle, muhalefetteki sağı, hakları ihlal edilmiş hangi toplumsal grupların yanında yer almak gerektiği sorunu da ilgilendirmemektedir. Muhalefetteki sağ yalnız kendi kısıtlanmış haklarını elde edebilmek için sınırlı mücadele vermektedir ve iktidara gelirse tıpkı iktidardaki sağ gibi "hak"kı kullanan "insan"a karşı devleti koruyacaktır.

Türkiye solunun da, kemalizmin devletçilik anlayışının etkisiyle, yukarıda belirttiğimiz çarpıklığa zaman zaman eğilim gösterdiği söylenebilir. Ancak genel olarak sol bugün, hakları ihlal edilmiş toplumsal grupların

oluşturduğu kitle temelinde bir haklar mücadelesi yürütmektedir. Sosyal demokratların, (kadınlar, sosyalistler, eşcinseller gibi) hakları ihlal edilmiş kesimlerin mücadelesinde de yer almayı iktidar yolunda siyasi taktik hatası olarak görmemeleri halinde, Türkiye'de haklar mücadelesi anlamlı bir siyasi mücadele düzeyine erişebilecektir.

Bu mücadelede sosyalistlere düşen görev, "insan hakları" konusunda, haklar dizisini bireyin kendi emeğini ve üretim faaliyetini kendine yöneltebilmesi perspektifiyle somutlaştırmaktır. Soyut değil toplumsal bireyin kaynakların dağılımına, toplumsal üretimin hangi somut ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olacağına ilişkin toplumsal kararların alınması sürecine tüm özgürlüklerden sınırsız yararlanarak katılması, "haklar mücadelesi"nde gerçek anlamıyla "objektif" olabilmeyi de sağlayacaktır. Bireyin insan olma özelliğini zenginleştirebilmesi için karşılanması gerekli tüm ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla mücadele etme hakkı en temel hak olunca, bu hak ve ondan doğan tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş haklarla, mücadele araçları özgürlüklerden herkesin (somut bireyler) yararlanması vazgeçilmezdir. Bu anlamda objektiflik ölçütü hakları bireyin ait olduğu toplumsal grup kimliklerine bağladığı (bireyi somutlaştırdığı) gibi, haklar konusunu da bir mücadele zeminine oturtmaktadır.

3. Bu mücadelede tarafsız kalınabilir mi? Yukarıda belirlediğimiz perspektif çerçevesinde objektif olmanın vazgeçilmez bir ölçüt olduğunu vurguladık. Bu ölçütün haklar mücadelesinde toplumsal bireyin mücadeleye katılma konumunu belirlediğini söyledik. Ancak haklar mücadelesinde tarafsız kalmak da olası değildir. Toplumsal üretim bireyin insan olma özelliğini zenginleştirmeye yönelik tüm ihtiyaçları karşılayabilecek düzeye erişmedikçe, karşılanmamış ihtiyaçlar temelinde hak mücadelesi varolacaktır. Bir başka deyişle, karşılanması bakımından ihtiyaçlar arasında kaçınılmaz bir hiyerarşi bulunacaktır. Ve her toplumsal grup bu hiyerarşinin kendi lehine olması için mücadelesini sürdürecektir. O zaman kimin mücadelesinde yer almak gerekiyor? Biz sosyalistlerin ezilen toplumsal grupların mücadelesinin yanında yer almaları gerektiğine inanıyoruz. Sosyalistler tarafsız değillerdir, ezilen toplumsal sınıfların verdiği haklar mücadelesinin yanında yer alırlar. Sosyalistler işkenceye karşı savaşırken, örneğin eşcinsellerin hak mücadelesine de aktif omuz vermek durumundadırlar. İnsan hakları mücadelesi ancak o zaman inandırıcılık, geniş ve aktif kitle temeli kazanır. Örgütlenme hakkı ve bunun sınırsız özgürlüğü kabulleniliyorsa, bu hak örneğin işadamları için de vardır. Eğer siyasi iktidar işadamlarının örgütlenmesini engelliyorsa, işadamlarının örgütlenebilmek için mücadele vermek hakları da vardır. Ama, sosyalistlerin bu mücadelede yer almaları beklenemez. Çünkü, sosyalistlerin ezilen toplumsal grupların yanında yer almaları (yani tarafsız olmamaları), onların işçilerin, kadınların, eşcinsellerin örgütlenme hakkı için verdikleri mücadelede bulunmalarını gerektiriyor.

İNSAN
HAKLARI
DOSYASI

İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Av. Nevzat Helvacı'nın Cezaevlerine İlişkin Basın Toplantısı Metni

Değerli Basın Mensupları,

İnsan Hakları Derneği bünyesinde oluşturulan İşkence ve Cezaevleri Uygulamalarını Araştırma Komisyonu, cezaevleri uygulamalarına ilişkin raporunu tamamlamış bulunuyor.

Rapor, Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen "Tutuklu ve Hükümlülere Karşı Uyulması Gerekli Asgari Standart Kurallar"ı esas alarak, bu kurallar ile ülkemiz cezaevlerindeki uygulamaların örneklendirilmiş bir karşılaştırmasıdır.

Bu rapor çerçevesinde, sizlere, Asgari Standart Kurallar ile ülkemizdeki cezaevleri uygulamalarının bir özetini sunmak istiyorum. Ayrıca, Asgari Standart Kuralların dilimize çevirttiğimiz metni ile Türkiye'deki uygulamalardan örneklerin bu kurallarla karşılaştırıldığı bir başka metni ek olarak bilginize sunuyor, bu bilgilerin kamuoyuna geniş şekilde iletilmesinde gereken duyarlığı göstereceğinize inanıyorum.

1

"Hükümlü ve Tutuklulara Karşı Uyulması Gerekli Asgari Standart Kurallar ve Bu Kuralların Etkin Bir Biçimde Uygulanması İçin Usuller", Birleşmiş Milletler tarafından 30 Ağustos 1955'te oybirliğiyle kabul edilmiş, Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından da 31 Temmuz 1957'de onaylanmıştır.

Asgari Standart Kurallar, ceza kurumlarında disiplinin sağlanması ve cezalandırma araçlarının kullanılması sırasında, kötü muamelenin önlenmesi amacıyla hazırlanmış, ve üye ülkelere, bu kurallara uyulmasını, kendi ulusal yasalarını düzenlerken bu kuralların dikkate alınmasını tavsiye etmiştir.

Avrupa Konseyi bünyesinde aynı çalışmalar yapılmış ve Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen kurallar, Suç Sorunları Avrupa Komitesi tarafından da benimsenmiş ve uygulanmak üzere üye ülkelere önerilmiştir.

Asgari standart kurallar, hükümlünün ıslahını ve cezalandırılmasını, bedensel varlığına ve sağlığına yönelik cezalandırmalar ile onurunu ve kişiliğini zedeleyici ve yokedici cezalandırmalardan özenle ayırmıştır.

Birleşmiş Milletlerin, tutukluyu masum kabul etmiş olmasına karşın, ülkemizde, asgari kurallarda gözetilen amacın tam tersine, hükümlü gibi tutuklu da ıslah ve cezalandırmaya tabi tutulmuştur. Tutuklu ve hükümlülerin ıslahı ve cezalandırılmasında ise, onların bedensel varlıklarını ve sağlıklarını, onur ve kişiliklerini yoketmeyi amaçlayan yöntemler uygulanmıştır.

Tutuklu ve Hükümlülere Karşı Uyulması Gerekli Asgari Standart Kurallar:

Ana ilkeler, barınma, kişisel sağlık, giyim ve yatak, yiyecek ve içme suyu, egzersiz ve spor, tıbbi hizmetler, disiplin ve ceza, kısıtlayıcı araçlar, hükümlülere bilgi verme ve hükümlülerin şikâyetleri (şikâyet hakları), dış dünya ile temas, kitaplar, din, tutukluların mallarının korunması, ölüm, hastalık ve nakil durumlarında yakınlarına haber verme, hükümlülerin nakli koşulları, cezaevi personeli (ve personelin nitelikleri) ile cezaevleri uygulamalarının denetimi,

başlıklarından oluşan 55 maddeyi içermektedir.

Bunlar, özetle:

1) Tutuklu ve hükümlülere, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ve diğer sosyal statüler bakımından herhangi bir ayrım ve ayrıcalık gözetilmemesi, tutuklunun mensup olduğu topluluğa ait dini inanç ve ahlaki değerlere gerekli saygının gösterilmesi,
2) Tutuklu ve hükümlülerin hücre, oda ve koğuşlarının, taban alanının ve metreküp havanın, sağlık gereklerini karşılayacak büyüklükte olması; aydınlatma, ısıtma ve havalandırma koşullarına sahip olması,
3) Sağlık ve temizlik için gerekli su ve temizlik malzemesi, saç sakal bakımı için gerekli olanakların sağlanması,
4) Kendi giysilerini giymesine izin verilmesi, aksi halde, iklim ve sağlık koşullarına uygun olan küçültücü ve onur kırıcı olmayan giysiler verilmesi; tutukluların dışarı çıkarılmaları halinde kendi giysilerini giymelerine izin verilmesi, ya da göze batmayacak biçimde giyinmesinin sağlanması,
5) Tutuklu ve hükümlünün sağlıklı ve güçlü kalabilmesi için yeterli besin değerleri bulunan, tam ve iyi hazırlanmış yiyecek verilmesi, ve istenildiği anda içebileceği kadar içme suyu sağlanması,
6) Havanın uygun olduğu günde en az bir saat idman yapılması olanağının sağlanması,gençlerin beden eğitimi için tesis ve araç bulundurulması,
7) Tüm tıbbi olanakların sağlanması; psikiyatrist bilgisi bulunan kalifiye şağlık görevlisinin bulunduğu bir revirin bulunması; diş hekimi hizmetinin sağlanması; özel tedavi gerektiren hasta tutukluların, uzmanlaşmış kurumlara ve sivil hastanelere gönderilmesi; doğum öncesi ve sonrası bakım ve tedavileri için gerekli her türlü hizmetin sağlanması; cezaevlerinde annelerinin yanında kalan süt çocukları için bir çocuk bakımevinin bulundurulması; doktorların, yiyecek ve giyeceklerden ısınma, aydınlanma ve havalandırmaya değin, sağlık açısından denetimle görevlendirilmesi,
8) Hiç bir tutuklunun yasa ve talimatlar dışında, ve kendisine isnat edilen suç bildirilmeden ve savunması alınmadan cezalandırılmaması; bedensel, karanlık bir hücreye kapatarak insanlık dışı ve onur kırıcı cezalandırmaların, disiplin cezası olarak verilmesinin yasaklanması; yiyeceğin kısıtlanması gibi cezalarda doktor raporunun gerekliliği, bu durumda, sürekli doktor denetiminin sağlanması,
9) Kelepçe, zincir, demir ve deli gömleği gibi kısıtlayıcı araçların hiç bir zaman cezalandırma olarak kullanılmaması,
10) Her hükümlüye cezaevine girişinde, tabi olacakları muamele ve kurallar ile, şikâyet haklarını belirten yazılı bilgi verilmesi ve okuması olmayanlara bunların sözlü olarak anlatılması, teftiş sırasında, cezaevi müdürü ve personelinin bulunmadığı bir ortamda, hükümlü ve tutukluların müfettişe şikâyet hakkının sağlanması, herhangi bir sansüre tabi olmaksızın merkezi cezaevi yönetimine, yasal makamlara talep ve şikâyet haklarının bulunması, ve bunların gecikmesiz yanıtlanması,
11) Tutukluların, aileleri ve yakın dostları ile, mektupla ve ziyaretçi kabul etmek suretiyle iletişimde bulunması, düzenli olarak önemli sorunlardan ve haberlerden bilgilenmesi için gazete, dergi ve özel yayınları okumasına, radyo dinlemesine olanak sağlanması, kitaplık bulundurulması,
12) Dini temsilcilerin bulundurulması, dini temsilcilerle görüşme istemeyenlerin tutumuna saygı gösterilmesi, dinsel gereksinmelerinin karşılanmasına olanak sağlanması,

13) Tutukluların mallarının korunması,
14) Ölüm ve ciddi hastalık, bir başka yere nakil halinde durumunun eşine ya da yakınlarına hemen bildirilmesi,
15) Tutuklu ve hükümlülerin nakli halinde yakınlarıyla görüştürülmesine olanak sağlanması, naklin hava ve ışık dahil gereksiz fiziki zorluklara uğratacak biçimde yapılmaması,
16) Cezaevi personelinin seçiminde büyük özen gösterilmesi, personelin kişisel dürüstlük, insani nitelikler, mesleki yeterlilik ve yaptığı işe uygun olması koşullarının aranması, cezaevi personelinin maaş ve ücretlerinin, maddi koşullarını sağlayacak düzeyde bulunması, göreve başlamadan önce eğitilmesi; kadınlara mahsus bölümün yöneticilerinin kadın olması,
17) Ceza kurumları ve hizmetlerinin, nitelikli ve deneyimli müfettişler tarafından düzenli olarak denetlenmesi,

hususlarını belirleyen "asgari standart kurallar"dır.

II

Cezaevinde tutuklu ve hükümlülerin, avukat ve yakınlarıyla görüşmelerinin yalnızca zaman değil, konu bakımından da sınırlandırılmış olması, bu cezaevlerindeki uygulamaları, zamanında ve tam olarak öğrenmemizi engellemiştir. Ancak, tutukluların, büyük baskı ve eziyetleri göze alarak duruşmalarda yaptıkları açıklamalar ile tahliye olanların anlatımları sayesinde, cezaevlerindeki uygulamalar hakkında bilgi sahibi olunabilmiştir. Bu bilgiler yeterli olmadığı gibi, zamanında edinilmediği için, bunların önlenmesi doğrultusunda gerekli girişimlerde bulunmakta da geç kalınmıştır.

Biz, yayınlanmış gazete, dergi kitaplarda yeralan ve bazı tutuklu ve hükümlüler ile yakınları ve avukatlarının Derneğimize ilettiği mektup ve bilgilerden, cezaevlerindeki uygulamaları eksik de olsa, saptamış bulunmaktayız.

Toplanan bilgilere göre, cezaevlerindeki uygulamaların, evrensel asgari standart kurallara uygun olmadığı görülmüştür.

Asgari satandart kurallar ile Türkiye'deki uygulamaların örneklenerek altalta sunulduğu ek'te, ayrıntıları ve kaynakları açıklandığı üzere:

- Bazı tutuklu ve hükümlüler taban alanı ve hava hacmi yeteri büyüklükte olmayan hücre ve koğuşlarda tutulmuş, havasız, nemli ve lağım sularının biriktiği hücrelere konmuş, havalanmaya elverişli koğuşların pencereleri aylarca açtırılmamış, havasızlıktan bedende zehirlenmeler izlenmiştir.

- Kimi cezaevlerinde ekmek, yemek ve içme suyu yeteri kadar verilmemiş, sıcak yörelerde ve mevsimlerde, tutuklular, yeterli içme suyundan yoksun bırakılmıştır.

- Temizlik için yeteri kadar su verilmemiş, yeterli sayıda tuvalet sağlanmamış, bazı cezaevlerinde, tuvalete çıkış saatleri sınırlanmış, bu nedenle üç günde bir kez tuvalete çıkabilen tutuklular olmuştur.

- Tutuklulara, mevsim koşulları gözetilmeksizin, ince ve tek tip, görünüşleri bakımından da küçültücü giysiler verilmiş, giymeyenler iç çamaşırlarıyla, soğuk koğuşlarda bırakılmıştır.

- İdman ve beden eğitimi için yer, tesis ve araç sağlanması gerekirken, yaş farkı gözetilmeksizin baskı altında yaptırılan onur kırıcı eğitimler, sürekli dayak ve işkence uygulamaları için bir araç haline dönüştürülmüştür.

- Hastalar, doktora çoğu zaman çıkarılmamış, doktora çıkarılanların muayene ve tedavileri gerektiği gibi yapılmamıştır.

- Günlerce karanlık ve nemli hücrelere kapatılan tutuklu ve hükümlülere aç bırakılma, dayak, fare yedirme, mandalina kabuğu ve deterjan yedirme gibi cezalar uygulanmış, mahkemeye taşınma sırasında, elleri arkadan kelepçelenenler, birbirleriyle zincirle bağlanmış, bu da yeterli görülmemiş, üzerlerine muhafızlar oturtulmuştur.

- Yakınlarıyla ve avukatlarıyla görüşe çıkma, mahkemeye götürülme sırasında, çırılçıplak soyundurulan tutukluların aranmasına değin uygulamalar gözlenmiştir.

- Üç yılda iki kez banyo yapabilenler olmuş, kimi zaman, banyo yapmak yerine logar sularında süründürülmüş, kimi zaman soğuk havalarda giysili tutuklulara tazyikli soğuk su sıkılarak koğuşlarına geri götürülmüştür.

- Görüşler çoğu zaman yaptırılmamış, kimi zaman görüşler 45 saniyeyle sınırlanmış, görüşlere götürülüş ve dönüşlerde, tutuklular toplu dayaktan geçirilmiştir.

- Hemen her cezaevinde, uzun zaman aralıklarıyla, içeriye gazete, dergi, kitap alınmamış, radyo ve televizyon verilmemiş, dış dünya ile iletişimleri kesilmiştir.

- Cezaevlerinde ölümcül hastalar, hastaneye zamanında kaldırılmamış, tedavileri zamanında yapılmamış, işkence, kötü beslenme sonucu hastalananların bakım ve tedavileri geciktirilmiştir. Basına yansıyan son iki örnek: bir hükümlünün tedavisi geciktirildiği için ayağı kesilmiş; kronik böbrek yetmezliğinden hasta olan bir hükümlü de, hastaneye kaldırıldıktan birkaç gün sonra ölmüştür.

- Cezaevlerinde verilen yemekler, bir yıl içerisinde, beş-altı çeşitle sınırlıdır. Hazırlanış ve nitelikleri yeterli değildir. Sivil cezaevlerinde tutuklu ve hükümlüye tahsis edilen günlük iaşe bedeli, geçen aylarda 5 lira artırılarak 355 lira olmuştur. Bugün 1 ekmek, küçük bir dilim peynir , 5 zeytin tanesi ve bir bardak çay bedeli olan, ya da başka bir hesapla, yalnızca 1 ekmek ve 100 gram et alınabilen bu parayla, tutuklu ve hükümlülerin beslenme gereksinmelerini karşılamaları olanaksızdır.

- Kantinler, içerde bulunanların gereksinmelerini yeteri ölçüde karşılamamakta, kantin fiyatları, piyasa fiyatlarının çok üstünde tutulmaktadır. Örneğin kiloluk Kamelya çayı, 18 bin liraya satılmaktadır.

- Son bir uygulama: Üç kez hücre cezası almış ve bu cezalarını çekmiş olan hükümlüler, şu anda bile bir iç yönetmeliği bulunmayan Eskişehir Özel Cezaevi'ne nakledilmekte, mahkeme kararı olmadığı halde, buradaki hücrelere kapatılmak-

ta, öteki hükümlülerle görüştürülmemekte, bunlara "gizli" hücre cezası uygulanmaktadır.

- Cezaevi uygulamalarının ağırlığı tutuklu ve hükümlülerin açlık grevlerine neden olmuş, açlık grevleri sonucu 11 kişi ölmüş, birçok insan, ömürboyu giderilmesi olanaksız bedensel hasara uğramıştır.

- Dayanılmaz baskıları protesto etmek amacıyla kendilerini yakarak ya da başka yollarla intihar edenler olduğu gibi, ruh sağlığının bozulması sonucu intiharlar da olmuştur.

- Gene son bir uygulama: Metris'te ve Malatya'da, görüşe gelen kadın, çocuk, yaşlı dahil berkesin bileğine kırmızı renkli bir damga vurularak, görüşe alınmaktadır.

Şimdi, son günlerde, bazı cezaevlerinde, koşulların nispi olarak iyileştirildiğine ilişkin haberler almaktayız. Bu, sevindiricidir. Buna karşın, dün olduğu gibi bugün de, bazı cezaevlerinde, insan varlığını ve sağlığını olduğu kadar onurunu ve kişiliğini yoketmeye yönelik, evrensel ıslah ve ceza anlayışıyla badaşmayan koşullar hüküm sürmektedir.

Sivil ve askeri cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülere hiçbir ayrım yapılmaksızın, Birleşmiş Milletlerce kabul edilen Suç Sorunları Avrupa Komitesince de benimsenen "asgari standart kurallar" uygulanmalıdır.

Asgari kuralların eksiksiz uygulanması için gerekli düzenlemeler hemen yapılmalı ve tutuklu ve hükümlülere bu anlayışla yaklaşılmalıdır.

Cezaevlerinin insanca yaşanabilir yerler durumuna getirilmesi gerekir. Mahkeme kararıyla verilen cezadan başka, insan onuruyla bağdaşmayan ikinci bir ek ceza niteliğindeki uygulamalar terkedilmeli, hangi nedenle olursa olsun, içeri girmiş olanların da birer insan olduğu unutulmamalıdır.

İnsan haklarının bütün boyutlarıyla yaşama geçirilmesini amaçlayan Derneğimiz, işkence ve cezaevleri uygulamalarının da izleyicisi olacaktır.

Kamuoyuna saygıyla sunulur.

Ek: 1

TUTUKLULARA VE HÜKÜMLÜLERE KARŞI UYULMASI GEREKLİ ASGARİ STANDART KURALLAR
(Birleşmiş Milletler)

ÖN GÖZLEMLER

1. Aşağıdaki kurallar, ceza müesseselerine ait ayrıntılı bir model sistemi anlatmak için ortaya konulmamıştır. Bunlar sadece, çağdaş düşüncenin genel olarak üzerinde birleştiği görüşler ile, bugünün en yeterli sistemlerinin temel öğelerine dayanan, ve amacı, tutuklulara muamele ve ceza kurumlarının yönetiminde, geçerli ilkeler olarak genel kabul gören kuralları saptamaktır.

2. Dünyadaki, yasal, toplumsal, ekonomik ve coğrafi koşulların gösterdiği büyük farlılıklar gözönüne alındığında, bütün koşulların her zaman ve her yerde uygulanmasının mümkün olamıyacağı açıktır. Ne var ki, bu kuralların, bütünüyle alındığında, Birleşmiş Milletlerce kabul edilmiş bulunan asgari koşulları temsil ettikleri gözönünde bulundurularak, bunların uygulanmaları sırasında ortaya çıkacak olan güçlüklerin üstesinden gelmek için devamlı bir çaba gösterilmesi de gerekir.

3. Öte yandan, bu kurallar, düşünce ve fikirlerin sürekli olarak değiştiği bir alanı kapsamaktadır. Bu kurallar, yeni deneme ve uygulamaları dıştalamamakla beraber bunların, ana ilkeler ile uyum halinde olmaları ve, kuralların bütününün taşıdığı amaçları geliştirecek yönde olmaları gerekir. Bu anlayış esas olmak üzere, merkezi cezaevi yönetiminin kurallardan yapılacak ayrılmalara izin vermeleri mümkündür.

4. (1) Kuralların I. Kısmı, kurumların genel yönetimini kapsamakta olup, "güvenlik önlemleri"ne ya da yargıç tarafından öngörülen ıslah edici tedbirlere tabi tutuklular da dahil, cezai ya da hukuki, sanık ya da hükümlü, bütün kategorilere giren tutukluları kapsamaktadır.
(2) II. Kısım, yalnız her bölümde ele alınan özel kategorilere uygulanacak kuralları içermektedir. Bununla beraber, hüküm giymiş olanlara ait bulunan A bölümündeki kurallar, B, C ve D bölümlerinde ele alınan tutuklulara da uygulanacak olup ancak bunların bu kategorilere özgü kurallar ile çelişki halinde olmaması ve bu hükümlülerin lehine olması gerekir.

5. (1) Kurallar, Borstal kurumları ya da ıslah okulları gibi genç kimselere ayrılmış kurumların yönetimlerini düzenlemek amacına yönelik olmayıp, genellikle I. kısım bu gibi kurumlara da uygulanabilir.

(2) Genç tutuklular kategorisi, en azından, çocuk mahkemelerinin yargı sınırları içersine giren genç kimseleri kapsamalıdır. Kural olarak bu gibi genç kimselerin, hapis cezasına çarptırılmamaları gerekir.

GENEL UYGULAMA İLE İLGİLİ KURALLAR

Ana İlke

6. (1) Aşağıdaki kurallar tarafsız olarak uygulanacaktır. Irk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer sosyal statüler bakımından herhangi bir ayrım ve ayrıcalık gözetilmeyecektir.

(2) Öte yandan, tutuklunun mensup olduğu topluluğa ait dini inançlar ile ahlâki değerlere gerekli saygı gösterilecektir.

Kayıt

7. (1) Kişilerin tutuklu bulunduğu mahalde, sayfaları numaralı ciltli bir kayıt defteri bulunacak ve bu deftere her tutuklu için şu bilgiler kaydedilecektir:

(a) Hüviyeti ile ilgili bilgi
(b) Tutuklanma nedenleri ile tutuklama emrini veren makam;
(c) Giriş ve salıverildiği gün ve saat.

(2) Ayrıntıları daha önce deftere kaydedilmiş bulunan, geçerli bir tutuklama emri olmaksızın hiç bir kimse bir kuruma kabul edilmeyecektir.

Kategorilerin Ayrılması

8. Cinsiyetleri, yaşları, suç kayıtları, tutukluluk nedenleri ve tabi tutulacakları muamelenin gerekleri gözönünde bulundurularak, farklı kategorilere ait tutuklular farklı kurumlarda bulundurulacaklardır.

(a) Erkekler ile kadınlar, mümkün olduğu kadar, ayrı kurumlarda alıkonacaklardır. Erkekler ile kadınların bir arada bulunduğu kurumlarda, kadınlara tahsis edilmiş bütün binalar tamamen ayrı olacaktır.
(b) Hüküm giymemiş tutuklular, hükümlü tutuklulardan ayrı tutulacaklardır.
(c) Borçları nedeniyle tutuklanan kimseler ile diğer hukuk yasası tutukluları, cezai suçlarla tutuklanan kimselerden ayrı bulundurulacaklardır.
(d) Genç tutuklular, yetişkinlerden ayrı tutulacaklardır.

Barındırma

9. (1) Tek hücrelerde ya da odalarda barındırma halinde, her tutuklu geceleyin kendi başına bir hücrede ya da odada kalacaktır. Geçici sıkışıklık gibi özel nedenlerle, bu kuralın dışına çıkma zorunda kalındığında, merkez cezaevi yönetiminin, iki tutukluyu bir hücrede ya da odada bulundurması arzu edilir bir durum değildir.

(2) Koğuş kullanıldığı yerlerde, bu koğuşlarda bulunacak kimselerin, mevcut koşullar altında birbiriyle uyumlu ilişki kurabilecek kimselerden dikkatle seçilmesi gerekir. Kurumun niteliğine uygun olarak geceleri düzenli bir nezaret sağlanmalıdır.

10. Tutukluların barınmasına mahsus her türlü tesisler ve özellikle uyudukları yerler, her türlü sağlıkgereklerini karşılayacak şekilde olmalı ve iklim koşulları ile gerekli metreküp hava ve asgari taban alanı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma şartlarına gerekli önem verilmelidir.

11. Tutukluların bulunacağı ya da çalışacağı yerlerde:

(a) Pencereler, doğal ışık ile okuma ya da çalışmaya ve temiz hava girmesine imkân verecek biçimde olmalı ve yapay havalandırma bulunsun bulunmasın, temiz hava girebilecek şekilde inşa edilmiş olmalıdır.
(b) Tutukluların görme yeteneklerini tehlikeye düşürmeyecek biçimde okuma ve çalışmalarını sağlayacak yapay aydınlatma sağlanmalıdır.

12. Gerektiğinde doğal gereksinmelerini temiz ve insana yaraşır biçimde karşılayabilmesi için her tutuklu için yeterli sağlık tesisleri bulunmalıdır.

13. Tutuklulara iklim koşullarına uygun sıcaklıkta, iklime ve coğrafi bölgeye göre genel sağlık kurallarına uygun sıcaklıkta banyo ve duş yapma imkânını verecek tesisler sağlanacak ve sıcak iklimlerde en az haftada bir defa yıkanmaları temin edilecektir.

14. Kurumun tutuklularca kullanılan her yeri bakımlı olacak ve her zaman çok temiz tutulacaktır.

Kişisel Sağlık

15. Tutuklulara kendilerini temiz tutma olanakları sağlanmalıdır. Bunun için, sağlık ve temizlik için gerekli su ve temizlik malzemeleri sağlanmalıdır.

16. Kendilerine olan saygıları ile uyumlu, iyi bir görünümü temin etmeleri için tutuklulara, saç ve sakal bakımı için gerekli imkânlar sağlanmalı ve erkeklere düzenli traş olabilme imkânı verilmelidir.

Giyim ve Yatak

17. (1) Kendi elbiselerini giymesine izin verilmeyen her tutukluya, iklim ve sağlık koşullarına uygun elbiseler verilmeli ve bu giysiler hiç bir şekilde küçültücü ve

onur kırıcı olmamalıdır.
(2) Bütün giysiler temiz olmalı ve iyi durumda bulunmalıdır. İç çamaşırları, sağlık koşullarının gerektirdiği sıklıkta değişmeli ve yıkanmalıdır.
(3) İstisnai durumlarda, tutuklu bulunduğu kurumdan, yasal bir amaçla dışarı çıkarıldığında, ya kendi giysilerini giymesine izin verilmeli ya da göze batmayacak biçimde giyinmesi sağlanmalıdır.

18. Eğer tutuklulara kendi giysilerini giyme izni verilmişse, temizlenmeleri ve uygun biçimde tutulabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

19. Her tutukluya, yerel ve ulusal standartlara uygun olarak ayrı bir yatak verilmeli ve yatak takımları temiz olduğu gibi, temizliğin devamı için gerekli sıklıkta değiştirilmelidir.

Yiyecek

20. (1) Her tutukluya, idare, mutat saatlerde, sağlıklı ve güçlü kalabilmesi için yeterli besin değeri bulunan ve iyi hazırlanmış yiyecek sağlamalıdır. Yemeğin servisine de özen gösterilmelidir.
(2) Her tutukluya istediği anda içebileceği içme suyu sağlanmalıdır.

Egzersiz ve Spor

21. (1) Açık havada çalışma durumunda olmayan her tutukluya, hava uygun olduğunda günde en az bir saat uygun idman yapma olanağı sağlanmalıdır.
(2) Genç ve uygun yaştaki ve sağlıktaki tutuklulara, bu idman süresi içinde beden eğitimi olanakları sağlanmalıdır. Bu amaçla, gerekli yer, tesis ve araç verilmelidir.

Tıbbi Hizmetler

22. (1) Her kurumda, biraz da psikiyatri bilgisi olan en az bir tane kalifiye sağlık görevlisi bulunan revir bulunmalıdır. Bu revir, yerel ya da ulusal genel sağlık hizmetleri ile sıkı işbirliği içinde örgütlenmelidir. Buralarda, teşhis için psikiyatrist hizmet mevcut olduğu gibi, gerekli hallerde akli degesizliklerin tedavisi de yapılabilmektedir.
(2) Özel tedavi gerektiren hasta tutuklular uzmanlaşmış kurumlara ya da sivil hastanelere gönderilmelidir. Bir kurumda hastane imkânları mevcut ise buralardaki cihazlar, araç ve gereçler ile diğer tıbbi malzeme, hasta tutukluların tedavisi için yeterli olmalı ve ayrıca uygun eğitim görmüş personele de sahip olmalıdırlar.
(3) Tutuklular için uzman diş hekimi hizmetleri sağlanmalıdır.

23. (1) Kadın tutukevlerinde, doğum öncesi ve doğum sonrası bakım ve tedavi için gerekli her türlü hizmet sağlanmalıdır. İmkân bulunduğu takdirde, çocukların müessese dışındaki bir hastanede doğumları için gerekli tedbirler alınmalıdır. Eğer çocuk hapishanede doğmuşsa, nüfüs kâğıdına bu durum kaydedilmemelidir.

(2) Eğer süt çocukları anaları ile birlikte tutukevinde kalıyorsa, nitelikli personelin bulunduğu bir bakımevi olmalı ve bebekler anne bakımının dışında burada bulundurulmalıdır.

24. Doktor, her tutukluyu müesseseye girer girmez ve bunu izleyen günlerde görecek ve muayeneden geçirecek, fiziki ya da ruhsal bir hastalığı bulunup bulunmadığını saptayarak gerekli tedbirleri alacaktır. Bulaşıcı ya da mikroplu hastalığından kuşkulanılanlar karantinaya alınacak, rehabilitasyonu engelleyebilecek fiziki ya da ruhi kusurlar saptanacak ve her tutuklunun çalışma bakımından kapasitesi tesbit edilecektir.

25. Doktor, bir tutuklunun fiziksel ya da ruhsal sağlığının sürekli hapiste tutulması ya da hapishane koşulları tarafından tehlikeli bir biçimde etkilendiğini ya da etkilenebileceğini düşündüğü takdirde bu durumu müdüre bildirecektir.

26. (1) Doktor, aşağıdaki konuları düzenli olarak denetleyecek ve müdüre tavsiyelerde bulunacaktır:
(a) Yiyeceklerin, nicelik, nitelik, hazırlanması ve servisi;
(b) Kurum ile tutukluların sağlığa uygunluğu ve temizliği,
(c) Kurumun sağlık koşullarına uygunluğu, ısınma, aydınlatılması ve havalandırılması.
(d) Tutukluların giysileri ile yataklarının uygunluğu, temizliği.
(e) Bu faaliyetler ile ilgili görevli teknik personel yoksa, cimnastik ve sporla ilgili kuralların uygulanma durumu.

(2) Müdür, doktorun 25. (2) ve 26. kurallar uyarınca verdiği raporlar ile tavsiyeleri dikkate alacak ve yapılan tavsiyeleri uygun bulursa bunların uygulanması için hemen harekete geçecek, yok eğer bunlar onun ihtisas alanına girmiyorsa ya da bunlara katılmıyorsa, doktorun tavsiyelerini kendi raporu ile birlikte daha yüksek makamlara sunacaktır.

Disiplin ve Ceza

27. Disiplin ve düzen kararlı bir biçimde sürdürülmeli ama güvenlik ile topluluk hayatının düzeni için gerekli olan sınırlamaların dışına çıkılmamalıdır.

28. (1)Hiçbir tutuklu, kurumun hizmetinde, disiplini sağlayıcı bir görevde kullanılmamalıdır.
(2) Ne var ki bu kural, kendi kendini yönetme sisteminin özünde bulunan görevleri engellememelidir. Bu sisteme göre, belli toplumsal, eğitimsel ya da sportif faaliyetler ya da sorumluluklar, gruplar halinde oluşturulan tutuklulara, gözetim altında, havale edilmiştir.

29. Aşağıdaki hususlar her zaman yasa ile ya da o konuda uzman yönetimsel makamın yaptığı düzenlemelerle saptanacaktır:
(a) Disipline aykırı hareketler,
(b) Verilecek cezanın çeşidi ve süresi,
(c) Bu gibi cezaları uygulayacak makam.

30. (1) Hiçbir tutuklu bu gibi yasa ya da talimatların hükümleri dışında cezalandırı-

lamayacak, ve hiçbir zaman aynı suç için iki kez cezalandırılamayacaktır.
(2) Hiçbir tutuklu kendisine isnat edilen suç bildirilmeden ve buna karşı kendisine savunma fırsatı verilmeden cezalandırılmayacaktır. Bu konuda yetkili makam, durumu ayrıntılarıyla inceleyecektir.
(3) Gerekirse bu imkân varsa tutukluya savunmasını bir tercüman aracılığı ile yapması imkânı tanınacaktır.

31. Bedensel cezalandırma, karanlık bir hücreye hapsederek cezalandırma ve bütün bu zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı cezalar, disiplin cezası olarak yasaklanmalıdır.

32. (1) Tek bir hücreye kapatarak cezalandırma ya da yiyeceğin kısılması, doktor tutukluyu muayene etmeksizin ve bunu kaldırabileceğini yazılı bir raporla bildirmeksizin asla uygulanmayacaktır.
(2) Aynı şey, tutukluların ruhsal ya da fiziksel sağlığına zarar vermesi muhtemel öteki cezalar için de geçerlidir. Bu gibi cezalar hiçbir zaman 31. kuralda belirtilen ilkeye aykırı olmamalıdır.
(3) Doktor her gün bu gibi cezalara çarptırılmış tutukluları ziyaret edecek ve fiziksel ya da ruhsal sağlık bakımından gerekli görürse cezanın sona erdirilmesini ya da değiştirilmesini müdüre bildirecektir.

Kısıtlayıcı Araçlar

33. Kelepçe, zincir, demir ve deli gömleği gibi kısıtlayıcı araçlar hiçbir zaman cezalandırma olarak uygulanamaz. Ayrıca, zincir ile demir kısıtlayıcı araç olarak kullanılamaz. Öteki kısıtlayıcı araçlar, aşağıdaki durumlar dışında kullanılmaz:

(a) Bir yerden bir yere götürülme sırasında kaçmaya karşı tedbir olarak, Tutuklu yasal ya da idari makamın önüne çıkartıldığında bu araçlar çıkartılır.
(b) Doktorun tavsiyesi üzerine tıbbi sebeplerle.
(c) Hükümlüyü, kendisine ya da başkasına ya da eşyaya zarar vermekten alıkoymak amacıyla, başka çare kalmadığı takdirde müdürün emriyle. Bu gibi hallerde müdür hemen doktorla temas edecek ve durumu daha yüksek makamlara bildirecektir.

34. Kısıtlama araçlarının kullanılma biçimleri ve tarzları, merkezi tutukevi yönetimince kararlaştırılacaktır. Bu gibi araçlar, çok zorunlu süre dışında kullanılmayacaktır.

Hükümlülere Bilgi Verme ve Hükümlülerin Şikâyetleri

35. (1) Her hükümlüye cezaevine girişinde, kendi kategorisindeki hükümlülerin tabi olacakları muameleye ait talimatlarla, kurumun disiplin gereksinmeleri, bilgi edinme ve şikâyet etme usulleri ile, hak ve yükümlülüklerini öğrenmesi, kendisini kurumun hayatına adapte etmesi için gerekli öteki bütün hususlarda yazılı bilgi verilecektir.
(2) Eğer hükümlü okur yazar değilse bu bilgiler sözlü olarak verilir.

36. (1) Her hükümlü haftanın bir günü, müessese müdürüne ya da temsilcisine bir talepte bulunma ya da şikâyet etme imkânına sahip olmalıdır.

(2) Teftiş sırasında cezaevi müfettişine de istekte bulunma ya da şikâyet etme imkânına sahip olmalıdır. Hükümlü, müfettişe ya da öteki teftiş yetkisine sahip kimselere, müdür ya da cezaevi personeli bulunmadan konuşabilme hakkına sahip olmalıdır.

(3) Her hükümlü, herhangi bir sansüre tabi olmaksızın ama uygun biçimde, merkezi cezaevi yönetimine, yasal makamlara ya da öteki ilgili makamlara, kabul edilmiş yollardan talepte bulunma ya da şikâyet etme hakkına sahip olmalıdır.

(4) Saçmalığı ya da asılsızlığı apaçık olmayan her talep ya da şikâyet hemen ele alınmalı ve gecikmesiz yanıtlanmalıdır.

Dış Dünya İle Temas

37. Tutuklular, gerekli gözlem altında, aileleri ve yakın dostları ile düzenli aralıklar ile, mektupla ve ziyaretci kabul etmek suretiyle iletişimde bulunacaklardır.

38. (1) Yabancı uyruklu tutuklulara, bağlı bulundukları devletin diplomatik konsolosluk temsilcileri ile iletişim kurabilmeleri için makul kolaylıklar sağlanacaktır.
(2) Diplomatik ya da konsolosluk temsilcisi olmayan Devletlere bağlı tutuklular ile mülteciler ya da uyruksuz kimseler, kendileriyle ilginenen ya da görevleri gereği bu gibi kimselerin haklarını koruyan ulusal ya da uluslararası makamların temsilcileri ile iletişim kurmak için aynı kolaylıklardan yararlanacaklardır.

39. Tutuklu ve hükümlüler düzenli olarak, önemli sorun ve haberleşmeden, gazete, dergi, özel yayınları okuyarak, radyo dinleyerek, ve yönetimin onayladığı ya da denetlediği konferanslar ya da herhangi benzeri yollardan bilgi edineceklerdir.

Kitaplar

40. Her kurumda, bütün kategorilere giren tutuklu ve hükümlülerin yararlanması için bir kitaplık bulunacak ve buralarda, hem eğlendirici ve hem de öğretici kitaplar mevcut olacak ve tutuklular buralardan yararlanma konusunda teşvik edilecektir.

Din

41. (1) Eğer müessesede aynı dine bağlı yeter sayıda tutuklu mevcutsa bu dinin nitelikli bir temsilcisi atanacak ya da onaylanacaktır. Tutuklu sayısı yeterli ise ve koşullar uygunsa ful-taym esasına göre düzenlemeler yapılacaktır.
(2) Yukarıdaki paragraf gereğince kalifiye bir temsilci atanmışsa ya da onaylanmışsa bu kimse düzenli ayin yapabilecek ve dindaşlarını uygun zamanlarda özel olarak ziyaret edebilecektir.
(3) Herhangi bir tutuklu ya da hükümlünün, herhangi bir dinin yetkili temsilcisi ile temas isteğireddedilemezBuna karşılık eğer bir tutuklu dini bir temsilciyi ziyaret etmek istemez ise bu tutumuna da saygı gösterilecektir.

42. Her tutukluya kurumda sağlanan dini ayinlere katılma, dini kitaplar bulundurma suretiyle dinsel hayatının gereksinmelerini karşılama imkânı verilecektir.

Tutukluların Mallarının Muhafazası

43. (1) Tutuklu ve hükümlülere ait olup da müessesenin yönetmeliği gereği yanlarında alıkonulmasına izin verilmeyen paralar, değerli eşyalar, giysiler ve diğer şeyler müesseseye girişlerinde yeddi emine teslim edilecektir. Bu eşyaların iyi bir şekilde muhafazası sağlanacaktır.
(2) Tutuklu ve hükümlünün tahliyesi halinde, harcamasına izin verilen paralar ile dışarıya göndermesine izin verilen eşyaları ve sağlık yönünden imhası gereken giysiler dışında kalan eşya ve paralar kendisine geri verilecektir. Tutuklu ve hükümlü kendisine geri verilen para ve eşyalar için bir makbuz imzalayacaktır.
(3) Tutukluya dışarıdan gelen para ve eşyalar aynı muameleye tabi tutulacaktır.
(4) Tutuklu ya da hükümlü dışarıdan ilaç ya da hap getirdiği takdirde bunların nasıl kullanılacağına doktor karar verecektir.

Ölüm, Hastalık ve Naklin Bildirilmesi

44. (1) Tutuklunun ölümü, ciddi hastalığı ya da sakatlığı ya da ruhsal bakımdan tedavisi için bir müesseseye nakli halinde, eğer evli ise eşine ya da en yakın akrabasına müdür tarafından derhal haber verilecek ve her halükârda tutuklu tarafından daha önce belirlenmiş kimseye bu durum bildirilecektir.
(2) Yakın akrabalarının ölümü ya da ciddi hastalığı tutuklu ya da hükümlüye hemen bildirilecektir. Yakın akrabalarından birisinin ciddi bir hastalık geçirmesi halinde eğer şartlar elverirse tutukluya, muhafızla ya da yalnız başına bu akrabasını ziyaret etme hakkı tanınacaktır.
(3) Her tutuklu ve hükümlünün, ailesine, tutuklanmasını ya da bir başka yere nakledilmesini hemen bildirme hakkı vardır.

Hükümlülerin Nakli

45. (1) Tutuklu ve hükümlülerin bir kurumdan diğerine nakli sırasında halkın görüşüne elden geldiğince az maruz bırakılacaklar, kendilerini her türlü hakaretten, teşhirden ve tecessüsten uzak tutacak tedbirler alınacaktır.
(2) Yetersiz havalandırma ve ışıklandırma koşulları altında ve kendilerini gereksiz fiziki zorluklara uğratacak biçimde hükümlü nakli yasaklanacaktır.
(3) Tutuklu ve hükümlülerin naklindeki harcamaları idarece karşılanacak ve hepsine eşit şartlarda nakil imkânı sağlanacaktır.

Cezaevi Personeli

46. (1) Cezaevi yönetimi, her derecedeki pesonelin seçiminde büyük bir özen gösterecektir. Çünkü, bu kurumun doğru dürüst yönetilmesi bu personelin kişisel dürüstlüğüne, insani niteliklerine, mesleki yeterliğine ve yaptığı işe uygunluğuna bağlıdır.
(2) Cezaevi yönetimi sürekli olarak hem kendi personelinin vicdanında ve hem de kamuoyunda, yapılan hizmetin büyük önem taşıyan toplumsal bir hizmet olduğu kanısını canlı tutacak girişimlerde bulunacak ve bu amacını gerçekleştirmek için kamuoyunu aydınlatmada bütün uygun araçlardan yararlanmayı ihmal etmeyecektir.

(3)Yukarıdaki amaçlara ulaşmak için, cezaevi personeli bu statüsüne uygun olarak ful taym esasına göre atanacaklar ve ancak iyi muamele, yeterli ve fizikî uygunluk koşuluyla, güvenceye sahip sivil hizmet statüsüne tabi tutulacaklardır. Maaş ve ücretler, uygun nitelikte erkek ve kadın personeli işe çekebilecek ve bu işte tutabilecek düzeyde olmalı, sağlanan maddi imkânlar ile çalışma koşulları, yapılan işin ciddi niteliği gözönünde bulundurularak yeterli olmalıdır.

47, (1) Personel, yeterli bir eğitim ve zekâ düzeyine sahip bulunmalıdır.
(2) Göreve başlamadan önce, genel ve özel görevleri konusunda mesleki bir eğitimden geçirilmeli ve hem teorik ve hem de pratik testleri kazanmaları zorunlu olmalıdır.
(3) Göreve başladıktan sonra ve memuriyetleri sırasında personel, gerekli bilgiler ile mesleki yeteneklerini, uygun aralıklar ile düzenlenecek servis içi eğitim kurslarında geliştireceklerdir.

48. Bütün personel her zaman, davranışlarında ve görevlerini yerine getirmede, tutuklulara iyi örnek olacak ve onların saygılarını kazanacak biçimde hareket edeceklerdir.

49. (1) İmkânlar elverdiği ölçüde, psikiatrist, psikolog, sosyal hizmetli, öğretmen ve meslek öğretmenleri istihdam edilecektir.
(2) Sosyal hizmetlilerin, öğretmenlerin ve meslek öğretmenlerinin hizmetleri, parttaym ya da gönüllü çalışmaları dışlamaksızın devamlı kadro esasına göre yürütülecektir.

50. (1) Bir ceza kurumunun müdürü, bu görev için gerekli karektere, yönetim yeteneğine, uygun eğitim ve deneyime sahip olmalıdır.
(2) Bütün zamanını resmi görevine adamış olacak ve parttaym olarak atanmayacaktır.
(3) Evi kurumun alanı içerisinde ya da çok yakınında olacaktır.
(4) Eğer iki ya da daha fazla kurum tek bir müdürün yönetimi altında olursa, bunları sık sık gidip görmesi gerekir. Bu kurumların her birinde daimi bir sorumlu yönetici bulunmalıdır.

51. (1) Müdür, yardımcısı ve diğer personel çoğunluğu, hükümlülerin çoğunluğunun dilini konuşabilmeli ya da bunların büyük çoğunluğunun anlayabileceği bir dili bilmelidir.
(2) Gerekli hallerde, bir tercüman kullanılmalıdır.

52. (1) Bir ya da daha fazla fultaym doktorun bulunmasını gerektirecek ölçüde büyük olan ceza kurumlarında, bunlardan en az bir tanesi kurumun bulunduğu alan içersinde ya da çok yakınında oturacaktır.
(2) Diğerlerinde doktor her gün kuruma gelecek ve acil vakalarda olaya hemen müdahale edebilmek için yakın bir yerde oturacaktır.

53. (1) Hem kadınlara ve hem de erkeklere mahsus bir ceza kurumunda, kadınlara mahsus kısım sorumlu bir kadın yöneticinin idaresi altında olacak ve kurumun bütün anahtarları kendisine emanet edilmiş bulunacaktır.
(2) Kadınlara mahsus bu kısma hiç bir erkek personel yanında kadın bir personel

olmadıkça girmeyecektir.
(3) Kadın hükümlü ve tutuklular, ancak kadın personelin bakım ve denetiminde olacaktır. Ne var ki bu, özellikle doktor ve öğretmen gibi erkek personelin mesleki faaliyetlerini buralarda yürütmesine engel olmayacaktır.

54. (1) Ceza kurumu personeli, hükümlü ve tutuklularla olan ilişkilerinde, meşru müdafaa, kaçma girişimi, yasa ya da yönetmeliklere dayanan bir emre aktif ya da pasif direnme gibi haller dışında kuvvet ve zora başvurmayacaklardır. Zora başvurmak durumunda kalan personel çok zorunlu olandan fazla güç kullanmayacaklar ve bu olayı derhal kurum müdürüne bildireceklerdir.
(2) Personele, saldırgan hükümlü ve tutuklulara engel olmak için fiziki eğitim verilecektir.
(3) Özel haller dışında, hükümlü ve tutuklularla doğrudan temas halinde olmalarını gerektiren görevlerini yerine getirirken personel silah taşımayacaktır. Ayrıca, kullanılmaları konusunda gerekli eğitim görmeyen personele hiçbir şekilde silah verilmeyecektir.

Denetleme

55. Ceza kurumları ile hizmetleri, yetkili makamlarca atanan nitelikli ve deneyimli denetmenler tarafından düzenli olarak denetlenecektir. Bunların görevleri özellikle, bu kurumların, mevcut yasa ve yönetmeliklere uygun olarak yönetilmesini sağlamak ve cezai ve ıslah edici hizmetlerin amaçlarına ulaşmasını temin etmektir.

Ek: 2

Asgari Standart Kurallar İle Türkiye Cezaevlerindeki Uygulamaların Örneklendirilmiş Karşılaştırılması

Barınma

29. (1) Tek hücrelerde ya da odalarda barındırma halinde, her tutuklu geceleyin kendi başına hücrede ya da odada kalacaktır. Geçici sıkışıklık gibi özel nedenlerle, bu kuralın dışına çıkma zorunda kalındığında, merkez cezaevi yöneteminin, iki tutukluyu bir hücrede ya da odada bulundurması arzu edilir bir durum değildir.

(2) Koğuş kullanıldığı yerlerde, bu koğuşlarda bulunacak kimselerin, mevcut koşullar altında birbirleriyle uyumlu ilişkiler kurabilcek kimselerden dikkatle seçilmesi gerekir. Kurumun niteliğine uygun olarak geceleri düzenli bir nezaret sağlanmalıdır

- "Karıştır-barıştır" politikasının verdiği tek sonuç sağcı-solcu mahkumlar arasında aylarca süren kavgalar, kendileriyle psikolojik düzeyde 'ilgilenilen' birtakım mahkumların bunalımlara girmesi, kişinin o ana kadar benimsediği tüm değerleri terk etmesi tarzındaki bir 'ıslah ediliş'i pek kimsenin kabul etmeyişi, direnmeler, bunlara karşı artan baskılar, sonuçta yine sopalı ıslahın ağır basması. (Serpil Bildirici, "Önce Psikolog Sonra Asker", Yeni Gündem, Sayı: 16, s.20)

- "Bildiğim kadarıyla, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir tretman yöntemi yoktur. Solun ve sağın bir araya getirilmesi, benim dönemimde de gündeme gelmişti. (Veli Devecioğlu İle Söyleşi, Yeni Gündem, Sayı: 16, s.22)

- "Tüm baskı ve engellemelere rağmen koğuşlardaki mevcut güven kardeşlik ve dayanışmayı yıkmak için tutukluları birbirilerine düşürüyorlardı. Hata yapan birini bahane ederek tüm koğuş cezalandırılırdı. Bazı bilinçsiz şahıslar bu tuzağa düşer, arkadaşına "senin yüzünden dayak yedik" derdi. Bir keresinde hata yapan bir arkadaşın yüzüne bütün koğuş tükürmeye zorlandı. Bu tür yöntemlerle insanlar arasında çelişkiler yaratılarak dayanışma engellenmek, birbirine düşürülmek isteniyordu. Hatta bazı dayanışma havasını devam ettiren koğuşlarda "İnfaz mangaları" oluşturulurdu. Bu tür koğuşlardaki bilinçli ve kararlı tutukluların mevcut dayanışmasını yok etmek için gene bunların içinden seçilenlere arkadaşları dövdürülüyordu. ("Neden Diyarbakır", Gün, Ekim 1986, sayı 20.)

10. Tutukluların barınmasına mahsus her türlü tesisler ve özellikle uyudukları yerler, her türlü sağlık gereklerini karşılayacak şekilde olmalı ve iklim koşulları ile gerekli metre-küp hava ve asgari taban alanı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma şartlarına gerekli önem verilmelidir.

11. Tutuklunun bulunacağı ya da çalışacağı yerlerde:

(a) Pencereler, doğal ışık ile okuma ya da çalışmaya ve temiz hava girmesine imkân verecek biçimde olmalı ve, yapay havalandırma bulunsun bulunmasın, temiz hava girebilecek şekilde inşa edilmiş olmalıdır.

(b) Tutukluların görme yeteneklerini tehlikeye düşürmeyecek biçimde okuma ve çalışmalarını sağlayacak yapay aydınlatma sağlanmalıdır.

12. Gerektiğinde doğal gereksinmelerin temiz ve insana yaraşır biçimde karşılayabilmesi için her tutuklu için yeterli sağlık tesisleri bulunmalıdır.

13. Her hükümlüye, iklim koşullarına uygun sıcaklıkta, iklime ve coğrafi bölgeye göre genel sağlık kurallarına uygun sıcaklıkta banyo ve duş yapma imkânını verecek tesisler sağlanacak ve sıcak iklimlerde en az haftada bir defa yıkanmaları temin edilecektir.

14. Kurumun hükümlülerce kullanılan her yeri bakımlı olacak ve her zaman çok temiz tutulacaktır.

- "(Adana Kapalı Cezaevi'ndeki hücreler) Yerin altında, havanın ancak üç-dört demir kapıyı aşarak, küçücük bir mazgal deliğinden girebildiği, son derece rutubetli yerlerdir. Bu durum karşısında Adana Cumhuriyet Savcısı Galip Dinçer, "havayı ne yapacaklar, bir toplu iğne deliğinden bile giren havayla insan yaşayabilir.' diyebilmektedir." (Adana Kapalı Cezaevi'ndeki siyasi tutukluların ailelerinin açıklamalarından, Yarın, Sayı: 59, s. 11)

- Işıklandırma sistemi ise gözleri ciddi olarak bozacak durumdadır. Şimdiden gözlerde sulanma ve yanma başlamıştır. Göz doktoru için başvuran arkadaşlarımız, göz doktoru listesindeki 200 kişiden sonra sıraya yazılmışlardır. (DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün mahkemede verdiği ifadeden, E. Tuşalp, Bin Tanık s. 81.)

- Bazen koğuşa blok çavuşunun emriyle 10-15 asker gelirdi. Herkese bir metreküp havanın düştüğü ve tüm pencereleri kapalı koğuşta bulunan her tutuklunun iki eline beş-altı sigara tutuşturulur ve bir anda 300-350 adet sigara yakılırdı. Kendileri dışarı çıkar, gözetleme deliklerinden bizi gözlerlerdi. Bunca sigaranın birden içildiği koğuşu kesif bir duman kaplardı. Hepimizin gözleri yaşarır, öksürmeye başlardık. Nefes alamamaktan kalbimiz sıkışır, boğulacak hale gelirdik. Birçok insan bayılır, yıkılırdı. Ölümle yüzyüze gelirdik (Gün, Sayı: 23)

- Gardiyana kalmış bir olaydı. Bazen, örneğin bir hafta sigarayı yasaklayabiliyordu.

  Önceleri gizli gizli içerdik. İspiyoncular haber verdi bunu dışarıya. Bu koğuştaki sigaraları toplarlardı, gardiyan geriye keyfi istediği zaman verirdi. Sigarasızlıktan mahkemeden gelen kağıtlara tahta sarıp içenler vardı.

  O dönemde çok ilginç bir şey oldu. Bir arkadaşın yatağının altına fare yuva yapmış. Sigara yasağı var, hepimizin başı dönüyor. Bir gece arkadaş beni yanına çağırdı, bana bir sigara uzattı, üzerinde iki tane delik vardı. Nereden bulduğunu sordum, farenin getirdiğini söyledi. Onu bir güzel içtik. Fareler gidip gelmesine karşın yuvayı dağıtmadık, ara sıra kotik getiriyorlardı içiyorduk.

  Fareler çoktu cezaevinde, büyük kocaman fareler. Cardon da vardı. Gece yatarken insananın yüzünde geziyordu. Kedi kadar diyebilirim. Kalkıp kovalama, terlik atma hakkına sahip değildik. Yatakların üzerinde geziyordu. Kovalasak ses gardiyana gidecek, perişan edecek bizi. (Yarın, Sayı: 60.)

- Sekiz ay boyunca koğuşların tüm camları kapatılıyordu. Tahminen 60 metrekarelik bir koğuşta 70, bazen 80 kişi kalıyordu. Zaten bu hacim bilimsel olarak bu kadar insanın yaşamasına yeterli değildir. Bu yetmezmiş gibi pencerenin kapatılması tek kelime ile insanı adım adım öldürmektedir.

  Oksijen yetmezliği yüzünden ağızımız sürekli açıktı. Tüm gayretlerimize rağmen kanımızın temizlenmesi için gerekli oksijeni alamıyorduk. Daha hızlı bir tempo ile soluk alıyorduk. Kalbimiz de normalin çok üstünde atıyordu. Ama oksijen yoktu ki! Kalp ne yapsın, ciğer ne yapsın? (Gün, Sayı: 21)

- "Bu cezaevine geldiğimizden beri (20 Temmuzdan beri) güneş yüzü görmedik. Elliiki gün müşahade hücreleri günün 24 saati boyunca hiç açılmadı. Güneş değil havanın rengi bile görünmeyen bu yerden de alınıp yerin dibine indirdiler. Orayı anlatmaya gerek yok. Lağım patlamış, fareler cirit atıyor." (Bir hükümlünün mektubundan, Niğde.)

- "Cezaevi çimento fabrikasının 50 metre yanında, Çimento tozları cezaevine olduğu gibi yağıyor. İnsanlar -insancıklar desek daha uygun- değil avluda gezmek, doyasıya güneşe bakmak, nefes bile alamıyor. Çünkü cigerlerine oksijen yerine çimento tozu giriyor." (Bir hükümlünün mektubundan, Niğde.)

- Biz sabahleyin feryatlarla uyandık. Bizim koğuşun karşısındaydı, yangın çıkan koğuş. Camları kırdılar. Tam o sırada, gardiyanlar bizim koğuşa geldiler. Tüm camları kapatmamızı söylediler. Koğuşumuzda 6 pencere vardı ve hepsinin camlarında da, bizim paralarımızla yaptırılan Türk bayrağı resimleri vardı. Boyayla yapıldığı için dışarıyı görmek mümkün olmadı. Tam 8 ay boyunca kapalı kaldı pencerelerimiz. Koğuş öyle hale geldi ki, sayım için geldiklerinde bile giremiyorlardı asteğmenler içeriye. Tavandan, nefesimiziden çıkan buharlar damlıyordu. (Yarın, Sayı: 60.)

Kişisel Sağlık

15. Tutuklulara kendilerini temiz tutma olanakları sağlanmalıdır. Bunun için, sağlık ve temizlik için gerekli su ve temizlik malzemeleri sağlanmalıdır.

16. Kendilerine olan saygıları ile uyumlu, iyi bir görünümü temin etmeleri için tutuklulara, saç ve sakal bakımı için gerekli imkânlar sağlanmalı ve erkeklere düzenli traş olabilme imkânı verilmelidir.

- Bu kez süründürme faslı başlamıştı. Daha önce bilinçli olarak tuvaleti tıkatılan hücrelerden taşan sular salonu kaplamıştı, sürünme suların içinde yapılıyordu. Hiçbir yerimiz kuru kalmamalıydı. Bunun için de bazen yüzükoyun, bazen de sırtüstü süründürülüyorduk. Bu arada coplanıp duruyorduk. Bir süre böyle devam ettikten sonra yeniden dayak faslı başladı. Bu kez de kaba etlerimizden falakaya çekiliyorduk. Daha sonra soyundurulup çıplak dövülmeye başlandık... 'Operasyon' takriben dört saat sürdükten soradır ki, hücrelere konulmaya başlandık... girdiğimiz hücrenin pis su ile dolduğunu gördük. Biraz sonra bir gardiyan elinde bir tursil ile geldi. 'Epey yoruldunuz ama, şimdi sıra banyoda, uzatın bakalım kafalarınızı' deyip Tursil'i kafalarımıza, üzerimize serpiştirdi. Bu tursil'le o 'temiz suda' bir güzel 'banyo' yaptırıldıktan sonradır ki, 'karşılama töreni' 'hoş geldin' dayağı bitmişti. (7. Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı Özel Askeri Ceza ve Tutukevi tutuklusu Mehmet Özgül'ün mütalaa hakkındaki savunmasından, Yarın, Sayı: 59.)

- Her hücre bir odada 4-6 tutuklu ranzası vardı. Koridorun bir ucunda tuvalet duş ve el, yüz, bulaşık yıkayacak bir yalak bulunuyordu. İçeri girdiğimde burnuna keskin ekşi bir koku geldi. Nedenini merak etmedi, biliyordu: "Bu koğuş hücre cezası için kullanıldığında, her odanın kapısı sürgülenir, o zaman içerdekiler tuvaleti kullanmak için avaz avaz bağırmak zorunda kalırlar. Seslerini bir süre duyuramazlar. Çoğu kez de sesleri duymazlıktan gelinir. Nöbetçiyi uyarmak için herkes bir ağızdan bağırır, sonunda insanlık dışı bu duruma tepkiyle sloganlar atılır. İşte bu koğuşa özgü koku bu nedene bağlıdır. (Reha İsvan anlatıyor, Bir Ses, Zeynep Oral, s. 135.)

- Ben 7. koğuştayken, üst katımızda 8. koğuştaki kızların feryatlarını duyardım. Pencerelerimiz üst üste her şeyi duyardık. Yukarıda kızlar bağırırlar 'tuvalete gideceğiz, açın kapıyı' diye seslerini duyuramazlar. Ya da duysalar bile gelmezler. Bu kez, biz başlardık mazgaldan bağırmaya... yalnız biz değil tüm koğuşlar bağırır 'B-8'in kapılarını açın' diye! Sonra kulağımız tetikte bekleriz, kapılar açıldı mı diye... Kızlar için çok zordur bu olay, feci bir şeydir. Erkekler kutu kullanabiliyor... (Bir Ses, s. 218-19.)

- 1981-1984 arasındaki üç yıl boyunca iki defa banyoya götürüldük. Her ikisi de zemheri soğuğunda olmuştu. 1981 yılı boyunca yıkanmamıştık. Birgün gardiyanımız hamama gitmek için don katına soyunmamızı isteyince tüm koğuşu bir sevinç kapladı. Herkes hemen soyunup beklemeye başladı. Biraz sonra birinci kat koridorunda dizildik. Blok çavuşu "ileri bak" komutu verdi. Emir yerine getirildi. "Tek ses" çıkmadı gerekçesiyle bu komut defalarca tekrarlandı. Sonra rahat-hazırol emirleriyle tabanımızı aynı anda yere vurmadığımız ve yeterli yüksek ses çıkarmadığımız gerekçesiyle on dakika boyunca talim yaptık. Soğuk betondaki çıplak ayaklarımız hem soğuktan, hem yere vurmaktan mosmor oldu, soğuğa karşı savunmaya geçen derimizdeki tüm kıllar diken diken oldu, dişlerimiz birbirine vurmaya başladı.Nihayet marş söyleyerek hamama doğru yürüyüşe geçtik. 70 kişilik bir insan grubu ile gittiğimiz hamamda 8-10 kurna vardı. Her kurnanın başında 10-12 kişi biriktik. Herkes aceleyle başını sabunlamaya başladı. Sular soğuktu. Daha başımızı bile yıkamayı bitirmemiştik ki, banyoyu terketmemiz emri verildi. Aceleyle banyodan fırladık. Geride kalanlar ıslak vücutlarına cop ve kalas yediler. Yeniden koridorda sıraya dizildik. Aynı şekilde "ileri bak", "olmadı", "hazırol", "tek ses çıksın" vs. diye 10 dakika ıslak ıslak soğuk koridorda talim yaptık. Bu yüzden hemen hemen koğuşun yarısı grip ve anjin oldu. Günlerce yüksek ateşle eğitim yapmaya devam ettik.

  Bir yıl sonra yine, yanılmıyorsam şubat ayında aynı şekilde banyoya gittik. Bu sefer bizi banyoda ellerinde hortumlarla askerler karşıladı. Üzerimize tazyikli buz gibi su fışkırttılar. Koğuşa geri döndük. Başta blok çavuşu olmak üzere bir çok asker içeri girdi. İyi yürümediğimiz için bizi cezalandıracaklarını söylediler. "Ranza altı" komutuyla yere yatıp ranzaların altına girmeye çalıştık. Giremeyenler cop ve kalaslarla dövüldüler. (Gün, Sayı: 21)

- Yılların vücudumuzda biriktirdiği kir ve pisliği düşünün. Bu kir ve pislik vücudumuzda ikinci bir doku oluşturmuştu. Bu yüzden yeterli teneffüs yapılmadığı için ağzımız hep açıktı. Derimizde 'biriken bu pislik' sonucu hepimiz birer bit imalathanesine dönüşmüştük. O kadar çok bit üretiyorduk ki, herkes günde 50-60 tane bit öldürmesine rağmen yine de başa çıkamıyorduk. Sürekli kaşınmadan uyuz olduk. Peşinden vücudumuzda özellikle apış aralarında ve kaba etlerde cılk yaralar oluştu. Bu yaralar zaman zaman kan çıbanlarına dönüştü. Patlayan bu çıbanlardan akan kir ve kan giysilerimizi kolalanmış gibi sertleştirdi. Bazıları regli kadınlar gibi kıçlarına bez bağlıyorlardı. Bu yetmezmiş gibi havalandırmada başımız pis su rogarına sokularak koğuşa biraz daha pislik taşımamıza neden oluyorlardı. (Gün, Sayı: 21)

- Koğuşta 81 kişiydik ve tuvaletimiz bir taneydi. Belli zamanlarda tuvalete gitmek zorundaydık. Eğitim anında tuvalete gitmek yasaktı. Yemek boşluğu ve sayımdan sonra 5 veya 10 dakika kalırdı bize. Koğuşta su yoktu. Gardiyan bazen iki bidon su getirirdi. Kullanacağımız süreyi söylerdi. 4 gün bu su size yetecek derdi. 81 kişi o suyla şunları yapmak zorundaydık: O suyla hergün traş olmak zorunluydu. Dayak zaten yiyorduk., bir de traş yüzünden yesek perişan olurduk. O suyla her gün üç öğün 81 kişinin bulaşığı yıkanıyordu. Ve 81 kişi tuvalet ihtiyacını gidermek zorundaydı. Öyle zamanlar oldu ki büyük tuvalete ancak 4 günde bir çıkabildik. Bidonlardan 120 bardak su çıkıyordu. Kişi başına ne kadar düşer hesaplıyorduk.

Bazen gardiyan gelip, sabahleyin havalandırma yıkanacak diyordu. O suyla havalandırma yıkanıyordu. 4 günde bir tuvalete gidilmesi kuralını kendimiz koymuştuk. Temizlenmeden kalkmayı göze alamıyorduk tuvaletin tıkanmasınıda göze alamıyorduk. Çünkü bize yedireceklerdi. Başka bir koğuşta kaşık ellerde herkes payına düşeni yemişlerdi. (Yarın, Sayı: 60.)

- Aynı koğuşta bulunanların birbirileriyle konuşması da yasaktı. Öğleden önce beş, öğleden sonra dört-beş saat, ya kitap okuyan bir arkadaşımızın sözlerini hep bir ağızdan tekrar eder ya da el-kol sallayarak, sayısı 60 olan marşları söylerdik. Bu süre içinde oturmak, ranzaya yaslanmak, esas duruşu bozmak yasaktı. Kahvaltı için 30 dakika, öğle yemeğinde bir saat, akşam yemeğinde bir-birbuçuk saat eğitim yapılmazdı ve tuvalete gitmek ancak bu saatlerde serbestti. Koğuşlarda kapısı olmayan tek bir tuvalet vardı. Aşağı yukarı bir kişinin bir günde tuvalete gitmek için üç dakikalık süresi vardı. Düşünüldüğünde bir faciadır bu.

  Verilen yemeklerden dolayı çoğunlukla barsaklarınız bozuk olurdu. Herkesin barsakları, sidik kesesi ve idrar yolları sürekli basınç altında olurdu. İhtiyacını gideremediği için. Büyük tuvalete gitmek için bir veya iki gün beklerdik. Koğuş sorumlusu tuvalete gitme listesi düzenlerdi. Ama bu zaman yetmediği için tuvalet konusu bizim için en büyük işkenceydi. Özellikle yaşlılar olmak üzere çok kişi küçük ve büyük abdestini altına kaçırırdı. Kalın barsakları zamanında boşalmadığı için zehirlenirdi. Yüzü ve vücudumosmor olurdu. Yatağa girdikten sonra ise tuvalete gitmek yasaktı. (Gün, Sayı: 20.)

Giyim ve Yatak

17. (1) Kendi elbiselerini giymesine izin verilmeyen her tutukluya, iklim ve sağlık koşullarına uygun elbiseler verilmeli ve bu giysiler hiçbir şekilde küçültücü ve onur kırıcı olmamalıdır.

(2) Bütün giysiler temiz olmalı ve iyi durumda bulunmalıdır. İç çamaşırları, sağlık koşullarının gerektirdiği sıklıkta değiştirmeli ve yıkanmalıdır.

(3) İstisnai durumlarda, tutuklu bulunduğu kurumdan, yasal bir amaç ile dışarı çıkarıldığında, ya kendi giysilerini giymesine izin verilmeli ya da göze batmayacak biçimde giyinmesi sağlanmalıdır.

18. Eğer tutuklulara kendi giysilerini giyme izni verilmişse, temizlenmeleri ve uygun biçimde tutulabilmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

19. Her tutukluya, yerel veya ulusal standartlara uygun olarak ayrı bir yatak verilmeli ve yatak takımları temiz olduğu gibi, temizliğin devamı için gerekli sıklıkta değiştirilmelidir.

- Gardiyan ve kadın polis seni yere yıkıyor ve zorla soyuyorlar. Polis odası var orda. Zaten koğuştan çekip çıkarılırken bir fasıl dayak diyorsun. Mesela, üçer kişi gelsin diyor ve zorla soyulurken herbirşeyin yırtılıyor. Bir de insanın orasının burasının kurcalanması mahvediyor insanı. Bir de durmadan soyulmayı beklemek

var... Bütün mahkemeye gidiş gelişlerde aynı fasıl. Sütyensiz, külotsuz, gömleği yırtık mahkemeye gidenlerimiz oldu. Dönüşte de aynı fasıl ve giysinin ne düğmesi, ne de sağlam bir dikişi kalmıyordu. Askerlerin arasında üstleri açık gelen kızlar oluyordu. (Mamak kadınlar koğuşundan EG ve AF anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 95)

- 1984 başında Metris'te tek tip elbise uygulaması gündeme geldiğinde cezaevlerindeki tüm siyasilere kış falakası atılarak eşofmanları toplanıyor (28 Ocak 1984) ve Metris idaresi siyasi tutukluları hastalandırıp, tedavi olmalarını engelleyerek onları yavaş yavaş ölüme itmenin programını tüm tutuklulara hoporlörden defalarca anons ediyordu. "Tek tip elbise giyeceksiniz, kaçınılmazdır, devlet politikasıdır, ergeç giyilecektir, ama şimdiden tek tip elbiseyi giymezseniz kar yağmur bakılmaksızın soğukta don-atlet saatlerce bekletileceksiniz. Zaten çoğunuz kronik hastasınız. Soğukta saatlerce bekletilmek bünyelerinizde ömür boyu taşıyacağınız hastalıkların yeretmesini de getirecektir. (Metris cezaevinde kalan siyasi tutukluların "İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Savunucularına Duyuru ve Çağrı" başlıklı, 97 imzalı dilekçeden, Yarın, Sayı: 59.)
- "Bize tek tip elbise veriliyor. Hiç olmazsa, tek tipe benzeyen kendi paramızla yaptırdığımız pantolonları içerde koğuştayken giyelim dedik, ona da izin vermediler." (Bir mektuptan, Niğde.)

- "Tek tip elbise verdiklerinde giymedik. Bunun üzerine kendi elbiselerimizi aldılar. Kız ve erkek, hepimizin. İç çamaşırlarıyla kaldık. Mevsim kıştı. Kaloriferleri de yakmadılar. Şubat, Mart ve Nisandı. Bu süre içersinde İç çamaşırlarımızla kaldık. Yalnız battaniyemiz vardı. Nevresimleri de almışlardı." (ES'nin anlatımları Metris.)

- "Elbise direnişi benim için önemli bir deneyimdi, kişiliğime yönelik saldırıları bu olayda atlattım, kendime gelme fırsatı buldum. Giymeyenleri havalandırmaya çıkarıp dövüyorlardı." 1984 yılbaşında tek tip elbise giymemek için başlatılan direnişi böyle anlatıyordu Zeki Mertkaya. Mamak'ta baskının olduğu her dönemde direniş de olmuştu. Bir blokun sayım sesleri bir başka bloktan duyuluyordu. Ancak sayılar arasındaki sessizlik, birden onbeşe, onyediden yirmiye atlanması, arada istenilen sesi çıkarmayanlar olduğunu gösteriyordu. Şimdi dışarda olan birçok eski Mamaklı şu görüşleri paylaşıyordu: "Her şeyin kişiliğimizi yok etmeye yönelddiğini anlamak hiç de zor değildi.Çok dayak yedik ama normal insan sesinin ötesinde ses çıkarmadık. Çok dayak yedik, ama eğitimde ayaklarımızı bir insanın kaldırabileceği normal yükseklikten fazla kaldırmadık.. Bir süre sonra sayımlarda yüzde yüz kimlerin dayak yiyeceği bilinir olmuştu.Bu sayı hiç de az değildi. Askerleri yorgun düşürmek için sıraya giriyor, defalarca dayak yiyorduk. Dayak yemenin kendisi bir direnişe dönüştü ve dayak etkisini kaybetti. Yani onurumuzu istedikleri gibi zedeleyemediler."

  Tutukluların gerçekleştirdiği bir çok direniş mahkeme konusu da olmuştu. Mahkemelerin bu konuda duyarlık göstermediği, yapılanları idari uygulama saydıkları, savunmanın çaresiz duruma düşürüldüğü sıkıyönetim mahkemelerinde bu tür davalara giren avukatların başlıca yakınmalarını oluşturuyordu.

  İnsan varoldukça kişiliğinin ezilmesi karşısında sessiz kalmıyordu. Ve baskı olan her yerde mutlaka direniş de oluyordu. Mamak'ta bazı yumuşamalar öncesi yapılan kırk günlük açlık grevi ve ölüm orucu bunun en çarpıcı örneklerindendi.
  (2000'e Doğru Sayı: 2)

- Koğuş nöbetlerinde, gardiyanlarla konuşmaya gittiğimiz zaman. Gece koğuşlarda ikişer saat arayla, iki kişi nöbet tutardı. Devriye gezen gardiyanlar gözetleme deliğini açar ve nöbetçilerden tekmil alırlardı. Kısa künye verilir, koğuş numarası söylenir ve saymaya başlanırdı, şu kadar kişi, şu kadar yastık, şu kadar battaniye, şu kadar ayakkabı, şu kadar terlik, şu kadar tencere, şu kadar dolap, şu kadar bit, artık koğuşta ne varsa dolap, kilim, ranza tek tek sayılıyor, emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım deniyordu. Gardiyan bu tekmili nöbetçiden vargücüyle bağırarak vermesini isterdi. Her gece uykularımız ikişer saatte bir, iki, bazen üçer kez tekmil haykırışlarıyla bölünürdü. Gardiyanlar tekmili yanlış verenleri, esas duruşu bozuk olanları, koğuştan adını yanlış söyleyenleri, bitleri, battaniyeleri unutanları not alırlardı. Koğuş gardiyanı sabahleyin gece tutulmuş notların hesabını ödetirdi.

  İki-bin üçbin tane bit emir ve görüşlerinize hazırdır komutanım demeliydik. Bitlerin sayısı onlar için önemli değildi. Sanki bizi onlarla eşdeğerde tutuyorlardı. (Yarın, Sayı: 60.)
- Kadın koğuşundaki mahkum sayısı normal statünün üstündedir. Üç beş kişi bir yatakta yatmak zorunda kalır. Kadınlar falakaya çekilir, kadınlara sarkıntılık yapılır; kadınlar aylarca bodrum katlarında tutulurlar. Bodrumlarda ışık yoktur, bodrumlarda su bulunmaz, hava bulunmaz. Bodrum katta farelerle içiçe yaşarsınız. (Adana Kapalı Cezaevi'nden A. Öztürk'ün mektubundan, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 344.)
- Kapının karşısında üç katlı ranzalar var... Ranzalar pek de düzgün olmayan kalasların birbirine çivilenmesi ile oluşmuş... Yatak toplamını hiç saymadım zaten saymak için yatak olması gerekirdi. Birkaç kez arama nedeniyle havalandırmaya çıkarmışlardı bizi ve yatakları, o zaman içleri boşaltıldığında üzerinde yattığımız 'yataklar'ın içinden eskimiş asker elbiseleri, mont, pantolon gibi şeyler çıkmıştı. Pamuk yerine bunlar doldurulmuş yataklardı yani. İşte bu yatakların üzerinde, boydan boya ranzalarda hepimiz yattığımızda konserve kutusuna dizilmiş balıklara benziyorduk. Üzerimize de adam başına bir değil, ikişer kişiye bir tane olmak üzere düşen battaniyeleri örterdik. Ranzaların bir bölümü ikişer katlıydı... (Diyarbakır Askeri Cezaevi'nden bir tutuklu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s.127-128.)
- "Hücrenin boyu birseksen. Yatağa uzanıyorum, ayağım duvara değiyor. Ben de boy, 1.78." (Niğde Cezaevi, bir tutuklu mektubu.)

Yiyecek

20. (1) Her tutukluya, idare, mutat saatlerde, sağlıklı ve güçlü kalabilmesi için yeterli besin değeri bulunan, niteliği tam ve iyi hazırlanmış yiyecek sağlamalıdır.

(2) Her tutukluya istediği anda içebileceği içme suyu sağlanmalıdır.

- Üç gün kadar pis su dolu bu hücrelerde hiç yemek verilmeksizin aç-susuz bekletildik. Sonra buradan alınıp kuru bir hücreye verildik. Üç gün kadar sonra biraz yemek vermeye başladılar. Yemeğimiz günde bir öğün, o da biraz sıcak su, bir çeyrek ekmekten ibaretti... (7. Kolordu Sıkıyönetim Kom. Özel Askeri Ceza ve Tutukevi tutuklusu Mehmet Özgül'ün esas mütalaa hakkındaki savunmasından, Yarın, Sayı, 59.)

- 1983 Temmuz-Ağustos açlık grevi sonrası, yemekler açlık grevinden yeni çıkmış insanların yiyemiyeceği şekilde acılı, tuzlu, iyi pişmemiş olarak verilmiş, yemeklerin kalitesi, miktarı düşürülmüştür. Karavanada gelen sabah çaylarına işenmesi, yemeklere avuç avuç kum hatta taş atılması siyasi tutuklulara yöneltilen saldırıyı gösterir sanıyoruz. (Metris Cezaevi'nde kalan siyasi tutukluların "İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Savunucularına Duyuru ve Çağrı" başlıklı, 97 imzalı dilekçelerinden, Yarın, Sayı: 59.)

- Nisan ayıydı, 15 gün falan su verilmemişti. O sıralar yağmur yağıyor,çok yaşlı biri vardı koğuşta çok susadığından, camdan dışarı süngер uzatmış, süngerin çektiği suyu içecek. O sırada gardiyan görmüş... 170 kişi hepimizi falakaya yatırdılar. Yine su verilmediği bir zamandı, kalorifer boruları sökülüp içinden su alınmıştı. O sırada koğuşta Dr. Tarık Ziya Ekinci var, 'içilir mi bu paslı su?' diye itiraz ediyor. Biraz sonra beni çağırdı, 'demin çıkardığınız su var mı?' dedi. 'Ama biraz önce bize içmeyin o paslı sudan diyordunuz' dedim, 'Ne yapalım çaresiz ben de içeceğim ' dedi. Kaldığım sürece hiç yanmayan kaloriferlerin ilk deneme suyuydu bu borulardan boşaltılan. (Diyarbakır Askeri Cezaevinden bir tutuklu anlatıyor, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 144)

- Üç yıl boyunca 70 kişilik koğuşumuzda günde üç-beş plastik bidon su veriliyordu. Cezaevinde idare ve yemekhane blokunda bulunan koğuşlarda su vardı, bizim bulunduğumuz ve hapishanenin yarı mevcudunu barındıran blokta ise hiç su akmıyordu, idare bizim blokun vanasını kapatmıştı. Üç yıl boyunca su hiç akmadı.

  Biz 70 kişi bu su ile üç öğün bulaşığımızı yıkamak, traş olmak, el-yüz yıkamak, tuvalete gitmek ve içmek için kullanmak zorundaydık. Üç öğün bulaşığımızı aynı suda yıkıyorduk. Bu su üstünde bir parmak kalınlığında yağ ve deterjan toplanıyordu. İçecek su olmadığı için bu suyu içenler oluyordu. Çoğunlukla el-yüz yıkayacak suyumuz kalmıyordu. Hatta yıllarca susuz kaldığımızı rahatlıkla söyleyebilirim. Çünkü günde kişi başına beş-altı bardak su düşebiliyordu. Diyarbakır'ın gölgede 42-43 dereceyi bulan kavurucu sıcağında bu suyla yaşamak bir mucizeydi. Bazen susuzluğa dayanamayıp yere düşenler oluyordu. Susuzluktan kavrulmasına rağmen bunlara bir bardak suyunu verenler de oluyordu. Böyle bir özverinin ne kadar zor bir şey olduğunu anlatmak gerçekten güçtür. (Gün, Sayı: 21.)

- Bu üç yıl boyunca aç yaşadığımızı söyleyebilirim. Sabahları yanılmıyorsam yarım kilo ağırlığındaki askeri somunun çeğreği kadar ekmek ile ne olduğu belli olmayan sıcak yağlı bir su verilirdi. Bazen 70 kişiye yarım kg. civarında zeytin verilirdi. Öğle ve akşam yemeklerinde de yine çeyrek, bazen yarım somun verilirdi. Çoğunlukla, makarna, bulgur pilavı, nohut, fasulye, mercimek gibi klasik asker yemeği verilirdi. Umumiyetle dört kişiye bir tabak yemek düşerdi. Bu yemeklere bazen ilaveten salata ve aşure gibi şeyler de verilirdi. Kesinlikle hiçbir insan, hiçbir öğün sofradan doyarak kalkmadı.

  Sulu yemeklerde bazen birer parça et de bulunuyordu. Yıllarca aç, yeterli vitamin ve protein almamış, bu yüzden bir deri bir kemik kalmış aç insanlar için bu et parçası "hayat"tır. Dört kişilik grupların birindeki her kaşık bu et parçasına saldırır. Başka bir grupta ise bu et tabakta kalır. Herkes ister ki arkadaşı yesin. Bu manzara insanı düşündürür, felsefe yapmaya iter. Kısacası insanı yüceliği ile zayıflığı, özverisi ile bencilliği, olumlu ve olumsuz tipleriyle sergileyen bir tablodur bu. Ve hergün bu tablo binlerce kez seyredililir. (Gün, Sayı: 21.)

- Bize o günün akşamı yemek verdiler. Önce her hücreye metal servis tabaklarından birer tane verdiler. Sonra servis tabağının gözlerinden birine, ne olduğu anlaşılamayan bir kepçe yağlı su ve 7 kişiye üç ekmek verdiler. Ellerimiz şiş olduğu için verilen tahta kaşıkları kullanamıyorduk. Zaten ellerimiz şiş olmasaydı bile kullanamazdık, kaşıklar çok büyük ve kaba idi. Ekmeği aramızda eşitçe pay ettik. Bir kısmını ayırarak yağlı suya batırıp yedik. Hücrede kaldığım diğer günlerde de üç veya dört, bazen de beş ekmek verilirdi. Verilen ekmeklerle 1 günü geçirmek zorundaydık.

  Askeri ekmeğin nasıl olduğunu bilmiyorum, ama verilenler oldukça küçüktü. Bir oturuşta bir tanesi rahatlıkla yenilebilecek kadar. Yine o gün, ekmekle birlikte her hücreye bir paket sigara verdiler. Bunlar, geldiğimiz gün yapılan aramada bizlerden alınan sigaralardandı. Sigaraları yakmak için kibrit vermemişlerdi. 1. hücredeki arkadaşalardan biri gardiyana "komutanım" diyerek ateş istedi. Gardiyan da "komutandan bir şey istenmez" diyerek arkadaşa dayak vaziyeti almasını söyledi. Ardından da ellerine copla yirmi sefer falan vurdu. Böylece, bizler de gardiyanlardan birşey istenmeyeceğini pratik olarak öğrenmiş olduk. (Yarın, Sayı: 60.)

Egzersiz Ve Spor

21. (a) Açık havada çalışma durumunda olmayan her tutukuluya hava uygun olduğunda günde en az bir saat uygun idman yapma olanağı sağlanmalıdır.

(b) Genç ve uygun yaştaki sağlıklı tutuklulara, bu idman süresi içinde, beden eğitimi olanakları sağlanmalıdır. Bu amaçla, gerekli yer, tesis ve araç verilmelidir.

- Koğuşlardan sıra ile koşar adım gelirlerken koridordaki askerlerce okşanırlar biraz biraz. En son kişi alana gelene kadar yerinde sayılır, sonra komutla durulur. Bu arada bir kaç kişi, 'sallanma, adımlarını sert vur, sağa sola bakma' denilerek coplanır kibarca. Sonra 'başla' komutuyla sayım başlar. Sıradan 'bir, iki, üç, ...' diye sayılır. Bağrılacaktır... Sayım biter, son sayan 'sondur komutanım' der görevli ere. Bu kez... komutla bir marş söylenecektir... Ya İstiklâl Marşının herhangi bir kıtası ya andımız, ya gençliğe hitabe, ya yeni andımız, ya da orduya mesaj emirle söylenecektir... Şaşırmak yasak, bağırmamak yasak. Olanca gücünle bağıracaksın. Ama bağrılsa da bağrılmasa da belli sayıda kişi mutlaka duvar dibine alınacaktır... Sırada kalanlar komutla koğuşlarına koşarken, kalanlar, karşılarına geçen birer asker tarafından coplanmaya başlar... Sayım sırasında tutuklu sayısı kadar görevli bulunur. Ve her biri de mutlaka bağırır. Ne dedikleri belli değildir ama psikolojik baskı olsun diye hem yerlerinde tepinirler hem de bağırırlar... Üç havalandırmaya üç koğuş çıkarılır eğitim için. Adı spor ve eğitimdir. Çıkanlar eğitime başlatılır. Önce biraz yürüyüş, marşlarla. Sonra biraz koşu, marşlarla. Ardından da beden hareketleri yaptırılır. Hep komutla, Bu sırada da çeşitli bahanelerle coplamalar sürer. 'Kışın karlı ve yağmurlu günlerde... yalnızca koşturulur, ya da hiçbir şey yaptırılmadan en az iki, en çok onbeş dakika havalandırma yaptırılır. Bazen tüm koğuşa ceza verilir. Sanki eğitimin kendisi ceza değilmiş gibi. Yerde süründürülür, yatırılır, kaldırılır, coplatılır vb. (Mamak'ta Bir Gün, Bin Tanık, E. Tuşalp, s. 593-94.)

- Havalandırmaya çıkarıldığımızda "Yanaşık düzen" eğitimi yapardık, Amaç eğitim değildi elbette. Amaç eğitim bahane edilerek insanları horlamak ve dövmekti. Eğitime üstümüz çıplak olarak çıkardık. Tahminen 1000 metrekarelik bir alanda bir iki. bazan üç saat sürekli dururduk. "Yat" emriyle kendimizi yüzükoyun beton zemine atardık. "Sürün" komutuyla yazın saç gibi kızgın betonda sürünürdük. Havalandırmanın zemini mozayikti. Zemindeki sivri taşlardan vücudumuz çizilirdi. Yer yer zemin kanımızla pembe bir renk alırdı.

  Havalandırmanın ortasında binanın pis su roğarı vardı. Ceza olsun diye başımızı pis suyun içine sokarlardı. Gardiyan postalıyla başımıza basıp, nefes almak için açılmış ağızlarımıza bu iğrenç suyun girmesini sağlardı. (Gün, Ekim, 1986, Sayı: 20.)

- Gerek gardiyanlara, gerek başgardiyana: "Biz spora karşı değiliz. Üstelik ihtiyacımız da var. Sporu da severiz. Ama bir asker gibi emir komuta altında, üstelik spor yapılmadığında infazı yakma gibi cezalandırma yöntemleri uygulanırsa, bunun asıl amacı spor değil, baskı ve cezalandırma olmaktan başka bir anlama gelmez. Biz bunun bilincindeyiz." dedik, Müdüre de: "Spor amacından çıkarılıyor, bizi "disipline etme", "cezaevi içinde cezaevi yaşatma amacını taşıyor." dedik. (Bir mektuptan, Niğde.)

- Eğitim anında yapılan toplu işkence sırasında elini sopadan kaçırdığı için bir arkadaşımız soyulup, "domaltılarak" kıçına cop sokuldu ve bize verilen emir gereğince önünde merasim geçişi yaparak kendisini seyrettik. (Gün, Sayı: 23.)

- Talimattaki "asker kişi" teriminin Mamak diline tercümesi LAN'dır. LAN, Mamak vatandaşlarının genel adıdır. Türk gibi, Alman, Bulgar, İngiliz gibi bir genel isim. Ama her Almanın, İngilizin, Bulgarın, Türkün bir de kendi bireysel adları vardır. Bireysel özellikleri içeren bireysel bir isim. Başkalarına benzemezliğin anlatımı. Mamak'ta ise özel isimler, özel nitelikler A-Blok girişindeki dış kafeste alıkonan kimlikle birlikte, bırakılır. Mamak'a sadece lan olarak girilir. Mamak'taki ikâmetiniz boyunca artık "lan" diye çağrılacaksınız. Hücrelerde ise ayrıca bir numaranız vardır.
  — 42 numara!
  — Emret Komutanım.
  "Emret komutanım!" diye cevap vereceksiniz. "Esas duruşta" bekleyerek ve gırtlağınızı yırtarcasına bağırarak. Bu üç harfli sözcüğün dışına taşacak her ifade uygun yöntemlerle ezilir. Mamak bir lanlaştırma fabrikasıdır. Lanistandır. (2000'e Doğru, Sayı 2.)

- Mamak'ta görev yapmış sivil gardiyan Haydar Balıkçı, 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi önünde konuşuyor: "Komutlar ve emirler arasında 'domal' şeklinde komut ve emir vardır. 'Domal' diye söylenen askerler de oluyor... Sanık Nail Koç'a da 'domal' diye söylendi." (1981/368 no.lu dava dosyası tutanaklarından) Lan Nail Koç niçin sanık acaba? İşte 'domal' komutuna uymayarak emirlere karşı gelmekten. "Domalmazsanız" mahkemelerde sürünüyorsunuz. Ama bununla kalmıyor. Böyle emirlere uymayanlara ayrıca ne yapıldığını başka bir gardiyandan, Mevlüt Öztürk'ten dinleyelim: "... Bu şekilde komutlara uymayanların kıçlarına zaman zaman birkoç cop vurulduğunu gördüğünü... belirtmiştir." (Aynı tutanaklar)

Lanların adı gibi elbiseleri de tek tiptir. Devlet mali durumunu ancak 1985'te ayarlayabildiği için adi mavi ketenden lan elbiseleri geç ve biraz güç giydirildi. Önemli direnişler, büyük yıkımlar yaşandı bu konuda. (2000'e Doğru, Sayı: 2)

Tıbbi Hizmetler

22. *(1) Her kurumda, biraz da psikiyatri bilgisi olan en az bir tane kalifiye sağlık görevlisi bulunan revir bulunmalıdır. (...)*

(2) Özel tedavi gerektiren hasta tutuklular, uzmanlaşmış kurumlara ya da sivil hastanelere gönderilmelidir.
(...)

(3) Tutuklular için uzman diş hekimi hizmetleri sağlanmalıdır.

23. *(1) Kadın tutukevlerinde, doğum öncesi ve doğum sonrası bakım ve tedavi için gerekli her türlü hizmet sağlanmalıdır. İmkân bulunduğu takdirde, çocukların müessese dışındaki bir hastanede doğmaları için gerekli tedbirler alınmalıdır. (...)*

24. *(1) Doktor, tutukluların fiziksel ve ruhsal sağlıkları ile ilgilenecek, bütün hasta tutukluları her gün görecek, hastalık şikâyetleri olanlar ile dikkatini çeken kimselerle meşgul olacaktır.*

25. *(1) Doktor, aşağıdaki konuları düzenli olarak denetleyecek ve müdüre tavsiyelerde bulunacaktır:*

(a) Yiyeceklerin nicelik, nitelik, hazırlanma ve servisi;
(b) Kurum ile tutukluların sağlığa uygunluğu ve temizliği;
(c) Kurumun sağlık koşullarına uygunluğu, ısınması, aydınlatılması ve havalandırılması;
(d) Tutukluların giysileri ile yataklarının uygunluğu, temizliği;
(e) Bu faaliyetler ile ilgili görevli teknik personel yoksa, jimnastik ve sporla ilgili kuralların uygulama durumu.

- Çeşit çeşit niteliklerde, birçok doğum oldu Metris'te... Herkes, herşeye öylesine hasret ki, artık bebek kucaktan inmez, ellerden düşmez. Herkes öper durur bebeği ... Ben kızardım, bebeğe zararınız dokunacak, mikrop geçebilir, uzaktan sevelim, her an mıncıklanmaz, öpülmez derdim ama dinleyen kim... Su her zaman verilmediği için, çişli bezler pencereye, demir parmaklıklara asılır, güneşte kurutulmaya çalışılır. O kurutulmuş çişli bezler yeniden kullanılırdı. (R. İsvan anlatıyor, Z. Oral, s. 220.)

- Askeri savcıya işkence gördüğümü söyledim, inanmadı. Eğer böyle birşey olsaydı çocuğumu düşüreceğimi söyledi. Bir de espri (!) yaptı. 'Adını Tikko koyarsın artık' diye... Kızım doğdu... iki gün sonra, 'Hazırlan gidiyoruz' dediler. Kızımı giydirirken göbek bağında kan gördüm. Doktora söyledim. "Tedavi görmesi gerek, göbeğinde iltihaplanma var' dedi. Cezaevi yetkilisi çocuğun bir hafta hastanede kalacağını, benim kendileri ile gelmem gerektiğini söyledi. 'Ya ikimiz kalırız ya da gideriz' dedim. Sen bilirsin deyip cezaevi arabasına bindirdiler... 14 Ağustos'ta büyük bir arama yaptılar... Benden yirmi gün önce doğum yapmış bir arkadaşla, hamile bir arkadaşla birlikte, revire götürüldük. Gece 22.00 'ye kadar aç susuz

orada kaldık. Koğuşa geri götürülürken, bebeklerin kundakları açılarak onlar da arandı. Bahar'ın yanında dayak bile yedim... Koğuş o denli sağlık koşullarından uzaktı ki, Bahar'a dokunmama kararı aldık. Günlerdir su akmıyordu. (N.K. anlatıyor, Bin Tanık, E. Tuşalp, s. 37-38.)

- Metris'te hastalıklar çok yaygındı... bakımsızlık, kötü beslenme, soğuklar, rutubet... Özellikle verem çok yaygındı. Kızlardan da çoğu hastaydı ama asıl erkeklerde verem çoktu... Bir kez, bir yetkiliyle konuşurken, eliyle gösterdi: "İşte, şurası da veremliler koğuşu..." diye... Kızlardan biri, ne zamandır kan kusuyordu. Onu veremlidir diye alıp, tek başına bir koğuşa kapadıklarında, tüm kızlar ve Reha İsvan, isyan edeceklerdi. Dilekçe üzerine dilekçe vermeye başlayacaklar, 'biz razıyız, bizi de onun yanına koyun, arkadaşımıza bakmak istiyoruz' diye... (R. İsvan anlatıyor, Bir Ses, Z. Oral, s. 253.)

- Bu dönemde en kötü sınav vermiş olanlar arasında bence doktorlar önde gelir. Metris'te anlatılır, işkencede doktorlar bulunduğu ... Ölüm anının yaklaştığını ve işkenceyi bıraktırmak için orada bulunduklarını anlatırlardı... Metris'te revir vardı, doktor da... ancak revirde hasta yatmaz, yani sürekli tedavi görmez, gider ve gelir. (Bir Ses, s. 254.)

- Şimdi, Metris'te genellikle şöyle olur: Sabah sayımında doktora görünmek istiyorsunuz, ya da ilaç istiyorsunuz diye yazdırabilirsiniz, ilaç konusunda, vitamin dışında her şeyi verirler. Vitamin vermezler ki, direnciniz artmasın... Doktora yazılmışsanız, doktor gelir, mazgalı açar, orada sorar 'neyin var' diye. Yani yalnız yüzünüzü görüyor mazgaldan, muayene etmek sözkonusu değil. Oradan 'neyin var?' diye sorar, siz bilip neyiniz olduğunu söyleyeceksiniz. (Bir Ses, s. 256)

- Tek tip elbise giymeyi üç yıldır reddedip, bu yüzden hep hücre cezası, dayak, her türlü hırpalanma ve benzeri yaptırımlara göğüs geren; koğuş araması bahanesiyle saatlerce kar, yağmur altında dışarda bekletilen bir grup tutukluya 'çıplaklar' derdik. Çıplaklar koğuşlarından birinde giderek bir gencin kalbinden rahatsızlandığını duyduk. Doktorların emir aldıkları, bu nedenle çıplaklar koğuşlarındaki hastalara bakmadıkları söyleniyordu. Kalp krizi tutan genç için çağrılan doktor koğuşa girmemekte ısrar edince, slogan başladı. Kızlarda hemen slogana katıldılar. On dakika beklediler. Yirmi dakika beklediler, 25 dakika... yarım saat... 'Ve ben de ranzamdan fırladım. Ciğerlerimizin bütün gücüyle çağrıya katıldık... Sloganlar, iki üç saat sürecekti ve Metris inleyecekti. Doktor istemek için bu ne ilk, ne de son haykırışları ya da slogan atışlarıydı... Doktor o gece gelmedi. Bir hafta sonra bu çocuk öldü. Bütün Metris Bir ağızdan bağırmışlar, yine de seslerini duyaramamışlardı. ' O kadar sık doktor çağırısına katılmak zorunda kaldım ki, sonunda slogan atar oldum denilebilir. Bu nedenle ilk tutsaklık günümden beri yürekten katıldığım ama yaşım başımla uygun görmediğin için çok seyrek ve ivedi durumlarda katıldığım İNSANLIK ONURU İŞKENCEYİ YENECEK sloganını var gücümle atmaya koyuldum. (Bir Ses, s. 273.)

- Doktorlar, Hipokrat'ın kemiklerini sızlatırcasına doktorluk mesleğinin gereklerini yerine getirmekte (!) insan hayatını kurtarmak, insanları tedavi etmek yerine, siyasi tutuklulara belli bir program çerçevesinde yapılan işkence ve baskıların kontrol (!) edicisi görevini üstlenmektedir. Bazı doktorlar Metris'te geçmişte daha yo-

ğun olmak kaydıyla bugün de idarenin işkence-baskı-yasak politikasının yardımcısı kolaylaştırıcılarıdır. Bu doktorlar idarenin direktifleri doğrultusunda Sağmalcılar'dan getirdiğimiz ilaçların çoğunu sürekli ilaç kullanmak zorunda olan tüberküloz vb. hastalıkları olan tutuklular olduğu halde vermemişler, yine aynı malum açıklamayla kayboldu, karıştı diyerek yok etmişlerdir. (Metris Cezaevinde Özgürlüklerin Savunucularına Duyuru ve Çağrı" başlıklı, 97 imzalı dilekçelerinden, Yarın, Sayı: 59.)

- Nihayet 3 Ocak 1984 günü o zamanki iç emniyet amiri üsteğmen Ali Osman emrindeki çok sayıda askerle koğuşları basmaya başladı. Askerler "allah allah" sesleriyle "en büyük devlet, başka büyük yok" sloganıyla teker teker koğuşları basıyordu. Cop, kalas ve demir çubuklarla insanlara 'vuruyor, toplayıp sinema salonuna götürüyorlardı. Bayılanlar, yürüyecek mecali kalmayanlar ise ayaklarından tutulup sürüklenerek götürülüyordu. Kendi isteği ile elbise giyenlere elbiseler giydirilip koğuşa yollanıyordu. Kabul etmeyenler ise bayıltıncaya kadar dövülüyor, sivil elbiseleri çıkartılıp tek tip elbise giydiriliyor ve hücrelere üst üste atılıyordu. Bu sırada elinde tansiyon aleti boynunda steteskop aletiyle doktorlar yere yıkılanları muayene ediyor ve işkenceye dayanabilecekleri tespit ederek subaylara gösteriyorlardı. Bu şahıslara işkence yapılmaya devam ediliyordu. Yerde kan-revan yatan bu tutuklularla, bunların üstüne basarak dolaşan işkencecilerin oluşturduğu manzarayı izah edecek kelime bulamıyorum. (Gün, Sayı: 23.)

- Tüm bu inanılmaz koşullar sonucunda cezaevinin büyük bir çoğunluğu verem oldu. Herkes bir deri bir kemik kaldı. Gözlerin feri söndü, çukura battı. Ayakta durmaktan dolayı varisler çıktı. Oksijensizlikten dolayı kalp büyüdü. Tüm damarlar esnekliğini kaybetti. Eksik beslenmeden diş kalmadı. Sürekli basınç altında olmadan dolayı insanların böbrek, idrar kesesi ve idrar yolları deformasyona uğradı. Herkesin gözleri bozuldu.

  Tüm bu sağlık sorunlarına karşılık hiçbir ciddi tedavi yapılmamıştır. Cezaevi yönetimi çok klasik bir yöntemle bir taşla iki kuş vurma yolunu seçti. Herkes için bir sağlık kartı açıldı ve numaralandı. Bu kartların incelenmesinde herkesin zaman zaman revire çıktığı, hastaneye havale edildiği, ilaç verilip tedavi edildiği görülüyordu. Bir denetlemede denetleyene "bravo" dedirtecek kadar mükemmel bir belgeleme yapılmıştı.

  Ağır hastalar dahi zamanında doktora çıkarılmıyordu. Örneğin koğuş sorumlusu gardiyana, "komutanım çok hasta bir arkadaşımız var, doktora gitmesi gerekir" dendiğinde, gardiyan "yemek yiyor mu?" diye sorardı. "Evet" yanıtı alınca, "yemek yiyorsa hasta değildir." denirdi.

  Revire çıkıldığında hiçbir muayene yapılmaz, insanın yüzüne bakılarak aspirin, novaljin, panalgin gibi ilaçlar verilirdi. Örneğin ayakta duramayacak kadar hasta olduğumda revire çıkmıştım. Durumum çok kötüydü. Doktor bana 15 gün yatak istirahati verdi. Ertesi gün koğuş eğitime çıkarken sorumlu, durumumu gardiyana iletti. Gardiyan buna "ulan i....., senin de doktorun da, raporun da... diye küfretti ve beni yine eğitime çıkardı. (Gün, Sayı: 21.)

- 1983 yılı sonlarına doğru gelindiğinde artık cezaevlerindekiler yaşamla ölüm sınırında bulunuyorlardı. Çeşitli nedenlerle birçok insan ölüyordu. Bunun için çok acil durumda olanlar hastaneye sevkedilmeye başlandı. Hastanede doyasıya yemek yeniliyor ve su içiliyordu. Orada beş-on gün kalan insanlar oldukça düzelerek cezaevine dönüyordu. Bunun için hastaneye gitme istekleri çoğaldı. Gerekli önle-

mi almakta gecikmediler. Hastanedeki tutuklu koğuşun yönetiminin cezaevi personeline devri sağlandı. Askeri hekimler cezaevi askerlerinin izniyle koğuşlara girebiliyorlardı. Hastaların birbirleriyle konuşması, dilediği zaman tuvalete gitmesi, sigara içmesi yasaklandı. Yatakta esas duruşta (yani sırtüstü ayak topukları bitişik başparmaklar işaret parmağının ikinci boğumunda yanlara sarkık ve bacaklara bitişik şekilde) yatma mecburiyeti getirildi.Yani bir hasta yan ve yüzükoyun yatamazdı. Kısacası hastanedeki tutuklu koğuşu cezaevinden daha kötü bir cehenneme çevrildi. Böylece tutukluların hastaneye gitmeleri engellenmiş oldu. (Gün, Sayı: 21.)

- Bir ara, cezaevindeki gardiyanlar arasında iğne yapma merakı başladı. İstek dışı, tutuklular revire çıkarılıp ampul ilaçlar yazdırılıyordu. Paramızla bize şırınga aldırdılar. Zaman zaman koğuşa gelerek tutuklulara isteği dışında iğne yapıyorlardı. Bazen aynı insana kim daha iyi iğne yapıyor diye iki gardiyan yarışıyorlardı. Sonra tutukluya hangisinin daha iyi yaptığı soruluyordu. Kimi seçerse seçsin, ötekinden dayak yemekten kurtuluş yoktu. (Gün, Sayı: 21.)

- Bizim koğuşumuzdan bir tane tüberküloz çıktı. Alt koğuştan 18 tane çıktı. Hastayı doktora gösteremezdik, ölümcül duruma geldiğinde doktora götürüyorduk. Birgün koğuştaoturuyorduk, gardiyan geldi. Gözetleme deliğinden seslendi, aranızda 4 kişi dişçi için hazırlansın dedi. Dayanamayacak durumda olan 3 kişi çıktı. Ama biliyoruz ki dişçide iğne yok. Kerpeteni takıyor ve çekiyor, korkudan kimse çıkmıyordu. Gardiyan asarım, keserim diye bağırıp çağırıyordu. Bir genç arkadaş çıktı ve gitti. Bir süre sonra üç kişi, dişleri iğne yapılmadan çekilmiş geldiler. Dışardan dayak sesleri geliyordu. Genç arkadaşımızı dövüyorlardı. İçeri geldiğinde ne oldu diye sorduk. "Dişçinin koltuğuna oturdum. Aç ağzını dedi, baktı tüm dişlerim sağlam. Niye geldin diye sordu. Komutanım 4 kişi gelsin dedi, bn de geldim" demiş. Genç arkadaşımız, gardiyanın istediği 4 kişi ortaya çıkmazsa tüm koğuşun dayak yiyeceğini bildiği için kendini feda etmişti. (Yarın, Sayı: 60.)

- 1986 sonunda Derneğimize yazılı olarak iletilen bir listede, Adana Kapalı Cezaevi, Mersin E-Tipi Cezaevi, Gaziantep E-Tipi Cezaevi, Hatay E-Tipi Cezaevi, Kırşehir E- Cezaevi, Akşehir Kapalı Cezaevi ve Kastamonu Cezaevinde, kötü yaşam koşulları dolayısıyla hasta ve sakat olan 70 kişinin adları ve hastalıkları belirtilmiştir. Bunlardan 18'i veremdir. 12'si ülserdir. 5 kişi, cezaevindeki işkencelere dayanamayarak kendilerini yaktıkları için sakat kalmıştır. Ayrıca, bu cezaevlerinde, uzun süre müşahade ve hücrelerde çoğu kez çıplak tutulmak sonucu, tutuklu ve hükümlülerin büyük bölümü romatizma ve hemoroittir; uzağa bakma olanağından yoksun bırakıldıkları için birçoğu miyop beslenme yetersizliği nedeniyle her üç kişiden ikisinde diş çürümesi ve dişeti hastalığı saptanmıştır. (Derneğimize gönderilen bir listeden.)

Disiplin ve Ceza

29. Aşağıdaki hususlar her zaman yasa ile ya da o konuda uzman yönetimsel makamın yaptığı düzenlemelerle saptanacaktır.
(a) Disipline aykırı hareketler,
(b) Verilecek cezanın çeşidi ve süresi,
(c) Bu gibi cezaları uygulayacak makam

30. (1) Hiç bir tutuklu bu gibi yasa ya da talimatların hükümleri dı-

şında cezalandırılmayacak, ve hiç bir zaman aynı suç için iki kez cezalandırılamayacaktır.

(2) Hiç bir tutuklu, kendisine isnat edilen suç bildirilmeden ve buna karşı kendisine savunma fırsatı verilmeden cezalandırılmayacaktır. Bu konuda yetkili makam, durumu ayrıntılarıyla inceleyecektir.

(3) Gerekirse ve imkân varsa tutukluya savunmasını bir tercüman aracılığı ile yapması imkânı tanınacaktır.

31. Bedensel cezalandırma, karanlık bir hücreye hapsederek cezalandırma ve bütün zalimce, insanlık-dışı ya da onur kırıcı cezalar, disiplin cezası olarak yasaklanmalıdır.

32. (1) Tek bir hücreye kapatarak cezalandırma ya da yiyeceğin kısılması, doktor, tutukluyu muayene etmeksizin ve bunu kaldırabileceğini yazılı bir raporla bildirmeksizin asla uygulanmayacaktır.

(2) Aynı şey, tutukluların ruhsal ya da fiziksel sağlığına zarar vermesi muhtemel öteki cezalar için de geçerlidir. Bu gibi cezalar, hiç bir zaman, 31. kuralda belirtilen ilkeye aykırı olmamalıdır.

• Çanakkale Özel E-Tipi Cezaevinde hükümlüyüz. 1983 Mayıs-Eylül aylarında idarenin başlattığı işkence, dayak, don-atlet bırakarak tek tip elbise giydirme operasyonu, 'Marş söylediniz, slogan attınız' iddialarıyla verdiği hücre cezaları sonucu yüz hükümlünün infazı yakıldı. Bu yılın başında bir grup hükümlü tarafından kaleme alınan bu açık mektup, Çanakkale cezaevinde olanlara ilişkin girişimlerin sadece biriydi. Savcılığa, bakanlığa, cezaevi müdürlüğüne yazılan sayısız dilekçe ve hükümlülerin yargılandığı ağır ceza mahkemesinin tutanakları, "keyfi cezalar" konusundaki şikayetlerle doluydu. Çanakkale Cezaevi İdare Kurulu, "Koğuşlarda kimin ne yaptığını tesbit edemeyecek durumdaki gardiyanın tanıklığıyla", "Tebliğ etmeden ve itiraz hakkını gaspederek", "savunma almadan" hükümlülere hücre cezası vermiş ve infazlarını yakmıştı. Muhtemelen Çanakkale Ağır Ceza Mahkemesi bile, cezaevinin kısa sürede verdiği bin yıla yakın cezayı vermemişti. İnfaz yasasının değişiklikten önceki şekline göre 31 Aralık 1983'te tahliye olması gereken, ancak aldığı hücre cezaları yüzünden infazı yanarak 29 Nisan 1986'da salıverilen Cemil Vargel, bu cezaların gerekçelerinin akıl almaz ölçüde keyfi ve gülünç olduğunu ifade ediyor: "Örneğin bir gün 'slogan atıldı' gerekçesiyle, savunmaları alınmadan ve kimlerin attığı araştırılmadan, 'nasılsa hepsi atmıştır' mantığıyla, tüm koğuşlara aynı ceza verildi. Vargel'e göre, infazları yananlar durumlarını yıllar sonra öğrenebilmiş, itirazları da "zaman geçti" diye geri çevrilmişti. Hayrettin Tonguç, 1983 Eylülünde tahliye edilecekti. Siyasi içerikli türkü söylediği için bazı hükümlülerle birlikte ona da ceza verildi. Daha sonra başka birhücredekiler türküyü onun değil, kendilerinin söylediğini belirtirlerse de cezası geri alınmadı. Öteki cezalarıyla da birleşti ve Tonguç 20 ay daha yatmak zorunda kaldı. (Cezaevi Ceza Kesiyor, E. Armutçu, Yeni Gündem, Sayı: 13).

• 1 Eylül günü, kitaplarımızın verilmesi, zorla sporun kaldırılarak koğuşumuza verilmemiz, yemeklerin düzeltilmesi, TV'nin verilmesi, hücre kapılarının açılması (müşahede hücrelerinin) ve keyfi uygulamalara son verilmesi için açlık grevine başladık. Henüz açlık grevine başlamadan, ikinci kez ifademiz alındı, bizi aşağı yeraltı hücrelerine koydular. Dört gün sonra, 26 Ağustosta, mahkemeye bile onaylatmadan, Cezaevi Disiplin Kurulu üç ay mektup ve görüş yasağı koydu, hemen başlattı. Mahkeme kararı ise, cezanın başlatılmasından 10-15 gün sonra geldi. (Bir mektuptan, Niğde.)

• Temyiz dilekçesi, itiraz etme.... içerdekilerin böyle bir hakları yoktu. Ya verdiğin dilekçeyi götürmüyorlar ya da dilekçe verdiğin için cezalandırıyorlardı. Yani açık

açık savunma haklarımızı ortadan kaldırıyorlardı. 5 Eylül direnişine kadar zaten bir kaç sonuçlanan dava vardı. Onlara da bu hakkı tanımadılar. (Yarın, Sayı: 60).

• Uzun koridora 80 santimetre arayla erler diziliyordu. Koridorun iki yanına.... Tam karşılıklı değil, biraz çaprazlamasına... Sonra tutuklu geçmeye başlayınca, bir o yandan bir bu yandan coplar inmeye başlıyordu.koridor boyunca. Adına 'Hoşgeldin dayağı' deniyordu. Belli bir nedeni yoktu. Tutuklular cezaevine girerken uygulanıyordu. Duruşmalara gidişte ve dönüşte, görüşe çıkarken ve dönerken.. Adı 'Hoşgeldin dayağı'ydı. Ama aynı zamanda 'güle güle' demek için de kullanılıyordu... Duruşmaya giden çocuklar, bu dayak ve cop izlerini mahkemede göstermeye başladılar. Bir süre sonra... Bu kez, 'şimdi çıkarken dövmüyoruz, dönüşte girerken, iki misli döveceğiz" dediler ve öyle yaptılar. (R. İsvan anlatıyor, Bir Ses, Z. Oral, s. 145.)

• Tutukluların bulundukları koğuşlara gece saat 3'e varıncaya değin arabesk müzik yayını yapılmakta, marşlar çalınıp, uykularını ve günlük yaşamlarını tümüyle işe yaramaz hale getirecek bir uygulama sürdürülmektedir. Tutukluluğun ve hatta ceza alan hükümlülüğün 'ıslah edici' amacını yok eden bir yöntem olarak bu uygulamalar sürdürülmektedir. (Avukatlar D. Zengin, M. Kökçeli, M.K. Aydın'ın İst. Sky. Kom. na verdikleri dilekçeden, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 317).

• Sanık Adnan Güllüoğlu... Ölüm orucuna gidenlerden birisi de benim. Cezaevinde bizim koğuşta beş kişinin makatına cop sokuldu. Bunu gözlerimizle gördük. İşkencelere tahammülümüz kalmadı. Hepimiz çürüdük, cezaevinden çıkacak olsak dahi çürümüş olarak çıkacağız... Cezaevinde tutuklu bulunan diş doktorunun çenesi kırıldı. İsmi Remzi Kartal'dır. Halen Askeri Hastanede tedavi görüyor. Remzi Kartal için 'ranzadan düştü' diye tutanak tanzim edildi. Gerekli diye cop sokulanların ismini belirtiyorum. S.T.'nin makatına cop sokuldu. Bu durumu gözlerimle gördüm. Mahkemede konuşmamam için dişim kırıldı. (Diyarbakır Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde görülen Kurtuluş Davası tutanaklarından . Bin Tanık, E. Tuşalp, s. 563-564.)

• Beni falakaya çektiler. Arkasından beni çırılçıplak bir vaziyette soyup askıya aldılar ve vücudumun hassas yerlerine elektrik vermeye başladılar. Bu işkenceleri 'Minik' diye adlandırılan uzun boylu, esmer tenli, iri yapılı asteğmenle o zamanın hücre çavuşu ve yardımcısı olan gardiyanlarla birlikte yaparlardı... Birgün yine koğuştan alınarak, 37. koğuşa götürüldüm. Orada birinci kat, 7 hücreye kapatıldım. hücrede benj anadan doğma soydular. Biraz sonra hücre çavuşu, elinde bizim 'cirdon' diye adlandırdığımız büyükçe bir fare getirdi. Yanında bir de 'Minik' diye adlandırılan asteğmenle bizzat cezaevi iç emniyet amiri Esat Oktay Yıldırım olduğu halde, birlikte hücre kapısını açarakfareyi bana yedirmek istediler. Ben fareyi uzun süre yememek için direnmememe rağmen, fareyi parça parça bana zorla yedirttiler. Bunun arkasından kusmaya başladım. Kusmanın arkası gelmiyordu... beni revire götürdüler... bir kobaya yapılan deneyi benim üzerimde incelemeye, deney yapmaya ve birtakım işlemler uygulamaya başladılar. (7. Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı Özel Askeri Diyarbakır Cezaevi tutuklusu Remzi Ercanlar'ın 10.5.1984 tarihli ifadesinden, Yarın, Sayı: 59.)

• İncelemeye gelen heyetlerce ve cezaevi doktoru tarafından 'insan yaşamaz', 'kullanılmaz' raporu verilen hücreler kullanılmaya devam edilmektedir. Kadın koğuşunun önceden tuvalet olarak kullanıldığı yerler, demir kapı takılarak hücre haline getiril-

miş, lağım suları ve pis kokuların içinde, kedi büyüklüğünde lağım farelerinin, her türlü haşeratın, yaz ayları çıkan yılanların arasında bırakılmışlardır... Erkek tutuklular onur kırıcı aramalarla çırılçıplak soyulup cezaevi gardiyanları ve askerlerce dövülerek hücreye atılırken, bayan tutuklular da gardiyan ve askerler tarafından ahlâk dışı uygulamalara maruz bırakılarak, saçlarından çekilerek hücrelere atılmaktadırlar... (Adana Kapalı Cezaevindeki tutuklu ailelerinin yaptığı açıklamadan, Yarın, Sayı: 59).

• İçerde en az sekiz kişi vardı. Kadın polisler ve kadın gardiyanlar. Erler kapıda bekliyor. Kapı kapalı. Ama içerdeki tutuklu soyunmamakta direnirse, o zaman erleri içeri çağırıyorlar... Bana ilksoyun dediklerinde şöyle düşündüm. Bütün bu zevat, buraya beni seyretmek için gelmiş. Bakalım Reha Hanım şimdi ne yapacak diye... Tepkisel bir insan olduğumu biliyorlar. Ben soyunmamakta direneceğim, karşı koyacağım, sloğan atacağım diye bekliyorlar... Ben bunları yapınca onlar da zabıt tutacaklar. Onu bekliyorlar... 'Odadakilerin hepsine baktım ve güldüm. 'Tam da striptiz yapacak hava' dedim. 'Ama müzik uygun değil'. Çünkü radyoda arabesk çalıyordu. Çok seviyorlar arabeski nedense... 'Genellikle bu iş Hafif Batı Müziği ile daha iyi olur' dedim. 'Ne kadar, nereye kadar istiyorsanız, söyleyin o kadar soyunayım. Çünkü bunun benim için bir anlamı yok. Ben üç tane çocuk doğurmuşum, onları doyurmuşum. Şimdi size soyunmuşum, soyunmamışım, bana hiç farketmez' dedim... 'Bu bana hakaret gibi de gelmiyor. Gençlerin buna tepki göstermelerini anlıyorum. Çok da saygı duyuyorum. Ama 60 yaşındaki bir kadın soyunsa ne olacak, soyunmasa ne olacak. Kapıdaki erler bile benim evladım sayılır' dedim. (R. İsvan anlatıyor, Bir Ses, Z. Oral, s. 148-149.)

• Hücre çavuşu çay içmek isteyen var mı diye sordu. Bir gardiyan da arkadaşlardan birinin bir paket bisküvisini bizlere dağıtıyordu. Birkaç kişi elini kaldırdı. Ben kaldırmamıştım. Şimdi çayınızı göndereceğiz dediler. Çavuş salondan çıktı. Ardından gardiyanlar hücrede bulunanlara arkanızı dönün, bize de dayak vaziyeti alın dediler. Dayak vaziyeti nasıl alınır bilmiyorduk. Hücrede bulunan bir arkadaşın işareti ile nasıl alındığını öğrendim. Ayaklar bitişik ve iki el ayaları yukarı gelecek şekilde üstüste konacaktı. Söyleneni yaptık. Herbirimizi ikişer gardiyan düşecek şekilde karşımıza geçip, coplarla elimize vurmaya başladılar. Kendileri söyleyinceye kadar el değiştirmek yasaktı. Denenmesi halinde, copla rasgele vuruyorlardı. Ellerime kaçar tane vurulduğunu hatırlamıyorum. Yalnız bu uygulama 45 dakika veya bir saat kadar sürdü. Dayanamayıp yere çömelmemiz halinde yine coplarla rastgele vücudumuza kalkmamız için vuruyorlardı. Daha sonra sırtüstü yatmamızı ve ayaklarımızı havaya kaldırmamızı söylediler. Dayak atan gardiyanlar her copta "ellerinize sağlık komutanım" dememizi de istiyorlardı. Dayanamayarak ayağımı indirdiğimde karnıma ve omuzlarıma tekme attılar ve tekrar ayaklarımı havaya kaldırdım. Falaka bittikten sonra hepimizi ayağa kaldırdılar.

Çoğumuz ayakta duramayacak haldeydik..Ayak tabanım ateş gibi yanıyordu. Gardiyan, herkes memleketine doğru dönsün dedi. Bizler de yüzlerimizi memleketimize gelecek şekilde döndük, testislerimizi avuçlarımızın içine alarak, gardiyanların deyimiyle "domalma" vaziyeti aldık. Gardiyanlar da ellerine sopaları almışlardı, önce bize sopaları tanıttılar. Büyüklüğüne göre sopalara kuzu, koç ve haydar adlarını takmışlardı. Kuzu dedikleri, beyzbol sopası kadardı. Bu sopalarlakalçalarımıza vurmaya başladılar. Ağrı kemiğe kadar işliyordu. Bu dayak işlemi de bittikten sonra "sizi banyoya götüreceğiz" dediler. Gözaltında bit olduğu için hepimiz bitlenmiştik. Banyo yapmadan bizleri hücreye almazlarmış. Bizi tek tek alıp götürmeye başladılar,

koridorun sonundaki hücrelere doğru... Sıra bana geldi ve beni, şimdi tam olarak hatırlayamayacağım, 7. veya 8. hücreye götürdüler. Bu hücrenin tuvaleti tıkalı olduğu için, üst hücrelerden gelen 4-5 parmak yüksekliğinde boklu sular hücrenin zeminine birikmişti. Zorla bu suyun içerisine yatırıldım. Coplarla nereme rasgelirse vurarak pis suyun içersinde dönmemi istiyorlardı. Birisi de potiniyle başıma basarak suya sokuyordu. 45 dakika bu şekilde "banyo" yaptım. Her tarafımın ıslandığına iyice kanaat getirdikten sonra, oradan çıkardılar beni. Bir yandan "banyo" yaptırırken, diğer gardiyanlar da "banyo"su tamamlananlara dayak atıyorlardı. Benimle gelenlere pis sudan içirmediler, belki de o an unuttular. Bizden sonra getirilenlere bidon kapaklarına pis sudan koyarak içirdiler. Saat 4 veya 4.30 olmuştu. Benimle birlikte 7 kişiyi bir hücreye kapattılar, arkadaşları diğer hücrelere koydular. (Yarın, Ağustos 1986, Sayı: 60.)

• Birgün havalandırmada eğitim yapıyorduk. Gardiyanlar eğitimi durdurdu. Bizi duvar dibine çektiler, koğuşta 60-70 yaşlarında adamlar vardı. Ağızlarında diş kalmamış, saçları bembeyaz ihtiyar insanlardı bunlar. Hepimizin kafası tıraşlı, üstlerinde eşofmanlar. Gardiyan biriki dedikçe zıplaya zıplaya geliyorlardı. Gardiyan 5 kişi bir tarafa 5 kişi diğer tarafa ayırdı bu yaşlı insanları, ortaya da bir top attı. "Oynayacaksınız" dedi. Belki ilk kez top görüyorlardı hayatlarında. Bir tanesi sürekli topun peşinde koşuyordu, eliyle tutuyor sonra vuruyordu. Top giderken vuramıyordu. Gardiyanlar kim galip gelirse dayak yok ve fazladan birer bardak su, kim yenilirse dayak atılacak dediğinde bu insanlar birbirlerini ezeceklerdi nerdeyse. (Yarın, Sayı: 60)

• Gardiyanlar da sağlı sollu iki yanımıza dizildiler. Aralarından biri "rahat, hazırol, sağa dön, sola dön" diye komut vermeye başladı. Yanlış yapılan her harekette dayak atıyorlardı. Aramızda köylü olanlar ve Türkçe bilmeyenler vardı. Verilen komutu anlamadıkları için devamlı dayak yiyorlardı. Sonunda onları bizden ayırıp koridorun sonuna götürüp her birinin başına ikişer gardiyan verdiler. Gardiyanlar sağa sola ve geriye dönmeyi onları falakaya yatırarak öğretmeye başladılar. Geridesağa sola dönmeyi bilenler kalmıştık. Koridorun sonundan gelen feryatlarla gardiyanların komutlarıyla uygun adım yürümeye başladık. Gardiyan "sol, sağ" diye arada komut veriyordu. "Kıta dur" diye ani bir komut gelince, sıra bozulup birbirimize karıştık. Çoğumuz sol adımda verilen komutun, yine ikinci sol adımda biteceğini ve sağ ayağın sol ayağın yanına çekilerek sertçe yere vurup, esas duruşa geçeceğimizi bilmiyorduk. Başımıza üşüşen gardiyanlar önce tokatla, sonra kimisi copla, kimisi de kalasla ellerimize vurmaya başladılar.

Daha sonra tekrar ikişerli dizilerek eğitime devam ettik. Arada hata yapanlar aramızdan alınarak dövülüyorlardı. Aralarından birkaçı tekmeyle göğüse vuruyorlardı. Gardiyan 'yere yat' diye komut verince, bir kısım arkadaş yere yattı. Ben ne yapacağımı şaşırmıştım. Benimle birlikte yere yatmayanlar tekme ve tokatlarla dayak yedikten sonra yere yatmamız gerektiğini anladık ve yattık. Gardiyanın 'sürün' komutuyla birlikte, önümüzdekine bakarak sürünmeye başladık. Koridorun sonuna geldiğimizde, o ana kadar devamlı dayak atılan türkçe bilmeyenleri de bize katarak geriye döndürüp koridorun karşı ucuna doğru süründürdüler. Koridorun ortasına doğru "kalk" dendi.

Gardiyanlar yanımıza gelerek esas duruşumuzu kontrol ettiler. Esas duruşu bozuk olanları dövdüler. Gardiyan 'istikamet karşı duvar, yat, sürün, son sayı 3 diye komutunu verdi. Bütün katlardaki hücreler eğitime indirildiği için sayımız hayli kalabalıktı. Karşı duvara bir an önce varmak için millet birbirini ezmeye başlamıştı.

Gardiyan da bir yandan 1.. 2... 2, 25....2.30... diyerek daha fazla paniğe kapılmayı sağlıyordu. Diğer gardiyanlar yerde sürünenlerden bir kısmının sırtına çıkarak sürünmesine engel oluyorlardı. 4-5 m.'lik mesafeyi, ben de sırtıma çıkan 80-90 kg'lık bir gardiyanla sürünerek almıştım. Duvara önce yetişenler üstüste yığılırken gardiyan "Üç" diyerek sürünmeye son veren komutu verdi. Bir kısmımız duvara yetişememiştik. Adam başı birer veya ikişer gardiyan üzerimize üşüşerek kalça ve bacaklarımıza vurmaya başladılar. Ortalıkta feryatlar yine birbirine karışıyordu. O an yediğim dayaktan çok, feryatlar beni etkiliyordu. Dayak faslı bittikten sonra yürüyüş kolu şeklinde yeniden dizildik. (Yarın, Sayı: 60.)

• O güne gelmede etkin olan ta 1981'de başlayan olaylar var. Bir arkadaş kendini asmıştı. Ölüm orucu yapıldı ve bir kaç kişinin ölümüyle sonuçlandı.

Bir de yangın olayı var; bazı arkadaşlar kendilerini yaktılar (1982). Ben bunu bir arkadaşın ağzından dinledim. Sabahleyin bir patlamayla uyanmışlar. Koğuşun ortasında alev alev bir şey yanıyormuş. Önce yangın var sanmış arkadaş. Daha sonra yananın insan olduğunu farketmiş. Her tarafı yanmış; yüzü, göz kapakları,dudakları. Saç diye bir şey kalmamış. Meşale gibi tüten simsiyah bir görüntü. Yalnızca gözlerinden tanımış Ferhat Kuntay olduğunu. Ferhat Kuntay, arkadaşın panik içinde olduğunu görünce ismiyle çağırmış ve "sakin ol, korkulacak bir şey yok, benim" demiş. O sırada bazı arkadaşlar söndürmek için üzerine battaniye atmışlar. Onlara kızmış "bizim üstümüze battaniye atmayın, ateş atın" Bir yandan da yanıyor tabii. "Biz bu cezaevindeki insanlar için kendimizi feda ediyoruz, cezaevine insanca yaşam koşulları gelsin diye kendimizi yakıyoruz, bu böyle bilinsin" diye de kısa bir konuşma yapmış. Üstündeki battaniye ve kendi yağları bitince çökmüş. Bu sırada Ferhat Kuntay dirseklerinin üzerinde emekleyerek biraz ileride kalmış olan küçük alevle kafasını tutuşturmuş.. Ondan sonra gardiyanlar koğuşa çullanıp bunları alıp götürmüşler.

Bir kişi mi oldü bu olayda?

Yok, ben dört kişi biliyorum. Daha sonra da bir kişidövülelerek öldürüldü. (Yarın, Sayı: 60.)

• B-Bloktaki bir aramadan sonra, askerler koşarak havalandırmadaki tutuklulara geldiler. Ellerinde pembe bir kâğıt sallıyorlar ve soruyorlardı: "Bu kimin lan! Kiminse çıksın lan!" Tutuklu bir öğretmen çıktı, "Benim" dedi. Herkesi içeri alıp öğretmeni orada tuttular. On dakika sonra öğretmen koğuşa elleri ve kolları mosmor olarak döndü. Çöpe atılmış bir karton parçasını alıp arkasına şiir yazmıştı. Meğer devletin kartonuymuş bu. Çöpe bile atılsa ona nasıl el sürebilirmiş! (2000'e Doğru, Sayı: 2.)

• "Numara sayarken vuruyorlar, 'çık' diyorlar, sıradan çekip alıyorlar. Sakal traşını kontrol ediyorlar. O zaman henüz yaşı sakallı olmasını elvermeyecek kadar küçük olan Zeki Mertaya, traş olmadığı gerekçesiyle falakaya yatırılıyor. Mamak'ta dayak için gerekçe sıkıntısı çekilmez. Bir kere "Hoş geldin" dayağından kurtulan hemen hemen yoktur. Kafes, normal yaşamla ilişkinin cop darbeleriyle koparıldığı gümrük kapısıdır Mamak'ın Suçun ne? Dayak. Nerdesin? Dayak. Sağa baktın, dayak. Sola baktın, dayak. Ayağını fazla kaldırdın, dayak. Az kaldırdın, dayak. Sesin çıkmıyor, dayak. "Komutanım" demedin, dayak. "Yeni gelenler çıksın" dayak, "Yanındakine ne söyledin?" dayak. "Niye güldün aç elini", şak şak şak. "Niye Adanalısın?" şak şak şak. "Niye Manisalısın?" şak şak şak. Havalandırmaya çıkarken dayak, havalandırmada dayak, sayımda dayak, yemek alırken dayak, avukata giderken dayak, mahkemeye giderken dayak. (2000'e Doğru, Sayı: 22)

Kısıtlayıcı Araçlar

33. Kelepçe, zincir, demir ve deli gömleği gibi kısıtlayıcı araçlar hiç bir zaman cezalandırma olarak uygulanamaz. Ayrıca, zincir ile demir kısıtlayıcı araç olarak kullanılamaz. Öteki kısıtlayıcı araçlar, aşağıdaki durumlar dışında kullanılamaz:

(a) Bir yerden bir yere götürülme sırasında kaçmaya karşı bir tedbir olarak, tutuklu yasal ya da idari makamın önüne çıkarıldığında bu araçlar çıkartılacaktır.

(b) Doktorun tavsiyesi üzerine tıbbi sebeplerle.

(c) Hükümlüyü, kendisine ya da başkasına ya da eşyaya zarar vermekten alıkoymak amacıyla, başka çare kalmadığı takdirde müdürün emriyle. Bu durumda müdür, hemendoktorla temas edecek ve durumu daha yüksek makamlara bildirecektir.

• Cezaevinde kullanılan özel işkence aletlerinin üzerine yazılan yazılar dikkat çekicidir. Her askerin bir copu vardı. Bunlarla insanıneline, ayak ve kaba etlerine vururlardı. Ama özel işkenceler, tornadan çekilmiş özel sopalarla yapılırdı. Bu sopaların üzerine çeşitli sloganlar yazarlardı. Bunlardan hatırımda kalan birkaç tanesi şöyleydi: "Haydar istersen kaytar", "insaf yok, merhamet izne çıktı", "madem öyle, gel böyle", "vur vur inlesin, Türkiyem dinlesin".

Bu özel sopalara "koç, kuzu, haydar" gibi isimler takmışlardı. Ucunda bir elma büyüklüğündeki yumruya altılık temel çivi çakılmış sopanın adı "haydar"dı. Yumrudan dışarıya çıkmış çivinin uçları sivrilmişti. Bir vuruşta insan bedeninin dört yerinden kan çıkartıyordu. Açılan yer uzun süre sızlıyordu.

El parmaklarımızı yan yana getirip dik tutardık. Copun elle tutulan tırtıllı tarafıyla 45 derecelik bir açı yapılarak vurulurdu. Acısı insanın tüm bünyesini etkilerdi. Bu vuruş sonucu tırnaklarımız yerinden oynardı. Tırnak altlarına kan otururdu. Birkaç gün sonra parmaklarımız mosmor kesilirdi, çürümüş muza benzerdi. Daha sonra tırnak altlarımız irinle dolardı. Ve 10-15 gün sonra tırnağımız siyahlaşır, yerinden kopardı. Bir ay sonra yeni tırnağımız çıkmaya başlardı. Akan irinden ve verdiği dayanılmaz acıdan dolayı günlerce ellerimizle birşey tutamazdık. Elimizi ekmeğe süremezdik. (Gün, Sayı: 23.)

• Bir gün, bir grup getirdiler. Bizi, onları göremeyecek şekilde duvara döndürdüler. Gardiyanlar, "birkaç gün sonra bayram, kısa sürede hakkınızı vermemiz gerekir" diyerek, sabahtan akşama kadar dövdüler yeni gelenleri. Hakkari'nin dağlık kesiminden getirilmişler çoğunluk Türkçe bilmiyor. İmam biraz konuşabiliyor, muhtarın da okuma yazması yok, çat-pat Türkçe konuşuyor. İçlerinden bir tanesi, Türkçe bilmediği için komutların hiçbirine karşılık veremiyor ve sürekli dayak yiyordu. Birinde paniğe kapıldı. "Kalk" diyorlar kalkamıyordu. Soru soruyorlar, yanıt alamıyorlardı. Adamı götürüp, üç-dört metre yüksekliğindeki bir elektrik direğine ayaklarından astılar. Sabahtan akşama kadar dayak yedi. Vücudu simsiyah olmuştu. Bize bir haftada atılan dayak, ona bir günde atıldı. (Yarın, Sayı: 60.)

Dış Dünya İle Temas

37. Tutuklular, gerekli gözlem altında, aileleri ve yakın dostları ile düzenli aralıklar ile, mektupla ve ziyaretçi kabul etmek suretiyle iletişimde bulunacaklardır.

38. Tutuklu ve hükümlüler düzenli olarak, önemli sorun ve haberlerden, gazete, dergi, özel yayınları okuyarak, radyo dinleyerek, ve yönetimin onayladığı ya da denetlediği konferanslar ya da herhangi benzeri yollardan bilgi edineceklerdir.

• Peşpeşe verilen mektup, görüş yasaklarıyla çocuklarımızdan aylardır haber alamıyoruz. Açık görüşlerde dahi görüştürülmüyoruz. Bu yasaklar öylesine sıktır ki, yazdığımız mektuba cevap almadan bir yeni yasak daha geliyor. Verilen mektup, görüş yasakları asıl ailelere verilmiş bir ceza niteliğine bürünmüştür. Çocuğumuzun sağlığı ve yaşamı konusunda bilgi edinmemiz yasaklanmıştır. (Adana Kapalı Cezaevindeki siyasi tutukluların ailelerinin açıklamalarından, Yarın, Sayı: 50.)

• Görüşler A-Blokta çok kötüydü. 3 dakika sürüyordu ama sizin arkanızda iki asker, karşı tarafta iki asker, bir dönem elini arkanda bağlayacaksın, bir metre geride duracaksın, yabancı kelime kullanmayacaksın, kaşını gözünü eğmeyeceksin, hareket yapmayacaksın, talimatlar.... Oradaki insanların insiyatifine kalan ve biraz işgüzar görevli olduğunda her bahane ile görüş kesiliyordu. (Mamak Kadınlar koğuşundan, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 66.)

• 5 Eylül direnişinden sonra, 1984 23 Nisanında cezaevinde ilk kez açık görüş yapıldı. 23 Nisan nedeniyle yalnızca çocuklarla görüştürüldük.

Sıra bizim koğuşa geldiğinde, görüşün yapılacağı salona doğru uygun adım yürümeye başladık. Başımızda gardiyanlar bulunuyordu. Karşıda bir sürü çocuk gördük. Çocukların göğüslerinde soyadlarının yazılı olduğu kağıtlar asılmıştı. Çoğumuzun çocuğu içeri girdikten sonra doğmuş ya da o zamandan bu yana büyümüştü. Kimse çocuğu tanıyamadı önce. Çocuklar bizim uygun adım geldiğimizi görünce korktular önce. Gözlerinde büyük bir korku ve dehşet ifadesi ile geri çekildiler. Onlar için biz, saçları sıfır numara kesilmiş, tek tip elbise giymiş, garip sesler çıkartarak, yürüyen, korkulacak insanlardık tabi. Hiç birisi babasını tanımadı.

Çocuklar korku içinde arkalarında bulunan duvarlara kadar gerilemiş ve duvara yaslanmışlardı. O kadar etkilenmiş ve korkmuşlardı ki hepsi bizim gibi esas duruş vaziyetini almışlardı. Gardiyan bir çocuklara bir bize bakmış ve düdüğünü öttürüp "çocuk sevmek serbest" emrini vermişti. Biz bu emir üzerine korku dolu çocukların yanına gidip, onları tuttuk, buruk ne söyleyeceğini bilemez bir şekilde sevmeye çalışmıştık... (Yarın Sayı: 60)

• Herkes çocuğunu, yeğenini göğsüne yapıştırılan kâğıtlardan tanıdı . Benim görüşmecim çocuk yoktu. Ben duvar dibinde birbirlerine sarılan bu insanları seyrediyordum. Müthiş duygulandırıcı bir manzaraydı. Yıllarca tatlı söz ve davranış görmeyen tutuklular için göz yaşartıcı bir manzaraydı. Bunca sadizm ve işkenceye rağmen üç yılda bir de olsa bunlar da insanca davranabiliyorlar diye düşünmeye başladım. O anda tüm işkenceciler gözüme şirin göründüler.

Ve görüşme bitti. İlk kez böylesine mutlu bir görüşme yapmıştık. Koğuşumuzun bulunduğu koridora girer girmez ellerinde kalas bulunan 10-15 asker aniden saldırdılar. Habire vuruyorlardı. Birkaç dakika içinde hurdahaş bir halde bir et yığını gibi yere yıkıldık. Kiminin kaşı, kiminin dudağı patlamıştı. Kan içindeydik. Korkunç bir manzaraydı. Yerdeyken de vurmayad.evam ettiler. Kendi tabirleriyle söyleyeyim: "Çocuklarımızı gördük diye götünüz kalkmasın" denerek bizi dövüyorlardı. (Gün, Sayı: 23.)

• Hücredeyken görüş yoktu. Koğuşlara geçince başladı. Haftada bir görüş vardı. 45 saniyelik bir zamandı bu. Bir iki kelime ancak konuşabiliyorduk. Görüş sırasında sağda bir gardiyan solda bir gardiyan bulunuyordu. Cezaeviyle ilgili istenmedik bir şey söylendiğinde, konuşmadan gözgöze bakıldığında, postallarının topuklarıyla ayak başparmaklarımızı ezerlerdi. Görüşte konuşulan kelimeler belliydi: Nasılsın, iyimisin, merak etme...Görüş arasında düdük çalınca nizami bir şekilde geri dönüp koşar adım uzaklaşıyorduk. Gardiyanın yanına gelip kısa künye veriyorduk. İsim, soyad, memleket ve emret komutanım diye bağıra bağıra söylemek zorunluydu. (Yarın, Sayı: 60.)

• Bir yıl kadar bir süre görüşe çıkmadık. Çünkü görüşe çıkarken anadan doğma soyuyorlar ve ayrıca popodan parmakla arama yapıyorlardı. Bunun için uzun süre görüşe de, avukata da çıkmadık. (Bir mektuptan, Metris.)

• Koğuşumuza yeni tutuklananlar gelmişti. "arkadaşlar görüşmecilerimizle mahkeme ve avukatlarla ilgili bir şey sakın konuşmayın, sadece havadan-sudan şeyler konuşun" demişti. Görüş dönüşü yeni gelenlerden birisini beş-altı asker geri götürdüler. 10-15 dakika sonra geldiğinde yüzü mosmordu ve burnundan kan akıyordu. Dudağı da patlamıştı. Herkes merakla ne olduğunu sordu. Çocuk da, "ben hiçbir şey yapmadığım, dediğiniz gibi abimle havadan-sudan konuştuk. Ben ona Van'da hava nasıl diye sordum. O da Van'da havalar çoki iyi dedi. Burada nasıl diye sordu. Ben de burada da çok iyi dedim. Askerler beni idareye götürüp, "ne demek bu havaların iyiliği, ne parola var aranızda' diye sordular. Ben de bunun gizli bir anlamı olmadığını söyledim ama beni dövdüler" dedi. (Gün, Sayı: 21.)

• Farklı inanç ve düşüncede olsa bile kendi aşiretinden bir bireyi cezaevinde ziyaret etmeyi vazgeçilmez bir görev bilirler. Bu yüzden ister sağcı, ister solcu olsun tüm aşiret bireyleri cezaevindeki akrabalarını ziyarete geliyorlardı. Her görüş günü cezaevi çevresinde büyük bir ziyaretçi kalabalığı oluşuyordu. Okuma-yazma bilmeyen ve Türkçe konuşmayan insanlarla dolup taşıyordu.Önce görüşme için soyadı benzerliği şart koşuldu. Böylece çoğu insan birinci derecede hısımlarıyla bile görüşemez duruma girdi. Medeni nikâhın geçerli olmadığı bir toplumda tutuklular anneleriyle bile aynı soyadı taşımadıkları için ziyaretçi sayısında büyük bir düşüş sağlandı. Daha sonra görüşmeye gelen insanlardan bazı belgeler istenmeye başlandı. Birçok insanın, özellikle kadınların nüfus cüzdanına dahi sahip olmadığı bir yörede bu evrakların istenmesi ziyaretçi sayısını daha da küçülttü. Buna ilaveten konuşmanın "Türk diliyle yapılması zorunluluğu" getirildi. Evrakları tam olan insanların bir bölümü Türkçe bilmedikleri için, görüşmede duygu ve düşüncelerini anlatmadan, sadece sevdiklerinin yüzlerine bakmakla yetinerek köylerine dönüyorlardı. (Gün, s. 22.)

• Geleli altı ay oldu. İlk kez yılbaşında gazete okuyabildim. Gene, ancak son yirmi gündür karavana dışında ek besin alabil iyorum. Entelektüel gıdamızı cezaevi kitaplığından gidermemize yeni yıldan bu yana izin verilmiş bulunuyor. Örneğin 'Askeri Din Kitabı', 'Aydınların Afyonu' ve bunlar gibi derin esatiri 'tetkik etme' olanağına kavuşmuş oluyoruz..." (Ertuğrul Kürkçü'nün mektubundan, Bin Tanık, E. Tuşalp, s. 541.)

• Okuyacak hiçbir şeyimiz yok. Meselâ bir sefer peynir kasasının içinde yarım ve ıslak, tuzlu sulu bir peynir kâğıdı gelmişti; o kâğıt için 50 kişi okuma sırasına girdik. Ve o kâğıtta da yıldız falı gibi şeyler vardı. Ama basılı bir şey görmek, o kâğıt parça-

sı olay oldu. Bütün dünyayla bağımız kesik, üstelik elişlerimiz de toplandı. (Mamak Cezaevi kadınlar koğuşundan, Cezaevi Cezaevi, N. Özkan, s. 65-66).

• 22 Ocak 1981 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'na verdiği dilekçesinde bir siyasi parti yöneticisi, "Mamak Askeri Cezaevi'nde Türkiye Cumhuriyeti kanunlarının sokulması dahi yasaklanmıştır" diye yazmış. Tutuklu burada, gerçekten kanun kitaplarının Mamak'a alınmayışını dile getiriyor. Ama siz sözü bütün kapsamıyla anlarsanız, gerçeğe yaklaşmış olursunuz. (2000'e Doğru, sayı: 2.)

Hükümlülerin Nakli

45. (2) Yetersiz havalandırma ve ışıklandırma koşulları altında ve kendilerini gereksiz fiziki zorluklara uğratacak biçimde hükümlü nakli yasaklanacaktır.

• Mahkeme gidiş gelişlerinde tutuklular havasız, kapalı arabalarda götürülüp getiriliyor. Arabalarda hava akımının olacağı hiçbir yerin olmamasından yazın terden, kışın soğuktan tutuklular hastalanıyor. (Mamak Askeri Ceza ve Tutukevi ile ilgili tutanaklardan, Yarın, sayı: 59).

• Duruşmaya getirilirken üzerim aranmakta, bundan başka anüsüme varıncaya kadar onur dışı davranışlarda bulunarak arama yapılmaktadır. Bu aramaya katlanamadığım için bundan sonrakiduruşmalara gelmek istemiyorum. (TDKP davası sanıklarından Semih Orcan'ın 22.11.1983 tarihli mahkeme ifadesinden, Cezaevi Cezaevi, s. 273-74.)

• Mahkemeye gideceğimiz günün şafağında kahvaltı yapmadan dışarı çıkarıldık. Don katına kadar soyundurulduk. Bazan kilotumuzu indirir "domaltıhrdık" Copla kıçımızda yazılı kağıt olup olmadığı araştırılırdı. Koridorda "ikişerli kolda" yürüyüş kararı sayarak marş söylerdik.Toplanma yerinde gözler kapalı, baş öne eğik ve duvara dönük halde eller arkada, kelepçeli olarak hazırolda bir-iki saat beklerdik. Arabalar hazır olunca 10-12'şer kişilik gruplar halinde birbirimize ayrıca zincirlerle bağlanırdık. Belediyenin kesilmiş hayvan dağıtımında kullandığı her tarafı saçla kapatılmış normal olarak 10-15 insanın gireceği kamyonlara 40-50, hatta bazan 60 kişi doldurulurduk. Arabanın içinde yine gözler kapalı, baş öndeki insanın ensesinde olmak üzere, hiç konuşmadan mahkemeye giderdik. Bazan içimizde bulunan askerler bir gruba "çök" emri verirdi. Çökenlerin üzerine oturarak giderlerdi. Kamyona bir demir merdivenle iner çıkardık. Bazan bağlı olduğumuz zincirde yeterli mesafe bulunmadığı için ve kimse de inip binmemize yardım etmediği için ayağımız kayar, birbirimizin üzerine düşerdik. Bazan kalepçelerimiz öyle sıkışırdı ki, bileğimize kan oturur, ellerimiz mosmor olurdu. Kelepçelerimiz asla gevşetilmezdi.

Mahkeme salonunda ayaklar esas duruşta, eller başparmaklar bitişik şekilde dizler üstüne konur, gözler karşı duvara bakacak şekilde otururduk. Mahkeme boyunca kıpırdamak, burun çekmek (nezle olsanızbile), kaşınmak, bitini öldürmek ziyaretçi ve avukatlara bakmak kesinlikle yasaktı. (Gün, sayı: 20.)

Cezaevi Personeli

46. (1) Cezaevi yönetimi, her derecedeki personelin seçiminde büyük bir özen gösterecektir. Çünkü, bu kurumun doğru dürüst

yönetilmesi bu personelin kişisel dürüstlüğüne, insani niteliklerine mesleki yeterliliğine ve yaptığı işe uygunluğuna bağlıdır.

• Bir gece ansızın koğuşun kapısı açıldı. İçeriye bir asteğmen (yedek subay) girdi. İçkiliydi. O zamanlar koğuş içinde bir tuvalette iki kişi nöbet bekliyorduk. Asteğmen "blok nöbetçisi gelsin" dedi. Tuvalet nöbetinde olan arkadaşımız geldi, tekmil vermek için ağzını açmıştı ki, askerlikte "destekli vuruş" denilen şekilde suratına yediği yumrukla yere yıkıldı. Derhal kalkıp esas duruşa geçip yine tekmil verdi. Asteğmen "kaç dişin kırıldı" diye sordu. Çocuk ağzındaki tek dişi çıkarıp gösterdi. Yanındaki askerlerden biri "bu sefer pek başarılı olamadınız komutanım, 15. koğuştaki 3 diş rekorunu bakalım hangi koğuşta kıracaksınız" dedi ve çıkıp yandaki koğuşa geçtiler. (Gün, sayı: 22.)

• 7-8 gardiyan bir kasa mandalina almışlar, hem dövüyorlar, hem ara verip yiyorlardı. Biri gidiyor, diğeri geliyordu. İçerden karabiber istediler. Nasıl olduysa karabiber bulundu. Başparmağı kalınlığında kağıtlara sarıldı. Adam başı 3'er tane bardağa doldurdular, yarımşar bardak su ile karıştırıp bize içirttiler. Daha sonra sigaralarımızı çıkartmamızı istediler. Benden 5 tane çıktı. Yine hepsini yememizi söylediler. Üstüne bir daha dayak yedik. Daha sonra bir kasa mandalinanın kabuklarını yemimizi söylediler. Benim dişlerim kırılmıştı. Kabukları yutmaya başladım. Diğerlerinden erken bitirip gidip "emrinizi yerine getirdim" diye tekmil verdim. Bu kez diğerlerine yardım etmemi söylediler.

İçeri girdiğimizde birinin midesi hastaydı. Salya gelmeye başladı. Kusmaya başladı. Ben kusamıyordum. Parmağımı sokup kusmaya çalıştım.

Bir de tursil yediriyorlardı. Koğuşta iyi eğitim yapan iki adamı gardiyan çağırıyor, birinin eline su birinin eline tursil veriyordu. Biz de sırayla önlerinden geçiyorduk. Bardaklarımıza tursil ve su koyuyorlar, gardiyan karıştırıyor, biz de içiyorduk. (Yarın, sayı:60.)

BİNLERCE YILA HÜKÜMLÜ "DÜŞÜNCE SUÇLULARI":

YAZI İŞLERİ MÜDÜRLERİ

N. YILMAZ

Dün ve bugün Türkiye'nin üzerinde en çok tartışılan kavramlarından biri oldu düşünce özgürlüğü. Var mıdır, yok mudur, ne kadarıyla varoldu ya da var gözüktü!.. Varsayımların ötesinde pekçok örneğinde somutlandı: Düşüncelerinden tutuklanan, hüküm giyen ve yıllar yılı cezaevlerinde kalan -kalmaya devam eden- binlerce insanla.

TCK'nun 141/1, 142 ve 163. maddeleri kapsamına giren fiiller artık herkesin yekten -düşünce suçu- dedikleri eylemler. Tanımlamada hemen herkes tartışmasız bu maddeleri düşünce suçu diye ifade ediyor ancak tartışma düşüncenin 'suç' oluşturup oluşturamayacağı noktasında ortaya çıkıyor. Demokrasilerde düşüncelerin ne koşulda olursa olsun 'suç' oluşturamayacağı ilkesini benimseyen tüm demokratlar diyorlar ki, "141-142-163" kalksın.

Evet, TCK'nun 141, 142, 163. maddeleri kalktığında düşünmek,düşündüğünün etrafında örgütlenmek ve düşündüğünün propagandasını yapmaktan dolayı 'suç'lu bulunmak ve yıllar yılı cezaevlerinde kalmak sözkonusu olmayacak. Ama ne ki düşünceyi suç olmaktan çıkaran, düşüncenin propagandasını yüzlerce yıllık cezayla sabitleyen uygulamaların yürürlükte olduğu şimdilerde, bir yandan 141,142, 163 kalkmalı demekte ısrar ederken diğer yandan içinde bulunan somutun bir kesitini sergilemekte ve bu somut üzerine de ayrıca düşünüp, tartışmakta fayda görüyoruz.

TCK'nun 141. maddesi kapsamına giren "düşünce suçları"nı başka bir yazı kapsamına bırakarak bu yazıyı yazma nedenini oluşturan ve büyük yanıyla TCK'nun 142. maddesi içerisinde görüldüğünden büyük ceza-

lara çarptırılan bir kısım "düşünce suçlularından" sözetmek istiyoruz: **Yazı İşleri Müdürleri.**

Yani yayımlanmakta olan -gazete, dergi, broşür, vb.- herhangi bir yayının sorumluluğunu üstlenmiş kişiler. Ve hâlâ da böyle bir görevi yürütmekte olanlar...

En ağır ceza!

Haklarında toplu basın mahkemelerinde TCK'nun 142, 159, 163, maddelerinde basın davaları bulunan yazışleri müdürlerinin dosyaları önce uyuşmazlığa ardından da sıkıyönetim mahkemelerine geliyordu. Türkiye, yazarlarına, yazı sorumlularına yazdıkları yazılardan dolayı -ki bu yazılar kanunun suç saydığı fiili övme, propaganda yapma, yayın yoluyla hareket vb. gibi çeşitlilik gösteriyordu- hiç de azımsanmayacak cezalar talep eder ve verirken şaşkınlıklar yaratan bir ülke değildi zaten. Ancak 12 Eylül sonrası tüm tutuklamalar ve mahkemeler benzeri yazışleri müdürlerinin durumunda da bir yoğunlaşma gözlendi. Yıllarca sürüncemede kalan dosyalar ardı ardına sonuçlanmaya yazı işleri müdürleri de yazarları belli olmayan yazılarından oldukça da çok cezalar almaya başladılar. Kimi tek bir yazıyla farklı farklı suçlar işledikleri gerekçesiyle de cezalar aldılar. Ve ortaya yüzlerce yıllık cezalar çıktı.

Örneklemek konunun boyutunu algılamak için iyi olacak:

Bugün Çanakkale E tipi cezaevinde hüküm giymiş 12 yazı işleri müdürü bulunuyor. Haftalık Kitle gazetesi yazı işleri müdürü Feyzullah Özer kesinleşmiş bulunan 5 ayrı davasından TCK'nun 142/1.3.4. ve 159. maddelerini ihlal etmekten toplam 17 yıl 6 ay'a; Aylık Partizan Dergisi Yazı işleri Müdürü İrfan Aşık kesinleşen 13 ayrı dosyasında TCK'nun 142/1-3, 159 ve 311. maddelerini ihlalden toplam 11 yıl'a; 15 günlük Genç Sosyalist Dergisi yazı işleri müdürü Hüseyin Ülger kesinleşen 3 ayrı dosyasında 142/1,3,5'i ihlalden toplam 12 yıl 3'a; 15 günlük Birlik Yolu Dergisi yazışleri müdürü Ali Rabuş kesinleşen altı dosyada 142/1-3, 159 ve 311-312 maddeleri ihlalden toplam 18 yıl, İlerici Yurtsever Gençlik Dergisi yazışleri müdürü Erhan Tuskan'a kesinleşmiş 16 ayrı davada TCK'nun 142/1,3,4,159,311 ve 312. maddeleri ihlalden toplam 123 yıla; 15 günlük Savaş Yolu gazetesi yazışleri müdürü Candemir Özler kesinleşen iki davasında 142/1,3,4,159,311 ve 312. maddeleri ihlalden toplam 23 yıl on ay, Bağımsız Türkiye ve Devrimci Militan dergileri yazışleri müdürü Mehmet Özgen yine 142/1-6 ve 159. maddelerden toplam 41 yıla; Haftalık Halkın Kurtuluşu ve Halkın Kurtuluşu Yolunda Gençlik dergileri yazışleri müdürü Nevzat Açan kesinleşen iki davasında 142/1,3,5,7,159,311 ve 312. maddeleri ihlalden toplam 21 yıl 7 ay'a; 15 günlük Sağlıkçının Sesi yazı işleri müdürü Fuat Akyürek kesinleşen 2 davada 10 yıl 8 aya; Haftalık Özgürlük gazetesi yazışleri müdürü Mustafa Çolak 4 ayrı davada TCK'nun 142, ve 312. maddelerini ihlalden 9 yıl 3 ay 15 güne; haftalık Halkın Kurtuluşu gazetesi yazışleri müdürü Galip Demircan kesinleşen tek davada TCK'nun 142,159,311 ve 312. maddelerini ihlalden 15 yıla;

Haftalık Halkın Yolu gazetesi yazıişleri müdürü Alaaddin Şahin dört ayrı davada TCK'nun 142,159,311 ve 312. maddelerini ihlalden toplam 130 yıla mahkum olmuş gazeteciler. Çanakkale Cezaevi'nde halen aldıkları cezaları doldurmakta olan bu gazeteciler 7-4 yıl arasında değişen süredir kapalı ve özgürlüklerinden mahkum koşullardalar.

Hükmü kesinleşmiş ve halen Kayseri Cezaevi'nde kalmakta olan bir diğer hükümlü gazeteci de Ersan Sarıkaya. Sarıkaya 1978-1979 yıllarında yayınlanan Güney Kültür ve Sanat dergisinin çok kısa bir süre sorumlu müdürlüğünü yaptı. Sarıkaya dergide yayınlanan bir dizi yazı için açılan davada toplam 7,5 yıla hüküm giydi.

Üç örnek daha

Halkın Kurtuluşu gazetesi yazıişleri müdürleri Veli Yılmaz, Osman Taş ve Mustafa Yıldırımtürk yedi yıla yaklaşan süredir cezaevinde bulunuyorlar. Bu üç yazı işleri müdürünün Askeri yargıtay 1. Dairesi'nde 11. Mart. 1987 tarihinde karara bağlanan davaları sonucunda almış oldukları basın cezalarının dökümünü şöyle yapmak mümkün.

Veli Yılmaz:

TCK'nun 142. maddesini 75 kez ihlalden toplam	588 yıl 9 ay.
TCK'nun 159. maddesini 141 kez ihlalden toplam	147 yıl.
TCK'nun 311/312. maddelerini 25 kez ihlalden	12 yıl 9 ay
Genel toplam:	748 yıl 6 ay.

Mustafa Yıldırımtürk:

TCK'nun 142. maddesini 14 kez ihlalden toplam	121 yıl 3 ay
TCK'nun 159. maddesini 28 yıl ihlalden toplam	30 yıl 6 ay
TCK'nun 311/312. maddelerini 11 kez ihlalden	3 yıl 4 ay
Genel toplam	155 yıl 1 ay.

Osman Taş:

TCK'nun 142. maddesini 52 kez ihlalden toplam	415 yıl 1 ay
TCK'nun 159 maddesini 212 kez ihlalden toplam	231 yıl 1 ay
TCK'nun 311/312. maddesini 36 kez ihlalden toplam	15 yıl
Genel toplam	661 yıl 2 ay.

Yukarıda yazıişleri müdürlükleri sonucu aldıkları basın cezalarının dökümünü yaptığımız her üç gazeteci de aynı zamanda 'örgütsel faaliyet'ten yargılanıp örgüt üyelikleri sabit görüldüğü halde 'yazıişleri müdürlüğünü kapsayan fiilleri örgüt faaliyetleri dışında görülerek yüzlerce yıllık basın cezaları yargıtay dairesince onaylanmış durumda. Varsayalım ki, bu cezalandırıldıkları yazılar legal olarak, hertürlü resmi işlemlerini tamamlayarak yayın faaliyetine başlayan bir yayın organında değilde illegal olarak yayınlanan bir yayın organında çıkıyor olsaydı 'sanıklar'ın alacağı ceza olsa olsa örgüt üyeliği en fazlasından örgüt yöneticiliği idi

ki bunun karşılığı olan cezaların 15 yılı aşmadığı da bir başka hukuki gerçektir.

Tabi bu varsayıma yalnızca yukarıda örneklediğimiz yazı sorumluları ya da yazarlarıyla sınırlı kalmamakta, yasal olarak yayınlanan hertürlü yayın organında 'kanunun suç saydığı fiilleri övme, propaganda yürütme, hükümetin manevi varlığına yayın yoluyla hareket etme' gibi suçları işleyen tüm gazeteciler için aynı biçimde akıl yürütmeye açıktır.

Daha da var

Konunun hukuki tartışmalarına ve benzer durumda olan sözkonusu gazeteciler hakkında verilmiş kararlar üzerine birşeyler söyleme gereğini de başka bir yazı kapsamına bırakıp örneklerimizi sürdürelim.

Aydoğan Büyüközden: 12 Eylül 1980'de yayımı durdurulan Aydınlık Gazetesi Yazışleri Müdürü. Sorumlu olarak yazı işleri müdürlüğü yaptığı 2 yıl 4 aylık sürede hakkında 91 ceza davası açıldı. Cezaların sonuçlanan bölümü dahi onlarca yıl ettiğinden 36 yıllık hükümlülerden biri. Bursa Cezaevinde bulunuyor.

Fikret Ulusoydan: Haftalık Halkın Sesi Gazetesi Yazışleri sorumlusu. 7 yılı aşkın süredir Metris Askeri Cezaevinde bulunan Ulusoydan hakkında da kesinleşen basın cezaları onlarca yılı aştığından hükümlülüğü sürüyor. Geçtiğimiz günlerde Ulusoydan uzun süren tutukluluğunu ve almış olduğu bunca yıllık basın cezalarını protesto için açlık grevi yapmayı içinde bulunduğu durumun düzeltilmesi yolunda çarelerden biri olarak görürken 'yazılardan sorumlu müdür' konumunun ağır mahkumiyetlerine karşı öfkesini de böylece somutluyordu.

Evet, örnekler sürdürülebilir.

Politika gazetesi yazışleri müdürü **Tamer Kayaş,** Halkın Birliği dergisi sorumlu müdürü **Mete Dalgın,** Kıvılcım Dergisi sorumlu müdürü **Muhittin Göktaş,** Savaş Yolu Dergisi yazışleri müdürü **Candemir Özler,** Genç Sosyalist Dergisi yazışleri müdürü **Hüseyin Ülger.**

Bir dönem yazı sorumluluğu yüklenmekten cezalar alıp cezaevlerinde cezalarını çekip tahliye olanlarla; halen yayınlamakta ve haklarında ardı ardına bir bir davalar açılan yeni yayınların -ki bu asla bir dilek değil yalnızca saptama- yazışleri müdürleriyle ve özellikle de ulaşamadıklarımızla bu liste uzayıp gidecek.

Yazımıza konu olan insanların durumlarıysa hiç de öyle cezalarının hesap makinasında toplamı almak kadar kolay değil.

Ötesi, ve bir kez daha;

Demokrasilerde vazgeçilmez, değiştirilemez, törpülenemez ilkeleri unutmaksızın, ve evet bir yandan 141, 142, 163 kalksın derken böylesine bir tedavisini olası kılmak?

Türkiye'de ne yalnızca dünün, ne de yalnızca bugünün sorunu olan ve basın özgürlüğüyle doğrudan doğruya ilişkili olan bu konuda en azından durup düşünmek ve biraz fazlasından iyileştirmeler için kolları sıvamak gerekmiyor mu?

Gazetecinin Adı Soyadı	Yayın organının adı	Periyodu	Tutuklanma Tarihi	Yargılandığı TCK maddeleri	Kesinleşen dava adedi	Devam eden dava adedi	Kesinleşmiş ceza miktarı	Doğum tarihi	Tahsil durumu	Avukatının adı ve barosu
Feyzullah Özer	Kitle	Haftalık	16 Ekim 81	142/1-3-4 159	5	—	17 yıl 6 ay	1953	Gazetecilik ve halkla ilişkiler yüksek okulu mezunu	Bahri Bayram Belen İst. Barosu
İrfan Aşık	Partizan	Aylık	8.12.1980	142/1-3 159 312	13	—	111 yıl 96 yıla bağladı	1955	İst. Atatürk Eğitim Ens. Beden Eğitimi Bölümü mezunu	Kemal Yılmaz İ.Hakkı Genç İst. Barosu
Hüseyin Ülger	Genç Sosyalist	15 günlük	30.6.985	142/1,3,5	3	—	12 yıl 3 ay	1952	Ankara Gazi Eğitim den mezun	Ali Ekber İnal İst. Barosu
Ali Rabuş	Birlik Yolu	15 günlük	5.6.981	142/1-3 159 341 312	6	1	18 yıl	1955	Lise mez.	İbrahim Sinemillioğlu Doğan Zengin İst. Barosu
Erhan Tuskan	İlerici Yurtsever Gençlik	15 günlük	10.10.980	142/1-3-4 159 155-311-312	16	—	123 yıl	1957	Üniv. terk	Bahri Bayram Belen İst. Barosu
Candemir Özler	Savaş Yolu	15 günlük	1.5.981	142/1-3-4 159	2	—	23 yıl 10 ay	1957	Lise mez.	Kasım Sönmez İzm. Barosu
Mehmet Özgen	Bağımsız Türkiye Devrimci Militan			142/1-6 159			41 yıl 36 yıla bağlandı	1957	Üniv. terk	Selma Sevilmiş Turgay Ünal
Nevzat Açan	Halkın Kurtuluşu ve HKY. Gençlik	Haftalık	29.9.980	142/1-3-5-7 159 311 312	2	—	21 yıl 7 ay	1950	Yüksek Ok. 3 cü sınıf. terk.	M.Ali Özpulat Erhan Erel İst. Barosu

Gazetecinin Adı Soyadı	Yayın organının adı	Periyodu	Tutuklanma Tarihi	Yargılandığı TCK maddeleri	Kesinleşen dava adedi	Devam eden dava adedi	Kesinleşmiş ceza miktarı	Doğum tarihi	Tahsil durumu	Avukatının adı ve barosu
Fuat Akyürek	Sağlıkçının Sesi	15 günde bir yay.	4.4.981	142-159	2	—	10 yıl 6 ay Ayrıca 168/2 den 6 yıl 8 ay ceza almış TDKP Ankara davalı	1958	Ankara DTCF terk.	Nihat Toktay Ank. Barosu
Mustafa Çolak	Özgürlük	Haftalık	23.12.981	142-312	4	—.	9 yıl 3 ay 15 gün Ayrıca 141.ci maddeden de 7,5 yıl ceza almış. İst. YDGD davası	1957	Yüksek ok. terk	M.Ali Özpolat İstanbul Barosu
Gültep Demircan	Halkın Kurtuluşu	Haftalık	26.11.981	142,159,311, 312	1	1	15 yıl Ayrıca 141/5 den ceza aldı yargıtayda	1956	Elektrik	Ayhan Soysal M.Ali Özpolat İst. Barosu
Alaattin Şahin*	Halkın Yolu	Haftalık	26.5.980	142,159,311, 312	4 ayrı dava toplam 41 dava	—	130 yıl 36 yıla bağlandı	1948	Kimya Mühendisi	Yok

* Alaattin Şahin'i ayrıca devam eden 19 dosyalık bir davası (169 yıl ceza isteniyor) 36 yıl kesinleşmiş cezası olduğu ve bu dava dosyası sonucu değiştirmeyeceği gerekçesiyle tatil edildi. Herhangi bir nedenle kesinleşen cezalar ortadan kalkarsa tatil edilen 19 dosyalık dava yeniden açılacak.

■ *Açılmış bulunan basın davalarına ilişkin olacak, yukarda yaptığımız tabloda eksiklikler olabilir. Bu gibi durumlarda, yayınevimize, somut bilgi ve belgeler aktarılırsa, bunları da kamuoyuna duyurmak istediğimizi açıklarız. (y.n.)*

OLAĞANÜSTÜ DÖNEMDEN NOTLAR (I): SIKIYÖNETİM MAHKEMELERİ

Bekir DOĞANAY

Bu başlık altında Sanık, Avukat, Hakim ve Savcıların bir bütün olarak yaşadıklarının tamamını buraya aktarmak mümkün olamıyacağından, ancak temel bir soruna değinebileceğiz.

Önce Sıkıyönetim Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılamasını düzenliyen yasaları aktarmak istiyorum.

24 Aralık 1978 tarihinde Kahramanmaraş hadiselerinin üzerine bazı illerde Sıkıyönetim ilan edilmiş olup bunu takiben 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasına göre Sıkıyönetim Mahkemeleri kurularak göreve başlamıştır. 12 Eylül 1980 tarihinden sonra tüm yurtta Sıkıyönetim ilan edilerek Türkiye ara rejime girmiştir. Konsey döneminde çıkarılan yasalar gözden geçirildiğinde ençok değişikliğe uğrayan yasalardan birisinin de 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası olduğu görülmektedir. Bir çok ilde Sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra 19 Kasım 1985 tarihinde İstanbul ilinde Sıkıyönetim uygulaması kaldırılmış, Temmuz 1987 ayı içerisinde de Diyarbakır ilinden kaldırılmakla tüm yurtta sıkıyönetim uygulaması sona ermiştir. Buna rağmen Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri Yargılama yapma görevine devam edecektir.

Sıkıyönetimin kaldırıldığı illerde Sıkıyönetim Mahkemelerinin göreve devam etmesi ile hukuki durumları tartışılır bir duruma girmiştir. Bu gün için tüm yurtta sıkıyönetim uygulaması kalktığına göre sıkıyönetim mahkemelerinin görev yapması yeniden tartışılacağı gibi yargılamalar bittikten sonra da tartışmanın süreceğini gözden uzak tutmamak gerekir.

Olağanüstü dönemlerde kurulan Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin Anayasa ve yasalara göre durumu şöyledir:

Askeri Mahkemelerin kuruluş ve yargılama yetkisi 353 sayılı yasa ve 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası tarafından belirlenmiştir. Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda ise, Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin görevlerine devam etmesi 1402 sayılı yasanın 2301 sayılı yasa ile değişik 23 maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Sıkıyönetimin kaldırılması durumunda, sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde görülmekte olan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder" düzenlenmesi yapılmıştır.

Ancak, kanımızca 1402 sayılı yasanın bu hükmü, 1982 Anayasasının 122 ve 145. madde hükümlerine göre ortadan kaldırılmıştır. 1402 sayılı yasanın 23. maddesi, Mahkemelerin görevi, davaların sonuçlandırılmasına kadar devam eder demesine rağmen, Anayasanın 145. maddesi "Askeri Mahkemelerin savaş ve Sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve kişiler bakımından yetkili oldukları hususunun, kanunla düzenleneceğini belirtmektedir.

Anayasa bu amir hükmü ile Sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkisini "Sıkıyönetim haliyle" sınırlayan bir hüküm getirmiş bulunmaktadır. Bu konuyu düzenleyen iki hüküm olup, birincisi 19.10.1980 tarihli 1402 sayılı yasadaki değişiklik, ikin-

cisi ise 30 Temmuz 1982 tarihli ANAYASA'dır. Eğer aynı konuyu düzenleyen iki yasa var ise bir sonraki yasanın önceki yasayı ortadan kaldıracağı GENEL HUKUK KURALIDIR.

Sıkıyönetim Mahkemelerinin yetkisine ilişkin bu sorun 1971 yılında yine gündeme gelmiş, 1961 Anayasasının 138. maddesi hükmü, 1982 Anayasasının 145. madde hükmüne benzer düzenleme getirmiş, 1402 sayılı yasanın 23. maddesi, Sıkıyönetim kalktıktan sonra Sıkıyönetim Mahkemelerinin göreve devam edeceğine ilişkin düzenleme getirmiştir. Konu, Anayasa Mahkemesine götürülmüş ve Anayasa Mahkemesinin 15-16 Şubat 1972 tarihli kararı ile, 1402 sayılı yasanın 23. maddesi Anayasının 32, 124, 138, maddelerine aykırı bulunarak iptal edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararından sonra 1961 Anayasasına geçici 21. madde eklenerek, Sıkıyönetim kalktıktan sonra Sıkıyönetim Mahkemelerinin göreve devam edebilmesini sağlayacak Anayasal kaynak bulunmuştur. 1402 sayılı yasanın 23. maddesi 1972 yılında değiştirilerek bugünkü hüküm getirilmiştir.

On üç yıl arayla yaşanan iki olay birbirine benzemesine rağmen aynı değildir. Yukarıda belirtilen benzer olayda Anayasa Mahkemesi 1972 yılında Anayasaya aykırı olan yasa maddesini iptal etmiştir. 1982 Anayasası "tepki" anayasasıdır. 1980 öncesi sosyal sürece tepki olduğu kadar yasal kurum ve kurallara karşı da tepkidir. Dolayısı ile Anayasa koyucularının, 1982 Anayasasını yaparken hukuksal normlarda, belirli bir tarihsel süreci kapsayacak tarzda taramaya gitmeleri kaçınılmaz olmuştur. Bu taramada 1961 Anayasasına geçici madde ile eklenen 21. madde hükmünün gözden kaçması düşünülemez. Bu durum karşısında Anayasa koyucu 145. maddeyi düzenlerken Sıkıyönetim Mahkemesinin yetkisini özellikle sınırlayan bir düzenleme içerisine girmiştir. Aksi takdirde 1961 Anayasasının geçici 21. maddesine benzer ve paralel hüküm getirirdi.

Açıklanan nedenlerle, Sıkıyönetim Mahkemelerinin, bu anlamda Sıkıyönetimin kaldırıldığı illerde Sıkıyönetim Mahkemesinin görev ve yetkisini devam ettirmesi, Anayasanın 6/3 Maddesinde belirtilen "Hiç kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz" amir hükmüne aykırılık oluşturmaktadır. Ayrıca, 1982 Anayasasının 37. maddesine göre "hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir mercii önüne çıkarılamaz" şeklindeki hüküm de Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin Sıkıyönetimin kalkmış olduğu illerde görev ve yetkilerini kullanması ile Anayasanın ihlali şeklinde düşünülmesi gerekir.

Anayasanın geçici 15. maddesi, Anayasa mahkemesine gitme hakkını kaldırmamaktadır. Anayasanın geçici 15. maddesi ile getirilen "ileri sürememe "geçici bir dönemi kapsamakta olup yürürlükten kalkmış bulunmaktadır. Bu nedenle Yargılama görevini yürüten Mahkemeler her an için veya yargılamanın her aşamasında koşullar varsa yasalar hangi dönemde çıkmış olursa olsun Anayasaya aykırı yasalar için Anayasa mahkemesine gitmek yetkisine sahiptir.

Açıklanan nedenler nazara alındığında 1982 Anayasasında 1961 Anayasasının geçici 21. maddesihükmüne paralel hüküm olmayışı, Anayasanın 1402 sayılı Sıkıyönetim yasasının 23 maddesindeki değişiklikten sonra yürürlüğe girmiş oluşu ayrıca Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin, Sıkıyönetim ilanı ve sıkıyönetim durumunun sürmesi ile görev ve yetki kullanacağına dair açıkca Anayasada hüküm bulunması nedeni ile tüm bu koşullar göz önüne alındığında savunma görevini yapan avukatların Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinden savunma sadetinde bulundukları 1402 sayılı yasanın 2301 sayılı yasa ile değişik 23. maddesinin, Anayasanın 6,37,122,145. maddelerine aykırı olduğundan söz eden bu yasanın iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması gerekeceğine dair istem hakkında karar verilmeyerek Sıkıyönetimin kaldırılmış ol-

masına rağmen Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinin görev ve yetkilerinin olduğunu belirtmeleri konuyu her dönemde tartışılır hale getirecektir. Özelinde sanıkların ve savunma görevini yapan avukatların bugüne kadar mahkemeden ısrarla istediği talebi birkez de biz bu satırlarda vurguluyoruz. Sıkıyönetimin kalkmasına rağmen Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde devam etmekte olan davaların dosyalarının biran önce Anayasada belirtilen Mahkemelere (ait olduğu mahkemelere) devredilmesini belirtiyor ve bekliyoruz.

BİR ANANIN GÖZÜYLE İNSAN HAKLARI

Sacide ÇEKMECİ

Ben bir anayım. Bir tutuklu anasıyım. 7 yılı aşkın bir süredir cezaevi gerçeği ile iç içe yaşamış bir ana olarak insan haklarına yaklaşmaya çalışacağım. Yaşadıklarıma, gözlediklerime ve dinlediklerime dayanarak insan haklarının kutsallığını vurgulamaya çalışacağım.

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde insan hakları o kadar ön plana çıkartıldı ki insan ister istemez insan hakları ihlallerinin neden bu kadar çok olduğunu sormak zorunda kalıyor.

Bilim ve teknikte şaşırtıcı bir hızla yol alındığı bir çağda acaba insanlığımızı ters orantılı olarak yitiriyor muyuz diye sorası geliyor insanın.

Her gün dünyanın dört bir yanında yükselen savaş, işkence ve kötü davranış çığlıkları, düşünen her insanı etkisi altına alıyor. Gerek uzaklardan gelen, gerek şuramızda yükselen bu çığlıklar, bizleri olanları daha dikkatli ve daha duyarlı izlemek durumunda bırakıyor.

EVLATLARIN ARANMASI

Batıdan getirilen filmlerde izliyoruz. Bir kimse yakalandığında görevliler ona hemen haklarını hatırlatıyorlar:

"Konuşmamaya hakkınız vardır. Avukat tutmaya veya gerekiyorsa ücreti devlet tarafından ödenmek üzere bir avukat tutulabileceği hakkı bulunduğu hatırlatılıyor ve ilave ediliyor: "Vereceğiniz cevaplar davada aleyhinize kullanılabilir."

Bizim çocuklarımız yakalandığında buna benzer sözler duymuşlar mıydı acaba? Yoksa her türlü baskı ile konuşmaları mı sağlanmıştı. Uygulamanın böyle olmadığını, duruşmalar esnasında sanıkların zora dayalı ifade verdiklerini belirtmelerinden anlıyoruz. Avukatları ile konuşup ifade vermeleri ise asla sözkonusu olmadı.

Çeşitli yerlerde yakalananların aileleri bu durumdan herhangi bir resmi yazı ile haberdar edildi mi? Öyle olsaydı, analar, babalar günlerce haftalarca hatta aylarca evlatlarını aramak durumunda kalırlar mıydı? Maddi manevi bütün varlığını ortaya atarak evladını bulmak için her türlü tehlikeyi göze alırlar mıydı?

Yasalarda gözaltına alınan bir kimsenin ailesine derhal bildirilmesi hükmü yeraldığı halde, bu hükmün ne kadar yerine getirildiği tartışılabilir. Ama ben böyle bir olayı yaşamadığımı söyleyebilirim.

Eğer aileler çocuklarının yerlerini bilselerdi, hastaneler, cezaevleri, morglar, park ve bahçeler, eş dost evleri arama alanları olur muydu? Haftalarca oğlunu arayıp bulamayan bir ana kendini görevlilerin ayaklarının dibine atarak "Ya oğlumu bulun ya da beni öldürün" der miydi?

Oğlunun mezarını bile bulamayan anaların dramı ise başka bir acı kaynağı.

Yasalara gereken saygı gösterilip uygulansaydı, insanlarımız bu kadar acı çeker miydi? Yasalara herkes gereken önemi vermelidir. En küçük görevliden en üst düzeydeki görevliye kadar herkesin yasaları eşit olarak ve yansız daha doğrusu yasa yanlısı olarak uygulamasını istemek elbette biz vatandaşların en doğal hakkıdır. Bir taraftan, yasaları çiğniyor diye bazılarına en ağır cezalar istenirken öbür tarafta yasaları, anayasayı ihlal edenleri, onlara gereken saygıyı göstermeyenleri nasıl olur da hoş görebiliriz?

YAŞAMA HAKKI

1982 Anayasasının 17. maddesi "herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir" diyor.

Yaşama hakkının kullanılması için ilk koşul hava almaktan geçer. Kişi kendine yeter derecede hava alamıyorsa maddi ve manevi varlığını sürdürmesi mümkün müdür? Havanın, hele temiz havanın insan sağlığındaki önemi üzerinde tartışma açılamayacak kadar açıktır.

Belki tam olarak değil ama kısmen de olsa çocuklarımız üç yıla yakın bir süre, evet üç yıla yakın temiz havadan yoksun olarak yaşamak zorunda kaldılar. Bu süre içinde aile ve avukatları ile de görüşemediklerinden hücre ve koğuşlarından hiç çıkmadan yaşadı çocuklarımız. Dört kişinin kalabileceği yerlerde altı kişi havasızlığı ta içlerinde duyarak yaşadılar. Sıra ile küçük pencerelere tırmanarak maddi varlıklarını korumaya çalışarak yaşadılar.

Bu durumda yaşama hakkını kullandılar diyebilir miyiz.?

Evet. En kutsal hak yaşama hakkı. Temiz hava alarak yaşama hakkı işte böylece ellerinden alınıyordu çocuklarımızın.

Her ne olursa olsun, tutuklu veya hükümlü bir insana temiz havayı bir lütuf gibi sunan anlayışların değişmesi en içten dileğimiz.

Böyle bir ceza yasalarda yer almadığına göre bunca gencin sağlığı göz göre göre nasıl tehlikeye atıldı acaba diye soruyorum herkese.Ne anayasa, ne yasa, ne evrensel bildirgeler... Bazı kişilerce gereği kadar ciddi kabul edilmiyor herhalde diyorum. Bunların hepsi bir yana, insan başka bir insana bu davranışlarda bulunurken insan olduğunu unutuyor mu acaba?

Bütün bunların temelinde, sevginin saygının az olmasının yattığına inanarak bu çok kutsal duyguları yeşertmeye ve geliştirmeye çağırıyorum herkesi...

SUÇLU SAYILMA

Yine İnsan Hakları Bildirgesinde ve Anayasamızın 15. maddesinde "herkesin suçluluğu kanıtlanıncaya kadar suçsuz sayılma hakkı vardır" denmektedir.

Çocuklarımızın yakalanmasında itibaren bazı basın ve yayın organlarında devamlı olarak anarşist, terörist, vatan haini gibi damgalarla suçlu gösterilmeleri ne Anayasaya ne de evrensel bildirgelere uyuyor. Hele uzun süren gözaltından sonra temizlenmeye, toparlanmaya, traş bile olmaya olanak bulamayan nice gencin TV'den korkunç insanlar imajı yaratılmak istenircesine gösterilmeleri, onları peşin peşin suçlu kabul etme sonucunu doğurmuyor muydu?

Ayrıca mahkemeler sürerken zaman zaman çeşitli nedenlerle, suçlamaların tekrarlanması mahkemelerin etkilenmesi amacına yönelik değil miydi?

Çocuklarımızı peşin hükümle suçlu gösteren bazı kurum ve kuruluşlar, bazı yetkili ve sorumlu kişiler ithamlarla suçlamalara katılmadılar mı?

Oysa bu gençlerin birçoğu mahkemelerde aklandılar. Birçoğunun davası yargıtayca bozuldu ve daha sonra aklandı. Bütün bu olup bitenleri hepimiz basından izledik.

Ama bütün bunlara karşın toplumun bir bölümü bu gençleri hala aklanmış görmemeyi ısrarla sürdürüyor.

Yasanın suçlu bulmadığı bir kişinin hiçbir zaman, hiçbir ortamda ve dönemde suçlu görülmeyeceği günlerin gelmesini hepimiz sabırla bekliyoruz.

Birlik ve beraberlik, huzur içinde bir yaşam isteniyorsa ve özleniyorsa yasaların akladığı insanlarımızı kaderiyle başbaşa bırakmamayı da bilmeliyiz. Onların en az bizler kadar vatansever, barış ve huzurdan yana olduklarını hiçbir zaman unutmamalıyız.

ONUR

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde "kimsenin şeref ve adına saldırılamaz" deniyor. Oysa biz, tutuklu aileleri olarak pekçok kez bu maddeyi ihlal eden görevlilerle yüzyüze geldik bunca yıl. Çocuklarımız tutuklu olduğu için bizi hor gören, her türlü çirkin ithamda bulunabilen görevlilerle içiçe yaşamak zorunda kaldık. En doğal hakkımız olan hak arama girişimlerinde bile cezaeviyle ilgili şikayetlerimizi kabul etmeyen görevliler tanıdık. Gittiğimiz kapılardan geri çevrildik.

"İnsanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinde bunan ONUR'umuzu kırmak sanki bir görevmiş gibi davranan sorumsuz yöneticiler gördük.

MEKTUP

İnsan Hakları Bildirgesinde, Anayasamızda ve yasalarda "herkesin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır" denmektedir. Oysa biz, örneğin haberleşme hizmetlerinden tam olarak yararlanamıyoruz.

Şöyle ki:

Çocuklarımıza yazdığımız mektuplar bazan bir ayda bile onlara ulaşamıyor. Üstelik tahhütlü, iadeli taahhütlü olarak gönderildiği halde. Teslim alındığına dair haber kağıdı geldiği halde. Bu olayda P.T.T. görevini yapmıyor denemez ama sonuç olarak bizler haberleşmenin geciktirilmesinden dolayı zarar görüyoruz ve bu hakkımızı tam olarak kullanamıyoruz.

Bu gecikmelere çeşitli gerekçeler gösterilebilir. Ama asıl gerekse sanıyorum hem bizi hem çocuklarımızı baskı altında tutarak haberleşmeyi gitgide azaltarak sıfıra indirmek denebilir.

Öyle zamanlar oluyor ki mektupların gecikmesi yüzünden, birhaber değerini kaybediyor, işlevini yerine getiremiyor. Örneğin mahkeme ile ilgili çok önemli bir haber, mahkeme gününden çok sonra çocuklarımıza ulaştırıldığı için sanık avukatının gönderdiği bu haberden yararlanıp savunma hakkını kullanamıyor. Zira 3 yıla yakın bir süre ne biz ne de avukatlar görüştürülmemişti.

Oğulları kızları analardan babalardan kim, hangi kuvvet koparabilir ki. Mektuplar engellense de, yüzleri gösterilemese de yüreğimiz ve beynimiz onlarsız değil ki. Ama burada önemli olan nokta bu değil. Vurgulamak istediğimiz husus herkese tanınan bir hakkın kullanılamaması. Haberleşmeye hakkımız varsa eğer, bunu doğru dürüst kullanabilmeliyiz. Yok yasa, siz haberleşemezsiniz diyorsa ona da sözümüz yok. Ama yasalar öyle demiyor. Herkes kamu hizmetinden eşit olarak yararlanır diyor.

O halde yasalara hepimiz saygı göstermeliyiz, uymalıyız ve de uygulamalıyız.

İŞKENCE

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin beşinci maddesi aynen şöyle diyor:

"Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ve ceza uygulanamaz."

Anayasamızın 17. maddesi şöyle düzenlenmiş:

"Tıbbi zorunluluklar ve yasada yazılı haller dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz, rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz." Evet aynen böyle diyor anayasamız da.

1980'den bu yana her fırsatta, her zaman 5. maddenin gözardı edilerek her türlü işkence ve baskının, onur kırıcı davranışların uygulandığını söylemeye bilmem gerek var mı? Mahkeme tutanakları artık bir bir sergileniyor. İşkenceye uğrayanlar kitaplar dolusu anlatımlarda bulunuyorlar. Hepimiz bunları okuyor ya da dinliyoruz. İnsanın tüylerini diken diken eden işkenceler, bizleri insanlığımızdan utandıran onur kırıcı davranışlar artık kimsenin yabancısı olmadığı olaylar.

Hak ve özgürlüğün temelinde insanın insana saygısı yatmaktadır. İşte işkence bu saygının olmadığı yerde ve zamanda başlamaktadır. İnsanlar önce kendilerine, sonra başka insanlara saygı duydukca is

kence olayını görmek mümkün değildir. İnsanlara saygı beraberinde yasalara saygıyı da getirecektir.

Artık hiç kimsenin yadsıyamayacağı bir durum vardır gündemimizde: İşkence vardır. Yapılmıştır. Binlerce işkencezede yaşayabilmek için savaşım vermektedir. Tüyler ürperten bu çirkin olaylardan sadece bir tanesini kısaca sunacağım sizlere.

Bir sanık anlatıyor: (Bin İnsan, Erbil Tuşalp)

"Elektrik şoku, falaka,, ters-düz askı, hayaların burulması gibi kimileri tarafından olağan sayılan işkencelerin ·larca uygulanması yeterli görülmemiştir.

Haftalarca uykusuz, aç, susuz bırakılmam, kırık ayaklarımla falakaya yatırılmam, eşime benim önümde defalarca işkence uygulanması yeterli görülmemiştir.

2,5 yaşındaki oğlumu emniyette bir odada tuttuklarını, onu da işkenceye alacaklarını sık sık tekrarladılar. Ve bana işkence odalarında "işte oğlun" diyerek çocuk ağlayışları ve haykırışlarını da dinlettiler.

Daha sonra işkence labaratuarına getirildim. Burada yeni tür deneylere tabi tutuldum. Sol ayağımda kırık kemiklerin açıkta durduğu yaranın içine böcekler koydular. Böylece kan emici böcekleri de tanımış oldum."

Bu anlatımlar karşısında insanın kanı donuyor. İşkence insanlığın yüzkarası ve suçu olduğuna göre onu tüm insanlığın lanetlemesi gerekmez mi? Onları sergilememek kendimize aldatmak olmayacak mı?

O halde olanları yazmak, anlatmak, okumak, konuşmak bence bir insanlık borcudur. Gelecekte böyle olayların olmaması için gösterilen çabalara hepimiz katılmalıyız. Neme gerek, bana yapılmadı, beni ilgilendirmez demek önce insanın kendine saygısızlığıdır. Bir gün kişi aynı duruma düştüğünde daha önceki ilgisizliğinden dolayı utanç duyar hale gelmemelidir.

Kim olursak olalım, genç, yaşlı, kadın, erkek artık bir daha işkenceli bir dönemin yaşanmaması için elimizden ne geliyorsa yapmak durumundayız İşkenceye hayır, insan haklarını çiğnemeye hayır demesini bilmeliyiz. Bu çabalara katılmıyorsak ilgi duymuyor veya sessiz kalıyorsak bir de bakmışız ki ilgilenmek için çok geç kalmış olabiliriz.

ÖLÜM CEZASI

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. maddesinde "herkesin yaşama ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır" denmektedir.

Ölüm cezaları ve uygulamaları bu maddeyi ihlal anlamına gelmektedir.

Çeşitli uluslararası konferans ve kongrelerde uzmanlar ölüm cezasının insanın yaşam hakkını yokeden en gaddar, insanlık dışı ve aşağılayıcı bir ceza olduğunda birleşiyorlar.

Bu kongre ve konferanslarda ölüm cezasının kaldırılması gerektiği belirtilerek aşağıdaki hususlar önemle belirtiliyor. 11.12.1977 Stokholm.

1- İdam bir şiddet eylemidir ve şiddete yol açmaktadır.

2- Ölüm cezasının verilmesi ve uygulanması bu eylemle ilgili herkesi vahşete itmektedir.
3- Ölüm cezası hiçbir özel caydırıcı etki yaratmamaktadır.
4- Ölüm cezasının geri dönüşü olanaksızdır ve bazan masum kişilere de uygulanabilmektedir.
5- Devletin görevi yargı sistemi içinde herkesin hayatını korumaktır. Devlet ölüm cezasını uygulamakla bu koruyuculuktan uzaklaşmaktadır.

Böyle diyor uzmanlar.

Gerçekten de ölüm cezası caydırıcı bir ceza olmaktan uzaktır. Kişisel olarak cezalandırılan kişi öldüğüne göre nasıl caydırıcı olacaktır?

Genel olarak caydırmak amacıyla verilen ceza da kişi öldükten sonra mümkün değildir. Başkaları da onun ölümüne neyin yolaçtığını kısa sürede unutmaktadır. Hatta zaman içinde idam edilen kişi saygınlık kazanmakta, onu kahraman olarak gören çevreler oluşmaktadır.

Ölüm cezasını uygulayan devletler sanki bir misilleyeme girişmiş olmaktadırlar. Adalet ilkesinin arkasına sığınarak mahkum ettiği suçlunun davranışının bir benzerini yaptığını kabul etmek zorundayız. (İtalyan Hukukçu Aldo Casalinuova).

Fransız Yazar Albert Camus'a göre idam düpedüz bir ölüm değildir. İdam bir düzenlemedir. Öyle ki ölümden de korkunç manevi acıların kaynağıdır. Önceden, inceden, inceye düşünüp tasarlanan cinayet, idamdır. Hiçbir caninin eylemi ne kadar ince hesapla hazırlanmış olursa olsun idamla kıyaslanamaz.

Ölüm cezasına bütün dünya uluslarının karşı çıkması gerektiğini isteyen Uluslararası Af Örgütünün çağrısına uymak ve bu yolda yapılacak çalışmalara katılmak insana saygısı olan her kişinin görevi ve mutluluğu olmalıdır.

Yarınlarımızın utanç duyulmadan yaşanacak günler olmasını diliyorum.

Yüreklere kin ve nefreti değil, sevgiyi, saygıyı ve dostluğu yerleştirmeye çalışmalıyız diyorum.

Yurdumuzda yüzlerce insan idam cezası almıştır. Bir o kadar da davası sonuçlanmayan, idam cezası alma ihtimali bulunan insanları düşünürsek bu sayı ürkütücü bir rakama yükselerecektir.

İdam cezası alanların, içinde bulundukları manevi acılar ve korkunç bekleyişler yanında, ailelerin de aynı acılarla yaşamaları nasıl gözardı edilebilir?

İdam edilenlerin açtığı derin acılar ve yaralar sürerken, bunalara yeni acılar ve yaralar katmak kime ne kazandıracaktır? Bu, hiçbir sorumlunun ve insana saygısı olan hiçbir kimsenin kolay kolay üstlenebileceği bir olay değildir.

Bir ülkenin çözüm bekleyen sorunlarının 100 kişinin, 500 kişinin idam edilmesiyle çözüldüğü hiçbir yerde görülmemiştir.

Olaylara çok yönlü bakmak, anlayışla ve sevgi unsurunu katarak bakmak ve yaklaşmak, çözüm bekleyen birçok sorunun ortadan kalkmasında ilk adım olacaktır bence.

Yarınlarımızın utanç duyulmadan yaşanması için bugünlerden ekmeliyiz sevgi, saygı ve dostluk tohumlarını. Ne ekersen onu biçersin özdeyişini unutmadan. Ve vakit geçirmeden yasalarımızdan ölüm cezasının kaldırılması için elbirliği ile çalışmalıyız. Çalışanları canla başla desteklemeliyiz. Açılan imza kampanyalarına katılmalıyız. Ve bunları yaparken, kendi adımıza değil, insanlık ve ulusumuz adına çalıştığımızı akıldan çıkarmamalıyız. Bugün bu acıları tadanların yerini yarın başkalarının almamasını isteyerek çalışmalıyız.

BİR MEKTUP

4.1.1987
BURDUR

Sevgili Sacide ana;
Merhaba!

Az önce kitabını okumayı bitirdim. Öncelikle abartısız bir şekilde yaşanılanları dile getirdiğin için seni kutlamak istiyorum.

Acıların büyüğünü dışarıdakiler çekti. Hep hissettik bunu. Senin Metris önlerine taşınıp durduğun aylardan birinde bende Sultanahmet'teydim. İzmir'e sevk olduğumda tanık olduğum bir olay kolayına yaşarmayan gözlerimi yaktı kavurdu. Neyseki sigaralar yanıyordu da jandarmalar kavrulmuş gözlerden inen damlaları dumana yordular.

Günlerdir görüş yapılmıyordu o zamanlar. Analar da günlerdir cezaevi çevresinde bekleşiyorlardı. Ambulanslar gidip geliyordu. Sokak başlarına barikat kurulduğunu duyuyorduk. Ve dışarıdan "ziyaret hakkımız gaspedilemez" diye haykıran anaların sesleri geliyordu, seslerimize karışıyordu. İşte böylesi bir günde bir jeepe bindirilip çıkarıldım cezaevinden. Araba kapıdan hareket edince Sultanahmet meydanının çimenlerinde oturan analar hep birden arabaya doğru geldiler. Hepsi oğullarını arıyordu kuşkusuz. Hele biri iyice koşmaya başlamıştı. Yüzü dün gibi aklımda. Hiç bir fotoğraf makinası o duygu seli ile sulannuş yüzün resmini çekememiştir. Birden tüm tüylerim dikenlendi. Benim anam yoktu orada. Uzaktık. Ama yüzlerce ana vardı, yüzlercesi binlercesi oğulun peşindeydi. Hiç ayırmadım onları. Yazdıklarını okuyunca geldi aklıma bu, ve daha binlerce olay.

Az sayılmaz yaşım. 40. Bu yıl mapusluğumun 5. yılındayım. Bende oğlun gibi idamlığım. Tek farkımız benim cezamın onaylanmış olması. Ve yine bir farkımız benim ve burada bulunan diğer 14 idamlık arkadaşın koşullarımızın daha iyi olması. Burayı Mualla ana sizlere anlatmıştır kuşkusuz. Uzun uzun anlatmama gerek yok sanıyorum.

AYLIK SİYASİ DERGİ

yeni

ÇÖZÜM

BAĞIMSIZLIK VE DEMOKRASİ MÜCADELESİ İÇİN

REFERANDUM OYUNUNA ALET OLMAYALIM!..

- HAYAT PAHALILIĞINA, ZAMLARA,
- LOKAVT UYGULAMALARINA,
- GECEKONDU YIKIMLARINA HAYIR.

ULUSAL BASKIYA SON

TEMMUZ - AĞUSTOS '87

SAYISI BAYİLERDE

Yazışma Adresi : Çatalçeşme Sokak Yücer Han. 46/9 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: 5128949

belge yayınları

YENİ SESLER DİZİSİ

Ersin Ergün
BİR AVUÇ ŞİİR

Hüseyin Şimşek
AYRIMI BOL
BİR YOL
(roman)

A. Kadir Konuk
GÜN DİRİLDİ
(roman)
çıkıyor

Rosa Luxemburg
İKTİSAT NEDİR
(çıkıyor)

Genel Dağıtım: CEMMAY
(Hürriyet Gazetesi Yanı)

alan yayıncılık

DİRENEN DÜNYADAN KİTAPLAR

Neval El Saadavi
SIFIR NOKTASINDAKİ KADIN
(Mısır'dan bir roman)

Mario Benedetti
YILDIZLAR VE SEN
(Uruguay'dan öyküler) çıkıyor

Ruben Gallucci
YARIN BAŞKA BİR GÜNDÜR
(Arjantin'den bir roman) çıkıyor

Hasan Kanafani
GÜNEŞTEKİ ADAMLAR
(Filistin'den öyküler)

Genel Dağıtım: CEMMAY

İşçiler ve Toplum ★ 2

KİTAP DİZİSİ

★ Sosyalist Bir İşçi Hareketi İçin

★ İslami Hareket ve İşçi Sınıfı

★ İşçi Sınıfı, Bu Bir Saplantı mı? ★ Referandum

★ Kadınlar ve Özgürlük

★ Sovyet Devleti ★ Çekoslovakya: 1968-69

★ İngiliz İşçi Partisi'nin Seçim Yenilgisi

İşçiler ve Toplum ★ 1

KİTAP DİZİSİ

★ İşçi Hareketi: Bu Bir Başlangıçtır
★ Ortalıkta Dolaşan Hayalet: Populizm
★ Gorbaçov Ne Vadediyor?
★ İspanya İşçi Hareketi ve Comisiones Obreras
★ Türkiye'de Neler Oluyor?

Dağıtım: CEMMAY
ETKİN
ADAŞ
ÇABA

Çağdaş

Yol

SİYASİ DERGİ

KİTAPÇILARDA

"Düşünce ve davranış birbirinden ayrılmaz"

□ **BAŞYAZI:**
— Demokrasi

□ **POLİTİKA**
— Mücadele yeniden yükselirken/*Kenan YAŞAR*
— Devrimci demokrasinin programı
— Kemalizm nedir?
— 27 Mayıs-12 Eylül
— S.E.İ.A./*Halil ASLAN*
— "11. Tez ve Gelenek" eleştirisi: Tarım sorunu/*Mehmet YILMAZER*

□ **DÜNYADAN**
— Sovyetler'de neler oluyor/*A.B.KAFAOĞLU*
— "Yeni Öncü" eleştirisi: Gorbaçov ne yapıyor/*Mehmet YILMAZER*
— Nikaragua devrimi/*Ayşe TANSEVER*
— "Yeni Çözüm" eleştirisi: "Tek tek ateşler"den birisini yakalayabilmek için/*Mehmet YILMAZER*
— Avrupa'da sendikal mücadelede yeni hedefler/*Erol AYDIN*
— Emperyalist ekonomi ne durumda/*Ayşe TANSEVER*

□ **SENDİKALAR**
— Kale kilit grevinin değerlendirilmesi
— İlhan Dalkılıç ile söyleşi
— Otomobil-İş'te neler oluyor/*Orhan DİNÇKOK*
— Yaygınlaşan grevler ve sendikal mücadelenin sorunları/*Kenan YAŞAR*
— Sendikal eğitim üzerine/*Ceren GÜLER*
— Kazlıçeşme'de greve doğru

□ **TARTIŞMA**
— Sosyalist mücadelede temel görevler/*Cemil YALÇIN*
— Savaşmanın erdemliliği ya da yürümek durmaktan iyidir/*Ahmet ERKÖK*
— Sadece kahramanlık mı/*Orhan DİNÇOK*
— Sürgünden notlar/*Aslı DOKUMACI*

□ **GENÇLİK**
— Öne çıkan görev; kitleselleşme/*Orhan DİNÇOK*
— Boş zaman, moda ve gençlik/*Ayla ALP-Ali ZEKİ*

SANAT
— İşçiler ve sanat/*Kemal SARUHAN*
— Metropol 1. Amatör Tiyatrolar Şenliği/*Kenan BAŞAR*
— Arabesk /*Ertuğrul KAYSERİLİOĞLU*

Yazışma adresi: Balabanağa Mah. Ahmet Şuayip Sok. No: 14/4 Laleli/İSTANBUL
TEL: 511 50 78

Dünün ve Bugünün Defterleri

Dünya Sorunları Dizisi - 1

KRİZ

Neo-Liberalizm ve REAGAN Dosyası

Dünün ve Bugünün Defterleri

Dünya Sorunları Dizisi-2

Latin Amerika'da Militarizm DEVLET VE Demokrasi Dosyası

Dünün ve Bugünün Defterleri

Dünya Sorunları Dizisi - 3

Uluslararasılaşma Avrupa Solu Sovyetler Dosyası

Dünün ve Bugünün Defterleri

TÜR KİYE SORUN LARI DİZİSİ-1

kimlik sorunu
ragıp zaralı

ideolojik etkileşimler
m. tanju akad

öncesi ve sonrası
adnan bostancıoğlu

demokraside söz sırası
fi. hakkı zabcı

12 mart - 12 eylül
a. başer kafaoğlu

jakobenizm
cüneyt akman

1980 sonrası sendikacılık
faruk pekin

gizli pişmanlık dilekçeleri
a.r. sarıali

alan yayıncılık

1050

DİZİNİN BU KİTABINDA

BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERE KARŞI UYULMASI GEREKLİ ASGARİ STANDART KURALLARI

●

İNSAN HAKLARI DERNEĞİNİN CEZAEVLERİ RAPORU

alan yayıncılık